
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ВИПУСК 91

(ЧАСТИНА I)

КИЇВ – 2010

Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць.
Випуск 91. Частина I (у двох частинах).

К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин, 2010. – 182 с.

У збірнику подано статті учасників III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми американознавства», яка відбулась в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка 14 листопада 2008 року.

Для викладачів, наукових співробітників, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія:

Губерський Л. В.,	д-р філософ. наук, проф., академік НАН України (головний редактор);
Вергун В. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Дайнеко В. В.,	канд. філол. наук, проф.;
Денисов В. Н.,	д-р юрид. наук, проф.;
Довгерт А. С.,	д-р юрид. наук, проф., член-кор. АПрН України;
Кисіль В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Копійка В. В.,	д-р політ. наук, проф.;
Коппель О. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Крижанівський В. П.,	д-р істор. наук, проф.;
Крушинський В. Ю.,	д-р політ. наук, проф.;
Макаренко Є. А.,	д-р політ. наук, проф.;
Манжола В. А.,	д-р істор. наук, проф.;
Матвієнко В. М.,	д-р істор. наук, проф.;
Муравйов В. І.,	д-р юрид. наук, проф.;
Пахомов Ю. М.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Перепелиця Г. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Пирожков С. І.,	д-р екон. наук, проф., академік НАН України;
Пузанов І. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Рижков М. М.,	д-р політ. наук, проф.;
Рогач О. І.,	д-р екон. наук, проф.;
Скорород Ю. С.,	д-р політ. наук, проф.;
Філіпенко А. С.,	д-р екон. наук, проф.;
Фурса С. Я.,	д-р юрид. наук, проф.;
Шемшученко Ю. С.,	д-р юрид. наук, проф., академік НАН України;
Циганов С. А.,	д-р екон. наук, проф.;
Шнирков О. І.,	д-р. екон. наук, проф. (заст. головного редактора).

Відповідальний редактор: **Римська Т.Ю.**

Адреса редакційної колегії: 04119, Київ, вул. Мельникова, 36/1,
Інститут міжнародних відносин; тел. 481-44-14.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен власних та інших відомостей.

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Liudmyla Byrkun*

THE USA IN THE UKRAINIAN SECONDARY SCHOOLS ENGLISH LANGUAGE TEXTBOOKS - TOWARDS BALANCED IMAGES OF COUNTRIES

This article describes some possibilities of introducing a balanced image of the United States in the Secondary Schools English Language Textbooks in the situation when in the national curriculum (1) there is no systematic direct volume of content specifically devoted to the USA or any constant strategy which could require promoting the image of any other English speaking country as well.

The purpose of my research in this article is to describe some possibilities of introducing a balanced image of the United States in the Secondary Schools English Language Textbooks in the situation when in the national curriculum (1) there is no systematic direct volume of content specifically devoted to the USA or any constant strategy which could require promoting the image of any other English speaking country as well.

This aspect of creating an English Language textbook for any grade of a secondary school in Ukraine is quite an urgent theoretical as well as practical issue as it goes side by side with even more burning issue of designing a national textbook with a proper balance of the image of Ukraine and all the English speaking countries in it.

To answer some queries of this very much ignored issue one should review some theoretical data on image creation as well as on correlation of images of different countries in question and try to create a model of strategies for the versatile countries image textbook design.

In the literature on methods of teaching foreign languages the main ways of presenting the image of the country are discussed. N.F.Borysko presents 5 ways of providing the textbooks with different kinds of methods of creating images of the country elaborated initially by Ammer [2, 28]: They are:

1. Imitation of something typical: imitation of real life examples with the tendency to generalizing and creating typologies of the events presented;
2. Documentary (or fictional) material: provides statistics, graphics, objective informational texts;
3. Affirmative exclamatory material: presents something special and unique
4. Problem oriented material: depicts problems in the life of a country
5. Critical (or idealized) material: shows different view points for comparison and evaluation

This typology of image-of-the-country-presentation methods gives the possibility to look at the texts, tasks and totality of visual material of the textbook from the viewpoint of binary questions which contain qualitative features of the image of the country presentation: Does the material of the textbook reflect contemporary real life in its constant change as a dynamic process

---

* професор кафедри комунікації та лінгвокраїнознавства Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

or as something static which is never changed? Is the material of the textbook supplied with different kinds of documents and real-life facts and therefore modern or is it outdated? Does the author have ambitions to expose learners to a complete set of materials about the country (to try to give knowledge of encyclopedic nature which cannot be the aim of a textbook) or does he/she provides the texts and tasks with enough of references for the learners to get the information from many sources other than a textbook and thus the content of the textbook and of learning consequently can be significantly expended at the expense of the pupils' individual work? Is the material oriented on uniqueness and unexpectedness or is it such that there is an attempt in it to classify common phenomena and problems for all the countries with some emphasis on specificity and peculiarities of texts, tasks and visuals? Is the image of the country positively idealized or realistically critical? Are the materials problem oriented or not? Do the materials which contain the image of the country represent one viewpoint on the topic discussed or the whole variety of opinions is provoked? Does the image of a country doubles new stereotypes or it helps understand information critically and break any existing stereotypes? Does the image of a country ignore the possibility of analyzing contrasts in cultures or is it based on a contrastive analysis of cultures and languages? Is the image of a country represented in one monotonous style of design or does it have a variety of materials – printed, photo and drawings etc? Is the method of presenting ideas in the textbook explicit or explicitly implicit (an explicit way of presenting the material is considered to be a direct way of imposing something and an implicit way requires special skills of decoding meaning and is often used in literary works)?

It should be noted that one of the opposing questions shows much more qualitative characteristics than the other and it must be chosen, as a rule, for developing better modern textbooks [2, 29,30].

This list of binary questions has an evaluative power and can be slotted into a table as an evaluation instrument. We have developed the following table for evaluating speech activities of an English language textbook as far as the images of countries is concerned. The activity which is going to be evaluated and the table as a method of evaluation are given below. They are followed by the interpretation of the results.

The activity from the textbook «OUR ENGLISH» [3, 12].

Here below I quote an activity from the recent textbook for the 10-graders of the secondary school which are supposed to study two more years and to graduate as 12-graders according to the Foreign language curriculum of the year 2005:

Ex. 2 A. Read about the history of Ukrainian and American money. Compare the process of formation of the two currencies (Ukrainian and American).

Ukrainian Hryvnia

In various historical periods the word «hryvnia» meant a copper coin of two and a half kopyyka denomination, later - three kopyykas, and at last, a silver coin of ten kopyyka denomination was called «hryvenyk» (as it is known this tradition had been maintained during the Soviet period).

Parallel with the name «hryvenyk», the name «zloty», borrowed from the Polish language was used. Later, a silver coin of fifteen kopyyka denomination was called so as well.

Proclaiming the establishment of the Ukrainian People's Republic on June 18, 1917, the Central Rada introduced new national currency. Initially the Ukrainian Karbovanets was chosen as such currency. Its value equaled 17,424 shares of pure gold (1 share = 0,044 g of gold). The

first banknote of the Ukrainian People's Republic of 100 Karbovanets denomination was issued by the Decree of the Central Rada on December 19, 1917.

Chronology of putting banknotes of the Ukrainian State into circulation was as follows: January 5, 1918 - the banknote of denomination 100 karbovanets (H.Narbut's design); April 6, 1918 - 25 and 50 karbovanets denomination banknotes nicknamed «lopatky»- shovels (O.Krasovskiy's design); October 1918 - the banknotes of 10, 100 and 500 Hryvnia denominations («Horpynty», H.Narbut's design); October 1918 - the banknotes of 1000 and 2000 Hryvnia denominations (I.Mozolevskiy's design); August 1919 - 10 (nicknamed «raky»-crawfish) and 1000 karbovanets (I.Zolotov's design), 100 karbovanets (H.Narbut's design) and 250 karbovanets (nicknamed «kanareiky»-canaries, B.Romanovskiy's design); October 1919 - 25 karbovanets (A.Prykhodko's design).

The proclamation of Ukrainian independency opened way to introduction of the full-value national currency in our young state. Hryvnia might have become such currency according to traditions of both Kyiv Rus and the period of liberation wars of 1917-1920. As to the name of the change coin, the name of «soty» (one hundredth), «rezana» (name of an ancient monetary unit equal to a part of the ancient hryvnia) was suggested, but the preference was given to the customary «kopyka». The first specimen of Ukrainian national currency was manufactured in Canada in 1992 (V.Lopata's design). However the Ukrainian Karbovanets was put into circulation in Ukraine in 1992 as the provisional currency. This very monetary unit became the victim of inflation, caused by the economic crises of the transitional period.

The Ukrainian President's Decree «On the Monetary Reform in Ukraine» was declared on August 25, 1996. Karbovanets deposits of households were converted into Hryvnia deposits according to the exchange rate of 100000 karbovanets against 1 Hryvnia without any restrictions and confiscations.

Both Hryvnias and karbovanets were used in cash circulation for 15 days: September 2-16, 1996, with a gradual withdrawal of the latter. The use of karbovanets for all kind of payments was stopped after September 1996 and Hryvnia became the only legal tender of payment within Ukraine.

From the moment of launching the reform cash payments from the banks vaults (incl. salaries, pensions, etc), as well as all non-cash settlements were executed only in the new domestic currency.

U.S. Dollar

Dollar is a monetary unit of the United States, Canada and many other countries. Dollars equal to 100 cents. The U. S. dollar was modeled after a Spanish coin called the peso.

The term dollar is derived from Joachimstal mine in Bohemia. By an act of congress in 1792, the dollar became the official currency unit in the U.S. but the sign \$ for the new coin was that of the old Spanish pieces of eight. This sign showed a scroll, with the words Plus Ultra, waving between the Pillars of Hercules, the gateway between the Mediterranean and Atlantic.

The earliest silver 90% dollars appeared in 1794 each weight 27 grams. The U.S stopped producing silver dollars for circulation in 1935.

There were two attempts to revive the dollar coin. The Dwight Eisenhower dollar was minted from 1971 to 1978. The smaller Susan Anthony dollar was minted in 1979 and 1980. But neither coin became popular. In 1862 many northerners lost interest in the Union. The government printed more money. New paper dollars were called «greenbacks».

B. Did you know all those facts about the currencies of mentioned countries? What's new for you?

C. In pairs make a list of the most important events on the way of the establishment of national currency in Ukraine and USA.

D. What do you know about national currencies of other countries? Choose a country, collect the necessary information about the currency the country and present it in the class.

E. Read about two people with different professions and the role that money plays in their lives. Discuss the questions.

1. What attitude do you think each of the men has to money? How do their lifestyles differ?
2. Do you think they give any money to charities?
3. Why do people save money?
4. What different ways are there of saving money?
5. How does money (or lack of it) affect your life?

This activity, which consists of 5 tasks, was evaluated against the criteria which were elaborated from the binary questions mentioned above. Our evaluation process has shown that the majority of the tasks have qualitative features of the textbook material, so that the learning processes of acquiring the images of Ukraine and USA are dynamic, urgent, require appendices and can be enriched from other sources, strive to generalization with some emphasis on something specific and particular, realistically critical, give a variety of viewpoints, allow to break stereotypes, provide comparison of native and foreign language and culture, varied in form and content and combine explicit and implicit statements, opinions and attitudes. These are the features of the tasks with texts and pictures which need to be present in modern teaching materials with balanced images of the countries involved.

A thorough examination of the national curriculum on foreign languages

(1) from the point of view of possible interpretation of goals, objectives, obligatory thematic and functional content as well as each grade requirements to the main four speech skills\activities can expose us to a huge variety of possibilities for promoting learning experience based on building up dynamic and realistic images of countries for the sake of negotiating educational values imposed by the syllabuses and textbooks on one hand and obligatory demands of personal and language development of each child of a secondary school in Ukraine on the other.

References

1. Програма з іноземних мов для загальноосвітніх шкіл// Іноземні мови в навчальних закладах. – Київ, 2005.
2. Н.Ф.Бориско. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения). – Издательский центр КГЛУ. – Киев. – 1999.- 268 стр.
3. Бех П.О., Биркун Л.В., Богдан С.В. «Our English». Підручник з англійської мови для 10-го класу загальноосвітніх шкіл (дев'ятий рік навчання). Київ. - Видавництво «Освіта», 2009. Верстка.

Keith Pond*, *Tony Stevenson***

SME LENDING DECISIONS – THE CASE OF UKRAINIAN BANKS: AN INTERNATIONAL COMPARISON

In this paper we use three Ukrainian bank case studies to test and extend a conceptual model of risk assessment in bank lending to SMEs. Derived from research in Germany and the UK the model postulates that factors in the external, operating and internal environments of individual banks can influence risk assessment decisions.

Introduction and Background

In the words of The World Bank in its 2008 report, *Finance for All?*

Empirical evidence suggests that it is through improving access (to finance) for enterprises that financial sector development makes an important contribution to economic growth. (World Bank, 2008, p. ix).

In developed and developing economies the focus on provision of finance to SMEs is strong since such focus benefits the economy, the banks that seek asset growth and profitability and the entrepreneurs attempting to raise finance to bring their business dreams to life. SMEs represent around 90% of all firms in developed economies (Baas & Schrooten, 2006, p. 127) but account for a far lower proportion of GDP and employment.

It is the nature of the SME or start-up business to lack capital. Without access to equity or capital markets and often having exhausted founders' savings these firms obtain finance from banks.

In this paper we use three Ukrainian bank case studies to test and extend a conceptual model of risk externalisation in bank lending to SMEs. The model was constructed using qualitative data from interview and case study research in Germany and the UK and postulates that factors in the external, operating and internal environments of individual banks can influence risk externalisation decisions. Whilst systems and procedures can look superficially similar the reasons for loan application procedure design can differ between national settings.

There is strong evidence of credit growth in Ukraine since 2000 and a commensurate rise in both lending and quasi-lending such as leasing activities (Enoch, 2007, p. 4; Zelenyuk, 2007, p. 20). Since the banking crisis of the late 1990's Ukrainian banks have seen a huge growth in size and significance of loan assets. This represents a greater proportion of bank activity in banks outside Kyiv but, in 2002, accounted for around 75% of all banking activity (Bahrii, 2002). Some of the lending activity was promoted and funded by bodies such as EBRD, TACIS and USAID. These initiatives targeted micro-businesses and provided additional regulations regarding loan size and allocation.

By 2007 the growth rate of SMEs in Ukraine had slowed from high 1997 levels of 41.5% (Ministry of Statistics, Ukraine, 2008) to between 4% and 6% officially although unofficial estimates were higher at 6-10% a year (Cheryevko, 2007, p. 16). The number of Ukrainian SMEs per 1,000 of population is still far below that of European neighbours (IFC, 2007, p. 22), sug-

---

* Ph.D. in Economics, Loughborough University, UK

** University of Bedfordshire, UK.

gesting scope for future growth. Growth occurs despite the reported top-heavy and bureaucratic barriers to business formation generated by the various permit and license requirements of central government (IFC, 2007, p. 8; Balcerowicz, 2006, p. 6).

Research themes

Baas and Schrooten (2006, p. 129) identify four types of lending types in the interactions between banks and SMEs. The types are identified in Table 1

Table 1. Comparing lending types

Lending type	Risk orientation
Relationship lending	Internalisation / co-operative
Financial Statement lending	Externalisation / transactional
SME credit score lending	Externalisation / transactional
Asset backed lending	Externalisation / transactional

According to the literature in this area the approach of any one bank will rely on a number of key factors including the institutional environment, the structure of the banking industry (size and number of banks and the level of competition) and the sociological influences on lending managers.

Access to finance depends heavily on the institutional environment in the individual country. In the most developed environments, UK and US, for example, an increasing trend towards transactional lending is supported by the development of good credit registries (World Bank, 2008, p. 9). However, reliable SME information is rare and costly, factors that would lead many lenders to select a relationship approach, rather than a transaction based one, gaining competitive advantage over the longer-term (Baas and Schrooten, 2006, p. 130). Relationships can help lenders to acquire «soft» information that is, typically, not amenable to credit registry collection and display.

The UK banking market is dominated by a small number of large banks (Cruickshank, 2000, p. 145). This would normally translate into a transaction based approach to lending since the set-up and monitoring costs are lower (Deschenes, 2008, p. 22) and a focus on Financial Statement («gone concern») lending (Berry et al., 2004, p. 118). The UK banks display a fairly quantitative approach to risk assessment and although «soft» information is acquired in the loan application process this is considered to be subjective and unreliable (Lane and Quack, 2001, p.34). The oligopolistic competitive structure and the lack of longer-term «soft» data would also suggest a greater reliance on collateral (Voordeckers and Steijvers, 2006, p. 3083) and an externalisation of risk. In their paper based on a study of Belgian bank records Voordeckers and Steijvers also suggest that taking collateral also forms a useful barrier to entry to other lenders.

Paradoxically, however, UK based SMEs have one of the lowest average number of banking relationships in Europe – each having facilities with 1-2 banks. This suggests that whilst UK banks do not consider their interactions with SMEs as a «relationship», the SMEs do. Individual SMEs typically get all of their banking services (credit, transaction processing etc) from one bank (Berry, 2006). In mainland Europe the number of relationships is greater as different services are sourced from different providers. Berry (2006), considers that the structure of the banking industry is a strong determinant of the propensity for SMEs to «shop around».

In Germany the «Hausbank» relationship banking paradigm (Lane and Quack, 2001; p. 11; Behr and Guttler, 2007, p. 196) is well described in the literature. This traditional approach, with its emphasis on longer-term relationships with SMEs is seen as beneficial since it reduces both information asymmetry over time and any hold-up problems. The «Hausbank» paradigm creates a co-operative atmosphere between bank and SME. The German banking market is much

more fragmented than in the UK. Whilst large banks exist they do not dominate the SME market. Regional and local banks, often acting co-operatively, combine local knowledge and good access to funding. SMEs have little incentive to switch banks since switching and search costs increase when a new relationship has to be forged.

Lane and Quack (2001, p. 5) also describe German banks as hierarchical and bureaucratic. Individual managers are given a relatively low level of discretion for loan decisions and, although the German approach is more qualitative and subjective than that of UK banks, it is supported by a highly standardised procedure for evaluating risk. In addition, the focus on «soft» data should mean a lower reliance on collateral.

The UK and German systems have been dichotomised in this narrative in order to categorise features sensibly and, later, to compare these with Ukrainian experience (see Table 2). In reality banks in UK and Germany show similarities too and, as markets open up within Europe, features of «relationship» banking can be seen in the UK and «transactional» banking in Germany (Lane and Quack, 2001, p. 34).

Table 2. Comparing key features of UK, German and Ukrainian SME lending

	UK	Germany	Ukraine
Number of banks	Few	Many	Many
Size of banks	Large	Medium - Small	Medium - Small
Institutional type	Market led	Hierarchical / bureaucratic	Hierarchical / bureaucratic
Lending type	Transaction	Relationship	Transaction oriented
Loan term	Short-term	Longer-term	Short - term
Managerial discretion	High	Low	Low
Collateral	Any available	Business assets	Any available
Risk handling	Externalisation	Internalisation	Internalisation
Risk sharing	Little evidence	Collective	No evidence

Data collection

The Ukrainian empirical data for this paper was collected during three interviews with lending bankers in Kyiv in September 2007. Whilst this is not put forward as a representative sample of all Ukrainian banks it provides three case studies from which broad generalisations can be drawn. The similarities found between the three banks also suggest that the processes and procedures used in other banks are comparable since they result from a similar appreciation of the environment within which lending decisions are made.

The sample banks were selected to provide examples from large, medium and small institutions. The banks, themselves selected the interviewee. Two interviewees performed Head Office functions and so were able to describe the Head Office and branch procedures well. The final interviewee was a retail branch director who had day-to-day dealings with loan applicants.

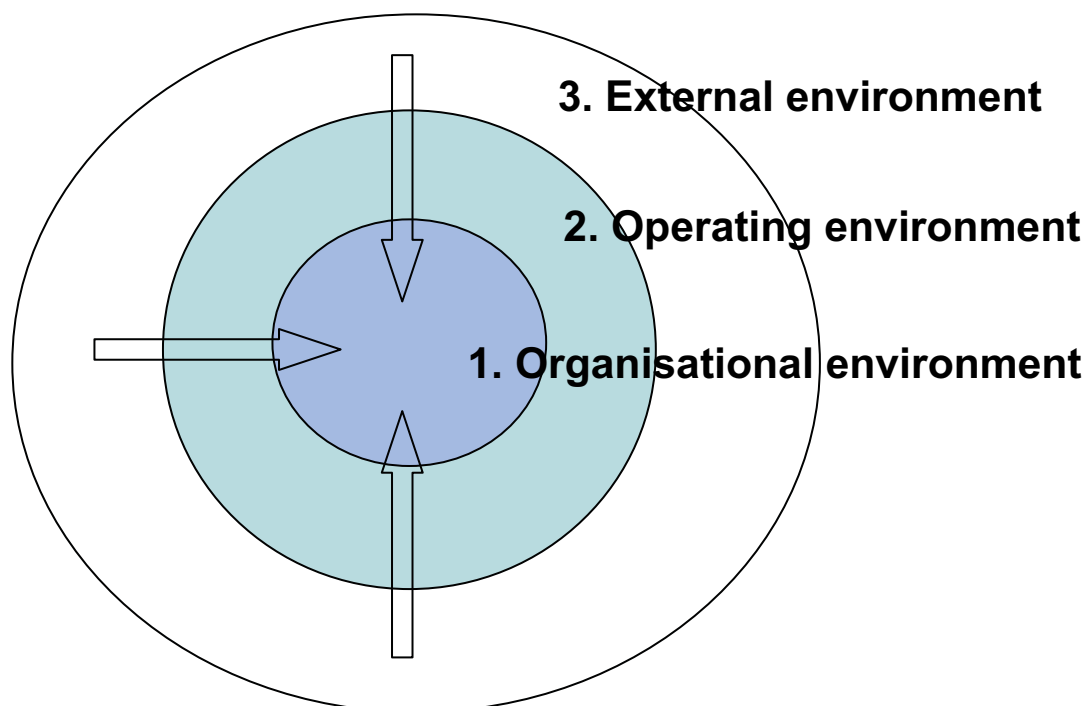
Amongst the sample banks were a foreign owned institution and a Ukrainian institution that had access to EBRD micro-finance funding (this feature provides an additional level of regulation since loans must be within EBRD guidelines).

All interviews were conducted using a question template designed to elicit a description of the loan sanctioning process. The questions were identical to those used in a research project in the UK and Germany (Stevenson, 2008), allowing some broad comparisons to be made with these markets too. The questions followed broad themes (echoed in Lane and Quack, 2001) covering:

- Loan allocation and specification
- The loan process within the bank

- The level of managerial discretion
- The selection of borrowers
- Rewards and incentives for managers
- Wider loan allocation considerations (e.g regulation) and
- Underlying bank values

The design of questions was such that environmental, operational and resource based issues would all be highlighted as the loan application process was described. The conceptual model arising from the literature in this area suggests a layered «onion skin» paradigm, based on the work of Bronfenbrenner (1979). The «onion skin» concept is illustrated in Figure 1

Figure 1. A conceptual model of environmental influence

The model suggests that decisions, processes and «cultural norms» within an organisation are influenced by the strategic resources of that organisation, the competitive environment within which it operates and the political / economic / regulatory regime within which it exists. In the context of lending to SMEs the focus of the model is risk. Risk emanates from all areas of the environment – external and internal and loan assessment procedures are designed to identify, assess and manage risk.

The process followed was to send copies of the interview questions to participants in advance. The interview questions were available in both English and Ukrainian. The interviews were conducted in the language preferred by the interviewee: Russian, in one case, Ukrainian in another and English in the third. In order to ensure accuracy of response recording, however, all interviews were recorded using manuscript notes, transcribed in English and translated into Ukrainian for verification by the interviewee. All interviewees were open and co-operative and in all cases the interview extended beyond the 40 minutes to 1 hour time originally allocated.

The final stage of this process took a number of months but by early 2008 all interview transcripts were approved. No amendments were made but neither did any bank give permission for their name to be associated with the research.

Analysis of the interview transcripts was undertaken using a three-stage coding process that sifted the raw transcripts for themes, collated the themes into a smaller number of key areas and, finally, linked these areas with the overall conceptual model or risk. It is important to note that

whilst the interviews were structured using common questions it is the responses given that were analysed. The strength of any qualitative research methodology is that the conclusions are reliable and robust and that the interpretation of the empirical data is able to be replicated.

Analysis of findings

Overall the approach of the Ukrainian banks interviewed was very risk averse, hierarchical and bureaucratic (see Table 2) but balanced the needs of portfolio and asset growth with the characteristics and needs of the market. In terms of international comparison Ukrainian banks can be likened more to German banks than their UK counterparts – although the reasons for these similarities have different sources.

External factors such as national and international regulation played a small part in influencing the corporate mission of growth and asset quality. Participants reported little regulation and even less encouragement from national government. In the UK and Germany a government backed loan guarantee scheme operates for SMEs that lack collateral, there is no similar scheme in Ukraine. Thus the shareholders of each bank, through the medium of the corporate strategy and risk appetite, exercised overall influence on setting asset quality levels but required asset growth too. In a growing market this is possible, provided that the bank's offer remains competitive.

Some economic factors, such as the ownership and control of certain industries by illicit organisations, provide clear risk signals. No respondents mentioned the economy in a negative way, all emphasised economic growth in Ukraine and their desire to support this for both patriotic and economic reasons.

Despite growth in the economy, markets in Ukraine are seen as immature, revealing little cost / price or differentiation based competition. Respondents used standard interest rates decided at Head Office level. Some discounts for existing customers were available and showed the importance of client retention. However, increased risk was dealt with by accepting additional collateral (above the normal 1:1.7 ratio) – typically real-estate. This reveals a similar «externalisation» attitude as in the UK although UK banks also use increased interest rates to defray additional monitoring costs too.

All respondents saw the value of differentiating their offer in the market. Speed of decision making was seen as most important to clients although the bureaucratic risk assessment system adopted by the banks was a strong barrier to providing swifter decisions. One respondent revealed plans to grant branch sanctioning authority and to reduce the need for Head Office intervention but the environment was not yet stable enough to implement this.

Internal procedures within each respondent bank were very similar. Loan officers at branch level have overall responsibility for data and information gathering on prospective clients and providing basic reports on the client history. Any negative information or observations at this stage is enough to decline the loan. The impression gained was that the default response to a loan request was «no», with a more positive response only after the completion of the due diligence process.

Initial «filtering» excludes business start-ups and concentrates only on those ventures with a track record (this ranged from 6 months to a year of business activity). Branch interviews and client business visits aid the data gathering process. A detailed web of questions used in client interview establishes the «true» picture of the business as distinct from the position revealed in official and tax records. Loan officers then submit applications to a branch based credit committee that provides an objective review of the data collected.

The next stage of the process is to send acceptable applications to Head Office for further investigation by security specialists and ultimate approval by a Head Office Credit Committee. Much of the due-diligence process is designed to reduce the information asymmetry problems

and in so doing, reveals the degree of risk assessment that is internal to the bank (even if risk is ultimately externalised).

Incentives for loan officers appeared to encourage the bank objectives of growth whilst the due-diligence process emphasised the need for asset quality. Bonuses paid largely reflect accounts opened and loans granted as well as asset quality.

Conclusions

This small study has delivered some clear findings, not only relating to the excellent level of co-operation of Ukrainian banks in the research but also to the risk environment within which they operate. The conceptual model devised for German and UK banks proves to be an excellent template through which Ukrainian experience can be compared.

National and international regulation and political influence play a small part in the loan decision process. Ukrainian banks appear to be driven by their own corporate mission but are mindful of the checks and balances required to avert future bad debts. The immature and relatively unstable environment in Ukraine produces very similar behaviour in all respondent banks and although banks can see how competitive advantage can be gained in the future they are reluctant to differentiate themselves yet.

The key differences between the UK, German and Ukrainian evidence are, therefore in the external environment, the nature and maturity of credit registry systems and accounting and reporting procedures. The design of the risk-averse due-diligence procedures and the hierarchical sanctioning of loans are products of the risk environment. Although this design architecture looks similar to that found in Germany the reasons for this are risk related rather than the more strategic «relationship» related motives of German banks. At present Ukrainian banks are still in «transaction» mode but have the intention to build relationships with clients in the longer term.

The key comparison with the UK is the heavy reliance on accounting data and the externalisation of risk via the acquisition of collateral. Ukrainian banks, however, give more weight to the «soft» information discovered through their detailed and forensic examination of SME clients. The additional transaction costs associated with this approach appear acceptable to Ukrainian banks in the face of such different risk conditions.

The huge growth in demand for credit (Enoch, 2007) provides the Ukrainian context with very different «adverse selection» risks to those in UK or Germany. Larger numbers of SMEs making credit requests provide additional risks that due diligence procedures must cope with. The overall conclusion is that whilst Ukrainian banks expend considerable effort in assessing credit risk ex ante they still externalise risk ex post through their propensity to take any available collateral.

As with any individual research project there are limitations with this research, largely due to the small sample size and the original focus of the conceptual model. Future research could usefully focus on the key environmental factors of the availability of good quality accounting and credit information and the creation of credit registries.

References

1. Baas, T and Schrooten, M, (2006), Relationship Banking and SMEs: A Theoretical Analysis, *Small Business Economics*, Springer, No. 27, pages: 127-137, 11187-006-0018-7
2. Bahrii, O, (2002), Formation, Function and Development of the Banking System of Ukraine, Unpublished MPhil thesis, Loughborough University.
3. Balcerowicz, E and Ustenko, O, (2006), Regulatory Policy in Ukraine: Current State and What Should be Done to Improve the Business Environment, Center for Social and Economic Research, Case No. 324, Warsaw, Poland, pages: 978-83-7178-407-1

4. Behr, P and Guttler, A, (2007), Credit Risk Assessment and Relationship Lending: An Empirical Analysis of German Small and Medium-Sized Enterprises, *Journal of Small Business Management*, April, pages: 194-213.
5. Berry, A, (2006), RR95 - Banks, SMEs and accountants - an international study of SMEs' banking relationships, ACCA Research Report No. 95, http://www.accaglobal.com/publicinterest/activities/research/reports/smallbusiness_research/rr-095 accessed 30 July 2008.
6. Berry, A; Grant, P and Jarvis, R, (2004), European Bank Lending to the UK SME Sector: An Investigation of Approaches Adopted, *International Small Business Journal*, No 22, pages: 115-128.
7. Bronfenbrenner, U, (1979), *The Ecology of Human Development: Experiment by nature and design*, Harvard University Press, 0-674-22457-4
8. Cheryevko, A, (2007), Small is beautiful: the growth of the entrepreneurial class, *Business Ukraine*, August 27-September 1, pages: 16-17, 4820104580019
9. Cruickshank, D, (2000), Review of Banking Services in the UK, H.M.Treasury, http://www.hm-treasury.gov.uk/documents/financial_services/banking/bankreview/fin_bank_reviewfinal.cfm accessed 30 July 2008.
10. Deschenes, S, (2008), Credit Offers to Small and Medium-Size Businesses, *Commercial Lending Review*, Jan-Feb, pages: 21-30.
11. Enoch, C and Otker-Robe, I, (2007), Rapid Credit Growth in Central and Eastern Europe: Endless Boom or Early Warning?, Palgrave MacMillan, 978-0-23052151-3
12. International Finance Corporation, (2007), *Business Environment in Ukraine*, IFC World Bank Group, [http://www.ifc.org/ifcext/uspp.nsf/AttachmentsByTitle/IFC_Ukraine_BE_Survey_+2007_ENG/\\$FILE/IFC_Ukraine_BE_Survey_2007_Eng.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/uspp.nsf/AttachmentsByTitle/IFC_Ukraine_BE_Survey_+2007_ENG/$FILE/IFC_Ukraine_BE_Survey_2007_Eng.pdf) accessed 30 July 2008.
13. Lane, C and Quack, S, (2001), How Banks Construct and Manage Risk: A Sociological Study of Small Firm Lending in Britain and Germany, ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge Working Paper, No. 217.
14. Ministry of Statistics of Ukraine, (2008), SME statistics.
15. Stevenson, A, (2008), Unpublished draft PhD thesis, Loughborough University.
16. The World Bank, (2008), *Finance for All? Policies and Pitfalls in Expanding Access*, The World Bank, Washington, 978-0-8213-7291-3
17. Voordeckers, W and Steijvers, T, (2006), Business collateral and personal commitments in SME lending, *Journal of Banking & Finance*, Vol 30, pages: 3067-3086.
18. Zelenyuk, V and Klishchuk, B, (2007), No end in sight for the Ukrainian banking boom, *Business Ukraine*, August 27-September 1, pages: 20-21, 4820104580019

Natalya Yakovenko*

US-UK SPECIAL RELATIONSHIP IN THE MODERN WORLD

В статті йдеться про історично обумовлене започаткування, еволюцію і поглиблення англо-американських «особливих відносин». Зазначається неоднороззначність і мінливий характер особливих відносин на окремих етапах розвитку двостороннього співробітництва. Наголошується на важливості подальшого розвитку цих відносин для обох держав.

‘America never had a wiser patriot, nor Britain a truer friend’.
M. Thatcher

While studying both British and American foreign policy the US-UK fruitful cooperation seems to be a constant research matter considering the present-day situation in the world. The world has been transformed in recent years. The reality of British as well as American policy is that it has to be made within an increasingly interdependent world. In the age of globalization it is impossible to realize the politics of Great Britain (as well as of any other country) without being able to place them in an international context where states are dependent on the actions or non-actions of other states and international institutions. Washington and London constantly consult on foreign policy issues and global problems and share major foreign and security policy objectives.

The United Kingdom was and is one of the closest allies of the United States, and London’s foreign policy emphasizes close coordination with Washington. This bilateral cooperation reflects common ideas and democratic practices of the two nations. The progressive development of their bilateral relations which were later called ‘special relationship’, is caused by many reasons and historically rooted. Those historical links of a common language, culture and heritage made the relationship between the USA and the UK closer than any relationship between the United States and other countries that were not part of the Anglo-Saxon tradition.

The particular feature of US-UK ‘special relationship’ is that it was never declared in any official document and there are neither rights nor obligations determined for each of the partners in exercising their foreign policies.

It is well-known that in the twentieth century British policy has witnessed continuous and dramatic change. Only one century ago the British Empire, encompassing nearly a quarter of the earth, stood at its zenith. Nevertheless there has been a gradual decline in Britain’s international standing since 1945. Due to the ‘wind of change’ resulted in dismantling of the British Empire Britain has been reduced from being a major world power to being no more than a small group of islands off the coast of Europe.

Nevertheless Great Britain is still a wealthy country with strong military capability participating in global decision-making at the highest levels. To preserve its prestige in the world the UK needed external support and recognition from alliances with states of similar strengths.

American policy was always important for Britain’s military security, trade and economy. The relations were more strengthened by Britain’s alliance with the USA during the World War

* доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

II. As C. Pilkington stressed, during the Second World War, it was Churchill and Roosevelt who had built up 'special relationship' [1].

Just after the World War II, Britain was widely regarded as the third of the three great powers with global aspirations and responsibilities, largely because she had been on the winning side of the war and her potential rivals, like Japan, Germany, and France, had been devastated. Britain was also the only state to be involved in 'three overlapping circles', Churchill's term for Britain's links with the Empire, the United States, and Western Europe [2]. This caused Britain's strategy based upon dependence on open markets and foreign trade, coupled with the 'special relationship' with America.

For most of the postwar period the American alliance has dominated and directed British foreign policy. The example of close cooperation between the two states at that time was the Pentagon Talks in 1947 when an American statement pointed out the general objective of maintaining the security of the Middle East by retaining the British political, economic, and strategic position in areas supported by the United States.

In 1949, Great Britain was a founder member of NATO, where she actively backed up the US leadership. Conservative Prime Ministers like W. Churchill, H. Macmillan, M. Thatcher and J. Major were fond of referring to the 'special relationship' between Britain and the United States. The US-UK alliance was seen as a vehicle to help maintain Britain's status as one of the world's great powers. After the development of Britain's own nuclear weapons (the A-bomb in 1952 and the H-bomb in 1957) placed Britain alongside with the United States and the USSR as a nuclear power, Britain seemed to be resuming its place as a leading world power.

Nevertheless Britain was always the junior partner in relation to the superpower and felt heavily dependent on the USA. She might possess an independent nuclear deterrent, but she could not afford an independent foreign policy when Washington objected to it. Some years later Britain could no longer afford to provide the means of delivering nuclear weapons and, from the early 1960s to their replacement by Trident in the mid-1990s, British nuclear warheads were fitted to US-built Polaris missiles.

In fact, the process of 'special relationship' development appeared changeable and contradictory at times. The 1956 Suez crisis clearly demonstrated it, when the United States refused to support either Britain or France and extracted itself completely from the British policy. According to M. Thatcher, 'since the Suez fiasco in 1956, British foreign policy had been one long retreat' [3]. Beginning in 1957, Britain started to withdraw a number of troops committed to Europe in Germany and this slow reduction in British foreign commitments continued in parallel with de-colonization until the 1967 withdrawal from east of Suez.

It was H. Macmillan and J.F. Kennedy who were rebuilding and re-establishing the 'special relationship' which formed a central factor in the western alliance throughout the cold war. The interests in containment of the Soviet Union made collaboration the typical characteristic of the Anglo-American relationship.

By 1961 Harold Macmillan clearly recognized that Britain needed to find a new place in the world. American Dean Acheson famously commented that Britain had «lost an Empire and not yet found a role» [4]. H. Macmillan was determined that a new role would be found for Britain as a leading member of the European Community. Nevertheless 'special relationship' was always considered to be of extreme significance for the UK. Macmillan wanted 'old kind Britain' with her historical experience and rich cultural traditions to remain a wise adviser for the US, as it similarly was between ancient civilized Greece and powerful Rome [5].

It was in the Sixties when Britain was faced with a real choice: to cast in her lot economically as well as politically with the continent to which she was bound geographically, or to remain on the outside, mourning the Empire that was gone and the 'special relationship' with the United States that was going on. The stark nature of dependence on the USA had been made ap-

parent and was one of the factors leading British politicians to look more sympathetically to the possibility of association in a strong European economic and political community.

The 'special relationship' was strained however on some more occasions, as for example in the 1960s when H. Wilson gave up sending British troops to Vietnam on the USA demand. Similar differences reached sometimes a degree of undisguised dissatisfaction, and even confrontation, but they never exceeded the limits that would endanger the 'special relationship' between the two states in general.

After Britain had become a EEC member in 1973 she began to intensify relations with the USA gradually becoming an 'American representative' in Europe and the relationship was really renewed more strongly than ever. It became so much successful partially due to M. Thatcher's personal friendly relations with American President R. Reagan and their common ideology and political approaches towards international problems. 'The Reagan-Thatcher axis was the most enduring personal alliance in the Western world throughout the 1980s. From Moscow to Pretoria, from Tripoli to Buenos Aires, no theatre of global conflict failed to feel its effects' [6].

So it was absolutely natural that the United States provided full support for Britain during the 1982 Falklands War. In general the 1980s may be assessed as a peak of 'special relationship' despite several cases as, for example, the 1983 Grenada invasion by the USA without informing the British Government and the Queen who is considered to be the Head of Grenada state. It was a difficult task for British Prime Minister to explain how it had happened that a member of the Commonwealth had been invaded by the UK's closest ally. However M. Thatcher did her best to defend the United States' reputation in the face of wide-spread condemnation. 'American intervention in Grenada was, in fact, a success. Democracy was restored, to the advantage not only of the islanders themselves but also of their neighbours who could look forward to a more secure future' [7].

In 1986 President Reagan asked to be allowed to use British bases for bombing raid on Libya in a form of anti-terrorist action. M. Thatcher had previously described it as a violation of international law. But despite her previous remarks and opposition of many Cabinet Ministers she finally gave her permission and again defended the American actions.

Thus a consequent belief was formed that the United States could do whatever they want on the international stage without consulting Britain and would receive British support in any case.

After the end of Reagan's presidency and Thatcher's premiership, 'special relationship' seemed to be cooling. It may be partly explained by British Conservative support for Bush's re-electoral campaign against Clinton. American and British leaders never again repeated the friendship that had existed between Reagan and Thatcher. Nevertheless, Britain continued supporting the USA when they were acting together trying to solve the Iraq-Kuwait conflict in the early 1990s. At the same time, during the Kosovo crisis 'there is a number of examples proving that Britain acted fully independently, often contrary to the positions of the majority of EU member countries, even the United States' [8].

It is worth while mentioning that during the presidencies of G. Bush (1989-1992) and B. Clinton (1993-2000) the US changed its foreign political strategy trying to adjust to the new international surroundings and fix its appropriate position there.

Britain remained to be of much importance for Washington and Clinton's first visit to Europe after British 1997 election seemed to suggest that 'special relationship' entered its new mutually supportive period. 'The relationship between Britain and the US will always be one of special trust. And it must play a crucial role in binding together Europe and America', Tony Blair stressed [9]. With their coming to power, the New Labour in fact had a clear political objective within the traditional 'special relations'. It was to establish the closest possible links with

the Clinton administration, to express the Anglo-Saxon solidarity and the unshakable loyalty to the single super-power, the United States, and to build up a dual axis where Britain would occupy a special place in the new post-bipolar constellation of forces. It is symptomatic that in his attempts to develop the special relationship with the US and President Clinton, Blair also launched the ideas, such as the creation of a 'new center-left politics' [10] where the leading role would be played by the British Labour and American Democrats.

Everybody in New Labour government realized that the USA continued to play a vital role for Britain, and their after-11 September cooperation had proven that the relationship with the Americans was even stronger than ever. The United States and the United Kingdom began military operations against the al-Qaida terrorist network and the Taliban regime, which was harbouring it in Afghanistan, on 7 October 2001.

Since 11 September the USA has been developing increasingly close relations with the EU to help address the terrorist threat. The European Union underlined its total solidarity with the US at the meetings of the European Council on 21 September and 19 October. This solidarity included full support for the action by the US against terrorism in all its aspects within the framework defined by the United Nations. Further development of events however showed that Europe was not unanimous in its support of US activities while Great Britain remained the only partner to fully support her strong ally.

Britain's aspiration to regain its former prestige and influence in the international community; its efforts to become one of the principal leaders and centres of decision-making process in the world arena, and, in that context, to draw nearer as much as possible to the presently only super-power, the United States, in order to ensure for itself a special place in the post-bipolar constellation of forces was crucial in the conduct of the New Labour Government in and around the anti-terroristic war.

The US-UK military campaign in Iraq had the other side of the coin as well. The war in Iraq made the UK vulnerable for terroristic attacks. This war also caused the deterioration of the charismatic image of British Labour Prime Minister in particular and that of British foreign policy in general. It caused Tony Blair's premature resignation despite his popularity as the most successful Labour Prime Minister having won three electoral campaigns thrice in succession.

At the same time it is worth while mentioning the growing tendency of the US policy to distance itself from Europe. European issues are ceasing to remain among the US political priorities and interests, while the struggle against global terrorism became its first and foremost aim. Thus the UK has had an unofficial powerful role to play as a bridge between the USA and Europe. Moreover, it is gradually moving towards a leading position on the continent replacing the USA as a European major force and establishing itself as a leading power.

For today both the United States and the United Kingdom have new political leaders – Gordon Brown and Barack Obama. Up till now the 'special relationship' is progressively developing in its traditional way. It is difficult either to foresee further course of events or predict one more effective personal Brown-Obama alliance. But the US-UK 'special relationship' is surely to be going on until the both states share common mutually accepted principles and values, good will, respect and assistance.

References

1. Pilkington C. *Issues in British Politics*. – L. : Macmillan Press Ltd, 1998.
2. Churchill. *A Major New Assessment of His Life in Peace and War* / Edited by R. Blake and Wm. R. Louis. – New York : Oxford University Press, 1993. – P. 452.
3. Thatcher M. *The Downing Street Years*. – N.Y. : Harper Collins Publisher, 1993.
4. Rose R. *Politics in England. Change and Persistence*. – L. : The Macmillan Press Ltd., 1989.
5. Frankel J. *British Foreign Policy, 1945–73*. – L., 1975.

6. Young H. One of Us. – L. : Macmillan Press Ltd, 1989.
7. Thatcher M. The Downing Street Years. – N.Y. : Harper Collins Publisher, 1993. – P. 334–335.
8. Markovic B. Britain and the Kosovo Crisis // Review of International Affairs. – 1999. – Vol. L, N 1085-86.
9. Blair T. New Britain. My vision of a young country. – L. : Fourth Estate, 1997. – P. 266–267. Britain will be better with new Labour. The Labour Party Manifesto 1997 / Foreword by Tony Blair. – L., 1997.

Шевченко В.Ю.*

ІПОТЕЧНА ТА ФІНАНСОВА КРИЗА В США: МІЖНАРОДНИЙ ВПЛИВ

Origin and major features of the subprime mortgage crisis and financial crisis in the USA are studied. International spillover of the financial crisis, its influence on the recession of the real economy is analyzed.

Важливими складовими економічного зростання є розвиток будівництва та ринків нерухомості. Рівень доходів і заощаджень домогосподарств, іпотечне кредитування визначають обсяги фінансування та попиту на нерухомість, темпи будівництва та динаміку цін. В період 2002-2006 років ринки житлової та комерційної нерухомості демонстрували високий попит, що стимулювало зростання обсягів будівництва та цін в США, Великобританії, інших розвинутих країнах, транзитивних і зростаючих економіках.

Сучасна криза ринку субосновного іпотечного кредитування (subprime mortgage crisis) проявилася в США у 2007 році. Вона стала своєрідним пусковим механізмом глобальної фінансової нестабільності, оскільки досить швидко поширилась на інші сегменти фінансових ринків та основні фінансові інститути в США, на банки та фінансові ринки інших країн, спричинила фінансові шоки для розвинутих і транзитивних економік, набула характеру міжнародної фінансової кризи у 2008 році.

Під впливом фінансової кризи розпочалася економічна рецесія в США, Великобританії та інших розвинутих країнах, загальне падіння темпів економічного зростання у багатьох розвинутих, транзитивних та зростаючих економік. Такі процеси дослідниками та політиками характеризувались як глобальне фінансове потрясіння (global financial meltdown) та глобальна рецесія (global recession). Заходи державного регулювання та політика центральних банків мали масштабний характер, але не дали швидких результатів.

Глобальний характер фінансової кризи, яка розпочалася з кризи ринку нерухомості в США, вимагає аналізу взаємодії іпотечної та фінансової кризи, її основних факторів, механізму міжнародного поширення та наслідків для реальної економіки.

Метою статті є дослідження структури іпотечного кредитування в США та причин його кризи, ролі іпотечної кризи у виникненні фінансової кризи та її міжнародному поширенні. Методологія дослідження базується на використанні системно-структурного аналізу факторів та змісту кризи іпотечного кредитування, послідовності розгортання фінансової кризи та її міжнародного поширення.

Дослідження особливостей міжнародної фінансової кризи в сучасній західній науковій літературі концентрується на історичному аналізі фінансових та банківських криз, їх основних рис та відмінностей, визначенні причин та основних характеристик сучасної кризи, оцінці її масштабів, регуляторних і фінансових заходів урядів та центральних банків. Теоретичною основою таких досліджень, як правило, є поєднання монетаристських, неокласичних та інституційних підходів з теоріями фінансових ринків та фінансової чутливості. Визначенню факторів сучасної фінансової кризи, її особливостей та шляхів по-

* кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

новлення стійкості на фінансових ринках присвячено дослідження Боріо К. [6], Кідлбергер Ч. та Р.Алібер Р. [11], Рогофф К. та Рейнхарт К. [13], Лавен Л. та Валенсія Е. [12].

Аналіз факторів та розгортання кризи субосновних іпотечних облигацій в США, особливостей ринків нерухомості в розвинутих країнах, взаємодії іпотечної та фінансової криз проведено в роботах американських та європейських дослідників Бернанке Б. [3], Бланшар О. [5], Кіфф Дж. та Мілс П. [10], Мічеліс А. [8]. Основні висновки вказаних досліджень стосуються зміни структури фінансування нерухомості в США з початку 2000-х років, ризикового фінансування та його доступності для позичальників, поширення сек'юритизації іпотечних кредитів, швидкого зростання продаж нерухомості та цін на неї, ролі субосновних кредитів як катализатора іпотечної та фінансової кризи. Узагальнення основних рис та тенденцій сучасної іпотечної кризи проведено в змістовні праці українських дослідників Поляченко В., Паливоди К., Гайдуцького П. [2]

Криза на ринку субосновного іпотечного кредитування в США, що займав відносно невелику частку у структурі фінансового ринку, на думку провідного економіста Міжнародного валютного фонду Бланшара О., стала пусковою ланкою у формування та стрімкому поширенні американської та міжнародної фінансових криз [5]. Цей глибинний висновок потребує більш детального аналізу взаємодії іпотечної та фінансової криз, механізмів їх поширення на всі сегменти фінансових ринків у США та інших країнах.

Житлова та комерційна нерухомість становлять основну частку активів економіки США, відповідно стан будівництва, ринку нерухомості та кредитування нерухомості суттєво впливають на економічне зростання та фінансовий ринок країни.

З початку 2000-х років у США відбулися суттєві зміни на ринку житлової нерухомості, системі іпотечного кредитування та методах трансферу його ризику. В результаті дії ринкових, монетарних та регуляторних факторів сформувався бум на ринку нерухомості, який мав такі основні причини:

- розширення доступності іпотечного кредитування для верстви населення з відносно невеликими доходами;
- скорочення частки кредитів, прогарантованих державними організаціями (government sponsored agencies);
- поширення системи автоматизованого оформлення іпотечних кредитів та відповідно їх більша доступність;
- зростання частки субосновних іпотечних кредитів, які надавалися особам з низькими доходами;
- поширення рефінансування іпотечних кредитів та придбання нерухомості в інвестиційних цілях;
- зростання частки іпотечних кредитів, наданих небанківськими фінансовими інституціями.

Ціна на нерухомість стрімко зростала з 2002 по 2006 роки в силу зростання доступності іпотечних кредитів в результаті автоматизації надання кредитів, зниження вимог до позичальників, податкових пільг для кредитів на придбання індивідуальної нерухомості. Особливо цей процес проявився у стрімкому зростанні так званих субосновних іпотечних кредитів (sub-prime mortgages) та іпотечних кредитів з гнучкою відсотковою ставкою (ARM – adjustable rate mortgages).

Для розуміння системного характеру кризи ринку іпотечного кредитування необхідно розглянути його структуру та динаміку обсягів та цін на ринку нерухомості в США за останнє десятиріччя.

Іпотечне кредитування у США має багатоканальну структуру в залежності від статусу позичальників, застосування чи відсутності певної форми державного забезпечення, рівня ризику, умов фінансування.

Основними видами іпотечних кредитів в США є наступні:

1) Гарантовані спеціалізованими державними організаціями (FHA/VA mortgages) – Федеральною адміністрацією житла Federal Housing Administration) та Адміністрацією у справах ветеранів (Veteran Administration). Перша організація надає іпотечні кредити позичальникам з низькими доходами, друга – дійсним чи минулим військовослужбовцям. Під час контрактної служби військовослужбовці як правило отримують субсидії для сплати оренди житла. Такий вид іпотеки відрізняється практично відсутністю вимог до рівня доходів, державні організації повністю покривають ризики на всю суму іпотечного кредиту.

2) Підтверджені іпотечні кредити (confirming mortgages) – кредити першокласним позичальникам, що відповідають вимогам двох так званих «спонсорованих державою агентств» (government sponsored agencies – GSE): Федеральна національна іпотечна асоціація - Фанні Мей (Federal National Mortgage Association – Fannie Mae) та Федеральна корпорація по наданню іпотечних кредитів на будинки – Фредді Мак (Federal Home Loan Mortgage Corporation – Freddie Mac). Ці агенції мають чіткі вимоги до позичальників та кредитної документації, ліміт ціни на будинки за рахунок кредиту для всіх географічних зон. Фактично вони викупають пули (пакети) вимог по кредитах, наданих комерційними банками у відповідності зі стандартами цих агентств, за рахунок емісії та розміщення на фінансових ринках власних цінних паперів. Останні мають високу інвестиційну привабливість, оскільки їх ризики відносно невеликі – пули іпотечних кредитів, що відповідають високим вимогам, додатково гарантуються державою.

Перший та другий вид іпотечних кредитів разом називають агентськими кредитами в силу участі в процесі кредитування та гарантування державних агентств. Вони також називаються першокласними «А» іпотечними кредитами (prime or «А» mortgages).

3) Джумбо кредити (jumbo mortgages) – надаються першокласним позичальникам на суму, що перевищує встановлені державними агентствами ліміти. Позичальники по таким кредитам є найбільш платоспроможними та обізнаними, тому процес надання кредитів та їх обслуговування є більш ефективним.

4) Кредитні лінії, забезпечені активами будинку (equity lines – HEL) – вид кредиту, забезпечений активами будинку, що визначаються як різниця між ринковою вартістю будинку та залишком зобов'язань по іпотечному кредиту (залишок погашення основної суми та відсотків). Такі кредитні лінії використовуються для рефінансування іпотечних кредитів.

5) Іпотечні кредити типу «Alt-A» («Alt-A» mortgages) – кредити для позичальників з хорошою кредитною історією, але із значним перевищенням лімітів вартості та інших показників, навіть у порівнянні з джумбо кредитами. Кредити такого типу також застосовуються у випадках забезпечення іншою нерухомістю або активами з непідтвердженою вартістю. В процесі сек'юритизації кредити такого типу вважаються більш ризикованими ніж першокласні, відповідно забезпечені такими кредитами цінні папери є більш дохідними.

6) Субосновні іпотечні кредити (subprime mortgage loans) – надаються позичальникам з проблемною кредитною історією або тим, хто надає недостатню документацію про доходи чи активи – відповідно кредити типу «В» чи «С» (В) or «С» loans). Вони вважаються найбільш ризикованими кредитами, але в процесі сек'юритизації вони складають частину більш дохідних цінних паперів.

7) кредити зі змінною процентною ставкою ARM (adjustable rate mortgages – ARM mortgages) – за якими процентна ставка змінюється відповідно зміни базових ринкових ставок по кредитах.

Вони надаються позичальникам з проблемною кредитною історією, тим, хто не має достатніх доходів чи активів, а тому має більш високу ймовірність втрати спроможності обслуговувати кредит.

Таким чином, субосновні іпотечні кредити – це індивідуальні позики на придбання житлової нерухомості, що не повністю відповідають вимогам до стандартних банківських іпотечних кредитів та відтак мають більшу ймовірність настання дефолту.

Основними характеристиками ринку іпотечних кредитів в США останніми роками є наступні:

- суттєві зміни у структурі іпотечного кредитування: зниження частки гарантованих державою та зростання частки кредитів з більшим ступенем ризику – субосновних та кредитів зі змінною процентною ставкою;
- загальна вартість іпотечних кредитів в США зростала достатньо високими темпами – так якщо у кінці 2006 року вартість іпотечних кредитів складала 9,9 триліонів доларів США, то в середині 2008 року ця вартість складала 10,6 триліонів США, або зросла за півтора роки на 7,1 %;
- частка субосновних кредитів в загальній сумі іпотечних кредитів зростала з 10% в 2001-2003 роках до 18-21% в 2004-2006 роках;
- субосновні іпотечні кредити стимулювали зростання додаткового попиту на житло від групи ризикових позичальників (особи з низькими доходами, національні меншини, іммігранти), але репрезентували найвищу ймовірність дефолтів;
- частка прострочених іпотечних кредитів зростала з 16% в середині 2006 року до 21 % в січні 2008 року та більш ніж 25 % в середині 2008 року;
- результатом більш доступного іпотечного кредитування стало підвищення рівня забезпечення житлом – показник власності на житлові будинки зріс з 64 % у 1994 році до 69,2 % у 2004 році [9].

Таблиця 1. Ринок нерухомості в США в 2005-2009 роках - кількість нових будинків, продаж нових будинків та середні ціни продажу нових будинків.

	2005	2006	2007	2008	2009
Нові будинки, тис	1931	1979	1502	1120	778*
Нові продані будинки, тис	1293	1051	776	485	402*
Середня ціна нового буд., тис. дол.США		247	248	232	206*

* - сезонно згладжений показник в розрахунку на рік

Складено та розраховано за даними: US Census Bureau, US Department of Commerce, US Department of Housing and Urban Development – Housing Historical Data, Tables 6, 8, 9.

Бум на ринку житлової нерухомості в США розпочався з 2001 року та характеризувався зростанням кількості нових будинків з 1574 тис. у 2000 році до 1979 у 2006 році, або на 25,7 %. За той же період середня ціна нового житлового будинку зросла зі 169 тис. дол. США у 2000 році до 247 тис. дол. США у 2006 році, або на 46,2 %. [9] Більш високі темпи зростання цін були обумовлені збільшення частки придбання нерухомості в інвестиційних цілях, очікуваннями інвесторами подальшого зростання ринку та цін, розширенням можливостей рефінансування існуючих іпотечних кредитів.

Перегрів ринку нерухомості призвів до закономірної кризи починаючи з 2007 року. Падіння ринку нерухомості в результаті кризи субосновних іпотечних кредитів відзначалося більш незбалансованим характером. Кількість нових будинків змінилась з 1979 тис. у 2006 році до 400 тис у середині 2009 року (сезонно згладжені дані у розрахунку на повний рік), або упала майже у 5 разів. За той же період середня ціна нового житлового бу-

динку зменшилась з 247 тис. дол. США у 2006 році до 206 тис. дол. США у середині 2009 року (сезонно згладжені дані у розрахунку на повний рік), або в середньому на 16,6 %, при цьому ціни на вже існуючі будинки зазнали більшого коливання [9].

Одночасно відбулося збільшення частки прострочених кредитів та дефолтів по кредитах в силу значного зростання ризикованості кредитування – частка прострочених у загальному обсязі всіх іпотечних кредитів змінилась з 4,45 % у 2005 році до 9,24 % у 2 кварталі 2009 року. При цьому частка прострочених субосновних іпотечних кредитів стрімко зросла з 10,84 % у 2005 році до 25,35 % у 2 кварталі 2009 року [9].

Дефолти по субосновним іпотечним кредитам суттєво вплинули на нестабільність та ризикованість ринку нерухомості. Банки були змушені у 3-4 рази збільшити вилучення будинків для погашення заборгованості. Загроза масової втрати американцями житла змусила уряд США здійснити значні фінансові витрати для реструктуризації іпотечних кредитів та зменшення виселення з будинків.

Умови різних видів іпотечних кредитів визначають їх різну чутливість до зміни екстернальних факторів – ринкових, цінних та фінансових. Тому різні види іпотечних кредитів мають різний рівень ризиків та різну чутливість до зміни ринкових умов. На це накладаються фактори ризиків конкретного кредиту та позичальника.

Основними ризиками іпотечного кредитування є:

- ризик зміни вартості нерухомості;
- ризик втрати позичальником кредитоспроможності в результаті зменшення або втрати доходу;
- ризик зміни процентної ставки по кредиту;
- ризик дефолту позичальника;
- ризик повернення суми кредиту у разі дефолту позичальника;
- ризик реалізації нерухомості як застави за ціною, достатньою для погашення кредитної заборгованості.

За ймовірністю настання ризиків позичальника та ризиків впливу ринкових факторів субосновні іпотечні кредити є найбільш вразливими. каталізатор кризових процесів. Дефолти по субосновним іпотечним кредитам стали пусковим механізмом фінансової кризи в США. Падіння вартості американських фінансових інструментів, забезпечених субосновними кредитами (ризикові позичальники) на нерухомість (subprime mortgage bonds), спровокувало загальне зниження вартості фінансових активів на ринку США. Інвестори у такі та подібні облігації у всьому світі несли збитки, активи знецінювалися, банки втрачали вартість капіталу та ліквідність, в силу чого згортали кредитування економіки

Сучасна криза розпочалася зі зростання дефолтів по іпотечним кредитам та падіння вартості субосновних іпотечних облігацій у США. Це обумовило зростання втрат банків та фінансових компаній – емітентів та інвесторів у такі облігації -, падіння ліквідності банків та зниження обсягів кредитування, нестабільність поширилась на інші сегменти фінансових ринків, банківський сектор ряду розвинутих країн та зростаючих ринків (emerging markets).

Ринки нерухомості та іпотечного кредитування в США тісно пов'язані, вони мають періоди підйомів та спадів (boom and boost). Волатильність цих ринків обумовлена макроекономічними (попит та пропозиція, темпи економічного зростання, інфляція, зайнятість) та фінансовими (доходи домогосподарств, ціни на нерухомість, інвестиційна привабливість, умови кредитування) факторами.

Як відомо, обсяг та умови кредитування впливають як на попит, так і на пропозицію, тим самим на структуру та темпи економічного зростання. Але обсяги кредитування має власну циклічність в залежності від зміни монетарних, ринкових та регуляторних умов. Кредитний та економічний цикли мають відносну самостійність, але й одночасно взаєм-

ний вплив. Зокрема, кредитний бум на фазі економічного підйому може зумовити перегрів найбільш динамічних секторів та економіки в цілому, спровокувати економічну стагнацію. І навпаки, значне скорочення обсягів кредитування може спричинити падіння темпів зростання окремих секторів та рецесію економіки.

Надмірно високі темпи збільшення вартості активів на фазі економічного підйому мають ефект само-стимулювання – провокують поведінку інвесторів в розрахунку на продовження зростання вартості. Такий інвестиційний бум закінчується переломом висхідного тренду та настанням низхідного – падінням цін на активи в силу надлишкової пропозиції та перегріву ринку. Це в свою чергу веде до втрати вартості капіталу та ліквідності фінансових і нефінансових корпорацій, скорочення інвестицій, загального зниження темпів економічного зростання.

На основі аналізу таких параметрів можна зробити висновок, що на наш погляд, основними факторами виникнення та поглиблення міжнародної фінансової кризи можна вважати такі:

- надмірна монетарна та кредитна експансія в США в 2002-2004 роках (після фондової кризи 2000 року), що стимулювала доступність кредитів, збільшенню попиту на товарних ринках та нерухомості, сприяла значному зростанню вартості базових товарів (в першу чергу нафти), нерухомості та фінансових активів, стимулювала аналогічні процеси в інших розвинутих країнах;

- швидке зростання обсягів емісії фінансових інструментів сек'юритизації та трансферу ризиків запозичень, зокрема свопів кредитних дефолтів;

- зниження вимог до якості позичальників, кредитів та інших форм запозичень, фінансових активів в результаті поширення інструментів трансферу фінансових ризиків;

- зростання обсягів субосновних кредитів на нерухомість у США у 2002-2007 роках у 2,9 рази, емітовані на їх основі фінансові інструменти стали важливою складовою міжнародних інвестиційних портфелів та активів фінансових інституцій;

- зростання масштабів міжнародних фінансових дисбалансів, в першу чергу дефіциту поточного рахунку в США та ряді розвинутих країн та профіциту поточного рахунку в нафтодобувних країнах та інших країнах-експортерах, концентрація світових валютних резервів у країнах-експортерах;

- зниження курсу долару США до євро та інших основних валют у 2003-2008 роках;

- зростання цін на сировинних ринках (перш за все нафта, метали, сільськогосподарські товари) в 2006 - першій половині 2008 років як результат падіння курсу долару, розширення ринків похідних до товарів фінансових інструментів (деривативів), швидкого зростання попиту у таких країнах як Китай, Індія та нафтоекспортери;

- зростання обсягів міжнародної мобільності капіталу в результаті стрімкого збільшення обсягів міжнародної ліквідності у доларах США, лібералізації фінансових ринків та міжнародної фінансової інтеграції.

Дія вказаних та інших факторів обумовила нагромадження нерівноважності фінансових ринків (фінансових дисбалансів, диспаритетів вартості фінансових та товарних активів, змін валютних курсів, акумуляції фінансових ризиків) та обумовило корекцію нерівноважності шляхом кризи.

В період 2007-2009 років комбінація вказаних та інших факторів та інтенсивність їх впливу на кризові явища на фінансових ринках проявлялися по-різному. Це дає підстави для виділення та аналізу різних етапів фінансової кризи. Критеріями періодизації фінансової кризи можуть слугувати якісні та кількісні параметри, зокрема: падіння вартості фінансових активів, обсяги втрат та списань з балансів фінансових інститутів, банкрутства та примусові злиття фінансових інститутів, зниження кредитних рейтингів, волатильність фінансових та товарних ринків, динаміка ринку кредитування, обсяги державної та між-

державної підтримки ліквідності фінансових систем та рекапіталізації банків, девальвація валют та інші.

Таким чином, диверсифікація інструментів іпотечного кредитування в США, збільшення частки ризикових субосновних кредитів, розширення сек'юритизації іпотечних кредитів та продажу фінансових інструментів, забезпечених іпотекою, іноземним інвесторам сформувало бум на ринку житла. Збільшення дефолтів по субосновним кредитам та скорочення ринку нерухомості привело до значного збільшення ціни хеджування ризику та відповідно падіння вартості іпотечних фінансових інструментів. Останні склали суттєву частку капіталу та активів провідних міжнародних фінансових інституцій, що відповідно опинились на межі неліквідності та банкрутства, відбулося поширення недовіри на ринку та скорочення кредитної активності. Вказані процеси, а також падіння курсу долару США, криза будівництва та попиту на інвестиційні товари на світових ринках обумовили рецесію реальної економіки.

Для транзитивних економік, в тому числі й України, це означає в середньостроковій перспективі нестабільність національних банківських систем, зростання витрат на обслуговування зовнішньої заборгованості, скорочення обсягів та ускладнення умов зовнішніх запозичень та залучення іноземного капіталу.

Література

1. Мишкин Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков. – М.: ООО «И.Д.Вильямс» 2006.
2. Поляченко В., Паливода К., Гайдуцький П. Світова іпотечна криза. – К., УкрІНТЕІ, 2008.
3. Bernanke B. Financial Markets, the Economic Outlook and Monetary Policy. Washington 2008 – Federal Reserve Board, Washington 2008.
4. BIS Quarterly Report. September 2008. – BIS, Basel, 2008.
5. Blanchard O. The Crisis: Basic Mechanisms, and appropriate Policy. - IMF Working Paper WP/09/80 – International Monetary Fund, Washington, 2009.
6. Borio C. The financial turmoil of 2007-?: a preliminary assessment and some policy considerations. – BIS Working Paper, No 251 – BIS, Basel 2008.
7. Global Financial Stability Report. October 2008. - International Monetary Fund, Washington, 2008.
8. De Michelis A. Overcoming the financial crisis in the United States. OECD Economic Department Working Paper No.669. – OECD, Paris 2009.
9. Housing Historical Data, Tables 6, 8, 9 – US Department of Housing and Urban Development, 2009.
10. Kiff J., Mills P. Money for Nothing and Checks for Free: recent Developments in U.S. Subprime Mortgage Markets. - IMF Working Paper WP/07/188 – International Monetary Fund, Washington, 2007.
11. Kindleberger C., Aliber R. Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises. – Hoboken-London, John Wiley & Sons, 2005.
12. Laeven L., Valencia E. Systemic banking Crisis: A New Database. – IMF Working Paper WP/08/224 – International Monetary Fund, Washington, 2008.
13. Reinhart C., Rogoff K. Is the 2007 U.S. Sub-Prime Financial Crisis So Different? An International Historical Comparison. – NBER Working Paper No 13761 – Cambridge, Ma., National Bureau of Economic Research, 2008.

АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Харламова Г.О.*

АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКЕ ІНВЕСТИЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

The main collaboration tendencies of Ukraine and USA are considered under terms of globalization. The main tendency of American investment situation is described. Economic – mathematical analysis is used for the forecasting of economic relationships between these two states.

Глобалізація – це не стільки передумова специфічної моделі міжнародного інвестування капіталів, скільки наслідок такого інвестування. Аналіз сучасних світових тенденцій прямого іноземного інвестування, його масштабів і динаміки показує, що ведуча роль у цих процесах належить найбільш розвиненим країнам, причому не тільки як донорам прямих іноземних інвестицій (ПІІ), а й як реципієнтам. Концентрація основного масиву світових інвестицій припадає на США, країни ЄС, Японію.

Американська модель викликає захват. Для України США є потужним і стабільним інвестором.

Мета роботи – провести аналітико-математичний аналіз інвестиційного взаємозв'язку України та США, з позицій «донор-реципієнт».

Інвестиційний процес в Україні не є статичним, і перебуває у постійній динаміці як на зовнішньому – глобалізаційному, так і на внутрішньому – трансформаційному, рівнях. Економіко-математичний аналіз позиції України в глобальному інвестиційному середовищі показує, що надходження ПІІ в економіку України хоча і мають зростаючий характер, однак досі недостатні, щоб стверджувати про активне включення України у світові інвестиційні потоки. В сучасних умовах характерним для України є інвестиційний напрям «Світ → Україна», а не «Україна → Світ». Динаміка інвестиційних потоків з України не має однозначного характеру, деяке зростання відбувається лише з 2003р. Кілька років поспіль лідерами прямого іноземного інвестування в українську економіку є США, країни ЄС і РФ [12, 13].

На протязі останнього десятиріччя (1995-2007рр.) чітко прослідковується стабільно зростаючий тренд у накопиченні обсягів прямих американських інвестицій в Україну (рис. 1).

Трендовий прогноз (екстраполяція рядів динаміки) інвестиційних взаємовідносин «Україна - США» при збереженні існуючих тенденцій передбачає, що прямі американські інвестиції в Україну на початок 2008р. не перевищать 2 млрд. дол. США, що й підтверджується офіційними даними Держкомстату на 01/01/08 – 1958,8 млн. дол. США. Треба звернути увагу на те, що для американських інвестицій присутня висока прогнозованість інвестиційних потоків.

* кандидат економічних наук, асистент кафедри економічної кібернетики економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

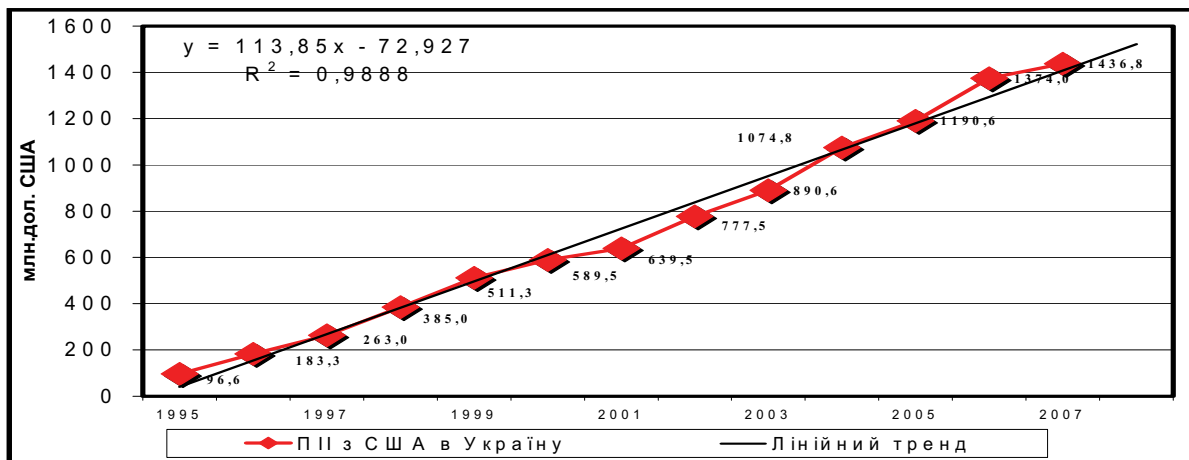

Рис. 1. Накопичені обсяги ПІІ з США в Україні за 1995-2007рр. та трендовий прогноз на початок 2008р.

Для прогнозування перспектив інвестиційних взаємовідносин «Україна - США» спробуємо застосувати системний підхід, який передбачає розгляд інвестиційної ситуації як приймаючої країни (тобто, України), так і країни – донора.

З таких позицій, закономірними є питання – чи може та яким чином може вплинути волатильність (нерівномірність та загалом тенденція) інвестиційних потоків в самих США на розвиток американо-українських інвестиційних відносин? Відповідь на це питання можна знайти через аналіз прямого інвестування у самих Сполучених Штатах. Ця країна з найпотужнішою економічною системою є як донором, так одночасно й найкрупнішим імпортером капіталу. На інвестиції у економіку США припадає 25% світового об'єму ПІІ. Динаміка прямого іноземного інвестування США за період 1960-2007рр. наведена на рис. 2. Статистичною базою є офіційні статистичні джерела [9], відкриті публікації [5-7, 11] та звіти UNCTAD [2].

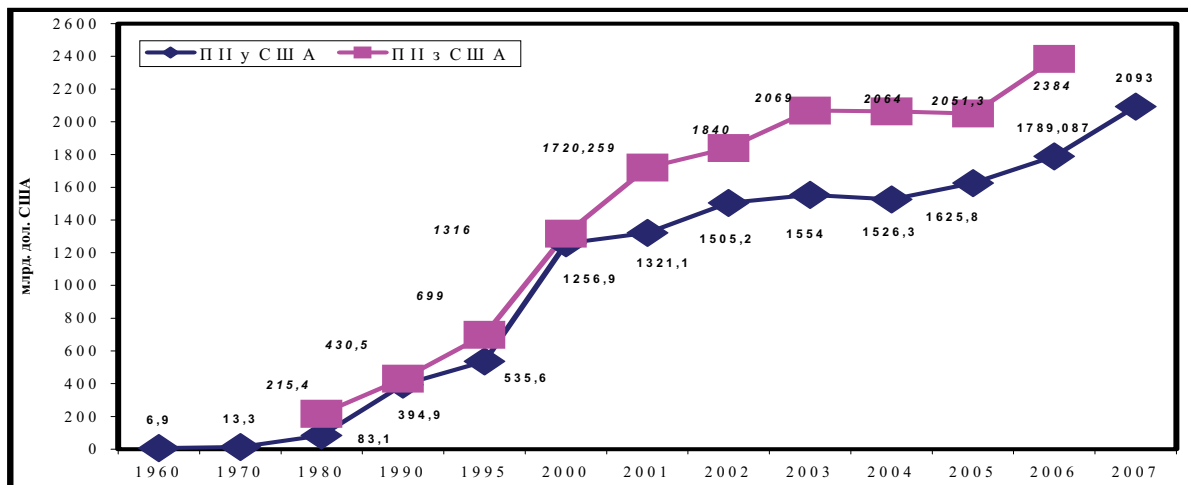

Рис. 2. Накопичені обсяги ПІІ США за період 1960-2007рр.

США – імпортер ПІІ. Основний фактор залучення капіталу до США – це значна місткість внутрішнього ринку в сукупності з політичною та економічною стабільністю. За 20 років (1982-2001рр.) об'єм накопичених ПІІ в економіці США збільшився майже у 20 разів (рис.2). Кульмінація росту ПІІ в американську економіку припала на 90-ті роки.

Після 2001р. відбувалося сповільнене зростання накопичених ПІІ, що було обумовлено глобальним падінням обсягів інвестування у світі. При чому у 2002 році зі всіх країн світу США пережили найбільш помітне падіння вкладень з-за кордону: з першої позиції в світі за цим показником вони «впали» на п'яту. На американському ринку діє капітал з більш ніж 80 країн світу. Структура залучення ПІІ у США за регіонами світу наведена на рис.3.

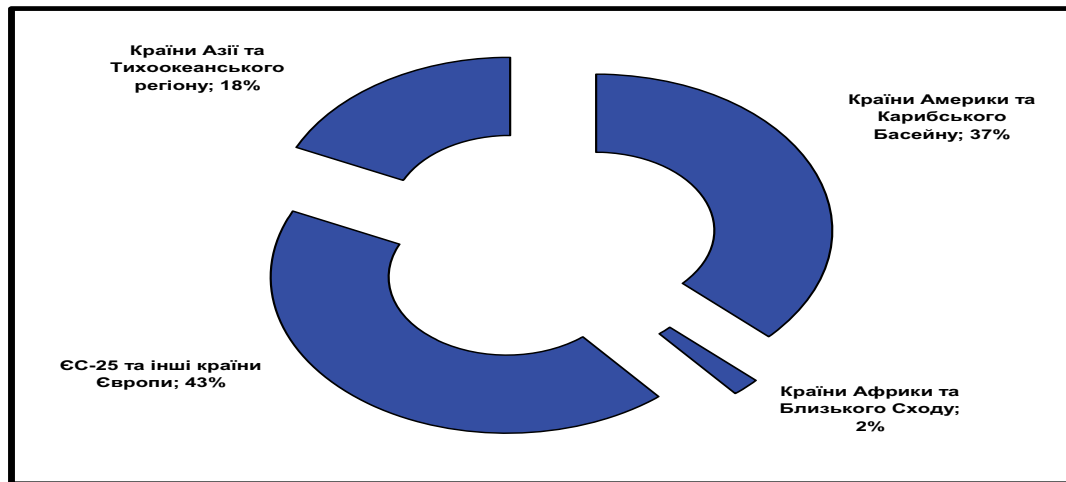

Рис. 3. Структура залучення ПІІ у США за регіонами світу

Ведучі позиції належать 6 країнам: Великобританія, Японія, Нідерланди, Німеччина, Франція та Канада [2, 5]. Цікавий факт - інвестиції Франції, Німеччини та Нідерландів в економіку США значно перевищують американські прямі інвестиції в економіку цих країн.

В галузевому розрізі основний об'єм цих інвестицій зосереджений у виробничій сфері (більше 50%). Ведучою галуззю прикладання іноземного капіталу у виробничій сфері є обробна промисловість (46% ПІІ у США). В сфері послуг найбільшою привабливістю визначаються – фінансова сфера, страхування, нерухомість та торгівля.

США – експортер ПІІ. Поряд з імпортуванням капіталу, США являються світовим лідером за розміром накопичених за кордоном прямих інвестицій. За 10 років (1992-2002) обсяг ПІІ із США збільшився у 2,8 рази і у 2002 році досягнув величезної суми – 22,2% загального об'єму накопичених у світі ПІІ (рис.2).

ТНК – основні суб'єкти експорту американського капіталу: на їх частку припадає більше 90% цього експорту у формі ПІІ.

Американський капітал спрямовується у більш безпечні та стабільні регіони, перш за все у Європу. Найкрупніші країни-реципієнти американських інвестицій – це Великобританія, Канада, Нідерланди, Швейцарія та Японія. Велике значення для американських інвесторів мають наявність в цих країнах значно розвинутої інфраструктури, широкої маркетингової мережі та дія таких «віртуальних» факторів, як лояльне ставлення населення до росту капіталу фізичних та юридичних осіб, традиції підприємницької етики, інноваційні переваги і т.п.

На країни, що розвиваються, приходиться приблизно 30% ПІІ з США. В цій групі основними реципієнтами виступають – Бермудські та Карибські острови, Мексика, Панама, Бразилія.

Новим регіоном вкладання капіталу США стали країни з перехідною економікою. В ці країни американські ТНК стали вкладати капітал в основному в першій половині 90-х років. Хоча й до сьогодні країни ЦСЄ, включаючи Україну, займають вельми незначне місце у інвестиційному процесі США.

У галузевому розрізі провідне місце у потоках ПП із США займає сфера послуг – 67,2% загального їх об'єму. Максимальні надходження американських інвестицій (більше 66%) в цей сектор припадають на розвинуті країни: Великобританію, Нідерланди, Швейцарію, Канаду та Німеччину.

Україна - США. Галузева структура інвестиційних надходжень в Україну з США демонструє зацікавленість Сполучених Штатів насамперед у швидкоокупних галузях – торгівлі та харчовій промисловості [9].

Для передбачення перспектив подальших інвестиційних взаємовідносин «США - донор – Україна - реципієнт» спробуємо кількісно оцінити силу інвестиційного взаємовпливу між США - інвестором та Україною - реципієнтом. Критерієм, що допоможе отримати кількісну оцінку цього впливу (щільність зв'язку явищ, що досліджуються), оберемо коефіцієнт кореляції (ρ) [10]. Для знаходження коефіцієнтів кореляції була побудована кореляційна матриця (у ПП STATISTICA). Як залежну змінну Y (результативну ознаку) - було обрано притік ПП з США в Україну, а як незалежну змінну X (факторну ознаку) – певний показник зовнішньоекономічної діяльності країни (табл. 1). Статистичні дані були взяті з офіційної статистичної звітності [2, 7, 9] за період 1999-2007рр. Такий підбір факторів є логічним з якісно-емпіричного аналізу статистичних даних, як найбільш наочно характеризуючих зовнішньоекономічні відносини між Україною та її основними інвесторами [12-13]. Підтвердженням такого підбору факторів може бути й теорія каталізаторного ефекту відкритості економіки для активізації інвестиційних процесів [1, 4, 8].

Таблиця 1. Результуюча таблиця кореляційного аналізу

Факторні показники									
	експорт товарів з України до США	імпорт товарів в Україну з США	загальний обсяг надходжень ПП в Україну	відтік ПП з України до США	валові ПП з США	надходження ПП до економіки США	притік ПП в Україну з країн ЄС	ПП з РФ в Україну	ПП з України в країні світу
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9
ρ_i	0,74	0,92	0,91	0,41	0,63	0,92	0,92	0,88	0,37

Всі коефіцієнти є значимі за критерієм Стьюдента. Як видно з таблиці 1, значення кореляційного відношення (ρ) показують, що:

1) не спостерігається сильного зв'язку ($\rho_5=0,63$) у американських інвестицій в Україну з валовими потоками ПП з США в світ, але досить сильним є зв'язок ($\rho_6=0,92$) американських інвестицій в Україну з притоками ПП у економіку США;

2) спостерігається досить щільний зв'язок між інвестиціями в Україну з США із загальним інвестиційним станом України, тобто з інвестиційним статусом України для інших держав-лідерів інвестування в Україну - для країн ЄС та РФ ($\rho_7 = 0,92$ і $\rho_8=0,88$, відповідно). Отже, США – інвестор звертає значну увагу на привабливість інвестиційного клімату України для інших країн-інвесторів ($\rho_3= 0,91$), та, одночасно, виступає так званим взірцем інвестиційної поведінки для інших інвесторів;

3) сильний зв'язок ($\rho_2=0,92$) між імпортом в Україну з США та американськими інвестиційними потоками в Україну може бути пояснений, тим, що американські інвести-

ції йдуть потужно у ті країни, з якими у них тісні зовнішньоекономічні торгівельні відносини.

Далі використаємо можливості логіко-сміслових моделей (ЛСМ) структури. Логіко-сміслові моделі відносяться до сміслових багатофакторних методів моделювання [3] та передбачають використання інформації щодо об'єкта дослідження у вигляді взаємопов'язаних за змістом висловлювань. За допомогою ЛСМ можна інтегрувати (синтезувати) дані аналізу проблемної сфери, що визначається та описується сукупністю логіко-мовних текстів. Вихідна інформаційна одиниця в ЛСМ - це окреме висловлювання, для якого відокремлюються безпосередні логічні зв'язки з іншими в даній предметній сфері. Особливість логіко-сміслового методу полягає в тому, що він може використовувати змістовну інформацію, яка не має кількісної визначеності, не є елементом математичної моделі. ЛСМ розглядається як відкрита модель, у яку безперервно вносяться нові поняття, що мають відношення до досліджуваної проблеми. Безумовною перевагою такого типу моделей можна визначити можливість виявлення та відображення прямих та зворотних зв'язків, що наявні в будь-якій складній системі. Отримана за допомогою орграфа модель відображає вплив одного показника (вершини) на інший показник (вершину). Усе це може бути досить важливим при дослідженні соціоекономічних систем. Більш глибоке дослідження можна провести, якщо доповнити оргграф: присвоїти кожній дузі знак плюс чи мінус. Знак плюс слід присвоїти дузі (i,j) у тому випадку, якщо при збільшенні показника i буде збільшуватися показник j, тобто між ними є пряма пропорційна залежність. Знак мінус необхідно присвоїти дузі (i, j) у тому випадку, якщо при збільшенні показника i показник j буде зменшуватися, тобто між показниками є обернено пропорційна залежність. Усі ці питання є складовими механізми побудови конкретної моделі взаємозв'язку гео економічних напрямів інвестиційних процесів, у які інтегрована Україна.

Підводячи підсумки дослідження стратегії іноземного інвестування у географічному напрямі «Україна ↔ США», можна запропонувати наступну логіко-сміслову модель (рис. 4.):

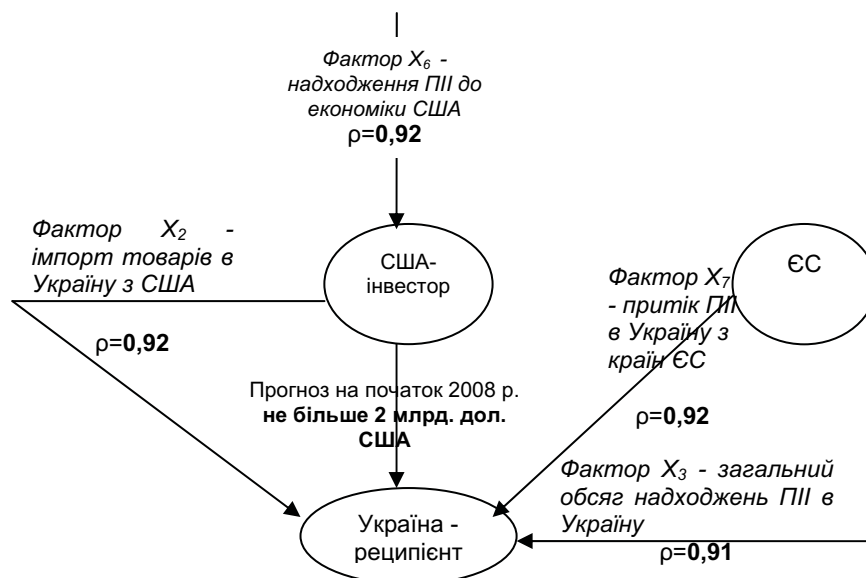

Рис. 4. Логіко-смістова модель стратегії інвестиційних відносин України та США

Отже, проведений економіко-математичний аналіз процесів інвестиційного співробітництва України та США в міжнародному інвестиційному просторі продемонстрував,

що використання економіко-математичних методів є необхідним інструментом системи підтримки науково обґрунтованих стратегічних рішень інвестиційної політики України. Виявлено, що для американських інвестицій в Україну присутня висока прогнозованість інвестиційних надходжень за лінійним трендом.

Література

1. Lucas R.E. The mechanics of economic development // Journal of Monetary Economics. – 1988. – Vol.22. – P.24-35.
2. World Investment Report: Annual editions. – N.Y.: Geneva, «United Nations». – 2000-2008.
3. Берж К. Теория графов и ее применения. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1962. – 319 с.
4. Гелд Д., Мак-Грю Е. Глобалізація / антиглобалізація: Пер. з англ. І.Андрущенко. – К.:К.І.С., 2004. – 180 с.
5. Зименков Р. Прямые инвестиции корпораций США за границей // Инвестиции в России. – 2003.- №3.- С. 29-36.
6. Зименков Р., Романова Е. Инвестиционная активность американских ТНК как субъектов процесса глобализации // Российский экономический журнал. - 2004. – №3. - С. 42-55.
7. Іноземні інвестиції у 2005 році // WELCOME Український інвестиційний журнал. - 2005. - №10. - С. 38-46.
8. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер.с англ. - 11-е изд. - К.:ХаГар, 1998. – 785 с.
9. Офіційний Інтернет – сайт: Державний комітет статистики України. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Себер Дж. Линейный регрессионный анализ. - М.:»Мир», 1980. - 456 с.
11. Спад притока американських інвестицій в економіку АТР // БІКІ. - 2004.- №4. – С. 1, 4.
12. Харламова Г.О. Вплив прямих іноземних інвестицій на забезпечення розвитку національної економіки України // Актуальні проблеми економіки. - №7, 2007. - с. 174-181.
13. Харламова Г.О. Перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний ринок в умовах глобалізації // Актуальні проблеми економіки. – 2004.- №12. - С. 71-77.

Альошина І.В.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ США ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В УКРАЇНІ

Узагальнено теоретичні підходи та концепції процесу фінансової інтеграції. Досліджено зміст та особливості фінансової інтеграції країн Північної та Південної Америки, розглянуті фактори та тенденції розвитку. Проведений порівняльний аналіз соціально-економічних показників країн-членів МЕРКОСУР та України для використання позитивного досвіду реформування та інтегрування національного фінансового ринку.

У результаті світового поділу праці, міжнародної спеціалізації та кооперації жодна країна не може стабільно розвивати свою економіку без участі у даних процесах, саме тому після проголошення Україною своєї незалежності одним із пріоритетних її завдань стала інтеграція у світове господарство як країни з конкурентоспроможною економікою, здатною вирішувати найскладніші завдання свого розвитку [1]. Значне місце у цьому процесі посідає інтеграція фінансового ринку, адже він є похідною соціально-економічного розвитку країни, суттєво впливає на соціально-економічну стабільність суспільства, визначаючи рівень економічної безпеки країни. Так, на сьогодні перед Україною постає проблема вибору шляхів інтеграційного розвитку: інтегруватись інституційно чи економічно (у сфері товарних ринків), що поступово призведе і до інтеграції фінансового ринку, чи для неї можливий шлях інтеграції фінансового ринку (сфери грошового обігу). Аналіз таких питань може виявитись обґрунтуванням для подальшого розвитку та вільного функціонування ринкового господарства в Україні та подальшої його інтеграції до світового.

Метою даної статті є узагальнення існуючих теоретичних підходів та аналіз практичного досвіду країн світу щодо процесу фінансової інтеграції та його впливу на розвиток країн із метою його оптимізації до економіки України. Методологічною основою даного дослідження є теорії міжнародних економічних відносин, міжнародних фінансів та макроекономіки, теорії інтеграції. Основним методологічним підходом є комплексний порівняльний аналіз – міжконцептуальний на рівні основних теоретичних підходів до визначення змісту фінансової інтеграції у поєднання з структурно-функціональним аналізом змісту інтеграційних процесів у фінансовій сфері. Даним питанням було приділено багато уваги як зарубіжними (Х. Едісон., М. Кляйн, Т. Слок, Д. Квін, Д. Міллер, Й. Стігліц, П. Герст), так і вітчизняними фахівцями (Лук'яненко Д.Г., Філіпенко А.С., Румянцев А.П., Сіденко В.Р., Боринець С.Я., Федосюк С.В., Луцишин З.О., Шевченко В.Ю., Плотніков О.В.). Однак вони переважною частиною торкались лише окремих елементів європейської економічної інтеграції, у той же час, суто фінансові аспекти інтеграції не були досліджені комплексно.

Адекватне формулювання стратегії міжнародної інтеграції України може базуватися лише на правильному застосуванні основних постулатів теорії міжнародної інтеграції -

* аспірантка кафедри міжнародної економіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

стосовно етапів розвитку, критеріїв оцінки готовності до тих чи інших форм інтеграції, принципів регулювання, оцінки можливих економічних і соціальних ефектів тощо. Проте лише такі вимоги теорії міжнародної інтеграції не можуть вважатися єдиними, що впливають на формування орієнтирів української інтеграційної стратегії. Не меншу роль відіграють і фактори геополітики та світові тенденції на ринках, адже процеси розвитку світового господарства постійно розвиваються, набувають нових форм та напрямів відносин, створюючи зовсім нові умови розвитку (див.табл.1).

Таблиця 1. Узагальнення існуючих підходів щодо аналізу процесу фінансової інтеграції

Особливості підходу	Форми / Моделі	Параметри та регулятори	Вітчизняні дослідники	Зарубіжні дослідники
<i>I Аналіз з позиції відкритих ринків та їх основних регуляторів ⇒ макроекономічний аналіз</i>				
- визначення моделей світового економічного устрою - визначення місця національної економіки та фінансів - від обраної моделі залежить спосіб взаємодії країн	1) Модель завершеної глобальної економіки: базується на глобальних структурах – лише теоретична модель 2) Модель міжнародної економіки відкритого типу: відносна незалежність країн	- ступінь інтернаціоналізації економіки - міжнародний рух капіталу - міжнародна різниця відсоткових ставок - питома вага іноземних інвестицій - залежність валютних курсів від міжнародних фінансових ринків - рівень лібералізації ринку	1) Лук'яненко Д.Г., Філіпенко А.С., Румянцев А.П., Сіденко В.Р., Рокоча В.В. → дослідження впливу глобалізації та інтеграції, аналіз чинників розвитку даних процесів в Україні 2) Боринць С.Я., Федосюк С.В., Луцишин З.О., Шевченко В.Ю. → дослідження міжнародного руху капіталу та валютно-кредитних відносин, аналіз даних процесів в Україні	1) П.Герст, Г. Томсон → дослідження типів міжнародних економік 2) Х. Едісон., М. Кляйн, Т. Слок, Д. Квін, Д. Міллер, Й. Стігліц, П. Роуз, Михайлова Д.М. → дослідження впливу інтеграції фінансових ринків
<i>II Аналіз на інституційних принципах, що зачіпають окремі сфери економіки країни ⇒ регіональний та мікроекономічний аналіз</i>				
-дослідження регулятивних ознак інтеграції- дає змогу визначити роль певних механізмів але не розкриває економічного механізму інтеграції	1) Міжнародні злиття та транснаціоналізація банків 2) Функціонування міжнародних платіжних систем 3) Лібералізація фінансових ринків 4) Діяльність міжнародних фінансових організацій та бірж	- ступінь транснаціоналізації економіки- наявність вільних економічних зон- рівень доступу до грошових засобів	1) Шнирков О., Кульпінський С.В. → дослідження процесів інтеграції країн ЄС та їх впливу на Україну 2) Новицький В.Є. → дослідження транснаціоналізації підприємницької сфери на економіку країн 3) Нірван Л.А. → аналіз процесів злиття та поглинання на європейському ринку капіталу	Буторина О.В. → дослідження інтеграції та конкуренції міжнародних валют

Джерело: складено автором [2-6]

Найбільш адекватним сучасному стану буде визначення наявності та ролі певних глобальних факторів та світових тенденцій, що визначають взаємодію відкритих національних економік. Тому при аналізі фінансової інтеграції потрібно застосувати інструментарій першого підходу, так як він розкриває суть та основні механізми, а вже потім потрібно перейти до інструментарію другого підходу, бо саме він розкриває особливості функціонування кожної складової фінансового ринку. Так, теорія міжнародної економічної інтеграції має своїм вихідним пунктом концепцію переваг великого господарського ринку, що формується під впливом поступового поглиблення відносин між ринками окремих країн (див. табл. 2).

Таблиця 2. Узагальнення існуючих підходів та концепцій міжнародної економічної інтеграції

Назва підходу	Неоліберальний підхід (кооперація)	Інституційний підхід (централізація)
Прихильники	Р. Айрон, Б. Баллас, П. Робсон, К. Макконені	Г. Мюрдаль, Я. Тінберген, А. Маршал
Суть економічної інтеграції	полягає у знищенні всіх протекціоністських і фінансових бар'єрів ⇒ злиття ринків, що характеризується вільним ціноутворенням та вільною конкуренцією; зняттям торгових і валютних бар'єрів; уніфікацією ринкових механізмів	«структурна» теорія інтеграції - вільна конкуренція і вільна гра ринкових сил недостатні для економічної інтеграції, необхідні спільна економічна політика, державне і навіть наддержавне (наднаціональне) регулювання розвитку економічних структур ⇒ злиття ринків має доповнюватися злиттям економік у цілому
Ефективний засіб інтегрування	ринок - лише вільна конкуренція дозволяє раціонально розподілити обмежені виробничі ресурси між конкурентами і гарантує оптимальність економічної діяльності в цілому, а мірилом його розвитку є свобода переміщення товарів, капіталів і робочої сили за посередництва механізму міжнародного регулювання	державне регулювання - процес міжнародної економічної інтеграції слід обов'язково орієнтувати, керувати ним, навіть планувати на кожній сходинці (від часткової (функціональної) форми інтеграції до повного економічного союзу)
Основа підходу	на основі статичних порівняльних перевагах країн, (взаємна доповнюваність економік, ринки яких інтегруються)	в динамічному контексті (інтегруватися мають не взаємодоповнюючі, а однорідні і конкурентоспроможні економіки, що створюють принципово нові економічні комплекси)
<p>Модифікована теоретична конструкція синтезу лібералізму та дирижизму – теорія «позитивної та негативної інтеграції»(Джон Піндер)</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>процес зняття бар'єрів на шляху ринкового обміну, дії ринкових сил розглядався як негативна інтеграція (оскільки він супроводжується процесом демонтажу торгових та інших бар'єрів), а процес формування спільної економічної політики, структурного пристосування економік — як позитивна інтеграція (тому що він передбачає спільні зусилля для створення нових економічних структур)</p>		
<p>Альтернативні концепції міжнародної економічної інтеграції</p> <p style="text-align: center;">↓</p> <p>- моделі дво- та багатомовидкісної Європи - учасники інтеграції, проголосивши спільні цілі, можуть внаслідок різних стартових умов затратити неоднакову кількість часу для їх досягнення</p> <p>- теорія концентричних кіл - формується високоінтегроване ядро країн, які складають перше коло, а друге - утворюють менш інтегровані країни, вона надає можливість членам об'єднання та «третім країнам», залежно від політичних та економічних обставин, брати участь лише в окремих інтеграційних заходах</p> <p>- концепція часткового членства - не вимагає від учасників беззастережної та всеохоплюючої інтеграції, передбачає можливість участі країн в окремих сферах (наприклад, спільна зовнішня чи оборонна політика).</p>		

Джерело: складено автором [2-6]

Отже, теоретичні доктрини міжнародної економічної інтеграції передбачають можливість маневру з боку окремих країн щодо вибору форм, глибини та механізмів взаємодії їхніх економік у регіональних угрупованнях. Практична реалізація міжнародних інтеграційних проектів здійснюється за допомогою відповідних механізмів, основу яких складає розгалужена сукупність власне економічних і договірно-правових інструментів. У договірно-правовому контексті країни можуть схвалити рішення про підписання будь-якої угоди. Проте на практиці дуже складно затримати процес інтеграції на певному етапі, адже вона має власні внутрішні рушійні сили, які підштовхують країни до розширення початкових цілей, особливо, коли йдеться про «вищі» форми інтеграції.

У світовій практиці використовуються два основні рівні (методи) здійснення всіх типів міжнародної економічної інтеграції (див. табл. 3):

Таблиця 3. Методи здійснення міжнародної економічної інтеграції

Метод	На макрорівні (інтеграція «зверху»)	На мікрорівні (функціональна)
Рівень	на рівні національних економік	на корпоративному рівні
Інструмент	за допомогою інституціональних заходів	за допомогою адміністративних заходів на основі багатосторонньої угоди (забезпечує вільний обмін товарами між країнами у великому ринковому просторі згідно з вимогами закону попиту та пропозиції)
Основа процесу	на основі формування економічних об'єднань країн з тим чи іншим ступенем узгодження їх національних політик (регіоналізм)	на принципах лібералізації економіки та зовнішньої торгівлі вільний обмін товарами між країнами у великому ринковому просторі згідно з вимогами закону попиту та пропозиції (регіоналізація)
Рушійна сила	державні інститути	корпоративні структури (ТНК)
Результат процесу	створення формальних інститутів та досягнення домовленостей на міждержавному рівні	формування інтегральних ринків факторів і результатів виробництва, виникають, розвиваються домінуючі у сучасній економіці транснаціональні корпорації
Практична реалізація	країни ЄС: створення наддержавного інституту → поступове поглиблення інтеграційних процесів → фінансова інтеграція як завершальна стадія	країни Північної та Латинської Америки : поступове поглиблення інтеграційних процесів → фінансова інтеграція → створення наддержавного інституту як завершальна стадія

Джерело: складено автором [2-6]

Таким чином, досвід країн ЄС показав, що фінансова інтеграція поглиблюється вже на кінцевих етапах інтеграції за наявного високого рівня розвитку торгівельної та економічної інтеграції країн з однаковим рівнем розвитку. Однак, існує альтернативний шлях розвитку інтеграційних процесів, який яскраво продемонстрували країни Латинської Америки на базі запозиченого досвіду країн Північної Америки (країн-членів НАФТА: США, Канади та Мексики). Так, країни Латинської Америки демонструють на практиці, що твердження про те, що процес фінансової інтеграції можливий лише за наявного високого рівня розвитку торгівельної та економічної інтеграції, не завжди вірне. Адже згідно досліджень експертів МВФ їхньою загальною характеристикою є відносно низький рівень відкритості економік щодо зовнішньої торгівлі та високий рівень відкритості фінансової сфери [11,90].

Значний вплив на інтеграційні процеси у фінансовій сфері блоку МЕРКОСУР має процес доларизації, що виявляється у здійсненні платежів та розрахунків грошовою одиницею США, надання кредитів саме у доларах США. Така ситуація виникла через існування великої кількості ТНБ на території країн блоку та кредитної експансії іноземними інвесторами, дана ситуація є наслідком заходів з покращення доступу капіталу до даних ринків, що розкрило великі, однак ризикові, перспективи для іноземних інвесторів. Велике значення у цьому контексті мали фінансові реформи, що внесли значний вклад у поліпшення умов фінансування: лібералізація торгівлі та переміщення капіталу – зниження митних тарифів та їхня ліквідації з метою створення більш відкритих торгівельних режимів, внаслідок цього на територію цих країн проник великий обсяг капіталу, особливо капіталу США та ТНК інших країн світу, що і стало причиною великого рівня доларизації економіки. Завдяки цьому фінансові ринки даного регіону мають високий рівень розвитку, особливо банківська сфера.

Ось чому при розробці власної стратегії інтеграції для України було б дуже корисно врахувати досвід країн Латинської Америки (а саме МЕРКОСУР, який є найбільш розвинутим інтеграційним угрупованням регіону), адже умови, у яких розгортались та поглиблювались процеси інтеграції, природа та специфіка проблем дуже подібні з українськими. Головна аналогія між Україною та країнами Латинської Америки – істо-

рична авторитарна структура влади, яка зруйнувала елементарні підвалини розвитку ринкових відносин. За таких умов не було створено тієї законодавчої бази та інфраструктури, яка необхідна для розвитку вільного підприємництва. Побудова ринкових демократичних відносин у країнах Латинської Америки та Україні майже збігаються у часових рамках, демонструючи багато спільних особливостей щодо ринкової стабілізації та формування громадянського суспільства у 90-ті роки ХХ ст. [7,123-138; 8-11]: 1) реформи були спроектовані на побудову зруйнованої економіки; 2) проведення фінансової санації (радикальної грошової реформи у 1994-1996 рр.), яка супроводжувалась знеціненням грошових вкладів населення та невиклатою заробітної платні; 3) проблеми дефіциту коштів на внутрішньому ринку, що є причиною залежності від зовнішньої торгівлі з метою збалансування платіжного балансу; 4) приватизація величезного та малорентабельного державного сектору; 5) найбільш велика у світі різниця у заробітній платні; 6) дестабілізація економіки через зростання корупції, рівень якої найвищий у світі; 7) намагання звільнитись від величезного впливу сильного сусіда (Латинська Америка – США, Україна – РФ), нав'язування чужої політики та дискримінаційних заходів; 8) проблема недиверсифікованості структури експорту та широкий асортимент імпорту через велику залежність від енергоносіїв та імпортного обладнання; 9) стратегія активної участі у світогосподарських процесах, шляхом по-перше досягнення самостійності, розширюючи власний внутрішній ринок, та по-друге шляхом регіонального економічного співробітництва. Виходячи із зазначених особливостей розвитку країн-членів МЕРКОСУР, на сьогодні уже сформувались умови, у яких і відбуваються трансформаційні процеси. А виявляються такі умови в тих соціально-економічних показниках розвитку, які активно демонструють нам згадані країни. Тому доречно буде їх розглянути та порівняти з показниками України.

Таблиця 4. Порівняння соціально-економічних показників розвитку країн-членів МЕРКОСУР та України, 2004-2007 рр.

Показники	Аргентина				Бразилія				Уругвай				Україна			
	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007	2004	2005	2006	2007
Обсяг ВВП, млрд.дол.США	151,9	181,6	212,7	260,1	603,6	881,8	1072,4	1313,6	13,3	16,7	19,3	23,3	64,9	86,1	108	141,6
ВВП / особу населення, тис.дол.США	4	4,7	5,5	6,6	3,7	4,8	5,7	6,9	3,9	5,2	6	7,3	1,4	1,8	2,3	3,1
Темп приросту ВВП, % (у пост. цінах)	9	9,2	8,5	8,7	5,7	3,2	3,8	5,4	1,1	6,6	7	7,4	12,1	2,7	7,3	7,6
Рівень інфляції, %	4,4	9,6	10,9	9,8	6,6	6,9	4,2	3,6	9,1	4,7	6,4	8,1	9	13,5	9,1	12,8
Рівень безробіття, %	12,1	10,1	8,7	10,1	9,4	9,7	8,1	7,4	13,1	10,2	9,6	8,1	6,1	6,5	6,9	6,7
Стан поточного рахунку, у % до ВВП	2,1	2,3	1,2	1,7	1,1	1,1	1,1	0,13	0,3	0,09	-2,4	-0,8	10,6	2,9	-1,5	-3,7
Торговий баланс, у % до ВВП	8	6,4	5,8	4,2	5,6	5,1	4,3	3	3,9	2,6	-2,8	-3,3	7,7	0,8	-2,8	-6,8
Експорт товарів та послуг, у % до ВВП	22,7	22,2	21,9	21,4	16	13,4	12,9	12,2	32,3	30,5	20,7	23,3	63,3	51,5	46,6	55,3
Імпорт товарів та послуг, у % до ВВП	14,7	15,8	16	17,2	10,4	8,3	8,5	9,2	28,4	27,9	23,4	22,6	55,7	50,8	49,5	62,1
Зовнішній борг, у % до ВВП	99,2	62,5	51,1	47,6	22,1	19,3	16,4	15	64,8	45,1	36,1	27,7	47,2	45,1	50,3	59,7

Складено та розраховано автором за даними МВФ

Як видно з даних табл.4., показники розвитку української економіки знаходяться між граничними (максимальними та мінімальними) значеннями розвитку країн-учасниць МЕРКОСУР, що говорить про наближеність розвитку зазначених країн. Так, для всіх країн

характерні приблизно однакові рівні інфляції та безробіття, що говорить про схожість проблем даних країн. Однак, такий показник як ВВП на особу населення, який в Україні є найнижчим по відношенню до зазначених країн (у середньому він майже в 2 рази нижчий), вказує на те, що незважаючи на схожі труднощі, країни Латинської Америки досягли значно кращих результатів розвитку ніж Україна, а тому їй є до чого прагнути. Щодо показників платіжного балансу, то знову ж таки між ними є багато спільного: значні обсяги експортно-імпортних операцій є головним джерелом балансування економік країн.

Враховуючи зазначені проблеми, Україна має об'єктивно оцінювати свої можливості та усвідомлювати найголовніші чинники глобалізації, ступінь їх впливу на економіку країни, повністю використовувати власні конкурентні переваги та зміцнювати свої позиції в міжнародному поділі праці. Таким чином, як нам показав досвід латиноамериканського регіону, який вдало використав процес фінансової інтеграції, Україна зможе собі забезпечити більш швидке та стабільне економічне зростання. Йдеться не про змагання України з провідними країнами, а про її адаптацію до економічного простору, що полягає у наближенні до показників країн, які є прикладом для України щодо пристосування до глобальних змін виходячи із національних особливостей розвитку. Країни Латинської Америки, а саме члени МЕРКОСУР, за останні роки продемонстрували, що незважаючи на велику кількість проблем у середині регіону, можна брати активну участь у світогосподарських процесах та отримувати від цього позитивні ефекти, що вимірюються у темпах економічного зростання. Тому, згідно досвіду країн-членів МЕРКОСУР, Україні потрібно поетапно реформувати кожен складову її фінансового ринку та вжити наступні заходи:

Таблиця 5. Аналіз розвитку фінансового ринку України та надання рекомендацій щодо його реформування

Сучасний стан розвитку	Проблеми	Рекомендації
Ринок капіталу:		
- банко-орієнтований - недокапіталізований	- конкуренція за залучення інвестицій з боку центральноєвропейських країн - висока вартість кредитних ресурсів - погіршення інвестиційного клімату	- поліпшення інвестиційного клімату
1) Банківський сектор		
- скорочення банківських інститутів-представлено лише 10% банків з іноземним капіталом, серед яких 4% становлять банки з 100% іноземним капіталом	- низький рівень активності українського капіталу - падінням рівня довіри населення-недостатня відкритість для іноземних інвесторів	- відкриття бар'єрів для входу, однак обмеження частки іноземного капіталу до рівня 25% - реформувати та удосконалити законодавчої бази щодо регулювання фінансових питань
2) Фондовий ринок		
- поступається рівнем капіталізації банківському сектору - динамічно зростає- сформовано основні інститути фондового ринку	- основні інститути фондового ринку майже не впливають на фінансові потоки і не забезпечують розширене відтворення інвестованих ресурсів	- нарощення внутрішнього попиту - інвестиційна спрямованість бюджету - використання нових фінансових інструментів, які дозволили б представити свої акції на зарубіжних фондових ринках (депозитарні розписки)
3) Небанківські фінансово-кредитні установи		
- недостатньо капіталізовані: всього 1% від загального обсягу активів	- відсутні чи не працюють механізми, що перетворюють багатство країни у ліквідний капітал	- збільшення капіталізації шляхом їх приватизації
4) Діяльність ТНК		
- присутні близько 30 ТНК (галузі: телекомунікації, електроенергетика, нафтохімічна промисловість, харчова промисловість, громадське харчування, машинобудування, фінансовий сектор)	- існування значних бар'єрів входу	- удосконалення законодавчого регулювання діяльності ТНК - приватизація великих державних підприємств
5) Діяльність міжнародних фінансових установ		
- МВФ – підтримка реформ економіки країни - СБ – фінансування дефіциту держбюджету - СБРР – фінансування інвестиційних проєктів	- відсутність стратегічного підходу щодо формування портфелів та пріоритетних напрямів їх реалізації	- жорсткий контроль своїх фінансових зобов'язань - пошук альтернативних шляхів вирішення фінансових проблем, створення регіональних кредитно-фінансових інститутів
Валютний ринок:		
- покращення структури грошової маси - процес поступового зменшення частки наданих кредитів та депозитів в іноземній валюті	- коливання та зростання інфляції-прив'язка курсу гривні до долара США, що робить її залежною від світових тенденцій (криз)	- дотримання принципу пріоритетності грошової та фінансової стабілізації ї- контроль з боку держави за обмеженою цілеспрямованою грошовою емісією - відмова від прив'язки валюти та перехід до

Джерело: розроблено та складено автором

Щоб отримати позитивні результати від інтеграції в цілому та від фінансової інтеграції окремо, потрібно проаналізувати та чітко визначити вектори подальшої інтеграції, що є необхідним елементом при побудові стратегії подальшого розвитку країни. Потрібно чітко проаналізувати можливості та пріоритети подальшого інтегрування між країнами, врахувавши історію розвитку країни, структуру її зовнішньої торгівлі, охопивши всіх можливо вигідних торговельних партнерів. Ось чому Україні потрібно визначитись із тим, куди інтегруватися і яким чином, адже процес фінансової інтеграції може виступити посередником її економічної інтеграції в цілому.

Таблиця 6. Підсумкова таблиця щодо векторів інтеграції фінансового ринку України

Можливості	Загрози та проблеми	Рекомендації
<i>1) ССТ як інструмент інтеграції до світового господарства</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення інвестицій у банківський та страховий сектор - стимулювання нових технологій надання фінансових послуг та проведення їх до світових стандартів - розширення асортименту та якості послуг - зниження ціни - покращення правової бази - здешевлення кредитів для бізнесу - зростання рівня обслуговування трансакцій та скорочення їх термінів - збільшення обсягів кредитування - прискорення реформування банківського сектору 	<ul style="list-style-type: none"> - ускладнення нагляду за філіями іноземних банків - звуження внутрішнього ринку для національних постачальників фінансових послуг - обмеження можливостей держави встановлювати вимоги до іноземних інвесторів експорту та імпорту - посилення дисбалансу інвестування окремих галузей - можливі поглинання з боку потужних страхових компаній та банків вітчизняних, що може зашкоджувати національним інтересам та національній безпеці 	<ul style="list-style-type: none"> - розробка комплексної державної політики адаптації економіки і соціальної сфери до нових умов - збільшення державного фінансування та субсидування науково-дослідних, науково-конструкторських робіт, системи освіти; - підтримка розвитку загальної інфраструктури виробничої та підприємницької діяльності у країні - створення якісної системи фінансування та страхування комерційної діяльності підприємств - забезпечення преференційного режиму для тих видів імпорту, які підтримують національне виробництво і складають експортний потенціал країни
<i>2) Європейський союз</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - підтримка валютного курсу на стабільному рівні - користування бюджетними фондами- координація спільної фіскальної та монетарної політики - покращення перерозподілу факторів виробництва - зниження податкових та митних бар'єрів - зниження операційних витрат та економія фінансових ресурсів - можливості безперешкодного створення філіалів фірм - поява нових інструментів захисту та сприяння інвестиціям- підвищення прозорості діяльності українських підприємств 	<ul style="list-style-type: none"> - втрата традиційних ринків збуту - вихід з ринку незначної частки фінансових структур - повне поглинання банківської системи України та втрата її незалежності. 	<ul style="list-style-type: none"> - проведення більш глибоких структурних змін у фінансовій системі, створивши більш сприятливі умови для роботи вітчизняного та іноземного ринку капіталу
<i>3) СВД</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - запровадження принципів вільної торгівлі, що дасть змогу зекономити багато коштів при торгівлі - можливість вирішення спільних фінансових проблем 	<ul style="list-style-type: none"> - падіння взаємозв'язку та взаємодоповнення внутрішніх процесів відтворення - поглиблення різниці в рівнях економічного розвитку, характері та динаміці ринкових реформ - суттєві розбіжності в національному законодавстві, механізмах - нестійкість та неконвертованість багатьох національних валют - значне зростання транспортних тарифів - зміна пріоритетів та економічної доцільності багатьох зовнішньоекономічних зв'язків - значне падіння платоспроможного попиту 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення уніфікації правової бази країн-учасниць - створення ФПП з метою технологічної та економічної інтеграції - сприяння активізації інноваційної діяльності - проведення обґрунтованої антимонопольної політики, уникнення вкладання неправомірних угод
Можливості	Загрози та проблеми	Рекомендації
<i>4) Альтернативні шляхи інтеграції</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - потрібно не замикати своє коло партнерів, а навпаки його розширювати у бік азійських країн та країн-членів МЕРКОСУР шляхом надання преференційного режиму українським експортерам, сприяння експансії українських технологій, ноу-хау, налагодження двосторонньої промислової кооперації на території країн-членів угруповання шляхом створення спільних підприємств. 		

Джерело: розроблено та складено автором

Безумовно, ступінь інтеграції України у світовий економічний простір буде визначатись соціально-економічним рівнем розвитку, який буде досягнуто за останні роки. Україна є частиною Європи, тому інтеграція у її спільний економічний простір є природним для неї процесом, однак не потрібно при цьому відмовлятися від своїх давніх партнерів, що знаходяться на сході Європи, адже там теж лежать економічні інтереси України.

Тому більш важливе значення має розробка комплексу заходів на основі набутого іншими країнами досвіду, щоб отримати максимальні для економіки України вигоди від інтеграції, врахувавши при цьому можливі негативні наслідки та мінімізувавши їх. При цьому потрібно врахувати не лише внутрішні та зовнішні фактори розвитку, а й досвід тих країн, які уже пройшли цей шлях. Таким прикладом, є країни Латинської Америки, адже показники соціально-економічного розвитку України та даних країн знаходяться в однакових межах, однаковими є і проблеми, що перешкоджають подальшій інтеграції країн. До того ж даний регіон, не дивлячись на схожі проблеми, вирвався набагато вперед від України, ставши більш фінансово відкритим та використавши при цьому всі потенційні можливості від процесу інтеграції. Беручи до уваги досвід США та латиноамериканських країн, які довели, що процеси фінансової інтеграції можливі без створення спільного ринку, Україні не обов'язково бути повноправним членом ЄС чи іншого угруповання, щоб отримувати позитивні результати від даного процесу, однак при цьому потрібно врахувати національні інтереси та прийняти відповідні заходи щодо національної безпеки. Така політика забезпечить Україні ефективний та прискорений шлях входження до світового господарства як повноправного члена, адже країни Латинської Америки, економіка та проблеми яких дуже подібні з українськими, вже пройшли цей шлях і на сьогодні, зробивши величезний прорив, мають усі шанси, за підрахунками експертів, зайняти лідуючі позиції у найближчі 10 років.

Література

1. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо реалізації Послання Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у ХХІ сторіччя. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000 - 2004 роки» від 23.02.2000 № 276/2000;
2. Сіденко В.Р. Україна в процесах міжнародної інтеграції. – Х.: Форт. – 2003;
3. Шнирков О., Кузнецов О., Кульпінський С. Європейський валютний союз. – К.: Київський університет. – 2001;
4. Кульпінський С.В. Фінансова інтеграція країн ЄС як фактор економічного розвитку Європи // Автореферат. – К.: НАНУ І-т світової економіки та міжнародних відносин. – 1999;
5. Шевченко В.Ю. Міжнародна фінансова інтеграція // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Економіка. - № 72. – 2004. – ст. 19-22;
6. Філіпенко А. Інтеграційні перспективи України: Бігравітаційна модель // Економіка України. - №6;
7. Хачатуров К.А. Латиноамериканские уроки для России. – М.: Международные отношения. – 1999
8. Argentina: Staff report for the 2005 article IV Consultation // IMF Country Report No. 05/236. – 2005. – 92 p.;
9. Paraguay: Sixth review under the stand-by arrangement // IMF Country Report No. 06/100. – 2006. – 35 p.;
10. Ukraine: 2005 Article IV Consultation and Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement—Staff Reports; Staff Supplement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion // IMF Country Report No. 05/415. – 2005. – 132 p.;

11. Uruguay: Second review under the stand-by arrangement // IMF Country Report No. 06/123. – 2006. – 84 p.;
12. Anoop Singh, Agnes Belaisch, Charles Collyns, Paula De Masi, Reva Krieger, Guy Meredith, Robert Rennhack. Stabilization and Reform in Latin America: a macroeconomic perspective on the experience since the early 1990s // International Monetary Fund. – 2005.

Tetyana Polyvanova*, *Kateryna Ruskykh***

FINANCIAL CRISES: LESSONS AND IMPLICATIONS FOR THE IMF

В статті досліджується як сучасна фінансова криза стала стимулом для переосмислення ролі МВФ у світовій фінансовій системі. Вивчено як теоретично МВФ міг та фактично відреагував на фінансову кризу. Показано як роль Фонду змінювалась історично. Надано порівняльний аналіз ролі, що відіграв МВФ під час основних фінансових криз. Розкрито напрямки поточних дебатів з приводу реформ глобальної фінансової архітектури.

Introduction

The European leaders voiced loudly their call for the reform of the International Monetary Fund (IMF) within their claim for the overhaul of the world financial architecture as the ongoing financial crisis evolved. Given that in the recent years reforming the IMF was drawn out and uncertain process hardly winning the support of the developed countries, this financial crisis is proving to be a powerful incentive for the reforms coming true. In this paper we question how the crisis became an impetus for rethinking of the IMF's role in the world financial system.

The crisis brought to the spotlight the imbalances in the world financial system, and inability of the IMF to respond to the challenges as a guard of the world stability. We will show that the Fund was inert and sleepy even within its mandate, what raised the questions of its efficacy and institutional compatibility to the sophisticated international financial environment. The IMF is not a stagnant institution, though - it changed its role during its history, what we stress in the paper. These changes were dictated by the transformations in the world economy and driven by the will of the IMF's biggest shareholders with the dominant interests of the USA. For the last decades the IMF was given a role of «the lender of last resort» for developing countries and gained a lot of critique after Asian and Argentinean crises. However, the ongoing financial distress brought to the surface the flaws in the world financial regulation making the EU leaders talk about reforming the IMF in loud.

In the paper we broadly use the official documents, press-releases, conference materials and speeches provided by the IMF. We analyze the discourses of civil servants and policy-makers (Strauss-Kahn, Rodrigo de Rato, Sarkozy, and Brown) as well as positions and claims of prominent economists (Stiglitz, Fisher, Kenen and Truman).

In the first section we evaluate the role the IMF played in the ongoing financial turmoil. We look at the IMF's mandate and its expected and factual performance during the crises. In the second section we show the changes in the IMF's functions over time shaped predominantly by the interests of the USA. Third section deals with the mounting critique of the IMF after Argentinean and Asian crises. In the last section we discuss the current reform agenda of the Fund.

1. «A crisis institution watching from the sidelines»

The ongoing financial crisis is widely articulated by policymakers, financiers and scholars as the worst since the Great Depression of 1930s. The financial turmoil originated in the USA

* аспірантка кафедри міжнародної економіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

** аспірантка кафедри міжнародної економіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

with the mounting defaults on subprime mortgages, and then due to high interdependency of the world financial markets spread to Europe and Asia with both developed and developing countries at a threat. The origins of the crisis along with its rapidly rising scope revealed the holes in financial supervision and regulation in the advanced economies, so that neither domestic nor international financial stability can not be taken for granted now even for the richest states [7]. Moreover, besides domestic regulatory failure in the wealthy economies one of the most striking evidence during the crisis was irrelevant role of the International Monetary Fund, which is an international organization supposed to secure international financial stability.

The commitment to safeguard the world financial stability is not clearly stated in the Articles of Agreement of the IMF that is the basic document of the IMF signed in 1944 and repeatedly amended over the years [8]. However, the rhetoric of the IMF's heads as well as its documents leaves no doubt that the Fund poses itself as a world financial gatekeeper [7], what is also the part of its global image. The Fund is indeed placed to watch world financial system given its international character, macroeconomic expertise and the life-long experience in dealing with world economic imbalances and crises. But in regard to the ongoing financial turbulence the IMF was criticized all around: the Mexico's President said that the Fund was «practically absent in the crisis» [17]; analysts and financiers (Barry Eichengreen, Mohammed El Erian, Raghuram Rajan amongst others) stated that IMF was more an observer in the crisis [2, 7], while the Financial Times commentator was even more caustic calling the Fund «a fire brigade with no fire to fight» and «a crisis institution that is watching the crisis from the sidelines» [1]. These numerous attacks raise question about the role of the IMF in this financial turmoil, which we claim was inadequate to its status.

The Managing Director of the IMF Dominique Strauss-Kahn in his often contradictory discourse largely acknowledged that the Fund was «a bystander» in the ongoing financial crisis since «the problems began in the United States and remain largely a domestic banking issue of the USA» [12] as well as the crisis had excessive and risky international capital flows in its core, so that «we [the Fund] are not in demand ... because we [the Fund] have not had any of our member countries face a balance of payments crisis» [16]. Strauss-Kahn was not fully honest in both his interviews taken in September and November 2008 respectively, because at that time he could not but be aware that the crisis was not any more «a domestic banking issue of the USA» as it had already adversely affected the EU as well as Emerging Economies. Moreover, the large current account deficit of the USA coupled with the unprecedented budget deficit, what was an issue of concern for the economists in the recent years, contributed greatly to the crisis and this makes the words of Strauss-Kahn about «no balance of payment crisis in the member countries» not absolutely sincere. Therefore, despite Kahn's efforts to persuade that the crisis is out of IMF's remit, «...the origins of the crisis lie in some of the areas where it has a direct mandate – in particular, the large current account imbalances – as well as in the areas where it has recently been extending its mandate to cover financial stability» [3].

But what the Fund could do? Many could argue that the IMF's main instrument of dealing with crises – loans – is of no use here, as the affected countries are the wealthy economies, though the Fund's last lending to G7 countries took place in 1970s [1]. Furthermore, the IMF is only advisory institution, so that its decisions have no legal power over states, and if the Fund can impose some conditions on developing countries, which ask for loans, it is of no power to produce binding rules for the advanced economies. This approach, on our opinion, overlooks the functions of the IMF that are in the core of the Fund's mandate – surveillance and public forum, the instruments that could along make the Fund relevant in the crisis.

According to the Fund surveillance is the process of «regular monitoring of economies and associated provision of policy advice...to identify weaknesses that are causing or could lead to financial or economic instability» [9]. In this respect we can ask the question why the IMF could

not foresee the upcoming global disorder especially given the widely known issue about the current account and budget deficit in the USA. Strauss-Kahn claims that the Fund could predict and gives reference to the Fund's Global Financial Stability Report (GFSR) of April 2007, but the warning was «not vocally enough» [10]. However, by analyzing the Fund's consultation on the USA in July 2008, the Independent Evaluation Office of the IMF (IEO), an organization that was established in 2001 and runs independent evaluations of the Fund's activity, claims that the IMF with all its surveillance tool-kit delivered at the best a caution, but «hardly the fire alarm» [2, 8].

Defending the Fund, Strauss-Kahn points to the fact that the IMF predicted (after the start of the crisis) \$1.3 trillion losses in the world financial sector coupled with the global economic slowdown, but it was then blamed for being too pessimistic. The fact that the IMF is not believed is alerting per se, but what is also striking is that after a while the forecast of \$1.3 losses appeared to be too optimistic [2, 8].

To show that something is really wrong about the IMF we will scrutinize one more of the Managing Director's arguments. In his recent speeches Strauss-Kahn stresses that the Fund should prepare itself to better understanding of the linkages between financial sector and real economy [10]. The point here is that the Fund provides real expertise in the macroeconomic realm, while it lacks proficiency in global finance, what prevented the Fund from giving «early warning» in regard to the ongoing financial crisis. The argument seems non-convincing given the launch in 1999 the Financial Sector Assessment Program (FSAP), which is along with the GFSRs the vehicle of the financial system surveillance by the IMF. FSAP is the basis for another instrument - Financial System Stability Assessments (FSSAs) that helps to identify the risk of the macroeconomic stability coming from financial sector. The benefits of the FSAP were advertised back in 2005 by the former Managing Director of the IMF Rodrigo de Rato. So, the IMF had the instrument but it did not work properly. It can be an issue of efficiency, but it can be also an issue of policy given that the USA and China initially refused to adopt FSAP (the USA agreed to introduce FSAP late in 2009) [10; 2, 9].

According to the IMF the organization is aimed at providing «a forum for cooperation on international monetary problems» [7]. This corresponds to the Fund's purpose to «promote international monetary cooperation», which is stated in the Articles of Agreement of the IMF [8]. In this respect the IMF could play the coordinating role by facilitating the cooperation among the intractable EU leaders in their not easy negotiations on the mutual response to the crisis. Nonetheless, the IMF conceded the leading coordinating role in global regulatory response to the Financial Stability Forum (FSF), the organization established in 1999 to promote international financial stability, but which is less equipped than the IMF to respond to crisis.

Thus, it is really in the IMF's remit to respond to the world financial crises, not as supra-national regulatory institution, but as advisory crisis organization which gives «early system warnings», relevant policy advice and promotes cooperation. In this respect the recent events showed that the IMF failed to play a relevant role in the crisis, which was again confined to providing loans to the economies in trouble (Hungary, Ukraine, and Iceland). It brings to the fore questions on IMF's efficacy and institutional compatibility to a sophisticated international financial system. Thus, the IEO evaluates the governance of the IMF in one of its recent reports saying that «the reforms [of the IMF's governance] have not kept with the changes in the environment in which it operates» [6, 1]. The report draws on lack of transparency and accountability in decision making during crises; the high-level guidance of the Fund, which comes from outside, primarily from «Gs»; inability of the members to make the Fund accountable for its actions; and low capacity of some members to be heard in the IMF's decision-making process [6, 6-8].

The crisis spotlights the institutional flaws in the Fund, which were previously known, but ignored by developed countries. In recent decade the IMF was exposed to multiple critiques not

only by developing countries and Marxist scholars, but also prominent economists, such as the Nobel Prize winner in economics Joseph Stiglitz [15]. However, the main shareholders of the IMF were not receptive to these voices. But the idea of the Fund as a stagnant institution is wrong, and in the next section we will show that its functions altered in time following the changes in the international economic environment and being shaped by the will of the developed countries, predominantly the USA. The crisis highlighted imbalances in the world financial system and the need for the efficient world financial stability institution making the EU countries and the USA more likely to reform the IMF.

2. Historical narratives of the changeable role of the IMF

As it was mentioned in the previous section, the IMF failed to play a significant role in predicting and dealing with the ongoing financial crisis. Such inability is to be explained by the inadequacy of the role the IMF plays in the international financial system due to its incompatibility with the contemporary changes being observed in the international financial system.

The IMF was created as a result of political decisions made between the USA and heavily destroyed after the World War II West European countries during the Bretton-Woods Conference of 1944. Obviously, both the intentions standing behind the Fund's creation and the system under which the Fund was decided to operate reflected the interests of the states involved in the negotiation process. Besides, after the «beggar-thy-neighbor» policies being practiced in the world in 1930s, the evidence for transformations in the global economic anarchy became inevitable.

Several important decisions made during the meeting were aimed in particular to address the need for changes in the financial institutions in order to comply with the contemporary transformations in the world economy. First of all, the fixed rate system was established, with all currencies being linked to the dollar as the strongest world currency during that period. The power of providing «world currency» vested the USA with the right of «seigniorage» giving the country a set of privileges including the ability to run a huge trade deficit without necessity to devalue [5, 237]. Second, along with other financial institutions the IMF was created in order to «provide monetary reserves sufficient to enable member governments to maintain the exchange rates for their currencies at predetermined values» [5, 235].

The role of the IMF during that time can be defined as «the credit union» aimed to monitor and provide stability of the international monetary system by simultaneously satisfying the interests of its major stakeholders, the USA and the most developed European states [11, 9]. This was conditioned by the times, when the Bretton-Woods Conference took place and worked well till the late 70s.

In 1960s and 1970s global environment underwent significant changes bringing to great transformations of the role of the IMF. There are three major conditions, which stimulated those transformations. First of all, major industrialized economies got recovered after the WWII, so they did not need to call for the Fund's loans anymore. Second, by 1970s the US dollar came to be under pressure of the costs of the Vietnam War and growing trade deficit of the USA, what made the US President Nixon unilaterally abandon the fixed rate system in 1971. Finally, so called, «financial revolution» came into place. Controls of capital by leading economies were eliminated resulting in freedom of capital movement. All this brought to «increased integration of national capital markets and creation of a global financial system» [5, 261]. This in addition meant that advanced economies did not call for the IMF financing also because in case of need for additional funds they could obtain them either from their internal markets or on the international financial markets. Besides, since cross-border capital movements were increasing, fixed exchange rates could not provide global financial stability any longer.

Sharing the ideas of neoliberals we argue that such growing interdependence of the national economies forced them into greater cooperation embodied in the Jamaica Conference of 1976. And again the Conference was indispensable due to the growing changes observed in the world

financial system stimulating the necessity for further transformations in the global financial architecture. At the same time the interests of the most powerful states in the world and mostly of the USA were satisfied. The abolishment of the fixed rate system was crucial for the USA as growing pressure on dollar made its economy extremely vulnerable. And limitedness of the fixed exchange rate regime became evident for the West European countries resulting in replacement of fixed with flexible rate system after the Jamaica Conference.

Those changes made the IMF lose its basic meaning intensifying the need for re-arranging of its role. Actually, as we may see, after 1976 the role of the IMF was shifted towards more advisory and the Fund became more engaged in helping developing countries to overcome financial constraints and problems. In a nutshell, the role of the Fund was dwindled to «the lender of last resort» for developing countries. In reality, since 1970s no advanced countries applied to the IMF for loans.

In order to find a substitution for the supervisory role played by the IMF in the global financial realm, the Jamaica Conference gave birth to the G7 consisting of the finance ministers of a group of seven industrialized nations. As a result, «the Bretton-Woods rule-based international monetary system was replaced by a shaky political agreement among the dominant economic powers» [5, 241].

Thus, it is evident that after 1976 the role of the IMF was boiled down to the establishment of the relations between creditors (advanced economies which did not borrow from the Fund but had the greatest power in its decision-making) and debtors (developing economies, which lacked voting power but were in need of resources).

All the factors mentioned above, were, in fact, among those preconditions which led to a number of financial crises observed during the several last decades. The IMF appeared to play different role in predicting and dealing with various financial crises. And usually the failure to prevent/deal with the crisis was among the first caveats on the outdated role played by the IMF underlying the need for the transformations in the financial architecture. In the next section we present our argumentation concerning the primary causes of such difference.

3. Comparative analysis of the Fund's performance during major financial crises

For the purposes of our research we define the following financial crises experienced by the international economy: 1) the Latin American financial crisis of the late 1970s and early 1980s; 2) the collapse of the Mexican peso in 1994-1995; 3) the East Asian financial crisis of 1997; and finally 4) the ongoing global financial crisis.

The IMF played a very different role in terms of preventing and dealing with these crises. Although the first two could not be averted they were predicted and relatively easily managed. With regard to the East Asian financial crisis it is, on the contrary, difficult to allege whether it was predicted by the IMF or not. Some experts argue the Fund had failed to predict the crisis. Joseph E. Stiglitz, the former Chief Economist and Senior Vice President of the World Bank, is one of the toughest critics of the IMF performance at those times. He claims that «the crisis took most observants by surprise» as the economies involved in it were among the most prosper and stable in the world, what was widely described as the «East Asian Miracle» [15, 90]. Others, in particular ex-First Deputy Managing Director of the IMF Stanley Fisher, debate that «the crisis, if not its exact timing, was predicted», but that it was not publicly warned in order not to threaten investors and thus precipitate the crisis itself [4, 82]. Despite the fact that we cannot say for sure whether the IMF was able to predict the East Asian financial crisis, it was evident that the Fund was actively engaged in trying to help countries to come out of the crisis, although the actions it took were far from successful. This enabled Stiglitz to claim that: «the IMF itself had become a part of the countries' problems rather than part of the solution», what also became a reason to call the crisis «the IMF crisis» [15, 97].

Finally, as we have already shown in the previous section, the ongoing financial crisis has demonstrated that even though the IMF seems to have given some cautions about the USA financial imbalance, it did it with a very low voice. And the Fund in fact proved even more helpless in doing any decisive actions in order not to allow the crisis to become global. Furthermore, the IMF has also completely failed to play a significant role in the crisis management.

Among key factors, which define this insufficient role we consider the interests of the most developed states and incompatibility of the role played by the IMF with the changing global environment. They are to some extent overlapping, as the developed economies frequently have the greatest impact on the mandate ascribed to the IMF and thus define the role of the institution and the instruments/tools/mechanisms it can use.

And we argue that this rigidity in the IMF approaches towards different crises is explained by financial interests of advanced states, namely the USA and West European economies. Even though for the emerging economies in the East Asia it was harmful to liberalize and to open their economies at such a fast pace it was quite advantageous for the private interests of the American and European investors. In other words, according to Stiglitz even if «capital market liberalization may not have contributed to global economic stability, but it did open up vast new markets for Wall Street» [15, 206-207].

With reference to the ongoing global financial crisis, the things actually have taken another turn. As we have proved above, after the Jamaica Conference of 1976, the role of the IMF was boiled down to «the lender of last resort» for the developing countries. Since it became clear that the subprime mortgage crisis in the USA constitutes a menace for the global financial stability, the IMF actually proved to lack necessary instruments and resources to prevent the crisis from extending throughout the world and becoming global. The Fund could not fulfill the mandate it de jure has as de facto it was created and later re-arranged for quite different purposes: giving loans to the developing countries in return for having access to their liberalized markets.

Now both developed and developing economies are experiencing great difficulties being a part of the global economic recession. States are becoming more and more interdependent with globalization permeating every piece of the world. Today, financial problems in one country, and especially in such a great power as the United States, become a source of a global disaster. As a result, the necessity for cardinal reforms in the global financial architecture with ensuing empowerment of the IMF with the role of the «watchdog» of the world financial stability seems to become on the top of priorities of the whole world community. And those are the global transformations in the world economy followed by international financial crises, which lead to the growing understanding of the need for modernization of the global financial architecture.

4. The IMF's reforms on the agenda

Partially as a response to the critique of the Fund in 2005 the Managing Director of the IMF Rodrigo de Rato presented the medium-term strategy of the IMF with the significant, though not revolutionary, reform pack. The strategy emphasizes the threats of financial globalization, and the necessity for the fund to shift priorities and reorganize to meet the future challenges. Among all, Rodrigo de Rato suggested strengthening financial surveillance of the Fund also within FSAP; adopting multilateral surveillance based on consultations among groups of countries (with the focus on advanced economies) coordinated by the IMF's staff, and, one of the most disputable issue, a new distribution of quotas within the IMF granting more voices to the developing countries.

With the ongoing financial crisis in mind we can say that the reforms of de Rato are overdue and allegedly insufficient. The prominent economists Edwin M. Truman and Peter B. Kenen, who both had the working deals with the U.S. Treasury and the IMF in the past, warned before the economic problems in the USA unveiled that large and destructive financial crises are very likely to happen in the future, that's why the empowered IMF is necessary to respond to the

global challenges [11]. Both scholars argue that the IMF should have more leverage over systemic countries to make them listen to the Fund's advices. The economists went further in their analysis, but we see that the implementation of the reforms in the scope offered by de Rato is itself challenging because it requires the consent from the advanced countries. Rodrigo de Rato resigned in October 2007 saying that the broad consensus over the reforms had been reached. Strauss-Kahn proceeded with the reform agenda, the items of which had got more soundness due to the crisis, with the whole reform process gaining momentum after the EU leaders voiced their support.

Before the G-20 summit held in November 14-15, 2008 in Washington, D.C. the European leaders, Gordon Brown and Nicolas Sarkozy vocally announced their support for the overhaul of the world financial system. On September 26, 2008, the President of France and at that time of the European Union Nicolas Sarkozy stated that there is a need to «rethink the financial system from scratch, as at Bretton Woods» [14]. Later on, on October 13, 2008, the British Prime Minister Gordon Brown also declared that the world needs «to build a new Bretton Woods, a new financial architecture for the years ahead» [13]. At the G20 summit the intention to reform the Bretton Wood's institutions was declared, and the IMF was encouraged to draw the lessons from the crisis and effectively collaborate with the FSF [18]. The members also expressed concern over the adequacy of the funds available to the IMF. Despite very general statements on reforming the IMF during the summit, at the eve of the next meeting on April 2, 2009 the European Union is pushing the reforms of the IMF. The EU leaders will support the changes in voting rights and give up the chair of the IMF's managing director. The unity of the EU in the issue is determined by the adverse implications of the crises on the EU members in the East, and subsequent lack of resources for financial injections. This is still not the scope of reforms needed, moreover, the USA is still to agree on the issue, however, the gradual amendment of the IMF's role in the new world financial environment shaped by this crisis is to be expected.

Conclusion

In the paper we showed how the ongoing financial crisis became an impetus for rethinking of the IMF's role in the world financial system.

With this aim we evaluated the effectiveness of the role the Fund played during the crisis in the first chapter. By analyzing the IMF's mandate and actual performance we proved that the crisis was in the Fund's remit, and the institution in fact had some instruments to deal with the financial disturbance even of such quality.

In the second section we showed how historically the role of the Fund evolved according to the changing global economic and financial environment and how it was predominantly shaped by the interests of its major shareholders: the USA and West European countries.

The third section presented comparative analysis of the Fund's performance during the major financial crises experienced in the world in the postwar period. We came to the conclusion that different role of the IMF in terms of prevention and management of those crises is mostly explained by economic and political power of the states involved in crises as well as by incompatibility of the Fund's functions to the changing global environment.

Finally, in the last section, we showed how the reforms in the global financial architecture are being discussed and put on the top of agenda of the world political elite. We assumed that growing economic and financial interdependence at least will make it highly possible for countries to come to the consensus over the hot issue of the modernization of the global financial architecture.

References

1. Beattie, A. (2008) IFIs: A crisis institution that is watching from the sidelines. *The Financial Times*, published October 9 2008. Retrieved November 20, 2008, from <http://www.ft.com/cms/s/0/c4a65682-94ca-11dd-953e-000077b07658,s01=1.html>

2. Bernes, T. (2008) Evaluation, Learning, and Accountability: The IMF in a Time of Global Crisis. Speech on the Fourth Evaluation Conference Polish Agency for Enterprise Development October 17, 2008, Warsaw. Retrieved December 1, 2008 from http://www.ieo-imf.org/pub/speech/warsaw_speech.pdf
3. Bordo, M., Harold, J. (2008) The Fund must be a global asset manager. The Financial Times, published October 20 2008. Retrieved November 16, 2008, from <http://www.ft.com/cms/s/0/b8bc82a0-9eb2-11dd-98bd-000077b07658.html>
4. Fisher, S. (2004). IMF Essays from a Time of Crisis: the International Financial System, Stabilization, and Development. London: the MIT Press
5. Gilpin, R., Gilpin, J. (2001). Global political economy: understanding the international economic order. Princeton, NJ: Princeton University Press.
6. International Evaluation Office, IEO (2008) Governance of the IMF: an evaluation. IEO's evaluation report. Retrieved December 1, 2008, from http://www.ieo-imf.org/eval/complete/eval_05212008.html
7. International Monetary Fund, IMF (2008a) What we do? IMF official website. Retrieved December 1, 2008, from <http://www.imf.org/external/about/whatwedo.htm>
8. International Monetary Fund, IMF (2008b) Articles of Agreement of the International Monetary Fund. IMF official website. Retrieved November 26, 2008, from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/index.htm>
9. International Monetary Fund, IMF (2008c) Economic surveillance. IMF official website. Retrieved December 1, 2008, from <http://www.imf.org/external/about/econsurv.htm>
10. International Monetary Fund, IMF (2008d) Transcript of a Press Briefing by IMF's Managing Director Dominique Strauss-Kahn, First Deputy Managing Director John Lipsky, and Director of External Relations Masood Ahmed. April 10, 2008 IMF official website. Retrieved December 2, 2008, from <http://www.imf.org/external/np/tr/2008/tr080410.htm>
11. Kenen, P.B. (2007), Reform of the International Monetary Fund CSR # 29, 29 May Council on foreign relations. Retrieved December 5, 2008, from <http://www.eldis.org/go/topics/resource-guides/finance-policy/international-finance-institutions/world-bank-and-imf&id=37142&type=Document>
12. Landler, M. (2008) Financial Chill May Hit Developing Countries. The New York Times. Published: September 25, 2008. Retrieved November 20, 2008, from http://www.nytimes.com/2008/09/26/business/worldbusiness/26global.html?_r=4&scp=2&sq=Strauss-Kahn&st=cse&oref=slogin&oref=slogin&oref=slogin&oref=slogin
13. PM's Speech on the Global Economy, (2008), eGovmonitor. Retrieved December 3, 2008, from <http://www.egovmonitor.com/node/21484>
14. Senior figures call for new Bretton Woods ahead of Bank/Fund meetings, October 9, 2008, European Network on Debt and Development (Eurodad). Retrieved December 3, 2008, from <http://www.eurodad.org/whatsnew/articles.aspx?id=2988>
15. Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and its discontents NY: Norton.
16. The Crisis is not the End of the Market Economy (2008, September 24). Frankfurter Allgemeine Zeitung (Germany). Retrieved November 16, 2008, from <http://www.imf.org/external/np/vc/2008/092408.htm>
17. Thomson, A. (2008) Mexico's president criticizes IFIs. The Financial Times published November 14 2008. Retrieved December 3, 2008, from <http://www.ft.com/cms/s/0/3a37e358-b289-11dd-bbc9-0000779fd18c.html>
18. White House (2008). Declaration of the Summit on Financial Markets and the World Economy. White House News. Retrieved November 16, 2008. from <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/11/20081115-1.html>

СУЧАСНЕ АМЕРИКАНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ США

Татьянченко О.О.*

АМЕРИКАНІЗМИ-ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ВІДПОВІДНИКИ ПЕВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРИ

This article is devoted to the problem of language changes (especially lexical changes). An important role in the process of lexical changes is played by loans from American English. Word-borrowings play an important role in the developing of the language because they shape and reflect lifestyles of people. They reflect social trends and they are closely connected with social and political events in the life of any society.

Мова як суспільне явище є не тільки засобом спілкування між людьми, а й засобом відображення їх менталітету, історії, історичного досвіду попередніх поколінь, духовних надбань, змін в суспільстві тощо. Звідси, проблема мовних змін є природним явищем, що тісно пов'язана з розвитком суспільства і відтак з лексичними новоутвореннями та лексичними запозиченнями з інших мов.

Перетворення одних лексичних одиниць на історизми, поява та засвоєння іншомовних слів з подальшою їх активізацією відбиває загальну потребу народів в комунікативних контактах щодо політичного, соціального, наукового та культурного життя, і, безперечно, сприяє розвитку і збагаченню лексичного запасу. Одним із засобів збагачення словникового складу є не просто запозичення іншомовних лексичних одиниць, а запозичення фразеологізмів і неологізмів. Фразеологічні висловлення ми розуміємо як особливі синтаксичні конструкції мови, що складаються з двох або більше окремо оформлених компонентів і які характеризуються цілісністю значення, відтворюваністю в мові та усталеністю лексичного складу, синтаксичної структури [7, 90].

Численні фразеологізми увійшли до української мови з лексикону американського походження. Деякі з них настільки асимілювались, що вживаються навіть без пояснень, наприклад: **хліб з маслом** (*bread and butter*) – *засіб до існування*; **зробити все можливе** (*do one's level best*) – *не шкодувати зусиль*; **зелене світло, зелена вулиця** (*the green light*) – *свобода дій*; **розкупатись як гарячі тістечка** (*sell like hot cakes*) – *нарозхват*; **побитися об заклад** (*you bet!*) – *закладатися*.

Вживання кожного запозиченого фразеологізму в українській мові має свою історію щодо асиміляції в ній, і деякі з них мають свої особливості, наприклад: **добре проводити час** (*have a good time*) – *веселитися*. Виникнення цього висловлення пов'язано з тим, що дана фразеологічна одиниця була широко розповсюджена в Англії в XVI- XVII століттях, але в XVII столітті вона вийшла з активного лексикону Англії і потрапила до американ-

* кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, президент Центру американознавства в Україні

ського лексикону, і там збереглася. Звідти вона була запозичена до України XIX століття і широко вживається як в розмовному, так і в художньому стилях мови.

Походження фразеологічних висловлень має різні шляхи, і один з них як джерело – американська література. Наприклад, популярні твори Фенімора Купера сприяли впровадженню фразеологізмів, пов'язаних з життям американських індіанців, а зараз вживаються в соціальній, публіцистичній, політичній та в інших сферах життя: **закопати томагавк** (*bury the hatchet*) – **заключити мир, скласти зброю**; **відкопати томагавк** (*dig up the hatchet*) – **почати війну**, пізніше – **взяти зброю** (*to take up the hatchet*) – **почати війну**; **ступити на тропу війни** (*go on the war-path, put on the war-paint*); **відкласти (повісити на дерево) томагавк** (*to hang up one's hatchet*) – **відійти від справ**. Завдяки Гені Лонгфелло став відомим вираз **палити трубку миру** (*smoke the pipe of peace*) – 1) **обряд у індіанців на знак примирення або заключення миру**, 2) **помиритися**.

Деякі фразеологізми стали відомими і розповсюдженими, завдячуючи американським політичним діячам. Так, наприклад, Бенджамін Франклін подарував світу вираз: **Час – це гроші**. *Time is money.* (Advice to a Young Tradesman.).

Авраам Лінкольн після обрання його президентом США в 1860 році використав фразеологічний вираз: *Swap horses while crossing a stream.* – **Замінювати коней під час переправи**, тобто **робити важливі зміни у неслухняний час**. (Reply to National Union League). Пізніше з'явилися варіанти: *Never swap horses while crossing the stream.* – **Коней під час переправи не міняють**. – та: *To change horses while crossing the stream.* – **Міняти коней під час переправи**.

Наприклад, зворот **велика дубинка** (*big stick*), пізніше – **політика великої дубинки** (*big stick policy*) – **політика сили, символ воєнної міцності країни або політика, яку підтримували багато державних акторів США в XX столітті**, став широко відомим після славнозвісної промови президента США Теодора Рузвельта в Штаті Міннесота у 1901 році: «*Speak softly and carry a big stick. You will go far.*» – «Не підвищуй голос, але тримай наготові велику дубинку. Так можна досягти багато-чого» (Speech Minnesota State Fair).

До речі, фразеологізм **холодна війна** (*the cold war*) – **протистояння двох політичних систем, що асоціювалися з двома ядерними наддержавами – США і СРСР** був введений американським журналістом Уолтером Липпманом і використаний Уїнстоном Черчиллем під час його фултонської промови. Зараз він часто вживається і в переносному значенні.

Проблема мовних змін або ж входження лексичних запозичень в ту чи іншу мову на міжнародному рівні стала особливо актуальною в останні роки в умовах глобалізації. Оскільки основним носієм глобалізації виступає американська англійська мова, у мови світу, як і в українську, увійшли американізми як поширені, всім зрозумілі фразеологізми щодо всіх сфер діяльності, наприклад:

Брітні (*Britney*) – **дівчина чи молода жінка, які одягаються надто легковажно**;

Чарлі Браун (*Charlie Brown*) – **герой американського мультфільму, той, хто багато разів зазнавав невдачі у якійсь справі, але все ще намагається добитися успіху**;

Вол-Март (*Wal-Martian*) – **особа, яка закупає товари тільки у магазинах Вол-Март**;
дементор (*dementor*) – **вигадана істота, яка може позбавити будь-кого щастя (із серії книг про Гаррі Поттера)**;

потер манія (*pottermania*) – **людина, яка захоплюється творами про Гаррі Поттера**;

покоління хіп хоп (*hip hop generation*) – **молоде покоління афроамериканців**;

кока-колоніація (*coca-colonization*) – **розповсюдження Західного (особливо американського) образу життя в світі та інші**.

Якщо проаналізувати своєрідне лексичне збагачення мови, тобто фразеологізмами, то можна з'ясувати, що значний пласт запозиченої лексики стосується сфер мас-медіа,

політики, економіки, міжнародного тероризму, проблем охорони навколишнього середовища, проблем дискримінації, наприклад:

вольво-демократ (*Volvo Democrat*) – американець, європейського походження, член демократичної партії, добре освічений, помірно багатий, живе в передмісті;

13 покоління (*13th Gen (13th generation)*) – нинішнє американське молоде покоління, яке вважається тринадцятим поколінням після набуття країною незалежності;

американська винятковість (*America-firstism, American exсeptionalism*) – доктрина про лідерство, винятковість Америки як найбільш розвинутої країни у світі;

біоатака (*bioattack*) – терористичний акт, напад із застосуванням біозброї;

асиметричний конфлікт (*asymmetric conflict*) – конфлікт між сторонами-комбатантами з різним військовим потенціалом, при якому більш слабка у військовому відношенні сторона застосовує «нетрадиційну», терористичну тактику;

«Озоновий день» (*Ozone Action Day*) – у певному американському місті в цей день не працюють заправочні станції, а громадський транспорт перевозить пасажирів безкоштовно;

«Наступного дня» (*«The Day After», Day-After-Tomorrow*) – жахлива, апокаліптична подія, наприклад, природна чи техногенна катастрофа, гучний телефільм 1983, де з шокуючими подробицями були відображені всі жахи і наслідки гіпотетичної ядерної атаки на місто Канзас-Сіті. Транслявався компанією Ей-бі-сі [ABC] і викликав суперечливі відгуки, хоча подивилося його рекордне число глядачів – 100 млн.;

афробразилець (*Afro-Brazilian*) – чорношкірий громадянин Бразилії;

афронім (*Afropunt*) – африканське ім'я, яке часто вигадують собі американці африканського походження та інші.

Слід зазначити, що більшість запозичень поки ще вільно не вживаються і потребують тлумачення, наприклад: **blue states** – американські штати із значною концентрацією робітників, що займаються ручною працею; **генеріка** (*generic (gene + America)*) – безликість і одноманітність інфраструктури, плану забудови більшості американських маленьких міст, яка зумовлена залежністю від автотранспорту; **анти-анти-американізм** (*anti-anti-Americanism*) – вороже ставлення до анти американістів; **anthrax terrorist** – терорист, який використовує в якості біологічної зброї бактерії сибірської виразки; **Amerindians (American + Indian)** – корінні жителі північної частини американського континенту; **AmeriCanadian** – особа, яка має два громадянства одночасно – Сполучених Штатів і Канади та інші.

На сучасному рівні більшість американізмів, що стосуються сфери інформаційної революції, мас-медіа і Інтернету, настільки асимілювались в мові-реципієнті, що слугують базою для новоутворень чи запозичуються цілими блоками, наприклад: **блог** (*blog (web + log)*) – журнал або щоденник в Інтернеті; **блогсфера** (*blogosphere*) – світ Інтернет-журналів; **блогспираси** (*blogspiracy (blog (web + log) + conspiracy)*) – практика проведення дезінформації через Інтернет, через так звані блоги; **блогспотейшен** (*blogsploitation (blog + exploitation)*) – шахрайство через використання Інтернет-журналів засобами масової інформації США; **блогспотинг** (*blogspotting*) – пошуки Інтернет-журналів; **блогститут** (*blogststitute (blog + prostitute)*) – особа, яка просить інших користувачів Інтернет-журналів про різні послуги; **блогсворм** (*blogswarm (blog (web + log) + swarm)*) – одночасне скупчення багатьох користувачів блогами на одній темі, на одному предметі і т.п., що приводить до непередбачуваних наслідків та ускладнень та інші.

Так, сумнозвісні події 11 вересня 2001 року, напад терористів на Всесвітній Торговий Центр у Нью Йорку і на Пентагон у Вашингтоні в США викликали появу низки новоутворень, пов'язаних з цими датами: **11 вересня** (*September 11*) – трагічні події 11 вересня 2001 року в США; напади терористів; трагедія в результаті терористичних актів в інших

країнах і містах; **9-11** (*nine-one-one, nine-eleven*); **9/11** (*nine-eleven*) - такий, який має відношення до трагічних подій 11 вересня 2001 року, дати про напад терористів на Всесвітній Торговий Центр у Нью Йорку і на Пентагон у Вашингтоні; трагедія в результаті терористичних актів в інших країнах і містах; **покоління 11 вересня** (*generation 9-11*) – покоління молодих американців у віці 16-25 років; вважається, що трагедія 11 вересня 2001 року змінила психологію саме цього покоління у бік «відродження консервативних цінностей, милітаризму; **після 11 вересня** (*post-9/11*) - такий, який має відношення до морально-психологічного сприйняття американцями світу після 11 вересня 2001 року та інші.

Зміни у соціально-політичній сфері життя, в котре потрапляють запозичення, призводять і до закономірної трансформації лексико-семантичної системи іншомовних слів, тобто зміни значення лексичних одиниць, надання їм інших відтінків, частоти вживання тощо. Іноді під впливом іноземної культури змінюється значення вже давно відомої лексеми. Так, наприклад, лексема **англосфера** (*Anglosphere*) вживалася раніше в значенні: *США й інші англословні країни*. Сьогодні слово **англосфера** придбало ще й інше, конотативне значення: *США й інші англословні країни, навколо яких повинні об'єднатися всі інші країни світу для боротьби з тероризмом: Recalling that the English-speaking nations led the world in the last century in confronting and defeating illiberal threats, some commentators have started to refer to the **Anglosphere**: an alliance of nations centred on the United States, Great Britain, Canada, Australia and New Zealand, dedicated to confronting the 21st-century threat of terrorism.*

Узагальнюючи виклад статті, можемо підкреслити, що існують різнобічні умови запозичення лексем - це екстралінгвістичні, суспільно-політичні, економічні, культурні, тощо, які впливають на розвиток мови, а також лінгвістичні, а саме, тенденція в будь-якій мові влучно і стисло висловити свою думку на рівні міжмовних контактів.

Література

1. Енциклопедія «Українська мова», - Київ, 2000.
2. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах, - Київ, 2000.
3. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Словник. Вінниця: Нова Книга, 2008.
4. English-Russian Comprehensive Law Dictionary, – by A.Mamulian, S.Kashkin. – Moscow: «Sovetnik», 1993.
5. Lexicon of Terms and Concepts in Public Administration, Public Policy and Political Science, – by S.Badger, M.Bejzyk. – Kyiv: Osnovy Publishers, 2005.
6. The Concise Oxford Dictionary of Current English. Seventh Edition. Oxford University Press. 1982.
7. Гужва Ф.К. Современный русский литературный язык. – К.: «Вища школа», 1973.
8. Костомаров В.Г. Русский язык в иноязычном потоке // Рус.яз. за руб., – 1993, №2.
9. Крысин Л.П. Русский литературный язык на рубеже веков // Русская речь, – 2000, №2.
10. Крысин Л.П. Языковое заимствование: взаимодействие внутренних и внешних факторов (на материале русского языка современности) // Русистика сегодня, - 1995, №1.
11. Alison Riley. English for Law. – Longman, 1999.
12. J.Comfort, N.Brieger. Language Reference for business English. – 1991.
13. Lyons J. Introduction to Theoretical Linguistics. – London: Cambridge University Press, 1971.
14. Miller G.A. Language and Communication. – N.Y., 1971.
15. Noam Chomsky. Reflections on Language. – N.Y.: New Press, 1986.

Боярко Г.В.,* Маніна Л.М.,** Проценко Г.П.***

ПОЛІЦІЯ США: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Some aspects of organization and functioning of the US law enforcement agencies, at the federal, state, county and local level in particular, are elucidated.

У сучасній Україні відбувається реформування всіх сторін життєдіяльності суспільства і держави. Одним із головних завдань цих реформ є удосконалення системи правоохоронних органів, у тому числі органів внутрішніх справ. Це безпосередньо стосується організаційно-функціональної побудови системи правоохоронних органів України. Пріоритетом реформування системи правоохоронних органів України є її узгодження з основними тенденціями організації та функціонування систем правоохоронних органів зарубіжних країн на підставі вивчення, аналізу й узагальнення досвіду, що вже накопичений відповідними органами різних країн світу. Зрозуміло, що вивчення та посилення на зарубіжний досвід не означає безпосередньо необхідність його прямого перенесення у практику роботи органів внутрішніх справ. Однак аналіз цієї діяльності і застосування окремих підходів або елементів вбачається безумовно корисним. Загальновідомо, що вивчення здобутків інших завжди збагачує діяльність, дає можливість скоригувати її, розкриває ще не використані можливості.

У цьому контексті надзвичайно вагомим видається знання працівниками правоохоронних органів, передусім управлінським складом, особливостей організації діяльності поліції США.

У системі відомчої освіти МВС України загалом та зокрема у нашому навчальному закладі – Академії управління МВС – слухачі вивчають іноземну мову, здебільшого англійську. Тематичні плани з цієї навчальної дисципліни передбачають розгляд таких тем, як структура уряду, судова система, організація діяльності поліції США. Остання є найбільш фахово спрямованою і таким чином особливо цікавою для наших слухачів, і саме зазначеної теми хотілося б торкнутися у межах пропонованої статті.

Означена тема розглядається у численних наукових і науково-популярних виданнях, які зараз пропонує ринок України. Це здебільшого англійськомовні праці, зокрема, йдеться про праці таких авторів, як Joseph Senna, Larry Siegel, Robert Troyanovich, Lee W. Potts. Українською мовою книг, де б розглядалося аналізоване питання, на жаль, наразі обмаль. Окремі аспекти діяльності поліції США висвітлені в роботах таких науковців, як В.О. Заросило, А.В. Савченко, А. Негодченко та ін.

Система поліції США, як за своєю будовою, так і за принципами організації діяльності, вважається демократичною (на відміну від авторитарної).

Прийнята в США система заснована на принципі федералізму і включає кілька рівнів: федеральний, штату, окружний і муніципальний (місцевий, локальний).

На **федеральному рівні** діють правоохоронні агентства, які перебувають у віданні різних міністерств чи департаментів, тобто під номінальним контролем президента країни.

* кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки та юридичної лінгвістики Академії управління МВС

** викладач кафедри мовної підготовки та юридичної лінгвістики Академії управління МВС

*** викладач кафедри мовної підготовки та юридичної лінгвістики Академії управління МВС

Розмаїття федеральних поліцейських сил пояснюються традиційними побоюваннями американців і з приводу створення централізованої національної поліцейської системи. Тому в різний час виникали спеціалізовані органи, юрисдикція яких не виходить за рамки, визначені певними федеральними законами.

Згадаємо ряд найбільш розвинутих у структурному і функціональному відношенні федеральних служб.

У складі Міністерства юстиції США:

1. Федеральне бюро розслідувань. Головним завданням ФБР є розслідування порушень федеральних законів. Як приклад можна навести такі злочини, як шпигунство, державна зрада, саботаж, будь-яка підривна діяльність, пов'язана з національною безпекою, організована злочинність, наркоторгівля, тероризм, посадові злочини, викрадення людей, пограбування банків, які знаходяться під федеральною охороною, переправлення через кордони штатів викрадених автомобілів та інші – всього більше, ніж 180 видів злочинів. На цей час діє 59 регіональних підрозділів ФБР, у яких служить 21 тисяча співробітників, серед яких 9 тисяч спеціальних агентів. Щорічний бюджет ФБР – близько 1 мільярда доларів. Відділ ідентифікації бюро містить понад 200 мільйонів відбитків пальців.

2. Служба маршалів Сполучених Штатів, що займається охороною федеральних судів, суддів, присяжних, арештованих до винесення обвинувального вироку, контролює арештовану власність і грошові кошти згідно з федеральними законами тощо.

3. Служба імміграції та натуралізації забезпечує виконання Закону «Про імміграцію і натуралізацію», патрулює кордон довжиною 8 тисяч миль та здійснює депортацію осіб, що проникли на територію Сполучених Штатів незаконно.

4. Управління боротьби з наркотиками.

5. Відділ боротьби з організованою злочинністю.

У складі Міністерства фінансів США:

1. Митна служба, яка перевіряє всі вантажі та багаж, що прибувають до країни. Спеціальні агенти розслідують факти контрабанди, порушень порядку ввозу і вивозу грошових коштів, шахрайства. Основна увага митної служби зосереджена на припиненні контрабанди наркотиків і зброї.

2. Федеральна податкова служба Сполучених Штатів. Відповідно до федерального законодавства найвищими адміністративними повноваженнями в сфері оподаткування наділений міністр фінансів. Практичну ж діяльність зі збору податків здійснює саме Федеральна податкова служба. Вона являє собою розгалужене податкове відомство. До його складу входять 9 регіональних відділень, 50 окружних (не менше одного в кожному штаті) і понад 900 місцевих. У системі ФПД зайнято близько 70 тисяч службовців. Вказане відомство має потужні інформаційні можливості, оскільки в його комп'ютерній системі сконцентровано інформацію про 108 мільйонів платників податків США. Служба має власний слідчий апарат і наділена широкими повноваженнями щодо позасудового переслідування громадян. Їй також поставлено за обов'язок розслідувати всі порушення Закону «Про банківську таємницю»; вона має право інспектувати маклерів і торговців цінними паперами. Проте, за власним визнанням співробітників податкової служби, вони не в змозі услідкувати за всіма неплатниками податків і не знають, скільки американців щорічно не повідомляють про свої доходи чи укривають частину заробітку.

3. Бюро з контролю за алкоголем, тютюном та вогнепальною зброєю в основному розслідує спільно з поліцією штатів і місцевими відділами поліції, порушення Закону «Про використання зброї», а також факти підпалу. До юрисдикції Бюро також входить контроль за угрупованнями типу «Ангелів пеклу», які порушують федеральні закони про зброю і вибухові речовини.

4. Секретна служба – одна з найстаріших федеральних правоохоронних структур США, яка працює за 2 різними напрямками оперативної діяльності:

боротьба з підробкою грошей і цінних паперів, охорона фінансових установ;
охорона президента, віцепрезидента та членів їх родин, кандидатів у президенти, колишніх президентів США.

До складу Секретної служби входять Поліція Білого Дому та Служба охорони Державної Скарбниці.

Загалом Федеральний уряд в США є найбільшим роботодавцем у країні, який надає роботу більш ніж трьом мільйонам співробітників за двома тисячами спеціальностями.

На **рівні штату** в системі правоохоронних органів США діють 23 поліцейські організації. Вони мають ті ж повноваження, що і муніципальна поліція, але діють в межах одного штату. Створення вказаних правоохоронних органів було викликано необхідністю розібратися зі зростанням рівня злочинності на позаміській території, яке виникло як результат збільшення чисельності населення та його мобільності. В окремих штатах така поліція має додаткові функції: рибнагляд, інспекція з полювання, патрулювання швидкісних магістралей та інші. В окремих випадках також ці поліцейські можуть виконувати рішення суду у цивільних справах, в яких однією зі сторін був власне штат.

На **окружному рівні** поліцію США представляють переважно незалежні агентства, які очолюють шерифи. Посада шерифа є виборною і певною мірою політичною. Суттєвою особливістю таких агентств – шерифських відділків є те, що вони конституційні установи, тобто не залежать від рішень представників виконавчої або законодавчої гілок влади. Для того, щоб вплинути на роботу шерифів та їх відділків, потрібне внесення поправок до конституції. Отже така юридична незалежність у поєднанні з вибірністю посади дають шерифам значну долю автономії.

Основні функції шерифських агентств: правоохоронна, виправна та судова – «обслуговування» цивільних процесів (пред'явлення повістки, виконання судових розпоряджень тощо). Також шериф має право здійснювати цивільні арешти, тобто затримувати людей, які злочину не вчинили, але можуть заподіяти шкоду іншим особам або собі (наприклад, психічно неврівноважені чи хворі люди). Проте, як свідчить практика, у більшості випадків діяльність шерифського відділку сконцентрована навколо виконання лише однієї-двох своїх функцій.

Муніципальна поліція є, напевно, найчисельнішою серед усіх інших правоохоронних установ США. Хоча, коли ми кажемо «муніципальна», йдеться не лише про міську поліцію, але й поліцію сільської місцевості. А вони різняться саме чисельністю: поліція Вашингтона – приблизно 30 тисяч атестованих осіб та ще 10 тисяч вільнонайманих працівників, поліція Ліллі, Пенсільванія, – 1 поліцейський. В середньому у переважній кількості поліцейських відділків США працює до 50 поліцейських, які обслуговують до 25 тисяч населення. Хоча є і такі, де немає принаймні одного працівника, який працював би повний робочий день.

Незалежно від розміру та чисельності, усі поліцейські відділки виконують стандартні, чітко визначені функції і завдання: регулювання дорожнього руху, розслідування нещасних випадків, патрулювання та нагляд за дотриманням правопорядку, розслідування правопорушень, пов'язаних із насильством та заподіянням шкоди майну. Крім того, поліцейські проводять дактилоскопіювання та ведуть облік його результатів. Також муніципальна поліція виконує пошукові та рятувальні функції, надає невідкладну медичну допомогу, забезпечує охорону у судах, задіяна у заходах цивільної оборони, пожежної безпеки, надає інформацію туристам, забезпечує охорону громадського порядку під час проведення масових заходів, здійснює оформлення та видання різноманітних дозволів і посвідчень. Останнім часом роль муніципальної поліції значно розширилась за рахунок

нових обов'язків у роботі та нагляді за людьми з особливими потребами (нагляд за ВІЛ-інфікованими підозрюваними, безпритульними, робота з жертвами домашнього насильства, в тому числі дітьми).

Особливу увагу хотілося б звернути, з огляду на сучасного розвитку органів внутрішніх справ України, на комунальне (районне, місцеве) поліціювання (йдеться про муніципальний рівень). У США у справі боротьби зі злочинністю поряд з поліцією значна роль відводиться місцевій владі, бізнесовим структурам, громадськості. Практично при кожній поліцейській дільниці створено відділення, які займаються питаннями комунального поліціювання. У площині діяльності цих структур передбачено такі напрями, як поліпшення взаємовідносин поліції та населення, особливо молоддю, виявлення та попередження злочинів проти власності, проти особи, проведення заходів щодо підвищення рівня безпеки дорожнього руху тощо.

Наступна категорія, яка потребує розгляду, – це правоохоронні органи штатів. Кожен з п'ятдесяти штатів, за винятком Гавайїв, має поліцію штату, яка називається по-різному: «поліція штату», «патруль штату», «департамент громадської безпеки штату» тощо. Ця поліція в окремих штатах має досить обмежені повноваження; так, у двадцяти трьох штатах вона займається лише злочинами і правопорушеннями, які пов'язані з дорожнім рухом. В інших працівники правоохоронних органів штату розслідують будь-які злочини, вчинені на території цього штату.

Функціонує ще один рівень поліцейських агентств США – правоохоронні органи округів. На території округів функціонують департамент окружного шерифа, департамент окружної поліції та коронер. Доцільно зазначити, що шериф є виборною посадою, що призводить до високого ступеня його політичної залежності. Досить поширеною є практика призначення на посади в шерифський департамент за протекцією тих осіб, які допомагали фінансувати шерифу його виборчу кампанію. Шерифи в одних округах забезпечують переважно судовий порядок та виконання судових рішень, в інших займаються і розслідуванням кримінальних злочинів, безпекою дорожнього руху тощо.

У межах статті, звичайно ж, можна торкнутися лише окремих особливостей організації діяльності поліції США. Ця тема потребує більш ґрунтовного дослідження, подальших наукових розвідок.

Наостанок варто зазначити, що вивчення та посилення на зарубіжний досвід не означає безпосередньо необхідність його прямого перенесення у практику роботи органів внутрішніх справ. Однак аналіз цієї діяльності і застосування окремих підходів або елементів вбачається безумовно корисним. Загальновідомо, що вивчення здобутків інших завжди збагачує діяльність, дає можливість скоригувати її, розкриває ще не використані можливості.

Література

1. Joseph Senna, Larry Siegel. Criminal Justice: Introduction. – Minneapolis: West Publishing Co, 1996. – 737 p.
2. Robert Troyanovich. Community Policing. – Cincinnati, 1998.
3. Potts, Lee W. Responsible Police Administration. Issues and Approaches. – Alabama: The University of Alabama Press, 1983. – 187 p.
4. Ernet Klett Schulbuchverlage Gmbh u Co.KG. American Life and Institutions D. K. Stevenson. – Stuttgart: Federal Republic of Germany, 1987. – 144 p.

Olga Kuznetsova*

STANDARD AMERICAN ENGLISH AS AN ASPECT OF AMERICAN BUSINESS COMPETENCE

Стаття розглядає лексикографічний компонент американської культури ділового та спеціального спілкування, як елемент розвитку комунікативних навичок студентів на основі методик, запропонованих в сучасному Standard American English.

Language instructors have the problem of getting their students to use their knowledge for actual purposeful verbal communications. This side of language teaching has come into greater prominence in recent years. Most courses now emphasize the importance of fostering learners' ability to communicate in the foreign language rather than their skill in constructing correct sentences, and there is a corresponding increase in the time and energy allotted to communication exercises in the classroom.

The most natural and effective way for learners to practice talking freely in English is by thinking out some problem or situation together through verbal interchange of ideas; or in simpler terms, to discuss that is to include anything from the simplest question-answer guessing process, through exploration of situations by role-play, to the most complex political and philosophical or legal debates.

The main aim of discussion in a foreign language course may be **efficient fluency practice**. It is today commonplace to say that language is never used, except in the classroom, for its own sake, but always for the sake of achieving an objective, or to perform a function: to persuade, inform, inquire, threaten, etc. Hence achieving an objective in itself must form one of our aims in holding discussions. As language teachers, we may see this as more or less secondary, but never negligible; and for our students at least it should be the central thought focus during talking. The purpose of the discussion, whether it is solving a problem, exploring the implications of an idea, constructing proposals or whatever, is to be taken very seriously and the results respected by teacher and students alike.

A special characteristic of a successful discussion is the apparent motivation of the participants: if to look around and see that all those not actually speaking are concentrating their attention on the speaker, and that their expressions are alive, that they are reacting to the humour, seriousness or difficulty of the ideas being expressed - then that is another sign that things are going well.

The problem of getting students to express themselves freely in the foreign language has come into prominence in recent years as a result of the growing emphasis on communicative abilities. But the basic idea of encouraging fluency through conversation is as old as language teaching itself. One conventional way of doing this is the 'conversation class', where a group of students sit down with a teacher and are required to talk with her. This often degenerates into a more or less biographical question-and-answer session of the where-do-you-live-what-are-your-hobbies variety, monopolized by the minority of fluent speakers. The reason for this is in the first place the lack of a defined and interesting **topic**.

* кандидат психологічних наук, доцент кафедри англійської мови гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

So the first thing to do is to bring interesting subjects of conversation to the classroom. Teachers increasingly hold topic-centred discussions or debates as a framework for fluency practice.

Topic is still seen by most teachers as the central focus of classroom discussions. To our mind, it is certainly important, but not central: the crux is not what to talk about, but why you need to talk about it.

Now a discussion which has no aim but to discuss the topic may, and often does, succeed, if the students are the type that enjoys arguing and are able to think in abstractions. But often, in our experience, the participation gradually subsides until you hear the familiar words: 'I have no idea what to say!' What the students who say this actually mean is that they have no reason to say anything. To tell students to talk about the latest political scandal, or whatever, is almost as bad as telling them simply to talk English. Why should they? They would never, outside the classroom, dream of inventing sentences about a subject merely for the sake of speaking. Such speech only imitates real conversation, it is in truth as artificial as most other classroom exercises, for it lacks the purpose of genuine discourse; and from this lack of purpose springs the lack of interest and motivation that too often leads to the 'petering out' phenomenon. In short, students need a **reason** to speak more than they need something to speak **about**; once they have such a reason, however, the fact that the topic is stimulating will make the whole discussion more interesting.

The topics themselves, moreover, are often rather limited. Most teachers and materials-writers mistakenly treat the concept 'interesting' as somehow synonymous with 'controversial'. Most of our normal talking is concerned with subjects that are more or less interesting to us, but few of them are actually controversial, and very little of our talking is arguing. If we want our discussions to give the students practice in a varied sample of language functions, then we must considerably widen our conception of what makes an interesting subject.

Further reservations about solely topic-centred discussions concern the usual manner of their organization. Firstly, in proposing a subject for debate, teachers (or their books) often misguidedly make their students a present of all the main arguments and items of information they are likely to need, thus robbing them of the initiative. Half the fun of debating is thinking up cogent points, bringing fresh evidence, or suggesting original examples. If all this has been done for them, then all the students can do (unless they are very original) is paraphrase ready-made ideas. These are unlikely to interest either speaker or listener, and we are back to the problem of lack of purpose.

Such discussions are nearly always carried out in the full class forum, a group of anything from fifteen to forty students. Now we want all our students to speak, and for as much time as possible; the simplest arithmetic will make it clear that in a eighty(ninety)-minute period, even if every member of the class speaks, he/she will do so for only a minute or two; not one's idea of optimum active learner participation. Of course, in reality even this is not achieved. The discussion is usually dominated by a few fluent speakers, and the rest either listen, or, bored by being passive bystanders, lose interest completely and turn to their private thoughts or, simply, next problems. That has a disrupting influence on the proceedings.

The obvious answer to the problem raised is to divide the class into discussion groups of between two and eight participants. In fact, this is so obvious that it is surprising how little it is done. The physical reorganization can be done very simply by getting some students to turn to face those behind them if they are normally in rows. This may need a little modification to ensure that groups are heterogeneous - or homogeneous, if that is more suitable to the exercise - and that there are no serious personalities clashes.

The first advantage of group-work is of course the increased participation. If you have five or six groups then there will be five or six times the amount of talking. Class discussions, as has

been pointed out, are very wasteful in terms of the ratio of teacher-or student-effort and time to actual language practice taking place; group discussions are relatively efficient. Moreover, this heightened participation is not limited to those who are usually articulate anyway; students who are shy of saying something in front of the whole class, or to the teacher, often find it much easier to express themselves in front of a small group of their peers.

The motivation of participants also improves when they work in small groups. This is partly a function of the release from inhibition described above, but other factors also play a part. The physical focus of the discussion is close and directed towards the individual student; that is to say, whoever is speaking is only a small distance away, clearly audible, facing the others and addressing them personally. Any visual or other materials are likewise close by: the whole activity is immediate and involving. More important, group-work lends itself to game-like activities; almost any task-centred exercise can be transformed into a game by adding an element of tension. Where this is not supplied by the task itself, the simple institution of an arbitrary time-limit or inter-group competition can easily do so.

Another advantage of group-work is that it frees the teacher from her usual role of instructor—corrector-controller, and allows her to wander freely round the class, giving help where needed, assessing the performance of individual students, noting language mistakes for future remedial work, devoting a little more time to slower learners. She also has an important role to play in leading and encouraging discussions.

In the course of group discussions, students will learn from each other, whether consciously or unconsciously. They may correct each other's mistakes, help out with a needed word; and of course they will teach each other some non-linguistic material as well, through the content of the discussion.

Sure, there are various problems associated with group-work: students get out of control; they tend to lapse into their native language when not under the teacher's the organization into groups time-consuming, noisy and disruptive; what to do with students who won't take part; or with a group that finishes too early; how to draw the session to a close; and so on. These questions have to do partly with that nebulous quality called 'discipline', partly with practical organization. As regards discipline: this basically depends on the personality of the teacher, her class, and the relationship between them, not on the type of activity. On the whole it is safe to say that a class which is controlled in frontal work will be controlled also in groups. Thoughtful and efficient organization can, however, contribute a good deal to solving the problems enumerated above.

In conclusion it is worth noting again that if communication practice is one of the most important components of the language learning/teaching process, it is also one of the most problematical. It is much more difficult to get learners to express themselves freely than it is to extract right answers in a controlled exercise.

Reference

1. Savignon S.J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. Texts and Contexts in Second Language Learning.- Addison- Wesley Publishing Company, 1983.
2. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching. -Prentice Hall Regents, Englewood Cliffs, 1987.
3. Бориско Н.Ф, Ишханян Н.Б. Соціально-психологічні передумови формування лінгво-соціокультурної компетенції // Іноземної мови. = 1997,-№1.

Фоменко О.С.*

ЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІР «БРЕНДУ БАРАК ОБАМА»

The author explores the linguistic dimension of the «Barack Obama Brand»: analyses the role of American values in Obama's presidential campaign, describes neologisms coined from his name, and studies the impact of Barack Obama's rhetoric on American and global culture.

Одним з результатів міжкультурної комунікації в епоху глобалізації є поширення у світі американських цінностей та американського способу життя – процес, у якому важливу роль відіграють відомі особи Сполучених Штатів, багато з яких не лише вплинули на формування американських цінностей та американську культуру в цілому, а й самі стали брендами американської культури. Серед американських брендів – письменники (Генрі Девід Торо, Ернест Хемінгуей), суспільні та релігійні діячі (Біллі Грем, Мартін Лютер Кінг молодший, Елеонора Рузвельт), актори (Джоан Кроуфорд, Одрі Хепберн, Джеймс Дін, Мерилін Монро, Джек Ніколсон), співаки (Елвіс Преслі, Джонні Кеш, Джиммі Гендрікс, Мадонна), зірки телебачення (Опра Вінфрі) та спорту (Мухамед Алі, Тайгер Вудс) та багато інших [1]. У 2008 році на світовій арені з'явився ще один бренд з написом «Вироблено в США» – кандидат на посаду президента Сполучених Штатів Барак Обама.

Поява американського сенатора від штату Іллінойс на політичній арені та його стрімке сходження на політичний олімп привернули увагу до особи Барака Обама з боку американських та світових ЗМІ, в яких розпочалася справжня «обамаманія» (*Obamania*) – палке захоплення Барак Обамою, який став не лише «самим культовим американським президентом з часів Абрагама Лінкольна та Джона Ф. Кеннеді, а й величезним брендом» [2].

Феномен Барака Обама зацікавив політологів, соціологів, культурологів, аналітиків ЗМІ, дослідників комунікації та експертів інших галузей знань. «Бренд Барак Обама» (*The Obama Brand / Barack Obama Brand*) не залишився поза увагою і лінгвістів, яких, зокрема, цікавить те, як американського політика зображують американські та світові ЗМІ, його вплив на мову, характерні риси президентської риторики Барака Обама та особливості його дискурсу.

Мета роботи – дослідити роль цінностей у конструюванні «Бренду Барак Обама» в книгах про Обаму, в американських та світових ЗМІ, розглянути неологізми, що утворилися від його імені та дослідити вплив риторики президента США на різні сфери американського та світового суспільства.

Актуальність роботи зумовлена, з одного боку, антропоцентричною орієнтованістю сучасних лінгвістичних досліджень та, з іншого, інтересом до особливостей мовного оформлення процесів, що відбуваються у суспільстві.

Матеріалом дослідження були статті про Барака Обаму в англомовних друкованих та електронних ЗМІ, книги, написані Барак Обамою, та книги про нього інших авторів,

* кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

тексти інтерв'ю, Інтернет-словники неологізмів та матеріали блогів, загальною кількістю близько 750 друкованих сторінок.

Коли в 1968 році вийшла книга Джо МакГініса «Продаж президента» («The Selling of the President») про те, як Річард Ніксон революціонізував політику, вперше використавши маркетингові стратегії у своїй президентській кампанії, звістка про те, що президента «продають» так само як, наприклад, кусок мила, викликала обурення в американському суспільстві. Сорок років після того, як виборча кампанія Річарда Ніксона відкрила можливості маркетингової політики, комерціалізація виборчого процесу вже стала звичним явищем. Сучасні кандидати проводять не політичні, а рекламні кампанії, у яких відіграють роль не їхні повідомлення, і навіть не вони самі, а короткі вислови, слогани та їхні іміджі. Сьогодні більшість виборців голосують не за ідеологію, політику або досвід кандидата, а швидше здійснюють емоційний вибір, на який значною мірою впливає те, наскільки вдало президентська кампанія зуміла «продати» свого кандидата або «знищити» його конкурента. Все, що вимагається від самого кандидата – «бути дисциплінованим, мати гарний вигляд, підтримувати правильний імідж та добре говорити свої слова» [3]. Барак Обама, якого називають «постмодерністським кандидатом» [цит. по 3], а його президентську кампанію – шедевром маркетингу, добре відповідає цим вимогам. За словами американського лінгвіста та політичного публіциста Ноама Чомскі, впродовж президентської кампанії у США виборці мали справу не з особистістю Барака Обами, а з «Брендом Обами», який міг бути яким завгодно, в залежності від того, яким його хотіли бачити представники сфери бізнесу, які проводили президентську кампанію, а не таким, яким би його хотіло бачити американське населення [4].

Маркетологи вважають, що відома особистість стає брендом тоді, коли здобуває прихильність людей, що не належать до її цільової аудиторії. Наприклад, брендом вважають баскетболіста, якого добре знають і люблять люди, що не є баскетбольними вболівальниками, або актрису, відому навіть людям, які не бачили фільмів за її участю. У таких випадках відома людина виходить за межі своєї безпосередньої цільової аудиторії і може досягнути культового статусу, стати брендом [5]. Брендний статус Барака Обами не викликає сумнівів, оскільки його популярність вийшла не лише далеко за межі цільової аудиторії президентської кампанії всередині США – американських виборців, а й досягла найвіддаленіших куточків світу. Про світове визнання Барака Обами свідчить присудження йому в жовтні 2009 року Нобелівської премії миру за те, що він дав планеті надію на краще майбутнє, та за його заклики скоротити ядерні арсенали світових держав. Рішення Нобелівського комітету присудити премію людині, яка пробула на своєму посту менше дев'яти місяців, викликало бурхливу реакцію у світі. Навіть сам Барак Обама визнав неоднозначність цього рішення на церемонії вручення йому Нобелівської премії 10 грудня 2009 року, згадавши в своєму виступі про те, що премію миру отримав президент країни, яка веде дві війни – в Іраку та Афганістані.

Хоча метою створення «Бренду Барак Обама» була насамперед перемога кандидата від Демократичної партії у президентських перегонах, насправді політтехнологам Обами вдалося досягти значно більшого: фахівці з національного брендингу вважають, що саме Барак Обама, вплив якого на ставлення до США в світі назвали «Obamafication of Brand America» («обамафікацією» Бренду Америка), зіграв ключову роль у покращенні іміджу Сполучених Штатів у світі в 2009 році [6]. За результатами дослідження Country Brand Index, здійсненого консалтинговою компанією з брендингу FutureBrand та ПР-компанією Weber Shandwick, лише за один рік Барак Обама вдалося відновити дещо втрачено довіру до США та значно покращити репутацію країни в світі, зіпсовану внаслідок скандалів, пов'язаних з в'язницею в Гуантанамо та багдадською центральною в'язницею Абу-Граїб, у яких катували в'язнів, негативними асоціаціями, пов'язаними з виразом «Ім-

перія зла» (*Axis of Evil*), вжитим президентом Дж.Бушем молодшим по відношенню до Ірану, Іраку та Північної Кореї у 2002 році, з військовою доктриною під назвою *Shock and Awe* (швидке захоплення країни з використанням наземних та повітряних сил) та ураганом «Катрина» [2].

Поява Барака Обама на політичній арені спричинила справжній «неологічний вибух»: від імені американського політика утворилося щонайменше кількості слів та виразів [7]. Одним з перших неологізмів, створених на початку президентської кампанії Обама працівниками ЗМІ, було слово *ObamaVision* («Обамабачення»). Цей неологізм, що узагальнив програму Барака Обама, його обіцянки змінити життя в країні на краще, посів перше місце серед найвпливовіших слів телебачення 2009 року (*Top 10 Telewords*), випередивши навіть слово *financial meltdown* («фінансовий крах») [8].

Неологізми, утворені від імені Барака Обама, називають *Obamaisms* («обамаїзми»), а англійську мову, що зазнала впливу Барака Обама – *Obamanglish* або *Barackafied English*. Хоча ім'я Барака Обама є незвичним за всіма американськими стандартами (як з історичних, так і з естетичних міркувань), завдяки своїй унікальності та «лексичній піддатливості» («*lexical malleability*») [9], воно несподівано виявилось перевагою політика. Крім уже згаданої лексеми *Obamania* (або *Obamania*), від імені Барака Обама утворилося багато інших неологізмів: *Obamenthusiasts* (прихильники Обама), *Nirbama* (нірвана, що настане після перемоги Обама), *Obomotomy* (невдалі жарти про Обама), *Barackstar* (Обама – рок-зірка), *Obamascope* (посилена увага до Обама з боку ЗМІ), *Obamaphoria* (післявиборчий екстаз, що охопив прихильників Обама), *Obamalujah* (екзальтовані виклики прихильників Обама), *Obamarama* (чисельні святкування інавгурації Обама), *Obamatopia* (політичний рай, що настане після перемоги Обама), *Bamelot* (прізвище Обама, за аналогією з прізвищем Джона Кеннеді Camelot), *Obamanator* (прізвище Обама, за аналогією з іменем кіногероя Шварценегера Terminator), *Obamaloha* (прощання «у стилі Обама», натяк на Гаїті, місце народження Обама), *Obamerica* (Америка, яку очолює президент Обама) та багато інших. На одному з Інтернет-сайтів навіть було створено енциклопедію «обамаїзмів», яку назвали, за аналогією з відомою «Британською енциклопедією», «*The Encyclopedia Baracktannica*» [10].

Риторичний стиль Барака Обама, якого називають «найкращим політичним комунікатором сучасності» («*the best political communicator of our age*») [11], здобув високу оцінку з боку фахівців. Відомий лінгвіст Джордж Лакофф вважає, що Обама майстерно використовує «кафедру проповідника» (*the bully pulpit*), як метафорично називають президентський пост, який є вигідною позицією для висловлення власних поглядів. Цей вираз також означає активне використання президентського престижу та посилену увагу до цього високого посту з метою переконання, надихання та просвіти широкої громадськості, преси та політичних кіл. Вперше таке визначення президентству дав Теодор Рузвельт, а відомими проповідниками високої моралі були президенти Вудро Вільсон та Джон Кеннеді. Барак Обама, який продовжив традицію проповідництва високої моралі, є впевненим та надзвичайно майстерним оратором. На думку Дж. Лакоффа, він встановлює контакт з аудиторією, використовуючи те, що в когнітології називають «когнітивним підсвідомим» (*cognitive unconscious*), і що сам Лакофф по відношенню до Обама називає «кодом/кодексом Обама» («*the Obama code*»). На думку лінгвіста, президенту Обама вдалося об'єднати обидва значення англійського слова «code» («система комунікації» та «система морально-етичних цінностей»), і тому «код Обама є одночасно моральним та лінгвістичним», а «президент використовує свою неабияку майстерність для того, щоб відобразити систему морально-етичних цінностей» [11]. Говорячи зрозумілою аудиторії мовою, Барак Обама ґрунтує висловлювання на своїх найглибших ідеях та переконаннях, що є найефективнішим шляхом до об'єднання країни навколо найфундаментальніших американ-

ських цінностей. Джордж Лакофф стверджує, що успіх Обама полягає не в бездоганності його виступів або політичній кмітливості, наявності яких у нього не можна заперечувати, а в здатності у ролі комунікатора формувати в слухачів розуміння Америки та подавати свої ідеї у світлі американських цінностей та ідеалів. Унаслідок цього створюється враження, що політика та промови Обама мають моральний імператив – силу, що виходить за межі партійності.

Постать Барака Обама викликала такий великий інтерес у світі, що вже перші місяці його політичної кар'єри, спочатку як учасника виборчих перегонів, а потім Президента США, позначилися великою кількістю публікацій у ЗМІ, появою книжок, документальних фільмів про його життя та кар'єру. Один з найбільших продавців книг у мережі Інтернет Amazon.com пропонує 12432 книги, у яких згадується Барак Обама, 976 з яких безпосередньо написані про 44го американського президента та його сім'ю. У заголовках книг про Обаму вжито слова та вирази, що є цінностями американського суспільства, деякі з яких були ключовими в президентській кампанії Обама (*change, hope, American dream, yes, we can!* та інші). Авторами деяких книг є сам Барак Обама («The Audacity of Hope: Thoughts on Race, Healthcare, and More» та інші). Ці слова та вирази також зустрічаються у назвах книг про Барака Обаму інших авторів, у переважній більшості яких ідеться про його політичну кар'єру, шлях до президентства («The American Journey of Barack Obama», «The Audacity to Win: The Inside Story and Lessons of Barack Obama's Historic Victory», «Obama: The Historic Journey», «Obama: The Historic Campaign in Photographs», «Time President Obama: The Path to The White House», «Barack Obama: Son of Promise, Child of Hope», «Yes We Can: Barack Obama's History-Making Presidential Campaign», «Yes We Did! An inside look at how social media built the Obama brand»), церемонію інавгурації та інавгураційну промову («Barack Obama: The Official Inaugural Book», «President Obama and a New Birth of Freedom: Obama's and Lincoln's Inaugural Addresses and Much More») та президентську діяльність Обама («44th President of the United States Barack Obama», «Meet President Barack Obama»). У вищенаведених назвах книг ім'я американського політика згадується в оточенні лексики з позитивною конотацією: автори книг використовують метафори (*American journey, historic journey, the path to the White House*), перифрази (*son of promise, child of hope*). Назва книги «Yes We Did!..» є слоганом, який скандували прихильники Барака Обама після оголошення його перемоги. Автор книги «The Audacity to Win: The Inside Story and Lessons of Barack Obama's Historic Victory» використовує стилістичний прийом алюзії на книгу Обама «The Audacity of Hope», а назва книги «President Obama and a New Birth of Freedom: Obama's and Lincoln's Inaugural Addresses and Much More» свідчить про високу оцінку риторичної майстерності Обама, якого ставлять в один ряд з президентом Абрагамом Лінкольном.

Автори деяких книг передрікали Бараку Обамі поразку на виборах («Culture of Corruption: Obama and His Team of Tax Cheats, Crooks, and Cronies», «The Case Against Barack Obama: The Unlikely Rise and Unexamined Agenda of the Media's Favorite Candidate», «The Audacity of Deceit: Barack Obama's War on American Values», «The Obama Nation: Leftist Politics and the Cult of Personality»). У назвах таких книг переважають одиниці з негативною конотацією (*corruption, tax cheats, crooks, cronies, war, cult of personality*). Цікаво, що автор книги «The Audacity of Deceit: Barack Obama's War on American Values» також використовує алюзію на книгу Обама «The Audacity of Hope», хоча й протиставляє слову «*hope*» («надія»), вжитому в назві книги Обама, слово «*deceit*» («обман»). Однак навіть автори книг, що негативно змальовують постать кандидата від Демократичної партії, визнають його популярність у країні, про що свідчать назви їхніх книг («the media's favorite candidate»).

Деякі книги розповідають про сім'ю Барака Обама («The Obamas: Portrait of America's New First Family»), «The Obamas in the White House: Reflections on Family, Faith and Leadership»), «Barack and Michelle: Portrait of an American Marriage»), «Michelle Obama: Speeches on Life, Love, and American Values»), «Michelle Obama in her Own Words: The Views and Values of America's First Lady»), «Michelle Obama: First Lady of Hope» та інші. У вищенаведених назвах книг ім'я Мішель Обама вживається в оточенні тих самих лексичних одиниць з позитивною конотацією, що й ім'я американського президента: *American dream, American values, hope, new* тощо. На нашу думку, винесення ціннісних понять у заголовки книг про Барака Обаму та його сім'ю (*freedom, democracy, American dream, family* тощо) свідчить про незмінно важливу роль цінностей в американському суспільстві та високу оцінку політиків, які апелюють до них.

У США також вийшли друком книги про Барака Обаму для дітей («TIME For Kids President Obama: A Day in the Life of America's Leader») та навіть книги-розмальовки («Barack Obama Coloring Book»), «Barack Obama Activity & Coloring Book»), «President Barack Obama: A Coloring & Activity Book»). Шанувальникам коміксів пропонується біографія американського президента у вигляді книги коміксів: «Barack Obama: The Comic Book Biography»). Можна також придбати паперові ляльки Барака Обама, його дружини та дочок: «Obama Paper Dolls: Collectible Campaign Edition»), «President Barack Obama Paper Dolls»), «The Barack & Michelle Obama Paper Doll & Cut-Out Book (Paper Dolls)»), «Michelle First Lady Paper Dolls»). Сучасний ринок пропонує велику кількість ляльок Барака Обама та членів його сім'ї, серед яких, зокрема, лялька Обама з піднятою для клятви рукою під час складання присяги, лялька в образі героя «Зіркових війн», в образі Супермена та багато інших.

Під час президентської кампанії Барака Обаму неодноразово порівнювали з Суперменом. Наприклад, на обкладинці книги Рікі Джонса «What's Wrong with Obamamania?: Black America, Black Leadership, and the Death of Political Imagination» розміщено фото Барака Обама, який позує для фото на фоні статуї Супермену, імітуючи його позу (руки в боки, ноги на ширині плечей). І хоча Барак Обама зовнішньо не схожий на Супермена, завдяки однаковій позі та однаковому серйозно-зосередженому вигляду обличчя, вони здаються схожими. На нашу думку, метою зображення Обама в образі Супермена під час президентської кампанії було переконати виборців у його володінні «надлюдськими здібностями», завдяки яким він зможе «врятувати» Америку.

Образ американського президента також використовується виробниками ігор, однією з яких є «The answer card», що являє собою електронний пристрій розміром з кредитну картку, який обирає відповідь з запропонованих на картці. Для участі в грі потрібно поставити будь-яке запитання, натиснути на кнопку та прочитати відповідь, біля якої загориться червоний вогник. Однак, якщо зазвичай у цій грі у якості відповідей на запитання пропонуються наступні: *yes, maybe, doubtful, likely, no, ask again*, то версія гри під назвою «WWOD: What Would Obama Do» («Що б зробив Обама») пропонує поряд з карикатурним зображенням Баоака Обама наступні відповіді: *Yes (we can), maybe, veto, likely the audacity of nope*. Виробники гри використали у ній слоган виборчої кампанії Обама *Yes, we can!* та алюзію на назву його книги «The Audacity of hope», замінивши слово *hope* римою *nope*.

Справжня «обамаманія» охопила виробників продовольчих та непродовольчих товарів, які усвідомили, що використання «Бренду Обама» підвищує попит на їхні товари. Компанія *Granada Cigars*, що знаходиться у Нікарагуа, назвала іменем 44го американського президента марку сигар: *Obama 44*. Риторика Барака Обама справила неабияке враження на інших товаровиробників: наприклад, шанувальники книги політика «The Audacity of Hope» можуть придбати мило, назва якого «The Audacity of Soap» є алюзією на

назву книги Обама. А компанія *Ben & Jerry* виробляє морозиво з назвою «Yes Pecan!», назва якого є алюзією на слоган президентської кампанії Барака Обама «Yes we can!». Однак виробники морозива, прагнучи уникнути асоціацій лише з Демократичною партією і, як наслідок, втратити покупців-республіканців, повідомляють про свій політичний нейтралітет, описуючи властивості морозива: «amber waves of buttery ice cream with roasted nonpartisan pecans» («бурштинові завитки маслянистого морозива зі смаженими «безпартійними» pekanовими горіхами») [12]. Осторонь «обамаманії» не залишилася і наркоіндустрія: в листопаді 2009 року поліція техаського міста Палмв'ю знайшла у водія, зупиненого за порушення правил водіння, велику кількість наркотичних речовин, серед яких були різнокольорові таблетки «Екстазі» у формі голови президента Обама [13]. Вищезгадані товари поповнили перелік продукції – коміксів, цукерок, гострого соусу і навіть секс-іграшок, що з'явилися на ринку під час «обамаманії», що охопила світ напередодні виборів та після інавгурації Барака Обама.

Новообраний американський президент став головним героєм декількох мюзиклів про президентську кампанію: «Obama on My Mind» («Обама не йде в мене з голови») в Лондоні (Велика Британія), «Obama: The Musical» («Обама: мюзикл») у Найробі (Кенія) у 2009 році та «Hope – the Obama Musical Story» («Надія – музикальна розповідь про Обаму») в 2010 році в Берліні (Німеччина). Зокрема, персонаж Барака Обама в німецькому мюзиклі співає пісні про кохання своїй дружині Мішель, а також співає у дуеті зі своєю основною політичною суперницею Гіларі Клінтон. Актори, задіяні в мюзиклі, автори якого поєднали різні стилі музики – від поп, соулу та госпелу – до хіп-хопу та року, співають двома мовами – англійською та німецькою. Глядачі можуть почути в багатьох піснях знайомі вислови з агітаційних промов Барака Обама під час президентської кампанії 2008 року [14]. Пісні про Обаму можна почути і на вулицях, насамперед в Кенії, звідки був батько Обама, і де перемога Барака Обама сприймається з особливим ентузіазмом.

Барак Обама не залишився поза увагою модних дизайнерів, які назвали вплив американського політика на світ моди «ефектом Обама» («Obama effect») [15]. Під час осіннього тижня моди 2008 року в Парижі, на якому провідні світові дизайнери та будинки моди показали колекції весна-літо 2009, увагу журналістів привернула маленька жовта з чорним сукня від французького модельєра Жана-Шарля де Кастельбажака, на якій був зображений портрет Барака Обама, тоді ще кандидата в президенти США. Портрет Обама був зображений спереду сукні, ззаду якої дизайнер написав відому фразу американського борця за громадянські права Мартіна Лютера Кінга молодшого, додавши до неї лише одне слово, темпоральний маркер *today*: «I have a dream today». Цим дизайнер нагадав відразу про декілька речей: про мрію Мартіна Лютера Кінга про те, щоб афроамериканці зрівнялися в правах з білими американцями, про те, що Барак Обама намагався втілити мрію Кінга, а також про схожість риторики Кінга та Обама, який, як відомо, вивчав та намагався наслідувати риторичний стиль Мартіна Лютера Кінга. У комплекті з сукнею дизайнер запропонував рукавички зі словами «уес» («так») на одній та «по» («ні») на іншій, таким чином символічно зобразивши вибори, що наближалися [16]. У лютому 2009 року сукні з зображеннями американського президента також з'явилися на подіумах нью-йоркського тижня моди. Американська дизайнерка нігерійського походження Лола Фатуроті створила унікальне шовкове плаття з африканськими етнічними мотивами та зображеннями американського президента Барака Обама [15]. А колективний показ моди африканських дизайнерів *African Fashion Collective, 2009*, що став першим показом виключно африканських дизайнерів (з Малі, Південної Африки та Нігерії) у Нью-Йорку, свідчить про посилення інтересу до африканської культури після обрання Барака Обама президентом США. Самого Обаму учасники опитування на сайті OnePoll.com визнали самим стильним чоловіком світу, відзначивши ідеальний крій його костюмів та його чу-

дове відчуття стилю. Втіленням вишуканого стилю і смаку також вважають Першу леді США Мішель Обаму, яка вже двічі з'являлася на обкладинці журналу *Vogue*, і яку, по аналогії з Леді Діаною, називають *Mrs. O.* (Місіс О.).

Результати дослідження дозволяють стверджувати про помітний вплив «Бренду Барак Обама» на англійську мову, лексичний склад якої, завдяки високому неологічному потенціалу імені Барака Обама, поповнився великою кількістю «обамаїзмів», серед яких зустрічаються як неологізми, безпосередньо пов'язані зі сферою політики (*Obamenthusiasts*, *Obamarama*, *Obvamericana*), так і такі, що торкаються інших сфер життя суспільства, серед яких назви товарних брендів («Обама 44»), мюзиклів («Обама on My Mind», «Обама: The Musical», «Hope – the Obama Musical Story») та інші.

Популярність риторики Обама, якого вважають майстерним оратором, частково пояснюється її ґрунтуванням на фундаментальних американських цінностях (*American dream, democracy, family*), використанням американським президентом так званого «Коду/кодексу Обама»: вмінні представляти свої ідеї у світлі американських цінностей та ідеалів, таким чином формуючи в аудиторії розуміння Америки.

У світі відбувається комерціалізація не лише Барака Обама як політика, а й риторики Обама, прикладом чого є поява комерційних брендів, у назвах яких використовується алюзія на відомі вислови та гасла президентської кампанії Обама («The Audacity of Soap», «Yes Pecan!»). Відомі вислови Барака Обама також використовуються у назвах книг про нього, мюзиклах та іграх.

Література

1. American Icons: An Encyclopedia of the people, places, and things that have shaped our culture. Edited by Dennis R. Hall and Susan Grove Hall. – Greenwood Press, 2006 – 893 p.
2. Obama re-brands America Nation Branding <http://nation-branding.info/2009/01/31/obama-brands-america/>
3. Erb, Scott The Selling of the President. World in motion // <http://scotterb.wordpress.com/2008/08/08/the-selling-of-the-president/>
4. Chomsky, Noam «What Next? The Elections, the Economy, and the World»// http://www.democracynow.org/2008/11/24/noam_chomsky_what_next_the_elections
5. Phipps Towle, Angela «Celebrity branding: Making the brand» // http://www.hollywoodreporter.com/hr/search/article_display.jsp?vnu_content_id=2030984
6. Markessinis Andreas Country brand index 2009 released // <http://nation-branding.info/2009/11/07/country-brand-index-2009-released/>
7. Urban Dictionary // www.urbandictionary.com
8. Serjean, Jill «ObamaVision» deemed top TV word of 2009 // <http://www.reuters.com/article/idUSTRE58M5PR20090923>
9. Hemingway, Mark Obama Lexicon: Neologisms for the age of hope and change // National Review Online // <http://article.nationalreview.com/?q=NDcwOTU5YWw3ODk1MTZlMjMzQ3MGE3NTY2Y2YwNWU=>
10. Wilson, Chris The Encyclopedia Baracktannica: Now with more words and definitions! // <http://www.slate.com/id/2184502/>
11. Lakoff, George The Obama Code // <http://www.fivethirtyeight.com/2009/02/george-lakoff-on-obama-code.html>
12. Nicaraguan cigar firm cashes in on «Obamania» Tue Feb 3, 2009 <http://www.reuters.com/article/idUSTRE51278720090203>
13. Taylor, Jared Police seize Ecstasy pills shaped like President Obama, Homer Simpson December 02, 2009 <http://www.brownsvilleherald.com/articles/palmview-105790-police-drugs.html>

14. Grieshaber, Kirsten Obama musical set to open in Germany [http:// news.yahoo.com /s/ ap/20100113/ ap_en_mu/eu_germany_obama_musical](http://news.yahoo.com/s/ap/20100113/ap_en_mu/eu_germany_obama_musical)
15. Alexander, Hilary 'Obama Effect' hits New York Fashion Week // <http://www.telegraph.co.uk/fashion/new-york-fashion-week/4622179/Obama-Effect-hits-New-York-Fashion-Week.html>
16. Lindley, Willow Obama Fashion Fever in Paris. The Huffington Post // [http:// www.huffin- gtonpost.com/2008/10/03/obama-fashion-fever-in-pa_n_131740. html](http://www.huffingtonpost.com/2008/10/03/obama-fashion-fever-in-pa_n_131740.html)

Oleksandr Kourdish*

NATIONALLY-CONDITIONED RITUALS OF INTERCOURSE IN AMERICAN AND BRITISH CULTURE

У статті досліджуються національно-марковані форми спілкування, узвичаєна поведінка та забобони, пов'язані з народженням і хрещенням дитини в американській та британській культурі.

Language is a unique sign system. It's a universal means of communication, part and parcel of any manifestations of social life. Language preserves the unity of a nation in a historical succession of generations uniting people in time, geographical and social space.

Being one of the characteristic features of a nation, language is a component of national culture. No two national cultures are similar in every way, each national culture consists of national and international elements. Study of a foreign language presumes not only mastery of a new code and new way of verbal expression of thoughts but also familiarity with a source of knowledge of national culture of a people [2, 3]. In this case, language is regarded in close connection with facts of social life of its creators and informants, with their history, geography, mode of culture, and literature. The sum total of this knowledge constitutes the world of the language being studied. It's impossible to entirely grasp language phenomena without penetration into this world [17].

An anthropological approach to language forms the basis of study of links between language and culture. Language always embodies singularity of the whole nation, its spirit [6]. These ideas were further developed in various humanities, for example, in interdisciplinary investigations of area studies [12, 19, 21, 22], linguoculturology [5, 15, 16], intercultural communication [17], ethnolinguistics [18, 24], sociolinguistics [25], ethnopsycolinguistics [9, 15], ethnopsycosemantics [11].

Admitting the existence of the link between language and culture a lot of researchers turn to a lexico-semantic level of language because the units of this level immediately respond to changes in all spheres of human activities [1, 2, 3, 17].

Words which possess special cultural-specific meanings reflect not only lifestyle, typical of a definite body of informants, but their way of thinking as well [1, 17]. Conceptual systems moulded in the consciousness of representatives of a certain linguocultural community form the basis of semantic systems of various languages. Linguistic research often points out significance of versatile factors, which are common to all humankind, for formation of conceptual systems: 1) the unity of material world, fundamental living conditions; 2) the common main line of human activities under conditions of earthly civilization; 3) the affinity of perception mechanisms of surrounding reality by the human race [8].

Regardless the above-mentioned common conditions, in the life of each nation there exist peculiar realities of culture, way of life, environment, inherent in this particular nation. These realities meet partial or complete lacunae in other cultures (and conceptual systems) [7, 17, 20, 23].

---

* доцент кафедри англійської мови природничих факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

All these realities are reflected in language in the form of language designations of these inherent elements of civilization, which bear cultural imprint (in national verbal images).

Cultural-specific words [1] are conceptual tools, which reflect the previous experience of the nation relative to actions and meditation about various things in a definite way; they favour perpetuation of these ways.

Immense significance of appellation, which most vividly reflects national cultural peculiarities of the concrete nation of informants, is proved by the fact that a great number of terms have been coined to designate them: non-equivalent and partially-equivalent vocabulary [2, 10], realities [4, 13, 25], lacunae [14], background vocabulary [12, 19], national verbal images [13], culture rhemes [5].

Researchers regard semantics of these words as an area where language and culture come into the closest contact.

Semantic systems of various languages and separate elements of these systems contain non-coincident elements, some national-specific information, known only to this given national-cultural community of people.

The article describes nationally-marked forms of intercourse, routine behaviour and superstitions connected with the birth and baptising of a child in American and British culture.

Actually, superstitions are found all over the world. They are sometimes esteemed as part of a cultural heritage. Or they may be considered a trivial curiosity – adding more interest to life. In the Western world, superstitions are usually taken with proverbial grain of salt.

In America's and Britain's multinational society, different social traditions and sets of values exist together and are generally respected.

Many people believe that luck plays an important part in their lives. People learn superstitions while they are children, and though few adults will admit to being superstitious, many act on superstitions out of habit. Most superstitions are centuries old, and America and Great Britain are no exception.

Daily life is full of lots of things we believe are lucky or unlucky but few of us actually know where these beliefs came from.

For instance, many Americans are inclined to think that if you walk under a ladder, you'll have a bad luck. (*Pragmatists would say that you don't walk under ladders in case they fall on you. One belief is that the ladder forms a triangle with the floor and the ground and, depending on who you speak to, this either represents a holy symbol from Egyptian times or the holy trinity from Christianity. Either way, walking through that triangle, violates it and brings back luck.*) If a girl catches the bride's bouquet after a wedding, she'll be next to marry. (*Perhaps one of the most practiced yet least appreciated of Western superstition is at weddings where traditional forms are followed without realizing their significance. The bride's veil is to protect her from bad spirits who are jealous of happiness. Similarly, the bridesmaids are there as decoys to distract the bad spirits. Rice and wheat, thrown after the ceremony, have always been a symbol of richness. And wedding rings are gold and plain, a symbol of eternity, and are worn on the left ring finger because it was believed that a vein run from that finger to the heart.*) If you break a mirror, you'll have seven years' back luck. If you talk of the devil he'll appear. If you see a small spider you'll get a lot of money. If a witch points at you you'll die. If you scratch your left hand, you'll give money away. If you touch wood, your good luck will continue. If you hear an owl in the night your friend will die. If a black cat crosses your path you'll have a good luck. (*In Egyptian times, black cats were respected and one of their goddesses even took the form of a cat. In post Christian times, the black cat is considered even for its association with witches. Ironically, a black cat walking towards you is considered lucky while one walking away is said to be stealing your luck.*)

Here is a set of well-known superstitions in the United States about birth of a child.

If a child was born on a stormy night, which was accompanied by rain and a strong wind she is believed to have a violent character. If a heavily pregnant woman sees a hare she might give birth to a child with a harelip. If you put an axe under a lying-in woman's bed it will make her delivery easier. A newborn should always be protected from moonlight. There are some superstitions which exist both in American and Ukrainian culture: if a newborn drenched you all over it's a sign of good luck. To kiss a newborn on the lips is an omen of back luck.

In the United States friends of a newborn's mother often arrange a special party. At this party it's customary to give presents appropriate to the occasion. The ceremony of giving presents is called a *baby shower*. *Baby showers* are also arranged for fiancées and pregnant women.

In Great Britain, approximately 730.000 children are born annually. The number of children in the average British family is 2.4. Today, *the birth rate* has dropped significantly in comparison with the *baby boom* period in the 1960s–'70s.

Every year about 4 million newborns come into the world in the United States. *Infant mortality rate* is 7.2 per 1,000 newborns. This figure is very high in comparison with Great Britain and other highly-developed countries though it is lower than a few years ago. Such a high mortality rate is accounted for by the fact that medical care is very expensive. Actually, it is beyond reach for low-income groups. Infant mortality rate for whites is 6 per 1,000 newborns (the same as in Great Britain) and 14.2 per 1,000 newborns for Afro-Americans who are usually poorer than whites.

In the United States and Great Britain, just like in many countries *family planning*, the use of contraceptives are extremely widespread. A lot of couples prefer *starting a family* later. In the United States every third and in Great Britain every sixth newborn has a mother who is after 30.

In all states of America abortions became legal in 1973, in Great Britain they have been legal since 1967. In both countries debates between sticklers and strong opponents of abortions are still under way. To draw the attention of the public to this problem, the most radical American opponents of abortions kill doctors, who perform such operations, and plant bombs in clinics.

During pregnancy future mothers (and sometimes fathers) attend *prenatals* (they are called *antenatals* in Great Britain). Women can decide where and how they will give birth to a child. In Great Britain they can choose between *a maternity wing* and a delivery at home. Most Americans have a delivery at a *hospital birthing centre*, where a home-like atmosphere is re-created. Americans decide who the child will be delivered by. (They can choose between an *obstetrician* and a *midwife*.) The father of a child is often present and lends a hand during the delivery. Some women prefer a *natural birth*.

In the United States, after deliveries (like in other medical cases) the percentage of claims against the wrong treatment is rather high in litigation.

Birth of a child (like all over the world) is a great event. Relatives and friends come to see a mother and a newborn. They bring flowers, presents and congratulatory postcards. Parents choose a name for their newborn and sometimes put an announcement of the newborn's name, weight and date of birth into a local newspaper.

Later, a ceremony of baptizing is held. In Great Britain, parents must notify a *local registrar* of the birth of their child and get a *birth certificate*. In the United States birth, of a child is registered at a local court. In Great Britain, working women are granted a partly paid eighteen week *maternity leave*. During this leave they reserve the right to resume their work. The granting of *maternity leave* in the United States depends on each concrete employer. Some women worry that if they take time off for *maternity leave* their career will suffer. There exists insignificant financial help to needy mothers, but Americans think that if a couple can't maintain a child they shouldn't procreate. Some women give up their jobs, others come back to their offices and recommence their career.

Some Americans hire a babysitter or a *daycare provider* (In Great Britain, *daycare providers* are called *child-minders*.) who looks after several children or send them to a *daycare centre*, which is sometimes called a *nursery school*. In Great Britain, well-to-do families invite *nannies* who live with these families. The British name for *daycare centers* and/or *nursery schools* is a *day nursery*.

Nowadays, when in most families both parents work, when there exist a lot of *single-parent families* as a result of divorces or other reasons, older children often return from school to an empty house or apartment. These children are called *latchkey kids* or *latchkey children*. These kids (they sometimes have keys to their flats placed round their necks) have to let themselves into their houses or flats and look after themselves, especially after returning from school, because both parents are out at work. Classes at school usually last till 3 o'clock p.m. in the USA and till 4 o'clock p.m. in Great Britain, the *work day* (Br E *working day*) is usually over at 5 o'clock. Needy families are usually paid modest *child benefit*. In Great Britain, *child benefit* is less than fifteen pounds a week per one child.

References

1. Вержбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. // Семантические универсалии и описание языков. М., 1999.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – М., 1983.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедение и принцип коммуникативности. // Лингвострановедческое описание лексики английского языка. – М., 1983.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М., 1980.
5. Воробьев В.В. Лингвокультурология (теория и методы). – М., 1997.
6. Гумбольдт В. Характер языка и характер народа. // Язык и философия культуры. – М., 1985.
7. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – М., 1975.
8. Комлев Н.Г. О культурном компоненте лексического значения слова. // Вестник МГУ. Сер.: Филология. 1966. №4.
9. Крюков А.Н. Фоновые знания и фоновая коммуникация. // Этнопсихоллингвистика. – М., 1988.
10. Мамонтов А.С. Язык и культура: основы сопоставительного лингвострановедения: Автореф. дис. д-ра филол. наук. – М., 2000.
11. Ольшанский И.Г. Этно(психо)семантика и национально-культурное своеобразие языков. // Проблемы этносемантики. – М., 1998.
12. Ощепкова В.В. Культурологические, этнографические и типологические аспекты лингвострановедения: Автореф. дис. д-ра филол. наук. – М., 1995.
13. Ощепкова В.В. О подготовке переводчика и педагога к межкультурной коммуникации. // Актуальные проблемы постдипломного профессионального лингвистического образования. – М., 1998.
14. Сорокин Ю.А. Метод установления лакун как один из способов выявления специфики локальных культур: Художественная литература в культурологическом аспекте. // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М., 1977.
15. Сорокин Ю.А., Марковина И.Ю. Культура и ее этнопсихоллингвистическая ценность. // Этнопсихоллингвистика. – М., 1988.
16. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М., 1988.

17. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Языки русской культуры. – М., 1996.
18. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000.
19. Толстой Н.И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. – М., 1995.
20. Томахин Г.Д. Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения. // Иностранные языки в школе. 1980. №4.
21. Томахин Г.Д. Америка через американизмы. – М., 1982.
22. Томахин Г.Д. Теоретические основы лингвострановедения: Автореф. дис. д-ра филол. наук. – М., 1984.
23. Томахин Г.Д. Теоретические основы лингвострановедения. // Вопросы языкознания. 1986. №6.
24. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы: Пособие по страноведению. – М., 1988.
25. Уорф Л.В. Наука и языкознание. О двух ошибочных воззрениях на речь и мышление, характеризующих систему естественной логики, и о том, как слова и обычаи влияют на мышление. // Новое в лингвистике. Вып. I. М., 1960

Проценко Н.В.*

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

The article is devoted to the social problems of the present day American society. The author makes an attempt to analyse such a social phenomenon as screen violence and show its negative influence on a person.

Насильство – одна із найзлободенніших проблем сучасної Америки. Попри те, що останнім часом у країні помітно впав рівень злочинності, кількість злочинів з використанням насильства за останні 40 років зросла майже втричі. В 2006 р. правоохоронні органи США здійснили 14 млн. арештів, зокрема за злочини з використанням насильства – 840650; 20 % арештованих – підлітки, ще 30 % - молодь віком від 18 до 25 років. Триста п'ятдесят з кожних 100000 підлітків (10 - 17 років) арештовують за вбивства, зґвалтування, напади, пограбування тощо [1].

Вагомий внесок у розробку питань, пов'язаних з проблемою насильства, зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А.В. Федоров, В.С. Собкін, Т.В. Глухова, В.М. Халілов, R. Dodrill, R. Slaby, S. Basta, S. Lamson, B. Wilson, S. Smith та інші.

Упродовж тривалого часу причиною насильства вважали наркотики, алкоголь, бідність, недостатній контроль за зброєю або недоліки системи освіти і сімейного виховання. Однак уже в ХХ столітті почало широко обговорюватися питання причетності до зросту злочинності масової культури. Йдеться в першу чергу про екранне насильство, аналіз якого і є об'єктом нашого дослідження. Мета статті – продемонструвати пагубний вплив екранної продукції з елементами насильства на людину.

Негативний вплив на глядацьку, і насамперед на дитячу аудиторію має перш за все телебачення.

Статистичні дані свідчать, що на сьогоднішній день діти й молодь – найактивніша частина аудиторії. «Діти починають активно дивитися телевізор приблизно з двох років. Типова американська дитина проводить біля 30 % свого часу перед телевізором. У середньому дитина дошкільного віку сидить перед екраном біля 5 тис. годин і 19 тис. годин - до закінчення середньої школи» [2].

Починаючи з шести років 90 % американських дітей та підлітків від 2 до 18 років спілкуються з медіа дуже часто: щоденно біля 5,5 годин поза школою, перегляд телепрограм – 2 год. 46 хв. [3]; прослуховування музики і радіо – 1 год. 27 хв.; спілкування з комп'ютерним монітором – 49 хв.; на читання залишається лише 44 хв. [4]. У результаті «до закінчення початкової школи американська дитина вже подивилася на екрані 8 тисяч убивств і 100 тисяч актів насильства, а до 18 років – 40 тисяч убивств і 200 тисяч актів насильства» [5, 222].

Дослідження американської Академії дитячої і підліткової психіатрії показують аналогічну гіперактивність медіаспоживання неповнолітньою аудиторією: 28 годин на тиждень «телеперегляду».

* доцент кафедри іноземних мов Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Заслужують на увагу результати роботи, проведеної анненберзькою Школою масових комунікацій: «...у дитячих телепередачах кількість сцен з насильством – 32 акти за годину... З 18 години на американському телебаченні можна побачити 1845 сцен з насильством, тобто в середньому – 100 актів агресії за годину або 1 акт за 36 секунд... 80 % усіх телепередач демонструють сцени використання сили. Але насильство як наркотик: глядачі звикають до нього, тому медіа поступово збільшує дозу» [6, 25].

Американські вчені з декількох університетів провели моніторинг змісту передач 23 провідних телеканалів США (ABC, CBS, FOX, NBC, AMC, BET, Disney, Family Channel, USA, MTV, Cinemax, Lifetime та ін.) з шостої години ранку до одинадцятої години вечора. Пропорція програм зі сценами насильства зросла від 58 % до 61 %, а на деяких каналах навіть до 85 % . Висновки однозначні: телевізійне насильство несе серйозну загрозу негативного впливу на дитячу аудиторію.

Система американського телебачення суттєво відрізняється від вітчизняного ТБ. З початку XXI століття майже всі американські телепередачі супроводжуються віковими рейтингами (батьки можуть теоретично заблокувати будь-яку передачу або вимкнути телевізор, щоб захистити своїх дітей від небажаного екранного впливу). Однак при цьому в США відсутні часові обмеження для демонстрації сцен насильства на телебаченні: вони без перешкод йдуть як і у вечірні/нічні, так і в ранкові/денні години. Дослідження американських учених показали: максимальна атака (27-28%) теленасильства починається о 8 год. вечора, однак насильства на екрані достатньо і в ранкові/денні години (від 5 до 20 %).

Таким чином, результати досліджень американських науковців доводять, що значна кількість телевізійних програм присвячена сценам насильства, що негативно впливає на формування психіки дитини.

Чимало професійних організацій, зокрема Американська медична асоціація, Американська академія педіатрії, Американська психологічна асоціація тощо разом з асоціацією батьків і вчителів надали величезну кількість доказів негативного впливу на ТБ і виробили рекомендації для політиків, професіоналів і громадськості. Ці рекомендації стали темою неодноразових слухань у Конгресі США і базою для введення відповідних законів, які регулюють процес демонстрації сцен насильства різними видами медіа (1990 рік – закон «Про телебачення для дітей» (Children's Television Act); 1996 рік – закон «Про телекомунікації» (Telecommunication Act); 2003 рік – закон «Захист дітей від сексу і насильства у відеоіграх»; 2003 рік – закон «Захист дітей від програм, що містять насильство» тощо). Сподіватимемось, що подібні законодавчі акти певною мірою сприятимуть розв'язанню проблем насильства в країні.

Іншим джерелом зростання злочинності в США вважають продукцію Голівуду. Таку точку зору поділяють не лише науковці, а й політичний істеблїшмент. Відомі політики Боб Доул, Джон Маккейн, Джо Ліберман фактично заявили про себе, послідовно критикуючи кіноіндустрію. Вони справили велике враження на широку публіку, атакуючи Голівуд за пропаганду насильства і розбещення молоді [7, 103]. Цю точку зору поділяють і досить ліберальні політичні діячі, особливо після трагедій в американських школах, коли діти розстрілювали своїх однолітків і вчителів зі зброї, знайденої вдома. Після подібних трагічних інцидентів Федеральній торговельній комісії і Міністерству юстиції було доручено провести розслідування щодо виявлення елементів насильства в індустрії розваг. У своїй доповіді голова ФТК стверджує, що кіноіндустрія пропонує дітям продукцію з елементами насильства, а проведені дослідження «показують причинно-наслідковий зв'язок між змістом розважальної продукції і поведінкою людей» [8]. Перше слухання сенатського комітету з цього приводу керівники провідних кіноіндустрій проігнорували, а на наступному пообіцяли виправитися у шестимісячний термін. Пізніше відомий політик Ліберман обнародував свій законопроект про відповідальний маркетинг (Media Marketing

Accountability Act), запропонувавши надати Федеральній торговельній комісії спеціальні повноваження карати компанії за рекламу і продаж розважальної продукції з елементами насильства. Законопроект заслужив публічне схвалення, однак ні в Білому домі, ні в Конгресі очікуваної підтримки не отримав.

За останні роки в США спостерігається різке збільшення дітей до 18 років. Оскільки саме діти складають основну частину глядацької аудиторії, студії всіма силами намагаються привернути їх до кінотеатрів, адже Голлівуд дивиться на дітей як на споживачів.

Безперечно, за останні 20 років на екрані побільшало сексу і насильства [9, 12]. Екранне насильство, як відомо, негативно впливає на психіку людини і перш за все підлітка, хоча серед учених щодо цієї проблеми досі немає однозначного судження.

Таким чином, проблема екранного насильства в США залишається актуальною і злободенною. Існує чимало причин процвітання цього негативного явища, однак екранне насильство як складова масової культури безсумнівно є джерелом зростання насильства в цілому.

Перспективою подальших досліджень, на нашу думку, може стати аналіз інших чинників, які завдають шкоду людині і сприяють загостренню проблем, пов'язаних з насильством.

Література

1. Federal Bureau of Investigation (Annual). Crime in the United States. U. S. Department of Justice. Wash., 1999.
2. Dodrill R. Violence. Values and Media. Sacramento, 1993.
3. Собкин В. С., Глухова Т. В. Подросток у телеэкрана. - «Первое сентября», 15.12.2001, с. 2.
4. Slaby R. Media Violence. Effects and Potential Remedies. In: Securing Our Children's Future. Ed. by C. Katzman. Wash., 2002.
5. Basta S. Culture Conflict and Children: Transmission of Violence to Children, N. Y., 2000.
6. Lamson S. Media Violence Has Increased the Murder Rate. In: Violence in the Media. Ed. by C. Wekesser. San Diego (CA), 1995. pp. 25-27.
7. Хамитов В. М. Голливуд и проблема насилия // Культура и жизнь США. Канада. - 2002. - № 8. - С. 103-110.
8. Pitofsky R. The Influence of Violent Entertainment Material on Kids: What is to be Done? (Speech Before the National Association of Attorneys General in Nashville). - «Hollywood Reporter», 6.25.99.
9. Солдатенко В. Н. Секс и крэк. [Развлечения в Нью-Йорке] // Аргументы и факты. - 1994. - Ноябрь. - № 49. - С.12

Драбовська В.А.*

КУЛЬТУРНИЙ ФОН ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ АМЕРИКАНСЬКОГО ЗАХОДУ

В статті розглядаються два західно-американських діалекта, «Chicano» і «Texian», як культурний феномен, що сформував певні ставлення та асоціації із мовою та культурою американців. Ілюстративні приклади із сучасної американської прози наочно демонструють великий діапазон діалектизмів заходу США.

Today the world shows more interest in the United States of America than ever before. People from all over the globe wonder what the country is like. Their curiosity may be fixed with admiration and envy or suspicion and hostility. Regardless, the United States looms large. A striking evidence is that American culture has permeated the international media. The television evening news reflect the American language as spoken by Negroes, Turks, Mexicans, Californians and New Yorkers, American television satellite broadcasts feed international interest in the United States society.

The fact is that, almost from the beginning, the language of the American nation has been a various language of tongues beyond number, mixing in the melting pot and turning out a great feast of dialects that have enriched American English.

By various estimates anywhere from three to twenty-seven major dialect are spoken in America, Professor Hans Kurath's *Linguistic Atlas of the United States and Canada* recognizing at least twenty-four well-defined regional ways of speech [1].

There is no general accord on the definition of a dialect. Craig M. Carver defines it as a variety of language distinguished from other varieties by a set of grammatical, phonetic, and lexical features. When these features are distributed geographically over a restricted and relatively uniform area, it is a regional dialect. When they are shared by speakers of a social grouping, it is a social dialect [2, 1].

While dialect geographers summarize their findings in isoglosses, sociolinguists measure the frequency of individual variants used in defined contexts and attempt to relate those frequencies to extralinguistic demographic factors, and a cultural anthropologist is interested in studying dialects in a culturological aspect, and namely: as far as dialects are speech and language variants they are also part of culture of a particular ethnic group or nation as a whole.

This deduction is evident from the basic postulate of linguistic culturology: language is a cultural phenomenon which presupposes a certain world vision through the prism of a national language, when a language is seen as an exponent of a specific national mentality [3, 8].

So, dialect vocabulary involvement into a culturological study is justified and substantiated. A well-known Russian scholar N. Tolstoi states that any culture is dialectal by its nature. Dialect is not an exceptionally linguistic territorial unit, but ethnographic and culturological as well [4, 21].

The United States of America is often referred to as a melting pot meaning its multicultural, - ethnic and linguistic composition. And numerous US dialects have made a substantial contribution into the language and culture development of the American nation.

* асистент кафедри англійської мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

According to recent American English studies, the three western phenomena «The Frontier» and «The Wild West» and «cowboy» make up the three of five hyperconcepts as constituents of the basic concept «exceptionalism» [5, 9].

In the present article our task is to determine what cultural background these hyperconcepts form. The following illustrative examples are taken from modern American fiction, word etimologies – from the ‘Webster’s New World College Dictionary’ [6], and dialect vocabulary units – from the ‘Linguistic Atlas of the United States and Canada’ by H. Kurath.

The western US dialect ‘Texian’, influenced by Southern and Mountain speech, and to a much smaller extent by General American, is the typical speech of Texas. The words of the Southwest that make up its lexicon are redolent of the so-called Wild West, evoking its history and culture.

For example, ‘corral’ [*Sp* < *corro*, a circle, ring < *L currere*, to run] is a pen or fenced enclosure for livestock. The word evokes the whole ethos of cowboys and cattle ranges so important to the early development of the West. Borrowed from Spanish by the early American settlers, *corral* is reminiscent of the influence of the Mexican *vaquero*, who had centuries of experience at raising cattle in this arid, harsh country. The pioneers of the West also used the word to refer to their innovative technique of self-protection as they crossed the open plains. To create a defensive encampment against Indian attack, they drew up their wagons into a circle known as a ‘corral’. In works of fiction this word is just inevitable while reading about cowboys’ everyday life: «*Picking up her skirts, Norah ran toward the corral*» [7, 375].

Although Easterners were familiar with the gentle gorges and hollows of the Appalachians, they had never encountered the Western mountain versions that were steep sided and cut deep by swift streams. These required a new word altogether, and once again Spanish was raided in the early nineteenth century for such a word: ‘canyon’ [*Sp canon* < *Sp*, a pipe, tube, gorge < *L canna*, a reed]. Like *corral*, *canyon* is also known in the East, but is rarely used there. Here’re the following examples from fiction: «*Morning was breaking over the canyon, shattering the darkness, igniting the rocks into glorious colors*» [8, 398].

«*Jerky*» [*<Sp charqui* < *quechua*, sliced meat dried in the sun in order to preserve it] as a borrowing from American Spanish ‘charqui’, which in turn is a borrowing from Quechua, an Indian language of Peru, is particularly evocative of the West. It is thin strips of usually spiced or salted beef preserved by drying and was at times an important source of protein in the diet of early Westerners: «*Hopalong had put some broth, made from jerky and a handful of flour, on the fire*» [9, 9].

The following selection gives the flavour of the social and cultural relations between Anglo-Americans and Hispano-Americans in the Southwest:

‘*Mesa*’ [*Sp* < *L mensa*, a table], a high plateau or a plain, is a feature of the regional landscape: «*That old flat-top mesa south of here lost a corner*» [9, 206].

‘*Remuda*’ [*Sp remuda* (*de caballos*), relay (of horses) < *remudar*, to exchange < *L – re + mutare*], American Spanish for a spare horde or remount from Spanish «*remudar*» – to exchange, is known in both Texas and South California, but it all the same tends to be more common in West Texas: «*His horse was gone, too. When I turned from checking the remuda, everybody was up and armed*» [10, 47].

‘*Vaquero*’ [*Sp* < *vaca*, cow < *L vacca*], cowboy, a man who herds cattle, is used widely throughout the Southwest: «*Out in California the vaqueros used to rope ‘em for fun*» [9, 133].

‘*Arroyo*’ [*Sp* < *L arrugia*, shaft or pit in a gold mine] has in the Southwest the specialized meaning of ‘dry creek’ or ‘dry wash’ which cuts a rather sharply defined and deep crevice into the ground. After a cloudburst, a deep torrent roars down between the often narrow walls; most of the time, however, only infrequent stagnant pools and cracked mud bear witness to the occa-

sional presence of a 'running stream', the Spanish meaning of the word: «*The wagon dipped suddenly into an arroyo, slowed as loose sand caught at the wheels*» [11, 63].

'Burro' [Sp < burrico < L burricus, small horse], donkey, seems at first glance an unnecessary importation, but the Mexican animal must have struck the Anglo-American settlers as generically different from the Yankee «donkey»: «*The fellow was obviously old and driving a burro*» [9, 121].

'Hombre' [Sp < L homo, man] is a term of Spanish origin for a Mexican or Hispanic American: «*This hombre either asked for a scrap or had it forced on him*» [9, 7].

'Ranch' [Sp rancho] has come to embody the western approach to agriculture and has an interesting social history. Mexican Spanish «rancho» originally meant 'the place where ranch employees live', itself a development in the Americas of the European Spanish word meaning 'mess hall'. In the American Southwest the word is used in its primary meaning: «*Surely he had seen no such girl on the lonely ranches where most of our time was spent*» [12, 31].

Spotted or piebald western pony is known in both California and Texas as 'pinto' [Sp pinto, painted] or 'paint', but the latter term is the more common usage in Texas. The terms entered English in the mid-nineteenth century as adjectives in the combinations 'paint horse' and 'pinto horse', the latter influenced by the former: «*One of the horses in the corral was that same white-splashed paint horse he had seen in the holdup bunch!*» [9, 90].

And finally, the last term particularly characteristic of Texas is 'roping rope'. 'Roping' was coined in the Southwest probably somewhere in the 1880s and is a common term for lassoing stock. A 'roping rope', then, is the rope or lariat used in roping. The fact is, the Southwest cowboys had differences in approach to raising cattle, which led to differences in the culture and language. The California buckaroo used 'dallies' or 'dally weltas'. To avoid strain on the reata that, especially when it was made of leather, had a tendency to break, the cowboy would wrap it around his saddle horn and then, as the animal pulled and jerked at the other end, he could let it strip slowly reducing the effects of the jerks on the rope. These turns of the rope around the saddle horn were called 'dallies' or 'dally' or 'dolly weltas' from the Spanish imperative 'dale vuelta' = 'give it a twist'. A cowhand that used them was a 'dally welter'. Texas cowboys preferred to tie the rope fast to the horn and so were generally not dally men. The following paragraph shows how actual this topic was to Texas cowboys: «*Tex fed a few sticks into the fire and started a long story about running cattle down on the Brozos, and in a few minutes he and Shorty were arguing hotly over respective methods of roping whether it was better to tie or dally the rope*» [9, 206].

'Chicano', or 'Spanglish' is linguistic paella of English and Spanish that is also known as 'Tex-Mex', though it is not confined to the State of Texas. 'Spanglish' is audible in the American Southwest where there are concentrations of Hispanic people, notably in Southern California.

The Spanish period of settlement of California began with the first mission at San Diego in 1769 and ended with Mexican independence in 1821. The Spanish colonies left a rich historical record, abundant both in connected narratives and in original documents. The Spanish borderlands have inspired modern-day English – writing authors, who have made the Hispanic tradition one of the enduring values of American literature.

Words of this region have one unifying factor – the pervasive Spanish influence. They fall into three general referential categories: ranching, topography, domestic and social relationship, some of them also being vividly presented in the Texian dialect:

- 'corral' – a pen or fenced enclosure for livestock: «*He wandered the plains, attaching himself to this or that band of horses for a while, and sometimes hanging around corrals and ranch houses...*» [11, 34].

- 'reata' or 'lariat' [Sp *la reata*, a rope < *reatar*, to tie] – a rope originally made of rawhide and usually kept on the saddle horn for ready access: «Halter and rope. Nose bag of oats. Lariat. The other horses tied to trees beyond any possibility of getting loose» [7, 353].

- 'vaquero' – a cowhand: «It is beautiful, si? By my own hand came my reata. In my country, *senorita*, the *vaquero* must be skilled with his reata» [13, 181].

- 'buckaroo' [Sp *vaquero*, cowboy < *vaca*, cow < L *vacca* infl. By buck – a male deer, antelope etc.]: «Okay, buckaroo', he called over his shoulder, 'you've got two choices today as far as your hi-fiber bar is concerned...'» [14, 33].

- 'bronco' [MexSp < Sp, rough < VL *brunkus*, a block] – an unknown or wild horse: «Obediently Carey drew the chintz curtains then stood fingering them, fascinated by the pattern of miniature bucking brancos and stage coaches» [11, 70].

- 'rodeo' [Sp, a going around, cattle ring < *rodear*, to surround < L *rotare*, rotate] – a public show that features cowboy contests, such as cattle roping and bronco riding: «Only thing with a horse like that is, race him, or put him in rodeos» [7, 273].

- 'bracero' [Sp < *brazo*, an arm < L *brachium*, brace] – a migratory worker: «It wasn't a propitious place, even in the best of times, and *Candido* had never seen a single bracero hunkered over his heels here» [7, 330].

The topographical and related terms include:

- 'mesa' – a flat elevated area of land: «The ground is broken here and there by black bearded ridges and cones, or sharp profiled mesas of red granite, or huge pines standing solitary and twisted by the winds, like sardonic old men who know a thing or two» [7, 5].

- 'arroyo' – sun-dried clay: «Nothing... Only sand, shallow arroyos, low, rolling hills, and empty sky» [11, 7].

Among the domestic and social terms are:

- 'patio' [Sp < VL *patium*, open area, aphetic for L *spatium*, space, infl. By *patere*, to lie open, stretch out] – a court usually paved and adjacent to a dwelling: «The boy had been stretched out on the sofa like a recumbent monarch when *Delaney* had gone over to *Jack's* to confer with him about the accident, and *Delaney* had thought it odd that *Jack* didn't offer to take him into another room or out on the patio where they could talk in private» [10, 47].

'tortilla' [Sp, dim. of *torta*, a cake] – thin flat cornmeal cake: «... a plastic package, trough which *Delaney* could make out a stack of tortillas, clung to the man's crotch as if fastened there» [10, 7].

'frijoles' [Sp *frijol* < L *faseolus* < Gr *phaselos*, kind of bean] – beans: «He made coffee with sugar and condensed milk and they drank it out of frijole can» [10, 326].

'madre' [Sp, mother] – mother: «Madre, if I could shield you all from this pain, I would. But Madre, stay out of this» [11, 266].

With varying degrees of derogation, there are several terms of Spanish origin for a Mexican or Hispanic American:

'hombre': «Sure', he said, 'sure, hombre, you can help me» [10, 228].

'cholo' [Mex Sp *pachulo*, a young Mexican-American, esp. one belonging to a neighbouring gang or in trouble with the law]: - «Then, we will show the lonely *senorita* she does not need this cholo. She will have a fine, brave *caballero* in me» [7, 177-178].

'vago' [Sp < L *vagus*, wandering] - vagabond, 'mendito' [Sp < L *mendicare*, to beg] - beggar: « But she couldn't do that, of course – that's what bums did, street people, vagos, menditos» [10, 231].

And the final group exemplifies some food terms, clothes names which are all of Mexican-Spanish origin: «She dreamed of food, of the romeritos stew, her mother made on Holy Thursday, tortillas baked with chopped tomatoes, chiles and grated cheese, chicken heads fried in oil, shrimp and oysters and a mole sauce so rich and piquant with *serranos* it made the juices come

to her mouth just to think about it» [10, 81]. «The *serapes* of the men were so thin and threadbare that the light shone through them, and the woman's *rebozo* had long lost its color» [7, 77].

It is known that vocabularies, as the most fluid aspect of dialects, are always expanding. Here, in the present analysis we were interested in the specific western vocabulary, which was able to manifest itself not only as a specific dialect vocabulary of the American Southwest, but also as the linguistic phenomenon which has spread over the whole American English.

The population shift in the USA was generally from east to west. The surge of population westward, the phenomenon of expanding frontier in which the restraints and standards of more settled society were thrown off, was reflected in the language. In contrast to the East, where education flourished, the West was 'wild and woolly'. Obvious are its very different physical environment, a great expanse of rugged, relatively empty territory, once known as the 'American desert'; its distinctive mix of people and its insular settlement pattern, in which the primary cultural areas are separated from each other by great distance and harsh country. Altogether, it presents a great interest for a culturologist and a linguist, for all these specific features could not remain unreflected in the language.

California, the most populous Western state, had considerable impact on the development of the Southwest and on the West as a whole. It is complex both culturally and linguistically, but unlike Northern California, which grew rapidly thanks to settlers from the East, Midwest and North, Southern California remained a pastoral Hispanic region.

Texas was also a significant factor in the genesis of the Southwest, as well as in the definition of the West as a whole, both in the popular mind and in certain aspects of western speech.

The pervasive Spanish influence in the western US region is evident: out of thirty vocabulary units analysed here (and some more which were not included in the present analysis, like *siesta*, *mustang*, *lasso* etc.) none is of English origin.

So the three culturally marked hyperconcepts of the American nation 'The Wild West', «The Frontier' and 'cowboy', as they were exemplified, are made up of lexical units with a demonstrative cultural connotation – terms of a specific physical environment, animal names, activities, way of life (food terms, clothes, family and social relations) all of which are of Spanish origin.

For a culturologist the American West presents a great interest. The American Southwest, with Texas and Southern California as the two nuclei, is characterized by the strong Hispanic cultural strain which is, of course, one of the unifying factors of the two regions. The Southwestern dialect terms are heard throughout the whole western region and are well-known to the rest of the Americans. They are not confined to the Southwestern states, but intermingle with the other dialects. This fact allows us to conclude that the Southwest has formed itself as a specific dialect region in the Western US which has become a nucleus, from where its particular features have spread throughout the whole area of the west and the rest of the US having become something special in the minds of Americans – a symbol and talisman of the history and culture of the American Nation.

References

1. Kurath H. Linguistic Atlas of the United States and Canada. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1963.
2. Carver M. Craig. American Regional Dialects. University of Michigan Press, 1987. – 317p.
3. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. вузов. – М. Академия, 2001.
4. Толстой Н. И. Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. М.: Изд-во «ИНДРИК», 1995.

5. Томенчук М. В. Варіантно зумовлена концептуалізація дійсності у сучасній англійській мові. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Чернівці, 2008.
6. Webster's New World College Dictionary, 4-th edition. Wiley Publishing, Inc., Cleveland, Ohio, 200.
7. O'Hara M. Green Grass of Wyoming. A Mayflower Book, 1967.
8. Willman M. Pieces of Sky. Worldwide, 1986. L'amour L. The Trail to Seven Pines. Bantam Books, 1993.
9. Boyle Coraghessan T. The Tortilla Curtain. Penguin Books, 1996.
10. Hogan R. The Hell Road. A Signet Book, 1968.
11. L'amour L. Kiowa Trail. Bantam Books, 1980.
12. Michaels T. Once a lawman. Harlequin Books, 1996.
13. Steinbeck J. The Log from the Sea of Cortez. Bantam Books, 1971.

Лабенко О.В.,* Чередниченко А.**

ПРОБЛЕМА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

The authors deal with the problems of interaction of cultures within multiethnic polycultural states illustrated by the USA. It must be emphasized that the problem of adoption and preservation of cultural environment, ethnical identity, and regulation of ethnic structure of population remain the key point in the world of total globalization.

Культура є могутнім фактором соціального розвитку суспільства, тому її проблеми набувають сьогодні першорядного, власне кажучи, ключового значення. Таким чином, досвіт, накопичений людством протягом соціокультурної історії, надає суспільству неоціненну допомогу в розв'язанні проблем культури на сучасному етапі його перетворення. Культура відіграє надзвичайну роль у формуванні і зміцненні громадянського суспільства, розкритті творчих здібностей людей, поглибленні демократії та побудові правової держави. Культура впливає на всі сфери людської життєдіяльності, як суспільної так і індивідуальної.

Особливе місце в соціальному житті людини займають питання освоєння культурного середовища, та проблеми, пов'язані з досягненням високої якості створення та прийняття культурних цінностей.

Вже сформовані реалії сучасного світу призвели до перелому свідомості людей. Тому їх погляди не обмежуються у свідомості датами народження і смерті. Вони спрямовані до більш глибокого виходу за межі свого життя.

Проблема взаємодії культур властива всім багатонаціональним суспільствам. Міжнаціональні конфлікти, що виникають у межах однієї держави підтверджують актуальність проблеми взаємодії між національностями та між культурами у межах багатонаціональних, полікультурних державних утворень.

Сьогодні в умовах глобалізації ця проблема набуває нового оберту. Процеси економічної, політичної та культурної глобалізації впливають на всі аспекти життєдіяльності людства. Як результат – розширюються контакти між державами, активізуються міграційні явища, які вносять зміни до етнічного складу населення більшості країн світу. Все це спричинило проблеми, які постали перед людством: міжетнічне спілкування, етнопонаціональні стосунки, соціальна злагода, безпечне середовище проживання. Проблема мультикультуралізму об'єднує в собі різні концепції та пошуки відповідей на питання, що постали перед всією світовою спільнотою [1].

Особливо важливою ця проблема виявилася для Америки. Після трагічних подій на початку XXI століття став очевидним той факт, що світ «змінився». Це викликало необхідність позачергового перегляду сталих підходів не лише в політико-практичній сфері, а й в області теорії.

---

* викладач кафедри англійської мови гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** викладач кафедри англійської мови гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Поряд із політичними парадигмами починають підлягати сумніву і концепції в сфері теорії культури. Місце деяких із них в науці, яке вони займали протягом усього ХХ століття постійно зміщується. Питання, які вирішуються в межах проблеми мультикультуралізму, сьогодні висувуються на перший план. Маючи високе значення для американської наукової думки протягом всієї історії існування Сполучених Штатів Америки, на даному етапі вони активуються у світовому масштабі. Центральною темою сучасного американського політичного дискурсу стає проблема самовизначення в умовах взаємодії культур.

У сучасній світовій дійсності спостерігаються вельми суперечні процеси: тенденція до глобалізації, прагнення до об'єднання культур з одного боку, та схильність до локалізації, відособлення, з іншого.

Подібні явища представляють собою відображення «через століття» на більш масштабному рівні процесів, що стали невід'ємною частиною такого багатокультурного суспільства, як Сполучені Штати. Те, з чим зіткнувся світ, увійшовши у третє тисячоліття, є проблема, рішенням якої американські дослідники займаються протягом тривалого часу.

Первинне існування для американської наукової свідомості проблеми буття великої кількості культур у межах єдиної держави, співвідношення їх у рамках єдиної соціально-політичної цілісності породжує виникнення чисельності концепцій.

Перш за все треба зазначити, що термін «мультикультуралізм» з'явився в 60-х роках ХХ ст. в Канаді для визначення стану етнокультурної, расової, релігійної різноманітності країни, коли в межах однієї держави існують різні етнокультурні, конфесійні та інші утворення, які мають право на публічну презентацію та збереження своїх власних рис, способу життя, продиктованого культурною специфікою.

В наш час зацікавленість проблемою мультикультуралізму пов'язана з тим, що культурні відмінності в суспільстві, особливо в формі держави, не тільки не зникають або згладжуються, а навпаки, виявляють тенденції до наростання.

Витоки появи проблеми мультикультуралізму закладені у дослідженнях міжкультурних взаємодій, що проводилися в американській культурантропології та загально філософській думці ХІХ – першій половині ХХ століття. Передумови до виникнення цієї проблеми з'являються в дослідженнях американських культурантропологів, які займалися проблемою культурного релятивізму. Питання взаємовідношення культур, рас, етносів; критика ієрархічного сприйняття культур знаходить відображення у працях, листах та виступах Р.В.Емерсона, який стояв на позиції рівноцінності етносів та культур. Значний вплив на формування проблеми мультикультуралізму виявили результати досліджень, що проводилися американською школою історичної етнології Ф.Боаса, психологічною школою (М.Мід, Дж. Хонігман), де відбувся кардинальний перегляд поглядів на роль та значення етнокультурних груп [2].

США представляють собою виключний приклад співіснування великої кількості культур в єдиному культурному просторі. Хоча слід зазначити й ті обставини, що культурна багатоукладність Америки відрізняється від багатоукладності європейських культур перш за все тим, що у США жоден штат не належить виключно одній етнічній групі, а представляє собою утворення з чисельності співіснуючих етнічних спільнот. Як мультикультурна держава США, згідно моделі «плавильного котла» (melting pot), розглядалася як «сплавлювання» англосаксів – етнокультурної основи американської нації – та різноманітних груп іммігрантів; при цьому етнокультурогенетичному змішанні акцентувалося збереження та переважання англосаксонської домінанти. Проте, починаючи з середини 60-х років ця програма поступається місцем ідеології мультикультуралізму [3]. Передумовою формування програми мультикультуралізму явилася «революція» громадянських прав, в рамках якої було прийнято «Акт про громадянські права» 1964 р., що послабив в цілому англосаксонську домінанту в США, а також «Імміграційний Акт» 1965 р., що відкрив до-

рогу в США величезному притоку іммігрантів з країн «третього світу» [4]. Д. Нейсбіт у праці «Мегатренди», розглянув основні тенденції розвитку американського суспільства, звернув увагу на внутрішню міграцію та імміграцію як на основні причини необхідності ідеології мультикультурного суспільства. Досвід привнесеного етнічного та культурного різноманіття не лише не суперечить культурі мейнстріму, але й, вписуючись у її контекст, збагачує, насичує її систему цінностей [5]. Асиміляційні механізми у вигляді масової культури, мови, політичної системи та системи освіти утворюють те базове соціальне підґрунтя, на основі якого укріплюються та укорінюються етнокультурні відмінності, що не суперечать типовому «американському способу життя». У мультикультурній політиці США виразно читається тенденція приєднання іммігрантів до цінностей американського суспільства. В той же час прийняття політики мультикультуралізму свідчить про відсутність бажаної етнокультурної гомогенності американського суспільства, про формування додаткових механізмів стримування етнічного та расового екстремізму. Н. Глейзер зазначив, що основна проблема у створенні єдиної американської нації – це американці африканського походження, а точніше кажучи історичні корені складних взаємовідносини між чорношкірими та білими американцями, що саме, стали причиною політики мультикультуралізму «інтеграції без асиміляції». Починаючи з другої половини ХХ сторіччя, неабияке зростання чисельності іспаномовних американців та американців азійського походження змінює загальну картину співвідношення етнокультурних одиниць у мультикультурній країні, згладжуючи колишню процентну перевагу англосаксонського населення. Проте, існують певні відмінності між множинністю наявних культур та багаторазовістю повторення культурних відмінностей при якому мультикультурна політика визначає міру і ступінь припустимого культурного різноманіття, обмежуючи надмірність інокультурних компонентів, які можуть спричинити подрібнення, сегментацію культурного поля, що первісно являло собою колаж привнесених культурних форм. Частково ілюстрацією до мультикультурного суспільства є концепція мімофонду, «культурного бульйону» в якому міми, найдрібніші одиниці передачі культурного спадку, по аналогії з генами, перебувають у стані постійної мутації; єдиною запорукою виживання окремого міма є його психологічна привабливість. З цієї точки зору політика американського мультикультуралізму піддає цензурі культурне різноманіття, роблячи вибір на користь множинності, що вписується у контекст мейнстріму [6].

Сьогодні, коли культури тісно взаємодіють між собою, а ЗМІ дають людям можливість бути в курсі справи глобальних та місцевих подій, слід очікувати, що дискурс мультикультуралізму зазнає важливих змін. Позитивні характеристики мультикультуралізму – громадянське рівноправ'я, стабілізація етнічного складу населення країни, відмова держави від втручання у справи етнічної ідентифікації, дотримання правил толерантної поведінки – мають право на більш глибоке вивчення.

Література

1. Глобализация и мультикультурализм. Отв. ред. Н.С. Кирабаев. – М.: РУДН, 2005.
2. Борисов А.А. Мультикультурализм: Американский опыт и Россия. / Мультикультурализм и этнокультурные процессы в меняющемся мире: Исследовательские подходы и интерпретации. Под ред. Г.И. Зверевой. – М.: Аспект Пресс, 2003.
3. Bernstein R Dictatorship of Virtue. Multiculturalism and The Battle for America is Future. – NY, 1994.
4. Борисов А.А. Американские консерваторы и мультикультурализм. Автореферат к.и.н. – Пермь, 2000.
5. Нейсбит Д. Мегатренды. – М.: ООО «Изд-во АСТ»; ЗАО НПП «Ермак», 2003.
6. Глейзер Н. Мультиэтнические общества: проблемы демографического, религиозного и культурного разнообразия. – Этнографическое обозрение, 1998, № 6.

Щербань І.Ю.*

СІЛЬСЬКА АМЕРИКА: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

The article is devoted to the investigation of the rural America regional features, the content of «rural America» concept is denoted, its basic descriptions are given.

Останнім часом посиленої уваги зазнають проблеми сільського розвитку, проте поняття «сільський розвиток» поки не має чіткого визначення і залишається полемічним на сучасному етапі. Більшість держав підходять до питання сільського розвитку з практичних позицій. Сільський розвиток в США визначають як політику зі збільшення економічних можливостей і поліпшення якості життя для всіх сільських жителів Америки, до уваги беруть соціальний аспект, зосереджуючи політику на можливостях отримання сільськими жителями рівних з населенням інших місцевостей стартових можливостей [2]. Основний акцент США робить на конкурентоспроможності тих, хто живе в сільській місцевості.

Питання дослідження життєдіяльності сільських регіонів Америки розкрито в ряді робіт американських та вітчизняних дослідників: М. Гелбрейта, П. Жильцова, З. Малькової, П. Мокшиної, В. Морозова, В. Петрищева, А. Пешкіна, В. Романова, Е. Серової, Дж. Шерра на інших.

Завдання даного дослідження - розкрити зміст поняття «сільська Америки» та основні її характеристики.

Уряд США проводить політику сільського розвитку починаючи з «Нового курсу» президента Рузвельта, що організував Переселенську адміністрацію (Resettlement Administration), яка переселяла сільські сім'ї, зубожілі в результаті Великої депресії, відновлювала еродовані землі і давала скромні кредити на придбання землі та устаткування. Основні заходи, спрямовані на поліпшення життя сільського населення США окреслено в законах про сільське господарство (Farm Bills), де, перш за все, увага зосереджується на програмах розвитку сільських громад і стратегічному плануванні регіонального розвитку. Вони передбачають фінансування регіональних організацій, які допомагають місцевим органам влади та іншим організаціям розробляти і реалізовувати заходи щодо сільського розвитку.

У міжнародній практиці для окреслення сільських територій зазвичай використовують визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), де територіальна одиниця є сільською, якщо щільність населення нижча, ніж 150 жителів на квадратний кілометр.

ОЕСР розглядає муніципалітети як мінімальні одиниці, а номенклатура територіальних одиниць для статистики (від французької аббревіатури прийнято найменування NUTS) має ієрархічну класифікацію з наступними градаціями:

NUTS 1 - територія країни; NUTS 2 - територія регіону; NUTS 3 - округ, область;

NUTS 4 - частина регіону, райдінг, асоціація комун і т.д.; NUTS 5 - комуни, муніципалітети.

* викладач кафедри практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

За класифікацією ОЕСР на рівні NUTS 3 розрізняють три типи територіальних одиниць:

1. Переважно сільські території, де більше 50% населення живе в сільській місцевості (щільність населення менше 150 осіб на квадратний кілометр);
2. Відносно сільські території, де від 15 до 50% населення живе в сільській місцевості;
3. Переважно міські території - менше 15% населення живе в сільській місцевості [1, 3].

Це загальний підхід, проте варто зазначити, що найбільша кількість відмінностей полягає в інтерпретації типу NUTS 3, який використовується найчастіше для статистичного аналізу.

У 2006 році Національний Центр Освітньої Статистики (НЦОС) США (National Center for Education Statistics) розробив нову класифікаційну систему з метою уточнення класифікації сільських областей і створення показників статусу освіти сільської Америки на основі власних матеріалів та даних державних переписів [3, 2]. Перше застосування нової системи класифікації НЦОС було спрямовано на опис початкової та середньої освіти в сільських регіонах і узагальнення результатів фінансування, задоволення культурно-освітніх потреб, якості навчання та рівня правопорушень. Проте, можливість потенційної повноцінності дослідження ускладнювалась відсутністю єдиного, загальноприйнятого визначення поняття «сільський.» З метою розв'язання даної проблеми НЦОС разом з Бюро Перепису розробили нову класифікаційну систему, засновану на вдосконаленій технології геокодування, згідно якої при визначенні областей пріоритет надають близькості до урбанізованої області, а не кількості населення і меж поселень та призначають кожній школі місцеві коди (locale codes) за географічною довготою та широтою розташування.

За цією системою територію США розділяють на чотири групи: великі міста (cities), приміські райони (suburban), містечка (towns) та сільські поселення (rural settings), які в свою чергу підрозділяються на три підгрупи. Міста і передмістя поділяються на малі, середні та великі; містечка та сільські території в залежності від їх близькості до урбанізованих областей - на приміські, віддалені та далекі сільські території [6].

Приміська (Fringe Territory) - сільська територія, розташована на відстані не більше 5 миль від урбанізованої території або менш ніж 2.5 милі від міського масиву.

Віддалена (Distant Territory) - сільська територія, розташована на відстані від 5 до 25 миль від урбанізованої області або від 2.5 до 10 миль від міського кластера.

Далека (Remote Territory) - сільська територія, розташована на відстані понад 25 миль від урбанізованої області або понад 10 миль від міського кластера.

Урбанізовані області і міські кластери - щільно врегульовані «ядра», встановлені Державним переписом блоки з чітко врегульованою щільністю населення. Основні області з населенням в 50.000 або більше позначені як урбанізовані області; райони з населенням між 25.000 і 50.000 позначені як міські кластери [6].

Характеризуючи основні риси сільської Америки, варто зазначити, що життєдіяльність сільських регіонів США кінця XX – початку XXI століття виявляє тенденції до зміни сільського господарства, лісництва та гірничої промисловості на інші форми економічної діяльності. Удосконалення комунікації і транспортування між міськими і сільськими районами зменшують рівень сільської ізоляції, стираючи різкі відмінності між ними. Телебачення, телефонне обслуговування і системи транспортування допомагають зближенню сільських і міських мешканців у культурній та інформаційній сферах. Залишаючись «годувальницею» держави, сільська Америка бере на себе виконання додаткових ролей, забезпечуючи робочу силу для промисловості, землю для міського і приміського розширення, ділянки для зберігання відходів та природне оточення для відпочинку.

Проте, статистичні дані свідчать, що міський прибуток перебільшує сільський на 36% і має тенденції до зростання, бідність сільських регіонів у порівнянні з міськими вище на 35%, рівень безробіття - на 25%, а близько 10% сільських округів перебувають за межею бідності [4, 15].

Проблемами сільських територій є:

- низькі доходи населення, що істотно відстають від середніх по країні;
- старіння зайнятого населення;
- залежність від сільського господарства;
- високий рівень безробіття;
- обмежений доступ до сфери обслуговування;
- недостатній розвиток системи шкільної освіти;
- відсутність можливостей диверсифікації зайнятості.

Національні дослідження 1998 року, що проводились Міністерством Освіти та Головним бюджетно-контрольним управлінням (Department of Education and General Accounting Office) зазначають, що з 80.700 державних шкіл США 24% розміщено в центральних містах, 27% - в приміських районах і 49% в сільських регіонах. Таким чином налічують 39.644 державних середніх шкіл, розташованих в сільських регіонах, що становить близько половини загальнодержавного числа. Відстань між школами в сільських регіонах Америки може становити 30-50 миль, що змушує школярів долати неблизький шлях до освітньої установи. Загальна кількість шкіл району варіюється від 3 до 542, чисельність вчителів від 50 до 750, а учнівський склад від 2.350 до 224.651 [5, 7].

У педагогічній літературі США сільська школа визнана єдиною системною ланкою, що має можливість покращити життя на селі [4; 5; 7]. Від її стану та рівня роботи залежать ціннісні орієнтації дітей та молоді села, рівень освіченості, соціокультурна ситуація. Тому школу розглядають як одне з головних середовищ життєдіяльності сільського населення, де формуються моральні та духовні основи особистості. У багатьох сільських громадах США школа є головним суспільним інститутом, котрий прагне цілісності громади, є освітнім центром, який виконує більш широкий спектр функцій, ніж звичайна загальноосвітня школа.

Маючи багато спільного, сільські регіони Америки вирізняються своєю строкатістю. Складно говорити про домінуючу галузь в сільській економіці, немає єдиного зразка для визначення зростання чи спаду кількості сільського населення та рівня добробуту, оскільки відмінності мають регіональний характер. Сільські райони в межах специфічного географічного регіону часто мають тенденцію бути подібними один до одного і відмінними від регіонів в інших областях [2, 1].

Більшість відмінностей є результатом комбінації чинників, серед яких: наявність природних ресурсів, відстань до головних столичних областей, транспортування і транспортні засоби, політична історія і структура, расова, етнічна, і культурна характеристики населення.

Таким чином, досліджуючи сільські райони Америки необхідно зважати на наступні характеристики: (1) сільські поселення характеризуються малим масштабом і низькою щільністю населення; (2) галузі промисловості на основі природних ресурсів, від яких традиційно залежали сільські райони, втрачають своє значення як генератори робочих місць та прибутків; (3) школа залишається головним суспільним інститутом, котрий зберігає цілісність сільських громади.

Література

1. Обзор политики сельского развития в Европейском Сообществе и в США / Серова Е., Карлова Н., Мокшина П. та ін. – М.: Аналитический центр «Агропродовольственная экономика», 2005. – 12 с.

2. Overview of Rural Education / Answers Library. – Режим доступу: http://www.answers.com/main/what_content.jsp. - Answers.com.
3. Provasnik S. Status of Education in Rural America / National Center for Education Statistics, Institute of Education Sciences: U.S. Department of Education. - Washington, 2007. – 146 p.
4. Rural Education Issues and Strategies / University of the State of New York., New York State Education Department. – N.Y.,1992. - p.15.
5. Science Education Reform in Rural America: A Snapshot / Center for Science Education, Education Development Center. - Massachusetts, 2003. – 109 p.
6. Standards for Defining Metropolitan and Micropolitan Statistical Areas / Office of Management and Budget. - Federal Register, 2000. - No. 249.
7. Status of Public Education in Rural Areas and Small Towns: A Comparative Analysis. - NEA Research – September, 1998. - Режим доступу: <http://www.nea.org/>

Гон М.О.*

ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧІ АСПЕКТИ АНГЛОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

The paper purports to suggest a number of ways of translating specific rhetorical devices used in the Anglo-American political discourse including the look into the functions of Shakespeare's words, Biblical phrases, literary allusions, phraseological units, toponyms, and sports terminology.

З-поміж проявів актуальності дослідження функціонування англійського лексикона суспільно-політичної тематики в перекладознавчому аспекті можна виокремити доволі красномовний епізод, який стався на українському телебаченні під час написання цієї статті. У програмі «Шустер Live», яка транслиувалася напередодні президентських виборів 17-ого січня 2010 р., кореспондент БІ-БІ-СІ, звертаючись до Президента Ющенка, зізнався, що не може віднайти вдалий відповідник англійській ідіомі «the buck stops here», вжив цей мовний зворот в оригінальній (неперекладній) формі, що викликало помітний стан замішання й розгубленості в аудиторії, зокрема – у ведучого. Власне кажучи, даний епізод цікавий і показовий не стільки з огляду на специфіку перекладу лексики живої мови, скільки у зміні функціонування, актуалізації нових обертонів понятійного наповнення фразеологізмів.

Як вказує З.Трофимова [1], ідіома «the buck stops here» набула популярності завдяки президенту США Г.Трумену, який тримав табличку із цими словами на робочому столі в Білому домі. Слово «buck» у цьому виразі означає «фішка», якою користуються при грі в покер. Отже, у дослівному перекладі йдеться про те, що фішка далі певного гравця не переходить до інших. У переносному значенні це стійке словосполучення близьке за значенням до виразу «остання інстанція», «усі питання вирішуються саме тут». Запропоновані З.Трофимовою інтерпретації ґрунтуються на дескриптивних тлумаченнях ідіоми в викладі Вільяма Сефаєра, спічрайтера Р.Ніксона та видатного лексикографа й пронизливого аналітика політичного узусу ХХ ст. У його «Політичному словнику» також зауважено, що Дж. Кеннеді вживав цю фразу, коли йшлося про те, що аналітики й радники можуть пропонувати лідеру нації різноманітні модуси вирішення нагальних політичних питань, проте саме президенту належить функція одноосібно визначати ієрархію пріоритетів національної безпеки і зовнішньої політики [2; 86]. Саме в такому контексті, наприклад, заступник міністра фінансів США Лоренс Саммерс писав у статті «Wishing Europe Well» (Newsweek, 3 січня 1999 р.): «The Clinton administration has always held firmly to the view that the buck stops – and starts – with us». Проте в питанні британського журналіста до В.Ющенка, очевидно, відобразився зовсім новий смисл ідіоми, який в актуалізованому звучанні означає «приймати цілковиту відповідальність». Додатковий відтінок звороту «the buck stops here» характерний для публічних промов Б.Обами, наприклад, коли президент взяв на себе відповідальність за збій роботи правоохоронних органів США, які не змогли запобігти запланованому (проте невдалому) теракту Абдул-Муталіба під час різдвяних свят 2009 р. Показово, що Г.Куртц починає статтю «Обама бере вину на

* студент 4 курсу відділення міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

себе» (Washington Post, 8 січня 2010 р.) саме з алюзії на Г.Трумена у якості своєрідного прецедентного тексту: «Відомо, що Гаррі Трумен знався на тому, як справити враження. Промовам Президента Обами зазвичай бракує точного красного слівця, але у вчорашній промові його спічрайтерам пощастило й вони знали наперед, що слова «Ultimately, the buck stops with me» з'являться на перших шпальтах газет.

Подібне переакцентування семасіологічних конотацій в сучасному політичному дискурсі стосується й окремих слів, скажімо, *credentials*. У двотомному англо-українському словнику, укладеному М.І.Баллою [+3], значення цього слова вказані не зовсім повно (мандат, посвідчення особи; вірчі грамоти посла). Відомий російський перекладач і журналіст-міжнародник П. Палажченко [4] справедливо констатує, що актуальним значенням цього слова є «репутація».

Отже, метою подальших спостережень є спроба класифікації декількох перекладацьких аспектів англійських суспільно-політичних текстів і публічних промов. Зокрема, до поставлених завдань входить дослідити функції шекспіризмів, біблійних та літературних алюзій, фразеологізмів, топонімів, іншомовних запозичень, історичних реалій, фольклорного компонента, спортивної термінології і запропонувати відповідні підходи та варіанти перекладів.

Об'єктом дослідження є програми телеканалів Сі-Ен-Ен, Бі-Бі-Сі, Фокс Ньюз, а також прес-конференції НАТО, які, на наш погляд, віддзеркалюють певні тенденції сучасного політичного дискурсу в Великій Британії та США. Разом з тим, аналіз риторичних прийомів колишнього Генерального секретаря ООН К. Аннана свідчить про те, що запропонований матеріал не обмежується лише цими двома країнами, а слугує ілюстрацією стилістичних трендів «політичної *Lingua Franca*».

У запропонованих спостереженнях стрижневою методою дослідження є текстуальний принцип, що ґрунтується на аналізі відповідних лексико-синтаксичних і прагматичних площин у межах конкретних текстів, які об'єднано відповідно до таксономії перекладацьких стратегій і принципів.

Як відомо, двома основними джерелами англійської ідіоматики та фразеології є твори Вільяма Шекспіра та переклад Біблії, який прийнято називати «Перекладом Короля Якова» (*King James Version*), який датується 1611 р. В ораторських текстах, аналітичних оглядах економічних проблем чи інтерв'ю використання усталених висловів із творів барда з Евона можна поділити на три загальні категорії. У курсі лекцій «Основи перекладу» виокремлено два види цитування – відкритий та прихований (*overt and covert quotations*) [5, 73]. Автори наголошують, що при передачі іншою мовою першого різновиду, тобто дослівного уривку тексту, необхідно використовувати відомі переклади цільовою мовою й остерігатися «саморобних» (*home-made*) варіантів. Переклад другого типу пропонується пов'язати із своєрідними посиланнями і використовувати прагматичні аспекти транслятології. Проте запропонована класифікація не є вичерпною. Так, в політико-економічних коментарях зустрічаються приклади трансформованих шекспіризмів, коли один із лексичних компонентів відомого виразу видозмінюється, проте загальна алюзія на класику залишається доволі відчутною.

Для ілюстрації прикладів відкритого цитування наведемо уривки з двох текстів: аналітичної програми Кела Томаса «Перша шпальта» на консервативному каналі «Фокс Ньюз» та прес-конференції колишнього речника НАТО Джеймі Шей. Спільною рисою проаналізованих текстів є авторське маркування шекспірівського джерела алюзії. In Shakespeare's «Hamlet,» Polonius gives his son wise advice: «Neither a borrower, nor a lender be.» Clearly, those who put together the budget of the United States government have ignored the advice of Polonius for a long time.

Благословення Полонія Лаерту читаємо в дії I, сцені 3 безсмертного «Гамлета». У ширшому контексті Шекспірівський текст звучить так: Neither a borrower nor a lender be; / For loan oft loses both itself and friend, / And borrowing dulls the edge of husbandry. [6, 739].

Керуючись порадами, що містяться в «Основах перекладу», український переклад повинен, очевидно, ґрунтуватися на авторитетних виданнях, яким вважається зібрання творів Шекспіра у 6 томах видавництва «Дніпро». У цьому виданні «Гамлет» перекладено Леонідом Гребінкою: Не позичай нікому і ні в кого; / Бо, даючи у борг, втрачаєш часто / І гроші, й друга; беручи ж у борг, / Чуття ошадності помалу тупиш» [7, 22].

Цю стратегію варто використати при перекладі відкритої цитати, коли речник НАТО порівнює Слободана Мілошевича із Макбетом, натякаючи, очевидно, на неминучість покарання: All of this, i.e. the attempt to destroy the evidence, the belief that you can dig up the crime if you dig up the body, reminds me of the scene in Act II of Macbeth, where you remember that having committed his crime, Lady Macbeth says to Macbeth: «Go get water and wash this filthy witness from your hand». And Macbeth replies: «Will all great Neptune's ocean wash this blood clean from my hand?» And Lady Macbeth replies: «Out damned spot, out I say, here's the smell of blood still. All the perfumes of Arabia will not sweeten this little hand. What's done cannot be undone. Цей пасаж вартий уваги з декількох міркувань. По-перше, він свідчить про те, що перекладачі не завжди можуть повністю довіряти ораторам, коли вони вказують на джерело власних посилань. Так, Дж. Шей згадує лише 2-ий акт «Макбета», хоча його декламування Шекспірової трагедії є своєрідною компіляцією, яка справді починається із зазначеного місця, але закінчується відомим прислів'ям, яке читаємо в першій сцені 5-ого акту: «what's done cannot be undone». По-друге, при перекладі цього влучного вислову – у даному контексті – необхідно консультиватися з поетичними перекладами, оскільки фразеологічні словники не завжди можуть стати в пригоді для передачі патетично-трагічного настрою оригіналу. Приміром, запропоновані еквіваленти в «Англо-українському фразеологічному словнику» К.Т.Баранцева «що було, те загуло» та «що з воза впало, те пропало» [8, 1000] навряд чи відповідають стилістичному реєстру вихідного тексту.

Фрази, що згадано у промові, у перекладі Бориса Тена з участю Віктора Гуменюка, звучать так: «Йди, водою відмий / Ці свідчення криваві з рук», «Чи зміє весь Нептунів океан / Безвинну кров з цих рук?», «Геть, проклята плямо!», «А рука й досі тхне кров'ю. Усім пахощам аравійським не відбити цього запаху в цієї маленької руки!», «Що зроблено, то зроблено» [7, 365 – 366, 404 – 405].

Складність передачі українською мовою переднього слова ведучого програми «Серйозна розмова» Тіма Себастіана (телеканал БІ-БІ-СІ) полягає в складному поєднанні розмовної лексики, запозичень та шекспіризмів.

Що стосується останніх, то перед нами приклад другого різновиду цитат, так званих «covert quotations». «Приховане посилання» – це слова блазня Трінкуло із «Бурі» (акт 2, сцена 2): «Misery acquaints a man with strange bedfellows», які згодом стали прислів'ям. К.Баранцев, пропонуючи варіант «з ким не пристанеш у злиднях», подає цікаву етимологію цього вислову. Виявляється, що до половини XVII ст. окремі ліжка зустрічалися в Англії рідко, а тому особи однієї статі спали разом [8, 18]. Можливо, Микола Бажан врахував історію виникнення прислів'я і переклав це місце майже дослівно: «Дивно, з ким тільки злидні не примушують людину лежати в купі» [9, 400]. Очевидно, що така «постільна» конотація повністю відповідає духові оригіналу, проте не може слугувати навіть частковим еквівалентом аналізованого тексту. Як зазначалося вище, при перекладі прихованих алюзій необхідно враховувати прагматичний аспект і намагатися передати їхнє переносне значення. Отже, фразу «What about business and ethics, and did she ever succeed in marrying those two strange bedfellows herself?» можна перекласти «Чи вдалося їй

зробити майже неможливе – поєднати комерцію з моральними нормами?» Розмовне *headhunt* означає «полювати за талантами», тобто підбирати висококваліфіковані кадри, а запозичення з китайської мови *mandarins* стосовно Ради директорів Нью-Йоркської фондової біржі передає негативну оцінку як «зашкарублених, інертних керівників».

З точки зору перекладу іншомовних запозичень, необхідно звернути увагу і на шведське слово *smorgasbord*, яке вживається і в українській мові – шведській стил. Разом з тим, хотілося б навести приклад використання цього запозичення із значенням «карт-бланш», «надавати цілковиту волю дій»: President Clinton worked hard to move us beyond the stifling politics of patronage and partisanship, where we foolishly and repeatedly tried to lay out a smorgasbord for special interests. – Президент Клінтон невтомно працював над тим, щоб покласти край колишній практиці призначати на державні посади відданих йому політиків та захищати лише партійні інтереси, коли певні корпорації отримували необмежену свободу дій.

Ілюстрації функціонування шекспіризмів в сучасній англійській мові хотілося б закінчити прикладом своєрідного синтезу другого і третього різновидів цитат. Патрік Джефсон, колишній секретар принцеси Діани, коментуючи її стосунки з принцом Чарльзом, вживає вираз «media slings and arrows that they sling at each other». Як бачимо, в розмові з журналістом Джефсон відкрито не посилається на монолог Гамлета «Бути чи не бути», оскільки вислови з нього ввійшли в плоть і кров англійської мови і сприймаються носіями мови як кліше. Разом з тим, оратор трансформує слова Гамлета «праці та стріли лютої долі»: в його інтерпретації ця аллюзія набирає значення «взаємні образи і звинувачення, які вони висловлювали в засобах масової інформації».

Типовий приклад використання біблійної образності міститься у виступі Генерального Секретаря ООН, з яким Кофі Аннан звернувся до Генеральної Асамблеї 21 вересня 2004 року. Завершальна частина виступу заслуговує на ретельний розгляд, адже в її осерді – аллюзія на Біблійний текст: «Excellencies, each generation has its part to play in the age-old struggle to strengthen the rule of law for all - which alone can guarantee freedom for all. Let our generation not be *found wanting*» – Ваші Високоповажності! Кожне покоління покликане відіграти свою роль у споконвічній боротьбі за укріплення принципу верховенства права у всьому світі, бо тільки це може гарантувати свободу для всіх. *Наше покоління не повинно зрадити* [10, 85].

Очевидно, що виділена курсивом фраза перекладена не буквально, що, зрештою, в перекладах майже неможливо, а переосмислена з огляду на фонову інформацію. Кофі Аннан опосередковано посилається на 5-й розділ Книги Даниїла, де йдеться про учту Вальтасара, під час якої «вийшли пальці людської руки, і писали навпроти свічника на вапні стіни царського палацу, і цар бачив зарис руки, що писала» (Даниїла 5:5). Оскільки ні син царя Навуходоносора, ні мудреці та заклиначі не могли розтлумачити слова «мене, текел, фарес», було вирішено покликати Даниїла, оскільки він мав талант «розв'язувати невідоме, і розплутувати вузли» (вірш 16). Слово «текел» Даниїл інтерпретував «ти зважений на вазі, і знайдений легеньким» (вірш 27. У перекладі Короля Якова: Thou art weighed in the balances, and art found wanting).

Ця біблійна історія також увійшла до фразеологічної скарбнички української та англійської мов у вигляді вислову «handwriting (writing) on the wall» – «письмена на стіні», що в переносному значенні вживається як лиховісна ознака.

Журналісти каналу Сі-Ен-Ен теж широко користуються цим фразеологізмом. Так, у репортажі про консалтингову компанію «Саломон Сміт Барні» можна було почути: Shareholders have been furious with Jack Grubman, the pied piper of Telecom. He kept urging buy as the sector imploded and investors lost \$2 trillion on the likes of WorldCom and Global Cros-

sing. That didn't seem to rattle Salomon Smith Barney. Grubman, after all, helped rake in \$1 billion in telecom investment banking fees.

But the handwriting was on the wall after the \$20-million-a-year analyst who even attended Telecom corporate board meetings was asked by a congressman if Salomon slipped cheap initial public offering shares to its high-level friends at WorldCom. That's called spinning.

При перекладі другого абзацу необхідно враховувати переносне значення алюзії на Писання: «Проте запобігти краху (катастрофі) вже було неможливо, а надто після того, як конгресмен запитав аналітика, прибутки якого становили 20 мільйонів доларів на рік і котрий відвідував засідання Ради директорів компанії Телеком, чи фірма Саломон не «сплавляла» акції на перших відкритих торгах своїм високопоставленим знайомим з корпорації Ворлдком. Це називається «переполовинити».

Цікавим видається і використання німецького фольклору, для опису обурення акціонерів діями Джека Грабмена, якого схарактеризовано як «the pied piper». Очевидно, йдеться про героя німецьких народних оповідань, який врятував місто від навали щурів, коли своєю грою на флейті заманив їх у ріку. У фігуральному значенні цим словосполученням називають людей, які дають нездійсненні обіцянки. Думається, що з точки зору прагматики перекладу в даному разі варто звернутися до українських народних казок і, скажімо, перекласти «the pied piper» як «ділок, який розповідає казки про солом'яного бичка».

Фразеологізми, що етимологічно пов'язані з Новим завітом, можна представити на матеріалі діалогу між відомим ведучим ток-шоу Лері Кінга та колишнім Державним секретарем США Кондоллісою Райс:

– Saddam Hussein has taken this last opportunity and thrown it away. And so I think the world will now be very skeptical of any 11th-hour efforts that he makes to pretend that he is complying.

– So if he had a change of heart it would have to be literally a confessional and then open sesame?

Із притчі про працівників у винограднику, яку Христос розповідає своїм учням у 20-му розділі Євангелія від Матвія, в англійську ідіоматику ввійшов вираз «об одинадцятій годині», що означає «в останню хвилину». Окрім сталого виразу «a change of heart» (змінити гнів на милість), у питанні Кінга впадає в очі фраза «сезаме, відчинися!», яка запозичена із арабської казки, і вживається для означення надійного способу досягнення мети.

Українські народні традиції теж можуть використовуватися при перекладі для збереження образності й створення відповідних асоціацій. У твердженні «California Governor Arnold Schwarzenegger's Christmas gift to the Republican Party is a piece of coal in a stocking» ініціативи губернатора Каліфорнії порівнюються зі шматком вугілля, оскільки в англомовних країнах неслухняних дітей лякають тим, що саме його принесе в чобітку Санта Клаус на Різдво. У даному випадку доречним виглядає переклад, пов'язаний із аналогічною традицією в Україні – «подарувати різку на Святого Миколая».

Звісно, літературні алюзії в сучасних англомовних публічних промовах і текстах суспільно-політичного характеру не вичерпуються шекспіризмами. Так, Джеймі Шей, згаданий нами раніше у зв'язку з «Макбетом», послуговується натяком на твір англійського поета XVII ст. Ендрю Марвелла: «... he has often in the past preferred to slow things down but let him now speed things up, let him hear at his back time's winged chariot drawing near». Прецедентний текст, тобто джерело посилення, використаний речником НАТО, доволі легко визначити: він майже дослівно цитує вірш Ендрю Марвелла «To His Coy Mistress» (1650 р.), в якому читаємо: But at my back I always hear / Time's winged chariot hurrying near...»

У переносному значенні часто вживається і назва роману Джозефа Хеллера «Catch-22», який в українському перекладі називається «Пастка для дурнів». Розповідаючи про судовий позов, висунутий пасажиром проти авіакомпанії Саузвест, кореспондент Сі-Ен-Ен Філіп Хауерд вживає назву літературного твору у значенні «безвихідна ситуація», «зачароване коло»: ... Well, of course, the airlines are in an impossible position. It's a catch-22».

Важливою особливістю сучасного політичного дискурсу США можна вважати його зв'язок з історичними реаліями суспільного життя, які знайшли відображення в англійському ідіоматичному репертуарі, наприклад, виразу «It's the economy, stupid». Очевидно, що фраза «Все залежить від економіки, тупиця!» у фігуральному значенні позбавлене пейоративно-лайливого звучання. Це гасло першої президентської кампанії Білла Клінтона (1992 р.), набуло широкого вживання у різних модифікаціях. Переосмислені історичні реалії важливі й для розуміння такого, наприклад, речення (канал «Фокс Ньюз»): «Liberals would keep Social Security back in the Victrola days» (ліберали пропонують залишити соціальне забезпечення таким, яким воно було у далекому минулому). Такий вибір еквівалента пояснюється тим, що «Віктрولا» була товарним знаком корпорації «Арсі-ей», яка виробляла грамофони та патефони.

В короткому уривку з виступу кандидата у президенти США від демократичної партії Джона Керрі 20 вересня 2004 р. перед студентами Нью-Йоркського університету містяться яскраві приклади країнознавчих реалій, літературних алюзій, фразеологізмів та актуальних лексичних значень, які передбачають ґрунтовну фонову підготовку перекладача: «This is all the more stunning because we're not talking about **20/20 hindsight**, we are not talking about **monday-morning quarterbacking**... This President **was in denial**. He **hitched his wagon** to the ideologues who surround him...» У першому реченні своєрідний виклик перекладачеві становлять дві синонімічні фрази, одна з яких пов'язана з реаліями із сфери американської медицини, а інша – із значенням спортивних термінів, що ввійшли до повсякденного вжитку. Відомо, що в США показником нормального зору вважається показник 20. Отже, вираз «20/20 hindsight» буквально означає «прекрасний ретроспективний зір», а в політичному дискурсі вживається як синонім української ідіоми «заднім умом розумний».

Певна мода на зворот «monday-morning quarterback» пояснюється популярністю американського футболу, в якому «квотербек» виконує функцію організатора тактичних дій команди. Ігри в професійній лізі проводяться по неділях, а наступного дня вболівальники, часто невдоволені грою розігруючого, жваво обговорюють перипетії матчів. Отже, обидві фрази мають значення українського звороту «мудрий по шкоді». Співзвучний приклад, де цю ідіому можна перекласти «вели коня кувати, коли кузня згоріла» чи «після бійки кулаками розмахувати», можна запропонувати як переклад речення We should have taken action before 9/11, but 20/20 hindsight is always perfect.

Звинувачення Керрі на адресу президента «was in denial» можна передати як «відмовляється визнати самоочевидні речі». Хоча ця фраза не зафіксована ні в словнику М.Балли, ні в новому «БАРСІ» за редакцією Ю.Д. Апресяна [11], контекст публічної промови Керрі допомагає досягнути її значення. В іншому пасажі політик закидає віце-президентові Чейні: «тільки він наполягає на тому, що земля – рівна». Прецедентним джерелом слів «hitched his wagon to the ideologues» є сентенція американського письменника XIX ст. Ральфа Волдо Емерсона «Hitch your wagon to a star», тобто «став перед собою високі цілі, домагайся найкращих результатів». Керрі іронічно обіграє цю ідіому, натякаючи на те, що президент «іде на повідку в політиканів із свого оточення».

Із спортивної термінології варто звернути увагу на вираз «political football», який вживається у значенні «об'єкт політичних ігор, спекуляцій». Наприклад: That's not because anyone doubts what must be done. Rather, it is because some politicians want to use Social Se-

curity as a political football.– І не тому, що ніхто не знає, як діяти. Радше, ми опинилися у такій ситуації тому, що деякі політики намагаються використати соціальне страхування як об'єкт політичних махінацій. Із спортивних термінів до суспільної лексики, так би мовити,» перекочувало правило «homerun» (буквально це означає повну пробіжку трьох баз). Можливо, в українському варіанті воно відповідає футбольному поняттю «влучити в самісіньку дев'ятку». В аналітичних програмах телеканалу «Фокс Ньос» «homerun» передає значення великого успіху: To look at Buffett, you'd think he always hit financial homeruns (Що стосується Баффетта, може скластися враження, що він завжди досягав блискучих фінансових результатів).

Певні труднощі при перекладі можуть викликати й лінгвокраїнознавчі топоніми (термін Ірини Алексеевої [12, 39]). Наприклад, Білл О'Райлі так оцінює ліберальні погляди Джона Керрі: That doesn't play in Peoria or most or places where Americans value tradition and believe their country stands for freedom and decency. Для перекладу цього речення необхідно пам'ятати, що з часів Авраама Лінкольна місто Пеорія (штат Іллінойс) було настільки традиційним американським поселенням, що його вважали «лакмусовим папірцем» громадської думки, і популярність певних політичних рішень супроводжувалася питанням «Will it play in Peoria?» (А чи сприймуть це в Пеорії?). З огляду на таку історичну інформацію, виділене речення в перекладі може звучати «Більшості американців, які цінують традиції та вважають, що їхня країна захищає ідеали свободи та гідності, не до вподоби такі цінності».

Оскільки Детройт (штат Мічиган) є найважливішим центром автомобільної промисловості США, то й назву міста в останньому реченні вжито в узагальнюючому значенні, що необхідно враховувати при перекладі. Make Detroit do better on gas mileage, but don't think that alone will solve our shortage and high price problem – Автомобільна промисловість повинна краще дбати про економічність машин, але пам'ятаймо, що навіть це не допоможе подолати дефіцит чи приборкати ріст цін на паливо.

Таким чином, аналіз деяких особливостей сучасних англomовних суспільно-політичних текстів і публічних промов свідчить про те, що для повноцінного перекладу необхідно не тільки бути озброєним серйозними теоретичними знаннями, володіти широким словниковим запасом, але й мати ґрунтовну фоновою підготовку. Як ми намагалися продемонструвати, така сукупність знань і навичок включає тлумачення переносного значення алюзій на Писання та літературні твори різних історичних епох, знайомство з німецьким фольклором та арабськими казками, розуміння фонологічних особливостей мовлення, історичних реалій суспільного життя, які знайшли відображення в англійському ідіоматичному репертуарі. Величезну роль в перекладах запропонованої тематики відіграє країнознавчий елемент, який включає сферу американської медицини і спортивних термінів, що ввійшли до повсякденного вжитку, та лінгвокраїнознавчі топоніми.

Література

1. Трофимова З.С. / Зоя Трофимова. Словарь новых слов и значений в английском языке.– Москва: «Павлин», 1993.
2. Saffire's Political Dictionary / William Safire.– Oxford; New York: Oxford University Press, 2008.
3. Англо-український словник. / Склав М.І.Балла. – Т.т.1, 2.– Київ: Вид-во «Освіта», 1996.
4. Палажченко П.Р. / Павел Русланович Палажченко. Все познается в сравнении, или Несистематический словарь трудностей, тонкостей и премудростей английского языка в сопоставлении с русским.– Москва: «Валент», 2000.
5. Мірам Г.Е. / Дайнеко В.В., Тарануха Л.А. Основи перекладу: Курс лекцій; Навчальний посібник – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002.

6. Shakespeare W. Complete Works / The Complete Works of William Shakespeare. The Cambridge Edition Text.– New York: Garden City Books.
7. Шекспір В. / Вільям Шекспір. Твори в шести томах. Том 5.– К.: Дніпро, 1986.
8. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник.– Київ: Видавництво «Радянська Школа», 1969.
9. Шекспір В. / Вільям Шекспір. Твори в шести томах. Том 6.– К.: Дніпро, 1986.
10. Мірам Г. / Гон О.М., Гулик в.О., Морозов В.П. Практикум з усного перекладу: Мультимедійний формат: Посібник з англійської для ВНЗ.– К.: Факт, 2005.
11. Большой англо-русский словарь: в 3-х т. / Под общей редакцией Академика Ю.Д. Апресяна.– М.: Русский язык, 1993.
12. Алексеева И.С. / Ирина Сергеевна Алексеева. Профессиональный тренинг переводчика.– Санкт-Петербург: Издательство «Союз», 2001.

РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ США **АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКА КОМПАРАТИВІСТИКА**

Мариньчак С.Ю., * Романова О.А. **

ВИЯВЛЕННЯ НАЙБІЛЬШ ІНФОРМАТИВНИХ ОЗНАК ДВОФОНЕМНИХ ТА ЧОТИРИФОНЕМНИХ СКЛАДІВ У ТЕКСТАХ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ, ПОЕЗІЇ, НАУКОВІЙ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРИ (на матеріалі американської англійської мови)

The article deals with the phonemic structure of English syllable and its functioning in the texts of three styles: fiction (prose and poetry), scientific prose and periodicals. Isomorphic and distinctive features in two-phonemic and four-phonemic combinations were revealed as the result of the investigation.

Використання математичних прийомів при систематизації, вимірюванні й узагальненні лінгвістичного матеріалу у сполученні з якісною інтерпретацією результатів дослідження дозволяє мовознавцям детальніше вивчати структуру мови та утворення тексту [3].

Однією з реальних підстав для використання статистики при вивченні мови й мовлення потрібно визнати об'єктивну притаманність мові кількісних ознак і кількісних характеристик [2].

До кількісних оцінок елементів мови звертались такі вчені, як І.А. Бодуен де Куртене, Е.Д. Поливанов, Б.М. Головін, В.В. Виноградов. Наукове дослідження об'єктивних відмінностей між мовними стилями неможливе без використання статистичних даних, які охоплюють різні елементи мовної структури [1].

Можливість використання статистичних методів у стилістиці ґрунтується на тому, що всякий матеріал мовлення (тобто текст) є результатом добору певних одиниць із загальнонародної мови. Добір цей залежить не лише від теми висловлювання, але й від форми її викладу (поетичний чи драматичний твір, художня чи наукова проза, науково-популярний чи науковий виклад), від законів і канонів стилю чи жанру, від особистих уподобань автора, а також від законів мови [5].

Підрахунки різних одиниць (фонем, морфем, складів, слів) у текстах одного стилю та порівняння їх з підрахунками цих же одиниць у текстах іншого стилю дають досліднику надійні критерії для того, щоб робити висновки про особливості кожного стилю.

Цифри й підрахунки допомагають досліднику точніше виміряти розходження між стилями чи авторами, побачити такі особливості стилів, які без використання статистики

* кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

** кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Луцького національного технічного університету

помітити важко або й неможливо. Ось чому статистика все більше використовується як ефективна й доцільна методика наукового пізнання стилістичних особливостей мовлення.

Вибір теми нашого дослідження зумовило те, що вивченню характеристик фонемної структури складу зокрема, з використанням статистичних методів приділялась недостатня увага.

Метою дослідження є аналіз фонемної структури складу в текстах художньої прози, поезії, наукової та суспільно-політичної літератури та виявлення існуючої між ними залежності. Ці літературні жанри були обрані для наукового дослідження не випадково. Так, у текстах художньої прози та поезії зустрічається як монологічне, так і діалогічне мовлення. Як правило, лексика цих текстів насичена емоційними експресивними засобами. Лексика двох інших літературних жанрів позбавлена таких засобів. Але тут зустрічається багато специфічних термінів, при чому термінологія підвибірок різноманітна (не випадково для аналізу були взяті гуманітарні й технічні тексти). У науковій літературі терміни виконують головну функцію: максимально точно вираження спеціальних понять. Тексти британської та американської преси є цікавими для нашого дослідження, оскільки в них використовуються спеціальні аббревіатури, політичні, спортивні та інші терміни.

Типологічні зіставлення текстових вибірок дозволяють виявити специфічні особливості кожного стилю й загальні закономірності, властиві для тексту взагалі [7].

Матеріалом дослідження слугували 200 текстових вибірок довжиною 100 складів (по 50 вибірок в кожному жанрі), які були об'єднані у чотири масиви: «художня проза» (Хп), «поезія» (Пз), «наукова проза» (Нп), «суспільно-політичні тексти» (Сп).

Загальний обсяг досліджуваного матеріалу 20 000 складів, що склало 50 719 фонемовживань.

Сполучення голосних і приголосних у складі зображені у вигляді канонічних форм (КФ), де «С» – приголосний (від латинського *consonans*), «V» – голосний (від латинського *vocalis*).

Весь матеріал було за транскрибовано знаками фонологічної транскрипції за А. Гімсоном [6]. При транскрибуванні враховувались такі фонетичні явища, як редукція та асиміляція.

Серед рівних за основним критерієм карт були відібрані дві ознаки: V1, V2, що відповідають таким типам складу як VC, CCVC, оскільки на їх картах було найменше нулів (невирішених спорів) серед двофонемних та чотирифонемних одиниць. Перевагу отримала та карта, де була більша сума спорів. Порівняння абсолютних значень ознак зведено у таблицю 1.

Першою операцією обробки даних є операція бінаризації експериментальних даних за абсолютним значенням.

Початкове значення порога за абсолютним значенням T1 (яке далі буде варіюватись) вибираємо таким чином, щоб одна половина експериментальних даних була більшою за поріг, а друга – відповідно меншою. Основою для такого вибору є відома теорема Відроу [4], згідно якої оптимальні значення бінарного порога знаходяться поблизу значення, при якому в половині випадків абсолютне значення буде перевищувати поріг, а в другій – буде меншим за нього. Початкові значення порога для кожної фонемної ознаки відповідно становитимуть: $T1v1=30.86$; $T1v2=7.96$ (нижній індекс вказує на номер порога, верхній – на відповідну фонемну ознаку). Результати проведеної бінаризації наведено у таблиці 2.

Бінаризація по заповненню отриманої множини експериментальних даних є наступною операцією їх обробки. Використовуючи вищезгадану теорему Відрю та беручи до уваги загальну кількість вибірок, оберемо інтервал осереднення, що дорівнює п'яти бінарним значенням: $T_2=5$.

Результати сумування відповідних бінарних значень всередині інтервалу (при вказаних вище абсолютних значеннях порога T_1) наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Ознаки	Художня проза	Наукова проза	Поезія	Суспільно-політичні тексти
V_1	33233	44345	42322	24221
V_2	32433	11343	25544	23142

Виберемо початкові значення порогів по заповненню так, щоб в половині випадків отримати 1, а в іншій половині – 0. При $T_1v_1=2.9$, $T_1v_2=2.95$ отримаємо такі результати (табл.4).

Таблиця 4

Ознаки	Художня проза	Наукова проза	Поезія	Суспільно-політичні тексти
V_1	11011	11111	10100	01000
V_2	10111	00111	01111	01010

Таким чином, неперервні ознаки, що подані в таблиці 1 за допомогою нелінійного перетворення з двома порогамі перетворені в бінарний код.

Побудова карт для знаходження найбільш інформативних фонемних ознак (які більше всього розрізняються для кожного типу тексту) буде наступним етапом нашого дослідження. Кожен елемент стовпчика для першого типу тексту першої ознаки порівнюється з усіма елементами стовпчика другого тексту цієї ж ознаки. Якщо елементи співпадають за значенням, то в таблицю спорів заноситься 0, якщо не співпадають, то - 1. Карти спорів для окремих ознак наведені в таблиці 5.

Таблиця 5

Ознака V_1 (VC)	Ознака V_2 (CCVC)
00100	10000
01111	11000
10011	11101
01011	01000
10111	01101
11100	00101

Результати проведеного дослідження вказують на те, що двофонемна сполука (VC) розмежовує масиви чіткіше ніж сполука (CCVC), оскільки в її карті спорів знаходиться менше нулів.

Порівняння одержаних результатів із функціональними характеристиками фонемної структури інших одиниць мови, морфем та слова зокрема є перспективним у подальших дослідженнях.

Література

1. Виноградов В.В. История русских лингвистических учений. – М.: Высшая школа, 1978.
2. Головин Б.Н. Язык и статистика. – М.: Просвещение, 1971.
3. Пиотровский Р.Г., Бектаев К.Б., Пиотровская А.А. Математическая лингвистика: Учебное пособие для пединститутов. – М.: Высшая школа, 1977.
4. Справочник по типовым программам моделирования / Под ред. А.Г. Ивахненко. - К.: Техника, 1980.
5. Статистичні параметри стилів / Під. ред. В.С. Перебий ніс. – К.: Наукова Думка, 1967.
6. Gimson A.C. An Introduction to the pronunciation of English. – London: Arnold, 1980.
7. Korunets Ilko V. Typology of English and Ukrainian. – Kyiv: Lybid, 1995.

Мироненко Т.П.,* Меншій А.М.**

МІФОПОЕТИЧНА ПАРАДИГМА В РОМАНІ ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС «САД РАДОЩІВ ЗЕМНИХ»

The article is an attempt to investigate the mythological paradigm in the American writer Joyce Carol Oates' novel «The Garden of Earthly Delights». The work includes allusions and reminiscences of ancient myths. The biblical origin models are revealed in the work; they are presented in the novel by the writer and are analyzed. Attention is focused on the motive of a victim and mystical signs which are characteristic features of the given novel.

Однією з провідних рис сучасного літературного процесу є яскраво виражений інтерес до міфопоетичної сфери, зокрема, виявлення у творі певних міфопоетичних парадигм, які оригінально увиразнюють проблематику, сприяють параболічному прочитанню твору, актуалізуючи його (часто приховані) філософські інтенції. «Вибух» міфологізму в літературі ХХ ст. – явище не випадкове: реалії доби з її напруженим життям, катаклізмами, гнітючою атмосферою одноманітності, сірості, банальності наштовхували митців на пошук тих вітальних витоків, що могли дати людині розуміння її самотності й неповторності. Прагнення до універсальності охоплення буття, до виведення оптимальних моделей стосунків між людиною та світом і надія віднайти їх у міфі, осучаснивши його, – ось лише деякі з причин звернення митців ХХ ст. до міфотворчості. Проектування міфологічних елементів і структур на сучасні реалії моделює ситуацію своєрідних «перевірок» сьогодення стосовно його морально-етичних втрат і набутоків допомагає вловити одвічні, незмінні цінності людської природи. Разом із зверненням до відомих міфологічних сюжетів та мотивів (біблійних, давньогрецьких та ін.), спостерігається й намагання письменників «вжитися» в саму атмосферу міфу, відобразити його закони, показати світ очима людини, що живе в міфологічній реальності. Продуктивне сприймання вітчизняним літературним процесом багатого міфопоетичного досвіду інших літератур, зокрема й американської, переконує в доцільності й актуальності аналізу найяскравіших зарубіжних творів, наповнених духом міфотворчості.

Значними здобутками у цьому напрямку позначена творчість таких американських письменників, як Дж.Апдайк, Дж.Стейнбек, Дж.Гарднер, В.Стайрон, Дж.Хелер, Дж.К.Оутс та ін. Для творчої біографії більшості з них 60-ті роки ХХ ст. стали визначальними. Справжнє визнання прийшло до Дж.Апдайка лише з появою книги «Кролику, тікай» («Rabbit, run», 1960), яка відкрила цикл романів про непомітного «середньостатистичного» громадянина, соціальна біографія якого відображає характерні риси американського життя останніх десятиліть. У 1961 р. побачив світ один із кращих романів Дж.Стейнбека «Зима незгоди нашої» («The Winter of Our Discontent» 1961), що, на думку Т.Денисової, «своєрідно зафіксував і унормував поворот від соціально-орієнтованої літератури «червоних тридцятих» до американського канону акцентованого індивідуалізму».

* кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського

** кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та методики її викладання Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського

В. Стайрон написав сучасну соціально-політичну драму «Підпали цю домівку» («Set This House on Fire», 1960) та роман «Визнання Ната Тернера» («The Confession of Nat Turner», 1967), центром якого стало повстання рабів, очолюваного Натом Тернером.

У творчій біографії Дж.К.Оутс 60-ті роки – це період художнього становлення. Дж.К.Оутс (1938) увійшла в американську літературу книгою оповідань «Біля північної брами» («By the North Gate», 1963). Її перші твори не мали успіху. Лише роман «Сад радощів земних» («A Garden of Earthly Delights», 1967) став помітною подією американського літературного життя 60-х рр. Сьогодні Дж.К.Оутс – одна з найвідоміших письменниць США, поетеса, авторка 20 збірок оповідань, критичних есе, сорока романів, найвідоміші з яких стали класикою американської літератури. Новели Дж.К.Оутс друкувалися у збірках кращих оповідань року, були відзначені літературними нагородами Америки, зокрема й премією Пулітцера. П'єса «Солодкий ворог» («The Sweet Enemy») у 1965 році йшла на Бродвеї. За роман «Їхні життя» («Them», 1969) письменниця одержала Національну премію книги.

Непересічний талант Дж.К.Оутс цілком заслужено привертає увагу дослідників літератури як у США, так і за межами країни. Твори письменниці стали невід'ємною складовою курсів сучасної американської літератури. Проте в Україні ім'я Дж.К.Оутс відоме лише тим, хто фахово займається літературою. Український читач знайомий із творчістю американської письменниці головним чином завдяки російськомовним перекладам та зусиллям Т.Денисової, яка упорядкувала та написала передмову до україномовної збірки новел Дж.К.Оутс «Після аварії», що побачила світ у видавництві «Дніпро» у 1979 р. Решта творів письменниці до сьогодні залишаються непрочитаними українськими читачами, що значно збіднює нашу уяву і про сучасну американську літературу, і тенденції розвитку світового літературного процесу, невід'ємною складовою якого є творчість Дж.К.Оутс. Тож є всі підстави говорити про необхідність введення Дж.К.Оутс у сучасний контекст і, що важливо, перепрочитання її творів з точки зору сучасних підходів до вивчення літературних творів.

Ступінь осмислення творчості письменниці неоднорідний і це цілком зрозуміло з огляду на обсяг написаного та його художній рівень. Такі романи Дж.К.Оутс «Вбивці» («The Assassins: A Book of Hours», 1975), «Син ранку» («Son of the Morning», 1979), «Бельфлер» («Bellefleur», 1980) критики майже одноголосно віднесли до її творчих невдач. Натомість твори останніх десятиліть «Сонцестояння» («Solstice», 1985), «Марія: Життя» («Marya: A Life», 1986) викликали неабиякий інтерес дослідників сучасної американської літератури. Як слушно зауважила Т.Денисова, Дж.К.Оутс *«відтворює атмосферу морального неблагополуччя, відчуження, неможливості порозуміння між людьми, трагічність самотнього людського існування, породженого постіндустріальним суспільством»*. Письменниця активно досліджує долю людини у споживацькому технократичному соціумі, залучаючи до своєї творчої лабораторії й елементи міфологічного.

Дж.К.Оутс не належить до табору феміністок, але майже в усіх її творах центральними є жіночі образи; різні «контексти» і площини життя вимірюються і апробуються саме жіночою долею, жіночими характеристиками: взаємини різних поколінь, соціальних прошарків, батьків і дітей, чоловіків і жінок. Найбільше уваги письменниця приділяє проблемі насильства, його ролі у становленні людської психіки, особливо жіночої. Тут авторка демонструє широкий спектр різних підходів – соціально-психологічних, конкретно-історичних, комплексних. «Сад радощів земних»; «Вони» (або «Їхні життя»); «Роби зі мною, що хочеш» («Do with Me What You Will», 1973) – це своєрідний триптих різних за формою та стилем написання романів – зауважив А.Мілярчик [12, 116]. Натомість Елейн Шовалтер зазначає, що роман «Сад радощів земних» відкриває серію або «квартет» романів, присвячених різним соціальним прошаркам американського суспільства: «Заможні люди»

(«Expensive people», 1968), «Вони» («Them», 1969), «Країна чудес» («Wonderland», 1971). Дослідниця наголошує на тому, що саме майстерність авторки у змалюванні різних шарків американського суспільства зумовила появу яскравих психологічних персонажів й акцентує на необхідності системного вивчення цього художнього явища [11, 304].

«Сад радощів земних» Дж.К.Оутс, не раз ставав об'єктом досліджень як вітчизняних (Т.Денисова, О.Ногачевська та ін.), так і зарубіжних учених (А.Зверев, М.Мендельсон, Е.Шоволтер, М.Лоеб, Е.Т.Бендер, Б.Дейлі, С.Мейер, М.Хенском, Дж.В.Крейтон, Х.Северин, Н.Е.Вейтенеб та ін.). Саме цим романом мисткиня заявила про себе як серйозна письменниця, здатна збагатити й оригінально розвинути традиції американської літератури. «Сад радощів земних» показовий з огляду на характер художнього відображення настроїв і надій американського суспільства 30-х – 50-х рр. У ньому авторка вперше окреслює домінуючі її індивідуального письма: знаки, символи та згадки про біблійні символи складають певну систему, творячи роман-параболу. Важливо, що Дж.К.Оутс через десятиліття повернулася до свого роману, оскільки переконана, що проблеми, підняті в романі не втратили своєї актуальності. У другій редакції роману (2006 р.) авторка увиразнила голос наратора, візуалізувала внутрішній світ героїв їх переживання та рефлексії. Відтак американські критики та шанувальники таланту письменниці, одержали нагоду ознайомитися із авторським переосмисленням трагедії сильної особистості. Щоправда українські та російські читачі, знайомі лише з першою редакцією роману, що з'явилася в російськомовному перекладі 1979 року у видавництві «Прогресс». У своєму дослідженні ми будемо спиратися на видання 2006 р.

Розгадати зашифрований авторкою код багато в чому допомагає розшифрування назви роману, насиченою біблійною символікою. Біблійні алюзії «Саду радощів земних» перегукуються з однойменним триптихом І.Босха. Як і на картині нідерландського художника, у романі Дж.К.Оутс світ поділено на три часті: рай, образ земного буття і пекло умовно відповідають частинкам твору – «Карлтон», «Лаурі» і «Свон». Життєвий триптих Клари Уолпол творять троє значущих для неї чоловіків: батько, коханий та син, що знайшло своє відображення і на композиційному рівні роману.

На рівні міфологічних алюзій та ремінісценцій проступає лінія біблійної міфології. Не помилимося, коли скажемо, що в романі відчутна біблійна атмосфера. Насиченість тексту «Саду радощів земних» біблійним колоритом вмотивована творчим надзавданням авторки (у творі втілено модус міфотворчості) та логікою розвитку романної дії.

Головна героїня «Саду радощів земних», Клара Уолпол, – донька наймита, представника найнижчої категорії американського суспільства. Її дитинство припало на роки депресії (у цьому роман майже повторює тональність і ситуації стейнбеківських «Грон гніву», але жодною мірою не повторює його). Народжена при дорозі, Клара мала повторити сумну долю своєї матері, яка, рано втративши красу, фізичне й психічне здоров'я, померла молодістю під час пологів.

До любовного і суто морального конфліктів додається ще й соціальний. Саме на ньому акцентували радянські дослідники-американісти й рішуче відкидали американські літературознавці. Проте, вірогідно, слід підходити помірковано: соціальні фактори зіграли не останню роль у трагедії «Саду радощів земних», хоча й не є у ній домінуючими. Зажерливість та непоступливість владних і заможних спровокували появу тисяч таких, як Клара, зумовили виникнення індивідумів, які через голод та нелюдські умови життя втратили можливість культивувати в собі й своїх дітях мораль і високі духовні цінності. Відтак Дж.К.Оутс не засуджує Клару, а навпаки, співчуває їй. Оскільки саме обставини перетворили її, чисту, наївну й люблячу дівчинку, на монстра, що безжально руйнує все, до чого торкається.

Головною причиною серйозних змін у долі Клари можна вважати появу чоловіків-рятувальників. На своєму шляху Клара зустрічає двох чоловіків. Кожен з них знаменує один із переломних періодів її життя, відіграючи важливу роль у процесі особистісного становлення героїні. У поворотні моменти свого життя Клара розцвітає в присутності менторів, наставників – Лаурі та Ревіра. Чоловіки належать до різних соціальних прошарків. Перший – далекий нащадок шукачів пригод, такий собі «джентльмен-авантюрист», по-своєму безкорисливий, дрібний торговець спиртним у часи «сухого закону». Нічим не обтяжений, він ні про що, крім сьогоднішніх турбот, не замислюється, а свобода, яку так цінує, насправді лише його нездійснена мрія. Ревір – частина великого клану Ревірів – фермерів, землевласників, підприємців, фінансистів, політиків – уособлює силу і владу, він творить своє життя і змінює долі інших. Тобто героїня не наважується стати творцем власної долі, не з'ясовує, що пов'язує її з минулим. На відміну, від Маріанни, героїні роману «Ми були сім'я Мелвеніз» («We Were the Mulvaneys», 1996), яка змогла ідентифікувати й реалізувати себе як особистість, Клара не уявляє свого добробуту без чоловіків, їхнього впливу й підтримки. Зіставлення двох героїнь свідчить про еволюцію жіночих образів Дж.К.Оутс.

Утворенню міфопоетичної парадигми роману сприяє його зв'язок із Святим письмом. Рядки з Біблії двічі звучать у романі. Спочатку йдеться про спробу навернення Клари до церковного життя. Поза тим, що дівчина, думає про церкву як про новий для себе світ, побачене й почуте під час служби не надихає її, викликає почуття тривоги, страху, суму й болю, під впливом яких дівчина тікає зі служби, а незабаром, разом із Лаурі, залишає родину й селище сезонників. Виразною в романі є символіка дороги (міфологему дороги тут вважаємо однією з головних): так, втеча Клари з Лаурі – це своєрідна гонка, спроба змінити власний життєвий сценарій. У цьому ж епізоді можемо виокремити й мотив «блудного сина» (в романі «Сад радощів земних» – блудної доньки), а також відомий у літературі мотив індивідуалізації, цілісності особистості як результат подорожі до самої себе.

Удруге Клара змушена слухати Біблію через Ревіра, який наприкінці життя відновив давню традицію своєї родини: читання Біблії вголос. На відміну від сина, який намагається зрозуміти почуте й прочитане, Клара залишається глухою до Божого слова.

Чергування відносин Клари з Лаурі та Рівером розглядаємо як зміну певних циклів, або етапів, у житті героїні: Клара – Лаурі (два етапи) і Клара – Ревір (два етапи). Модель стосунків на кожному з цих етапів співвідносна з біблійним сюжетом про Першобатьків. Образ головної героїні переосмислюється як образ Єви; на образ старозавітного Адама «претендують» Рівер та Лаурі: відповідно Адам та псевдо-Адам. З моменту знайомства Клари і Лаурі їхні відносини розвиваються за «негативною програмою». Несправжність його світу підкреслено особливістю світосприйняття Лаурі. Зближуючись з ним, героїня має передчуття лихого, недобре віщують і окремі символічні знаки.

Одним із найперших засобів конструювання міфопоетичного рівня у романі Дж.К.Оутс є міфологеми води. У цьому контексті доречним є звернення до праці М.Еліаде, який у книзі «Священні і мирське» так характеризує символізм води: «Незалежно від релігійного ансамблю, в якому вона зустрічається, вода незмінно виконує ту саму функцію: вона розкладає, знищує форми, «змиває гріхи», будучи водночас очищувальною і відроджувальною. Її призначення – передувати творінню і знову поглинати його...». Під час першої зустрічі. Лаурі змиває з дівчини весь бруд. Саме на березі річки Клара втрачає цноту, що сприймається як ініціація, посвячення в доросле життя.

Залишаючи з Кларою селище сезонників, Лаурі збиває білу кішку (До речі, цього епізоду немає у романі Оутс, що побачив світ у 2003 р., що на нашу думку, свідчить про зміщення акцентів. За Оутс, Клара – не нещасна жертва, а свідома свого життєвого вибору

особистість). Кривава картина асоціюється у Клари зі смертю її матері, спогади про трагедію роблять її цілковито беззахисною, але водночас Клара приймає нову життєву філософію, і вона покладається на Лаурі: «*This was her new life, and there was a man she was waiting for. There was a man her hopes could fasten upon, always*» [11, 142]. Важливим є колір тварини – білий – символ чистоти та невинності. Самостійна дорога дівчини починається з крові, що певною мірою відсилає до негативного розвитку життєвого сценарію. Зустрівшись з Лаурі після тривалої розлуки, Клара спотикається на порозі власного будинку. Це свідчить про підсвідоме небажання героїні повертатися до минулого і страх втрати вже завойованих життєвих позицій, причиною чого може стати колишній коханець. За М. Еліаде, поріг людської оселі виконує ритуальну функцію, тому має таке важливе значення. «Поріг має своїх «вартових» – богів і духів, які стережуть вхід від злих людей і темних та ворожих сил».

Дж.К.Оутс творить у романі своєрідний архетип Дому. Світ, у який потрапляє Клара після зближення з Ревіром постає як алегорія «землі обіцяної». Позбавлена дому, атмосфери тепла й затишку, донька сезонного робітника всі мрії про краще життя пов'язує з фермою. Мандруючи з родиною, допитлива й спостережлива дівчинка не може не розуміти прірви між собою та дітьми, що живуть на фермі: дівчата «вищі»; хлопчик, який гарно читає – теж з ферми. Юна героїня гостро усвідомлює свою соціальну роль, безжалісно визначену вчителькою зі школи, де Кларі так і не довелося навчатись. Незважаючи на всі негаразди й відсутність будь-яких перспектив, Клара не втрачає віри. Важливо, що підсвідомо вона тягнеться до іншого, заможного життя, в якому немає брудних халуп, зграй напівголодних дітей, виснажливої, непосильної праці. Але юна героїня Дж.К.Оутс не вербалізує своїх бажань, що свідчить про правдивість створеного образу, оскільки вона має лише досвід життя сезонних робітників та приблизне уявлення про життя за межами свого гетто. Тільки вирвавшись із кола сезонників, втративши коханого та виховуючи сина (тобто пройшовши дорогою втрат і випробувань, здобувши певний досвід), дівчина говорить про свої прагнення Лаурі – єдиній людині, що знає її і як брудну доньку сезонника, і як продавщицю галантерейної крамниці, і як утриманку заможного чоловіка. Щоб долучитися до світу заможних та щасливих, Клара завойовує кохання одруженого чоловіка, бажає смерті його хворій дружині, фактично вириває благополуччя для себе, а головне – свого сина. Все своє життя вона грає – і гра стає частиною її самої. У перші роки їхнього знайомства Клара зятято розіграє роль жертви, будуючи взаємини з Ревіром, використовує поради з модних журналів і досвід своєї мачухи; ніколи не виявляє своїх справжніх почуттів і вірить, що завдяки терпінню досягне всього.

Свого коханця, а згодом чоловіка, Клара зазвичай називає «він»: «*She did not call this man by any name. She certainly did not call him Curt nor did she even think of him by that name; she did not think of him by any name at all. If she had needed to call out for him to come to her she would have said, «Mr. Revere!» like everyone else.*» (Oates 2006: 216). Так само – «he» – називають Ревіра між собою Клара і Свон: «*Revere was he to Clara and Swan now*» [11, 367]. У цьому є щось від давніх вірувань. Така деталь акцентує на відстороненості від Ревіра, змові проти нього між матір'ю та сином: адже є таємниця, відома тільки їм двом. Відсторонення Клари від Ревіра, її суто споживацькій підхід до чоловіка виявляються й на композиційному рівні твору: якщо батькові, коханцеві та синові присвячено окремі розділи (відповідно «Картон», «Лаурі» та «Свон»), то постаті Ревіра така увага не приділяється, що свідчить про відсутність його впливу на головну героїню.

Вчинки Клари мають мало спільного з мораллю, більш того, уможливають злочин; відтак у романі, крім зради (Клара зрадила, покинувши свою родину), з'являються мотиви злочину й неминучого покарання. На похороні подруги Клара усвідомлює, що їй, як і Соні, не уникнути покарання за вчинені гріхи. Причому покарання це сприймається як

фатум, непідвладний людським волі та розумінню. Є підстави говорити і про насиченість роману відгомонами античних міфів. Мотив родового прокляття, фатуму, невблаганної долі, що переслідує героїв, такий популярний у давньогрецькій міфології (згадаймо хоча б прокляття Атридів, долю Едіпа та його дітей), є одним із провідних і в романі Дж.К.Оутс.

«Обіцяна земля» Клари – це дешевий будинок, що колись належав літньому фермерові та його дружині. Героїня дуже любить свій дім (навіть народжувати дитину хоче саме вдома), приділяє йому всю свою увагу. Проте опікується вона й будинком Ревіра, оскільки вважає його своїм: змінює меблі, прикрашає дім килимами, ініціює будівництво басейну, насаджує «зимовий сад».

Назва роману Дж.К.Оутс, своєрідне осмислення образу саду перегукуються із новелою Н.Готорна «Дочка Раппачіні». За слушним зауваженням Т.Михед «... «ритуальна ендемічна типологія» характеризує Америку як націю, яка опікується своєю мораллю». Дж.К.Оутс забезпечує виразно біблійне прочитання саду, включаючи Книгу Буття і Одкровення, відлунюючи мотивами і образами з «Пісні над Піснями». Сад біля дому став справжнім фетишем для Клари. Сад з усіма його атрибутами: старою грушею, деревами і кущами забезпечує замкненість едемічного локусу, а Клара стає невід'ємною й органічною його частиною, декларуючи бачення саду як свого власного світу: «*The garden was as much of the world as she wanted because it was all that she could handle, being just Clara*» [11, 267]. Згодом сад, про який вона говорила з таким пієтетом, втрачає для неї своє значення, що свідчить про зміну моральних орієнтирів у душі героїні.

Як відомо, біблейський Едем таїв як позитивні, так і небезпечні потенції для його мешканців. Кларин сад став для неї і благословенням, і прокляттям. Неоднозначність алєгорії провокує питання стосовно істинної природи Клари: жінка є жорстокою спокусницею чи жертвою. Едем Клари був грішним, отруєним світом спокуси, володіння яким їй коштувало життя сина. Едемічна метафора, інтерпретована Дж.К.Оутс, наділена глибоким змістом. Активно експлуатуючи традиційні біблейські концепти, письменниця надає їм сугестивного змісту. Саме сугестивний аспект уможлиблює нове прочитання едемічного міфу.

Невід'ємною частиною «обіцяної землі» Клари стає собака невідомої породи. Але скрізь у романі Клару супроводжують кішки. І це не випадково. У міфології кішку наділено демонічною силою: вона супроводжує відьом; це істота, в яку перевтілюються носії таємного знання. Колективна свідомість наділила кішку чуттєвою красою та жіночою підступністю. У романі «Сад радощів земних» кішка не просто символ дому й домашнього вогнища, а ще й образ, який дозволяє виділити те, що героїня не афішує: поза тим, що Ревір вважає себе господарем життя Клари, насправді ж вона просто маніпулює ним, вміло скеровуючи його дії в потрібному їй річищі. Проте жінка зізнається собі, що цей чоловік їй не байдужий.

Але її «сад радощів земних», те, до чого вона прагне все життя: будинок, землі, гроші – залишають байдужими її сина, який подумки зізнається, що прізвище «Ревір» тяжіє над ним, а земля «...*a fine gauzelike scrim occluded his vision, the way the information packed into print, into books, had once threatened to invade his brain and leave him powerless*» [11, 267]. знову можемо говорити про тему влади землі та мотив братовбивства, згадавши принагідно, також засадничо міфологічні «Тесс із роду д'Ебервілів» Т.Гарді та «Землю» О.Кобиланської.

У великому будинку Ревіра Свон почувається самотнім і покинутим, потерпаючи через знущання свої зведених братів. Спроби знайти спільну мову з ними нічого не дають: агресія дітей, що втратили матір, родинне тепло й затишок, любов та увагу батька, не маючи виходу на Клару, зосереджується на її синові. І саме Свон платить за аморальність

матері, її прагнення стати багатую і щасливою. Свон та сини Ревіра – образи нещасних дітей, наскрізні у творчості Дж.К.Оутс. Син Клари не знаходить друзів серед учнів своєї школи. Зосередившись на навчанні, поринувши у світ книг, хлопчик шукає відповіді на болючі для себе питання: «*What am I doing? ...He was not one of them. He cared nothing of them. He could leave it all, even now. Walk away*» [11, 267]. Немає у Свона й дівчини: Лоретта не задовольняє його естетичних смаків, а Деборі, єдиній жінці, яку він кохає і вважає своїм другом, він не може сказати про свої почуття і тому втрачає її. Свон боїться й ненавидить чоловіка, який вважає його своїм сином. Семирічний хлопчик розмірковує про те, що він зміг би полюбити Ревіра, але той змушує його ходити на полювання й брати до рук рушницю. Страх перед зброєю заклав хлопчикові Лаурі. Вперше побачивши свого сина і заглянувши йому в очі, він запитав, чи вбивав хлопчик, і заявив: «*I can see it right there – all the things you're going to kill and step on and walk over*» [11, 267]. У словах Лаурі – і прокляття синові, і помста його матері за те, що вона відмовилася поїхати з ним, а головне – майбутнє Свона, який став убивцею Ревіра і самогубцею.

Образ справжнього батька Свона, Лаурі, час від часу зринатиме у свідомості сина, як і його справжнє ім'я – Свон Уолпол. У пам'яті семирічного хлопчика Лаурі постає як «*...a strange blond man who had touched him and who had vanished.... Once in a while he found himself thinking about that man, trying to remember what that man had said to him.*» [11, 267]. У кризові моменти життя, приміром, під час переселення до будинку Ревіра, саме в нього він шукає захисту. Хлопчикові здається, що він почує голос невідомого чоловіка. З надр підсвідомості зринає таємничий знак-символ: грізний птах, що крилами закриває будинок, а відтак руйнує, нехай і позірні, але спокій, щастя та гармонію. Здається, образ батька невідступно переслідує Свона. В розмові з Деборою він відверто зізнається про внутрішнє відчуття безвиході і порожнечі, що тяжіють над ним..

Поступово поглиблюється прірва між колись найріднішими людьми: матір'ю та сином. Проте еволюція їхніх взаємин надзвичайно складна. Якщо спочатку між Своном і Кларою існують міцні взаємини, він щиро любить та довіряє, але згодом він усвідомлює її егоїстичність. Клару непокоять думки сина, його мрії та сподівання. Вона живе в передчутті чогось недоброго й боїться, що поступово втратить контроль над внутрішнім світом Свона.

Неприятність Свона до Ревіра поглиблюється й через численні комплекси: сім років хлопчик жив разом із матір'ю, Ревір був лише гостем у їхньому домі. Мати належала тільки синові. Переселення в новий будинок Свон асоціативно сприймає як втрату матері та цілковиту самотність. Йдеться про справжню психологічну травму. Новий дім не просто лякає хлопчика, а й породжує жахливі видіння. У двадцять два роки Свон уже нерозривно асоціюватиме себе з Ревіром, підпаде під цілковиту залежність від маєтків, які має успадкувати, від п'яного почуття влади, яке підносить його, позашлюбну дитину, над усіма представниками клану. Проте Свон ненавидить самого себе і в результаті здійснює самогубство.

Важливу роль в ідейному розумінні твору відіграє і власне семантика імені хлопця, адже в англomовному варіанті Клара називає свого сина Свон, що в перекладі – «лебідь», а Ревір – поширеним Стівен. У міфології образ лебедя набув далеко не однозначне символічне значення. За давньогрецьким повір'ям, що вплинуло на сприйняття цього образу в усій європейській культурі, лебідь символізує і поезію, і смерть [7, 187-188]. Проте у слов'янській традиції лебідь – це втілення вірності й чистоти. З огляду на це, російськомовний переклад імені сина головної героїні («Прогресс», 1973) як Кречет (Клара) та Крістофер (Рівер) є більш адаптованим, ближчим слов'янській міфологічній традиції, повніше розкриває сутність образу. Ревір декілька разів звертає увагу Клари на те, щоб вона називала сина «Крістофером», проте вона наполягає, що ніхто, крім неї, не може нази-

вати її сина «Кречетом», адже вона хоче, щоб він виріс як кречет. Отже, саме таким вона бачить свого сина. Проте з часом Клара розуміє, що хлопець зовсім не такий, яким вона хотіла його бачити. Згодом, у розмові з синами чоловіка, вона постійно виправляє їх, коли ті називають її сина «Кречетом». Нарешті, вже на порозі смерті син забороняє матері називати себе Кречетом.

Жінка з надмірно розвиненим материнським інстинктом чіпляється за дітей, бо без них у неї взагалі немає ніякого «raison d'être». Цей тип жінки зосереджений на владі, що, зрештою, призводить до знищення як власної особистості, так і приватного життя дитини» [10, 47]. У випадку з романом Дж.К.Оутс самогубство сина головної героїні можна трактувати як найвищий ступінь гіпертрофованої материнської любові.

Навіть тоді, коли перед Кларою відкривається блискуче майбутнє, минуле не дає їй спокою. Вона часто згадує роботу наймитів, їхні табори. Проте жодного разу не зважається знайти своїх рідних, хоч іноді такі думки й виникають. Частіше героїня згадує батька, хоч його образ поступово стирається з її пам'яті, що певною мірою свідчить про втрату жінкою минулого. Ставши власницею значних статків, утвердившись у ролі Клари Ревір, вона проводить чітку демаркаційну лінію між собою й тими, хто залишився на нижчих щаблях суспільної драбини. Її висловлювання різкі, категоричні й безапеляційні, проте за ними вбачається страх втратити все те, що вивищує її над «білими покидьками». І в цьому Клара має багато спільного зі своїм батьком, Карлтоном, який ставши сезонним робітником, намагається довести, в першу чергу самому собі, що він не такий, як решта сезонників.

Світ завжди був жорстоким і чужим по відношенню до Клари. Не розуміючи, чому Ревір закохався в неї, героїня суто духовні категорії «любов» і «кохання» розглядає крізь призму поняття власності. Іншої моделі взаємин Клара просто не знає. Вона й себе тривалий час вважає власністю: спочатку – батька, потім – Лаурі, а згодом – і Ревіра, який дає Кларі надію на гідне майбутнє її дитини. Проте саме приналежність Ревіру не просто тішить її самолюбство, а й формує почуття захищеності. Навіть у стосунках із сином, героїню найбільш приваблює почуття власності, адже тільки він цілковито належить їй. Але й сина Клара поступово перетворює на знаряддя в своїх руках, нав'язуючи йому думку, що він єдиний спадкоємець і улюблений син Ревіра. Прагнучи своєї мети, Клара усуває зі свого шляху справжніх синів Ревіра: Кларка, Джонатана й Роберта. Так, Кларка вона змушує одружитися зі звичайною дівчиною, що в очах батька автоматично перетворює його на людину, якій не варто довіряти майбутнє свого бізнесу. Роберта Свон випадково вбиває на полюванні. Джонатан, болуче переживаючи крах родинного вогнища, поступово деградує і згодом просто зникає з життя Ревірів. Важливо, що батько, а тим більше Клара, й не думають його шукати, чи, принаймні, цікавитися його долею. Про нього, як і про його загиблого брата та померлу матір, ніхто не згадує.

Характерно, що Клара – це зовсім не жорстока мачуха: вона вміло грає роль терплячої й люблячої жінки, що з теплотою ставиться до осиротілих хлопчиків (годує їх смачними сніданками, завжди приховує від чоловіка їхні пустощі). Щоправда, вона робить це лише заради себе та сина: підтримуючи видимість родинного щастя, вона ще більше утверджується в житті Ревіра, стаючи невід'ємною частиною цього життя. Зрештою, чоловік боїться її втратити: «*I'm afraid you might not be here when I get back*» [11, 296].

Отже, Дж.К.Оутс не дає однозначної відповіді на підняті в романі проблеми. Її героїня – не жертва обставин. Це сильна, вольова особистість, яка заради досягнення поставленої мети, нехай і несвідомо, але здатна пожертвувати навіть найдорожчим. Така концепція образу героїні стала можливою саме завдяки зверненню авторки до міфології, використання алюзії, ремінісценцій, античних міфів, моделей біблійного походження.

Література

1. Апдайк Дж.(1984) Кентавр. Ферма: Романы. Оутс Дж.К. Сад радостей земных: Роман. Пер. с англ. / Предисл. А.Зверева. – М.: Радуга.
2. Денисова Т. (2002) Джойс Керол Оутс // Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Довіра. – С. 286 - 293.
3. Зверев А. (1984) Тупики и преодоления // Апдайк Дж. Кентавр. Ферма: Романы. Оутс Дж.К. Сад радостей земных: Роман. Пер. с англ. / Предисл. А.Зверева. – М.: Радуга. – С. 3-16.
4. Злобин Г.П. (1985) По ту сторону мечты: Страницы американской литературы ХХ века. – М.: Худож. лит.
5. Еліаде М. (2001) Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання / Пер. з нім., фр., англ. Г. Кьорян, В. Сахно. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
6. Михед Т. (2006) Флуктація едемичного міфу в новелі Натаніеля Готорна «Дочка Раппачіні» //Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки». – Ніжин. – С. 57-60.
7. Тресиддер Д Ж. (1999) Словарь символов / Пер. с англ. С.Палько. – М.: ФАИР-ПРЕСС.
8. Морис М. (1983) Роман США сегодня – на заре 80-х годов. – М.: Советский писатель.
9. Ногачевська О. (2002) Жіночі образи в американській літературі (Романи Джойс Керол Оутс «Сонцестояння» та «Марія: життя») // Слово і час. – №7. – С. 52 – 57.
10. Юнг К. Психологические аспекты архетипа матери. – У кн.: Юнг К. Бог и бессознательное. – М., 1998 // Цит. за: Агеева В. Жіночий простір. – К.: Факт.
11. Oates J. C. (2006) A Garden of Earthly Delights. – New York: Modern Library pbk. ed.,
12. Література США ХХ века. Советский взгляд: Сборник статей на английском языке (1976). – М.: Прогрес.
13. Bender E. T. (1987) Joyce Carol Oates, Artist in Residence. – Indiana: University Press. Bloomington & Indianapolis.

Сніховська І.Е.*

**ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ У ЛІНГВОКУЛЬТУРІ США:
МЕХАНІЗМИ ЛУДИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

The article deals with one of the linguistic mechanisms of language play as a source for creating speaker's ludic intentions. The research focuses on syntactical ambiguity and transformations of precedential phenomena in American linguistic culture.

У дослідженні міжкультурної комунікації для сучасної вітчизняної і закордонної лінгвістики актуальним є розгляд мовленнєвої діяльності з урахуванням національно специфічної мовної свідомості [1], адже лінгвокультурні особливості суспільства визначаються світобаченням і світосприйняттям народу, в основі якої лежить система когнітивних схем і соціальних стереотипів.

Актуальність проблематики дослідження визначається як власне мовними, так і позамовними чинниками. У структурі національно специфічної мовної свідомості вирізняються когнітивний, лінгвальний і культурний простори, виходячи з того, що мова та культура розглядаються як форми існування свідомості суспільства. Специфіка мовної свідомості відбивається у культурно маркованих мовних одиницях, до яких належать прецедентні феномени [2, 32].

Відтак актуальність проблематики дослідження визначається залученням до аналізу особливостей лінгвокультури США концепції мовної особистості, лінгвокультурологічної теорії прецедентності, урахування явища інтертекстуальності, які опинилися в центрі новітніх філологічних досліджень. Метою статті є розгляд механізмів трансформації прецедентних феноменів у сучасній лінгвокультурі США.

Лінгвістична концепція прецедентності активно розробляється у сучасному мовознавстві. Як свідчить аналіз наукових напрацювань, дослідження прецедентних явищ має лінгвокультурологічний характер, ураховуючи багатовимірні зв'язки з широким культурним контекстом [3]. Прецедентні феномени виступають репрезентантами культури, вони є особливими дискурсивними одиницями, являючи собою елементи національної мовної свідомості, знаки тих колективних уявлень, які входять в когнітивну свідомість певної лінгвокультурної спільноти [3, 7].

Прецедентні назви входять до системи інтертекстуальних елементів. У колі сучасних філологічних проблем дослідження інтертекстуальності вбачається одним з перспективних напрямів, про що свідчить велика кількість наукових праць. Як зазначають В.Г. Костомаров, В.М. Телія, проблема інтертекстуальності акцентує філологічні дослідження на інтертекстуальній компетенції як основі взаємодії мовців, що мають загальний фонд фонових знань культурно-історичного і практичного характеру [4; 5].

У лінгвокультурних спільнотах, зокрема в американській, мовна творчість простежується у переключенні на експресивно-ігровий реєстр комунікації, вільному ставленні мовної особистості до конвенціонального використання мови. Мовленнєва креативність

* кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови Житомирського національного університету імені Івана Франка

є не лише свідченням творчого мислення особистості, вільного ставлення до форми мовлення, почуття гумору, вона також спрямована на виявлення системного потенціалу, можливостей варіювання мовних одиниць.

Прикладом прецедентних текстів у англomовній лінгвокультурній спільноті є загальновідомі крилаті слова, прислів'я, назви та рядки із відомих кінофільмів, пісень, літературних творів, радіопередач, рекламних роликів тощо.

Якщо ми підходимо до мовної гри як до певної моделі мовленнєвої поведінки у процесі творчої комунікативної взаємодії, учасники комунікативної взаємодії за взаємною згодою виступають у ролі «*homo ludens*», приймаючи правила гри. Така модель реалізується у застосуванні адресантом і реципієнтом подвійного мовного коду, переключаючись з експліцитного способу вираження смислу на імпліцитний, і навпаки.

Лексико-граматичні засоби надають широкі можливості в якості лінгвальної основи мовної гри [6], зокрема, для створення амбігуентності (*ambiguity*), що набула потрактування як категорія, яка включає в себе омонімічні та багатозначні відносини [7]. Розглянемо деякі механізми створення ігрем, що проходять у напрямку трансформації прецедентних текстів.

В омонімічних синтаксичних конструкціях, ідентичних за своєю формальною структурою, підставою створення ігрем є розбіжність у синтаксичних відносинах та функціях їх компонентів у залежності від встановлення синтаксичних і асоціативних зв'язків усередині словосполучення /речення.

Структурно-синтаксична неоднозначність речення призводить до можливості двоякого потрактування. Ефект МГ виникає завдяки можливості гумористичних структурно-семантичних інтерпретацій, як, наприклад, у текстах жартів: *Question: «What would the Los Angeles Dodgers do if they were hit 100 pop flies?» Answer: «Catch 22»* [8, 238].

Неоднозначні синтаксичні конструкції часто обігруються у рекламних текстах, оголошеннях, наприклад: «*Wanted: Man to scrub floor and two waitresses*» (Diner Sign); «*Clean and decent dancing every night except Monday*» (Dance Hall Sign) [9]; «*When your clothing is returned there is little left to iron*» (Laundry Commercial) [10]. Метою МГ у наведених прикладах є створення комічного ефекту, привернення увагу до структурного оформлення речення. Структурно-синтаксична амбівалентність у поєднанні з лексичною неоднозначністю має значний потенціал створення ігрового ефекту.

У наступному прикладі «...*these statements also represent <...> the same contempt for the decent opinion of mankind that have marked the Administration's drive for war*» (The Atlantic). словосполучення «*the decent opinion of mankind*» являє собою трансформацію прецедентного тексту – відомої фрази із Декларації незалежності США – вилучення з його складу одного компонента – слова «*respect*»: «*When in the Course of human events, it becomes necessary for one people to dissolve the political bands which have connected them with another, <...>, a decent respect to the opinions of mankind requires that they should declare the causes which impel them to the separation*». Співвіднесення тексту з документу, відомого основній масі американців, із войовничою політикою адміністрації Джорджа Буша в умовах зневаги до суспільної думки створює саркастичний ефект структурно-синтаксичними засобами мовної гри.

Іншим різновидом трансформації прецедентних феноменів є перестановка елементів у прецедентному тексті ПТ, напр.: «*Summer is here, and with it those lazy days at the beach; and don't forget your Tartan sun lotion. Tartan is the lotion that lets you burn but never lets you tan*» (Commercial) [9] – пор. рекламний слоган: «lets you tan but never lets you burn». Пор. також розмовне кліше «*you have nothing to lose*» і прислів'я «*Time heals all wounds*» у наступних прикладах: «*Announcer: Try this lovely four-piece starter set in your home for seven days. If you are not satisfied, return it to us. So you see you have everything to lose and nothing*

to gain» [9] – *Religious Program*: «In closing our TV CHURCH OF THE AIR, let me remind all of our listeners that time wounds all heals!» [10].

Прецедентний текст – назва мюзіклу «Beauty and the Beast» набуває ігрового переосмислення у тексті кінорецензії у наступних рядках: «*Mickey Rourke plays Marv, an ugly tough guy. He's the beast whose beauty is a prostitute*».

Проведене дослідження підтверджує думку про те, що міжкультурна комунікація є спілкуванням носіїв різних мов і культур, взаємодією мовних просторів. Проаналізований матеріал ілюструє текстотворчі можливості трансформованих прецедентних феноменів, що свідчить про високий рівень інтертекстуальності при реалізації мовною грою лудичної установки. Отримані дані свідчать, що вербалізовані трансформації лінгвокультурно специфічних явищ допускають особливі форми їх використання у конкретній мовленнєвій культурі.

Література

1. Маслова В.А. Лингвокультурология. – 2-е изд. – М.: Издательский центр «Академия», 2004.
2. Сорокин Ю.А., Гудков Д.Б., Красных В.В., Вольская Н.П. Феномен прецедентности и прецедентные феномены // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей/ Отв.ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. – М.: Филология, 1998. – Вып. 4. – С.5-33.
3. Гудков Д.Б. Прецедентные имена и проблемы прецедентности. – М.: Изд-во МГУ, 1999.
4. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – № 1, 2001. – С. 64–72.
5. Телия В.Н. О феномене воспроизводимости языковых выражений // Язык, сознание, коммуникация. – М.: МАКС Пресс, 2005. – Вып. 30. – С.4-42.
6. Сніховська І.Е. Механізми, засоби та прийоми мовної гри в сучасній англійській мові: Автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Запоріжжя, 2005.
7. Stageberg, N.C. Structural Ambiguity: Some Sources. – English Journal 55, 1966. – P. 558-563.
8. Nilsen, Alleen Pace, Nilsen, Don L.F. Encyclopedia of 20th-Century American Humor. – Westport, CT: Greenwood, 2000.
9. Schafer, K. Pardon my blooper. – New York: Crest, 1964.
10. Sultanoff S. Exploring the Land of Mirth and Funny // Laugh It Up [Електронний ресурс www.humormatters.com].

Статкевич Л.П.*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МОТИВУ «СМЕРТЬ-ВІДРОДЖЕННЯ» В ПОЕЗІЯХ ТОМАСА СТЕРНЗА ЕЛІОТА

In this article the ritual motives have been identified, interpreted and classified in the poems by Tomas Sterns Eliot «The Waste Land» and «The Hollow Men».

Мета цієї статті – ідентифікувати ритуальні мотиви у творах Еліота періоду пошуку [1], інтерпретувати їх у новому контексті, а також класифікувати за функціональними ознаками.

Для досягнення поставленої мети нашого дослідження корисними стали роботи, присвячені аналізу образної системи та поетичної форми творів Еліота з одночасним аналізом його теорії поезії. Це монографії Дж. Вільямсона, Г. Сміта, П. Слоан, М. Тормелен, Р. Буша, Д. Максвелла, Н. Гіша, Дж. Кван-Террі, Г. Е. Іонкіс, численні публікації С. Д. Павличко та ін. Необхідно зазначити, що переклади поезій Еліота з передмовою та примітками С. Д. Павличко є особливо цінними для українського літературознавства.

У примітках до поеми «Безплідна земля» Еліот писав: «Не лише заголовок, але й задум та значна частина символіки були запозичені з книги міс Джесі Л. Вестон про святий Грааль «Від ритуалу до роману» (Кембрідж, 1920). Безумовно, я щиро вдячний міс Вестон, її книга прояснить важкі місця поеми краще, ніж мої примітки; і я рекомендую її прочитати (окрім інтересу, який вона викликає сама по собі) тим, хто вважає, що розуміння поеми варте зусиль. Є ще одна робота з антропології, якій я теж завдячую, і яка глибоко вплинула на наше покоління, я маю на увазі «Золоту гілку». Я використав два томи: Адоніс, Атіс, Осіріс. Кожен, хто знайомий з цими працями, легко впізнає в поемі чіткі посилання на ритуал родючості» [2, 50]. Найбільш важливим у книзі Дж. Вестон для Еліота було те, що сказання про святий Грааль об'єднало декілька міфів. Цей синтез дозволив створити центральну систему метафор [3, 119]. Дж. Вестон доводила, що смисл легенди про святий Грааль сконцентровано в образі Короля-Рибалки і пояснювала його через календарні ритуали рослинності та родючості. Вона наголошувала на важливості календарних ритуалів «як фактору еволюції релігійної свідомості» [3, 119]. Поза сумнівом, констатує Дж. Вільямсон, ці міфи мають профанне значення, що уможливило їх поєднання в межах однієї легенди та фактично засвідчує те перманентне, що властиве людській природі, та те, що повторюється в індивідуальному досвіді. Еліот запозичив з праці Дж. Дж. Фрезера «Золота гілка» («Golden Bough», 1923) календарний ритуальний мотив «смерть-відродження», який пізніше він глибоко переосмислив у поемах «Безплідна земля» і «Порожні люди». Цей мотив набув значення автоінтераакції, тобто за його допомогою можна встановити міжтекстові зв'язки в системі авторського метатексту. Необхідно зауважити, що міфологема «смерть-відродження» є резонансною у творчості поета, який свого часу активно цікавився як античними, так і сучасними європейськими філософськими теоріями та езотерикою.

У поемі «Безплідна земля» Еліот поетично реалізує календарний ритуал «смерть-відродження», як правило, через міфологеми, які генетично походять від ритуалем. Насам-

* кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германських мов Хмельницького національного університету

перед проаналізуємо епізод ворожби, який містить важливу для декодування підтексту ритуалему. Мадам Созостріс, ворожка з грецько-єгипетським ім'ям, розповідає невидимому герою його долю по картах Таро. Карта героя – загиблій у морі фінікійський моряк Флебас – «the drowned Phoenician Sailor». Смерть у воді – це міфологема «смерті-відродження». Вона репродукується у тексті під впливом тієї частини «Золотої гілки», де проаналізовано календарні ритуали, пов'язані з циклічним умиранням та народженням поганських богів. Серед них – міф про смертного бога Адоніса, який для греків був символом вічної циклічності природи. Згідно з олександрійським культом Адоніса, його статую кидали в море. Цей ритуал символізував повернення бога в царство мертвих, навесні він знову повертався на землю, що в язичників асоціювалося із родючістю землі та достатком у родині. Проте Еліот, імплікуючи древнє ритуальне дійство, надає його змісту протилежної емоційної тональності. Згадаймо перший рядок поеми – April is the cruelest month <...> [4, 37] (Квітень – найжорстокіший місяць). Повернення ґрунтам родючості мешканці безплідної землі не сприймають як радісну та очікувану новину, їм миліша їй безплідність, – саме в такому контексті прочитується перший рядок поеми. Еліот, використовуючи календарні ритуали родючості та достатку, наповнює їх іншим значенням, відмінним від першоджерела, хоча в коментарях відсилає саме до нього [4, 50]. Подібна переорієнтація використання ритуалу родючості характерна для усїєї поеми. Проявляється вона й у загальному ставленні до води як до живильної вологи. Дж. Вестон, вважаючи воду древнім символом життя й у язичників, і у християн, зауважувала, що «все життя зародилося у воді» [5; 6]. За християнським обрядом, як відомо, занурення у воду символізує хрещення. Так, наприклад, у «Посланні св. Апостола Павла до римлян» говориться про те, що всі хрещені з'єднуються з Христом у смерті для того, щоб воскреснути. Міфема Адоніса близька до образу Короля-Рибалки, адже в міфології риба – це символ життя, плодючості. Відомо, що в релігійній літературі середніх віків риба символізувала хрещення (за асоціацією з водою) або ж самого Христа. Близькою є й фрейдистська інтерпретація риби у сновидіннях: це завжди поповнення сім'ї чи бюджету.

Генеалогію образу Флебаса, одного із центральних персонажів твору, можна вивести і з ранньої творчості Еліота, що засвідчує образну автоінтертекстуальність. Згадаймо хоча б Пруфрока, який тоне, прокидаючись від своїх фантазій, тоне в житті і з відразою до життя [7, 222-223]. Проте, якщо провести паралель із наступним трансплантованим рядком, прототекстом якого є репліка Фердинанда із «Бурі» Шекспіра: «Those are pearls that were his eyes» («Де були очі – там перли нині»), то очевидно стає образна амбівалентність. Адже у Шекспіра Фердинанд не лише вижив після страшної бурі, а й знайшов свою любов на острові Просперо. Герою ж безплідної землі необхідно прийняти смерть від води для того, щоб померти для всього гріховного і воскреснути для нового життя. А чи безгрішного? Смерть героя, поетично реалізована в Еліота, позбавлена на безплідній землі свого високого смислу – відродження. Ототожнення Флебаса з богом родючості виявляє думку про те, що смерть – це природний процес органічної природи і не більше. Це не відродження до істинного життя (злиття з божественним абсолютним) і навіть не перетворення в ніщо («пригоршня пилу»), а «відродження-в-смерть». Проаналізуємо фрагмент, де Еліот актуалізує міфологеми «смерть-відродження» бога родючості із використанням біблійної символіки:

What are the roots that clutch, what branches grow
Out of this stony rubbish? Son of man,
You cannot say, or guess, for you know only
A heap of broken images, where the sun beats,
And the dead tree gives no shelter, the cricket no relief,
And the dry stone no sound of water. Only

There is shadow under this red rock,
 (Come in under the shadow of this red rock),
 And I will show you something different from either
 Your shadow at morning striding behind you
 Or your shadow at evening rising to meet you;
 I will show you fear in a handful of dust [2, 38].
 Що то за корінь продовбується, що то за галуззя росте
 На пустирі кам'янистому? О сину людський,
 Не можеш мовити, ні передбачити. Ти знаєш тільки
 Купу розбитих образів, де сонце палить,
 Де мертве дерево тіні не дає, ані цвіркун –
 polegшення,
 Де камінь висохлий, де не дзюрчить вода. Лиш
 Простяглася тінь під скелею червоною
 (Сховайся у тім затінку під скелею червоною)
 І я тобі таке щось покажу, ні крапельки не схоже
 На тінь твою, що вранці бігає слідом твоїм,
 Ані на тінь, що ввечері стрічається з тобою.
 Я покажу тобі сам жах у жмені пороху [8, 71].

У цьому фрагменті слова «roots» (коріння) та «branches» (гілля) символізують бога родючості, який в контексті аналізованого твору не здатний ні щось сказати (say), ні мислити (guess), тобто раціональне та інтуїтивне самопізнання та світосприйняття йому не властиві. Есхатологічний смисл наративу актуалізується апокаліптичними образами, що їх Еліот запозичив із книги Екклезіяста (які в перекладах фактично випадають). Образи «dead tree» («мертве дерево») і «cricket» («цвіркун») є символами кінця світу та смерті людини, покликані змусити мешканців безплідної землі згадати Бога до того, як світ самознищиться. У шостому та сьомому рядку цього уривку поет уводить два християнських символи, які розкривають відносини Бога та людини в сучасному світі. Слово «water», перекладене як «дзюрчання», в цьому підтексті імплікує мотив хрещення. «Rock» (скеля) – традиційний символ християнської церкви, яка в цьому тексті має червоне забарвлення, колір крові помираючого Бога. У Першому Посланні св. Апостола Павла до коринтян (10, 4) вода й скеля не можуть виключати одне одного: «And did all drink the same spiritual drink: for they drank of that spiritual Rock that followed them: and that Rock was Crist» («бо пили з духовного грядущого каменя; камінь же був Христос»). Уявлення про Бога більше не є «безпосереднім переживанням людини», воно пунктирне у свідомості мешканців безплідної землі. У п'ятій частині твору це протиставлення символів стане більш виразним, переростаючи у нав'язливий рефрен:

Here is no water but only rock
 Rock and no water and the sandy road
 The road winding above among the mountains
 Which are mountains of rock without water [4, 47].
 Нема тут води, тільки скеля голісінька,
 Скеля безводна й піщана стежина,
 Що високо в'ється на верхогір'я.
 Гори скелясті, скелі безводні [8, 80].

В аналізованому епізоді бог не дає розради, тінь від скелі не може зробити муку меншою. Бо порівняно зі скелею, людина – лише пригоршня пилу. Мешканці безплідної землі втратили бога в собі, перетворилися на тлінну плоть. Проте людина менше переймається смертю Бога, єдине, що хвилює її – це усвідомлення власної смерті.

Поема «Порожні люди» належить до найважливого у філософсько-поетичному плані періоду – «періоду пошуку». З усього поетичного спадку Еліота цей твір вирізняється нехарактерною для поета простотою стилю та порівняно незначною кількістю текстових трансплантантів. З огляду на це для нас цікавою насамперед є паратекстуальність, яка проявляється у семантичних зв'язках між заголовком, епіграфом та усім текстом. Проаналізуємо цей тип міжтекстових зв'язків у згаданому творі детальніше. Уже у його назві можна виявити своєрідне літературне монтування, джерелом якого є два різні прототексти. Сам Еліот зізнавався, що заголовок свого твору він скомпонував із назви роману У. Морріса «The Hollow Land» та поеми Р. Кіплінга «The Broken Men» (нас цікавлять оригінальні назви творів, тому переклад ми не пропонуємо). У результаті такої інтертекстуально-інтелектуальної гри з реципієнтом у підтексті імплікується пророчий мотив безнадійного та марного існування «порожніх людей», що безцільно блукають у пустелі власної бездуховності. Тексту поеми передують два епіграфи: *Mistah Kurts – he dead* (Міста Курц – він умер) та *A penny for the Old Guy* (Шелінг для старого Гая), які надають значно ширшого смислу як заголовку твору, так і самому тексту, відсилаючи реципієнта до образів духовно спустошених людей, що не можуть досягнути сенс власного буття. Безперечно, тексти-асоціати (епіграфи як семантичні носії прототексту), що їх реципієнт переосмислює у підтексті нового твору, збагачують поему додатковими імпліцитними смислами. Міста Курц – герой роману Дж. Конрада «Серце Мороку» («Heart of Darkness»). Прототекстом цієї цитати без атрибуції є репліка старого слуги-негра, який, повідомляючи про смерть свого господаря, немов підсумовує безславний та марний життєвий шлях людини з великими амбіціями («hollow sham»). Прототекстом другого епіграфа є англійський фольклор. Цитату, до речі, теж без атрибуції, «*A penny for the Old Guy*» («Шелінг для старого Гая») Еліот запозичив із пісні, яку виконують мешканці англійських міст у день святкування «Порохової змови». Для адекватної інтерпретації цього інтексту у новому контексті необхідно вдаватися до історичної ретроспективи. Гай Фокс – терорист-невдаха, якого 5 листопада 1905 р. поліція схопила за мить до організованого ним вибуху будівлі Парламенту, звівши цим самим нанівець багатоденну підготовку. Щороку 5 листопада вулицями англійських міст волочать солом'яні опудала Фокса, щоб у кінці ритуальної ходи їх спалити. Цього дня діти просять символічну милостиню із словами: «*A penny for the Old Guy*». Отже, епіграфи до поеми є одночасно і паратекстуальними (встановлюють асоціативний зв'язок між текстом поеми та прототекстами епіграфів), і метатекстуальними (здійснюється коментуюче посилання на їх прототексти) включеннями. Виступаючи у факультативній позиції твору, вони, тим не менше, повною мірою впливають на декодування імпліцитних смислів твору. У результаті такої інтертекстуально-інтелектуальної гри з реципієнтом яскраво проявляється образна когезія, імплікується пророчий мотив безнадійного та марного існування «порожніх людей», що безцільно блукають у пустелі власної бездуховності. Вельми точно означив подібний стан людства С. Абрамович: «ерозія духовно-культурних цінностей в епоху однобічної орієнтації на самі лише результати науково-технічної революції <...>» [9, 3]. Як сильна позиція твору, вони повною мірою впливають на декодування імпліцитних смислів твору. Зазначену паратекстуальність у цій поезії класифікуємо як архетипний тип інтеракції. Важливий атрибут ритуальних дійств Еліот не випадково уводить у перших рядках твору:

We are the hollow men

We are the stuffed men [2, 56].

Ми люди порожні,

Спустошені люди [8, 86].

Є усі підстави вважати праобразом метафор «hollow men» (порожні люди) та «stuffed men» (соломою напхані) – солом'яні маски язичників, що їх використовували під час ритуальних танців та інших містичних дійств з метою задобрити богів [10, 164].

У заключній, V частині Еліот уводить ще одну досить несподівану ритуалему. Йдеться про ритуальні танці, які традиційно виконувалися колом. Реципієнту пропонується розпізнати цю ритуалему у парафразі «nursery rhymes» – «дитячого вірша». Така стильова когезія демонструє головний принцип поезики Еліота – «поєднання непоєднуваного»:

Here we go round the prickly pear
Prickly pear prickly pear
Here we go round the prickly pear
At five o'clock in the morning [4, 58].
Обтанцюймо кактус колом
Кактус колом кактус колом
Обтанцюймо кактус колом
О п'ятій годині ранку [8, 88].

Щодо прототексту даного інтексту, то ним є відома дитяча пісенька «Here We Go Round the Mulberry Bush». У підтексті поеми зазначена парафраза виконує смислопороджувальну, характерологічну та аксіологічну функції. Окремо слід виділити мотивну функцію, тобто джерело й чинник створення наскрізного текстового елементу. «Prickly pear» (опунція) – вид кактуса з їстівними грушоподібними плодами. На нашу думку, автор, уводячи цей образ у контекст дитячого вірша, імплікує тему «відродження після смерті». Орієнтуючись на мотив відродження, І. Сміт зробив цікаве ототожнення кактуса з «абсолютно фалічним образом» («image purely phallic»), оскільки саме він є символом родючості. Уточнення часу цього дійства «at five o'clock in the morning» («о п'ятій годині ранку») знову актуалізує мотив відродження, дає надію на життя. Як відомо з Біблії, Христос воскрес на світанку, а саме о п'ятій годині. Ритуальні світанкові танці на Пасху символізують циклічність буття, а отже, вічний процес «смерті-відродження». Окрім того, в поезії відбувається імітація давнього ритуалу «Maurole dance», коли першого травня в Англії танцюють навколо оздобленого квітами стовпа (травневе дерево). Генезис цього ритуального дійства «святування травня» сягає ще доби раннього середньовіччя. І. Сміт розглядає зазначену парафразу як ремінісценцію ритуальної пісні «Here we go gathering nuts in May <...> At five o'clock in the morning <...>»: під час цього ритуалу селяни парувалися, що символізувало майбутній багатий урожай [10, 358]. На основі проведеного аналізу можна зробити попередній висновок: ритуалема у контексті зазначеної поезії виконують функцію іронії. У новому контексті вони породжують онтологічно не властиві їм імпліцитні смисли, тобто древнє дійство при цьому сприймається як фарс, адже передбачає інший результат. І на підтвердження наведемо останню строфу цього твору:

This is the way the world ends
This is the way the world ends
This is the way the world ends
Not with a bang but a whimper [2, 59].
Світ кінчається саме так
Світ кінчається саме так
Не вибухом, а вищанням [8, 89].

Переосмислюючи міфологему «смерть-відродження» у власному метатексті, Еліот виступає у ролі пророка (маємо на увазі апокаліптичну картину в останній строфі поезії «Порожні люди»). Проаналізовані ритуалема у контекстах творів Еліота виконують іронічну функцію. Художньо переосмислюючи їх, Еліот заперечує первинне значення цього дійства, виступаючи у ролі пророка. На безплідній землі порожні люди не можуть бути живими у буквальному значенні цього слова, оскільки втратили відчуття межі між добром і злом, так само, як і віру в Бога.

У процесі інтерпретації «чужого слова» у текстах Еліота ми дійшли до таких висновків, що використання ритуалем у так званій «період пошуку» є абсолютно усвідомленим та художньо виправданим засобом поетичного моделювання картини світу Еліота. Окрім того, він має глибоке наукове підґрунтя. Ритуалем Еліот уводить у текст творів за допомогою алюзій та парафраз. Джерелами цих форм інтертекстуальності є англійський фольклор (святкування «Порохової змови» та дитяча пісенька «Here We Go Round the Mulberry Bush»). Їх можна класифікувати як архаїчні. До літературних належить заголовок поезії «The Hollow Men», утворений із назв роману У. Морріса та поеми Р. Кіплінга. Встановлено, що у кожному із означених випадків інтекст завжди «перетягує» характерні для нього у контексті прототексту конотації у новий текст. Саме тому енергія «чужого слова» у інтертексті посилюється, що сприяє породженню нових імпліцитних смислів. З огляду на це, можемо виділити ряд функцій, які виконують аналізовані інтексти у творі. Перш за все – це *структуротвірна* (або текстотвірна), *смыслопороджувальна* та *мотивна функції*. За допомогою ритуалем Еліот актуалізує мотив «смерть-відродження», який у його творах трансформується у мотив «смерть-у-житті». У цьому випадку можна говорити про *аксіологічну* та *іронічну функції* використання аналізованих ритуалем, адже у контекстах творів автор їх переосмислює з точністю до навпаки. Сюди можемо зарахувати *апеляційну функцію*, оскільки твори розраховані саме на ерудованого реципієнта. Сюди ж відносимо й *сигнально-мнемонічну функцію* – функцію впізнавання та здивування. Еліот кодує текст, тісно переплітаючи імпліцитно та експліцитно виражені смисли тим самим програмує реципієнта на інтерпретацію, тому слід говорити й про *трансформаційну* та *інтерпретаційну функції* використаних інтекстів. *Функція генералізації* передбачає посилення закладеного в інтекстах смислу. *Культурно-семіотична функція* полягає в тому, що за допомогою форм інтертекстуальності Еліот повідомляє про свої культурно-семіотичні уподобання, зокрема вузькоспеціалізовану літературу. Ці форми є одним із чинників авторського самовираження. Оскільки Еліот за допомогою «чужого слова» вступає у діалог із своїми попередниками, то очевидною є *комунікативна функція* авторського метатексту. Щодо *типу інтерації*, то її можна класифікувати як *одноступеневу*: $T^1 \rightarrow T$, де T^1 – це прототекст (сюди відносимо наукові праці з антропології, художні твори та англійський фольклор), а T – інтертекст Еліота. Ритуалем у творах автором графічно не маркуються, що ускладнює їхню ідентифікацію та, відповідно, інтерпретацію реципієнтом. Щодо «Безплідної землі», то джерело запозичення ритуалем частково вказано у примітках до поеми, тому атрибуцію можна визначити як неповну.

Коментар

1. - «Період заперечення» – збірки поезій «Пруфрок та інші спостереження» («Prufrock and Other Observations», 1917), «Я Вас прошу» («Ara Vos Prec», 1919), вперше опубліковані в США у 1920 р. як «Вірші» («Poems»);

- «період пошуку» – поеми «Безплідна земля» («The Waste Land», 1922) та «Порожні люди» («The Hollow Men», 1925);

- «період католицизму» – поеми «Великопісна середа» («Ash Wednesday», 1930), «Чотири квартали» («Four Quarters», 1935-1942), цикл віршів «Аріель» («Ariel Poems»), незакінчені поеми «Суїні Агоніст» («Sweeney Agonist», 1926), «Коріолан» («Coriolan»), драма «Скеля» («The Rock», 1934), «Убивство в соборі» («Murder in the Cathedral», 1935), «Воз'єднання сім'ї» («The Family Reunion», 1939), «Вечірній коктейль» («The Cocktail Party», 1950), «Особистий секретар» («The Confidential Clerk», 1954) та «Пристаркуватий державний діяч» («The Elder Statesman», 1959) [1, с. 16].

Література

1. Чертенко А. «И пламя и роза одно» (Вселенные Томаса Стернза Элиота) // Зарубіжна література. – 45 (349) грудень – 2005. – С. 12-24.
2. Eliot T. S. The Collected Poems 1909-1962. – USA. Florida, 1991.
3. Williamson G. A Reader Guide to T. S. Eliot: a poem-by-poem analysis. – 1 st Syracuse University Press, 1998.
4. Eliot T. S. The Complete Poems and Plays 1909-1950 / Ed. by Harcourt Brace & Company. – New York, San Diego, London, 1980.
5. Ellmann M. The Poetics of Impersonality. T. S. Eliot and Ezra Pound. – Cambridge: Harvard Univ. Press, 1987.
6. Sloane P. T. S. Eliot's Bleistein Poems: Uses of Literary Allusion in «Burbank with a Baedeker: Bleistein with a Sigar» and «Dirge». – N. Y.: International Scholars Publication, 2000.
7. Статкевич Л. П. Інтертекстуальні зв'язки в поезії Т. С. Еліота «Любовна пісня Дж. Альфреда Пруфрока» // Наукові праці Кам.-Под. держ. університету, 2003. Вип. 2. Том. 1. – С. 222-223.
8. Томас Стернз Еліот. Вибране. – К.: Дніпро, 1990.
9. Абрамович С. Д. Біблія як форманта культури: Монографія – К.: Видавничий центр КНТЕУ, Чернівці: Рута, 2002. – 230 с. – іл.-Бібліогр.: с. 223-228.
10. Smith G. T. S. Eliot's Poetry and Plays: A Study in Sources and Meaning. Chicago. University of Chicago Press, 1974.

Єфименко В.А.*

АМЕРИКАНСЬКА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКА КАЗКА: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ

The American postmodernist fairytale is analysed in the article. The style transformation is given here.

Жанр казки зазнавав змін протягом усіх історичних періодів, починаючи від романтизму і закінчуючи постмодернізмом. Спробуємо здійснити короткий екскурс в історію та виявити основні особливості, характерні для казок на кожному історичному етапі. Основну частину дослідження буде присвячено особливостям казок періоду постмодернізму.

Характерними ознаками романтизму можна вважати зростання інтересу до дитинства як періоду невинності та бажання зафіксувати таке невинне сприйняття світу. Цей період можна назвати періодом розквіту жанру казки як виду літератури, яка повинна була сприяти розвитку непорочних уявлень дитини. У казках періоду романтизму важлива роль відводиться природі, відносинам між героями та їхнім оточенням, протиставленню штучно створених суспільних конструкцій природним ландшафтам. Серед завдань, які стояли перед авторами казок, було збереження певних дитячих рис в дорослому світі, відкриття справжньої природи людської особистості.

Реалії життя XIX століття, а саме швидке зростання міст, індустріалізація, розширення Британської імперії і торгових зв'язків призводять до зміни уявлень про те, якою має бути дитяча казка, та до переконання в недосяжності ідеалів епохи романтизму. Більшість дитячих книг Вікторіанської доби зображують раціональний світ, в якому панують влада та гроші, проте деякі автори (наприклад, Льюїс Керрол) занурюють читачів у світ фантазії, мрій та гри, які є природнішими для дитячого світосприйняття.

Період кінця XIX століття знаменується появою теорії сексуальності Фрейда, яка ставить під сумнів романтичні образи чистоти та невинності. Автори казок цього періоду починають торкатися таких недитячих тем, як гомосексуалізм (наприклад, казки Оскара Вайлда). Моралізаторські нотки в казках цього періоду ще залишаються, але з'являються і нові мотиви – іронічний, а подекуди сатиричний погляд на світ. Наголошується, що шлях до дорослого життя інколи буває тернистим. Іронія та підтекст, які починають використовуватися в казках, приваблюють дорослу аудиторію. Інші казки – цілковито дитячі, з фантастичними героями, магічними подіями, знаменували повернення до доброї старої казки. Так, Френк Баум, автор казки «Чарівник Країни Оз» називав свою творчість «a modernized fairy tale, in which the wonderment and joy are retained and the heartache left out» [4, 53]. Зобразивши захоплюючу подорож фантастичним світом, Баум водночас піддає критиці цінності, які уособлюють цей світ, і які мали багато спільного з цінностями «Позолоченого століття» в Америці.

У казках періоду модернізму вперше приділяється увага процесу розгортання оповіді, широке розповсюдження набули експерименти з написанням слів та граматичними структурами. Захоплення модерністів пошуком нових форм вираження, не обтяжених

* кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

умовностями, привертало увагу до дитячої мови, яка надавала можливості для інновацій. Так, Джеймс Джойс починає свою повість «Портрет митця замолоду» традиційним казковим зачином:

Once upon a time and a very good time it was there was a moocow coming down along the road and this moocow that was coming down along the road met the nicens little boy named baby tuckoo ... [3, 223]

Використання повторів та вигаданих слів має багато спільного з технікою потоку свідомості, яку почали використовувати письменники-модерністи для досягнення більшої достовірності в передачі думок своїх героїв. Для казок даного періоду характерним є розмивання кордонів між реальністю та фантазією, відхід від дидактичної та моралістичної спрямованості традиційних казок, відведення більш активної ролі читачеві.

Літературна течія постмодернізму виступила проти вкорінених умовностей модернізму, намагаючись розширити можливості літератури, стерти кордон між реальністю та вигадкою. Відмовившись від таких традицій реалізму, як імітація дійсності, зв'язність та лінійність оповіді, постмодернізм висунув на передній план такі поняття, як безпорядок, фрагментарність, порушення послідовності та відхилення від теми. Під впливом постмодернізму традиційна казка зазнала найбільших жанрових трансформацій. Цілком очевидно, що не всі сучасні казки можуть розглядатися в постмодерністському ракурсі, але дана стаття присвячена аналізу саме таких казок.

Основними критеріями, які вирізняють казку (зокрема, чарівну казку) поміж інших літературних жанрів, є наступні: вона відображає багатовікову усну традицію (звідси – набір певних мотивів, специфічний зачин, повтор однотипних дій, оптимістична кінцівка); казка розповідає про вигадані, чарівні, події; нарешті, одним із її завдань є надання морального уроку [1, 112].

У постмодерністських казках основні жанрові ознаки казки збереглися, проте зазнали значних трансформацій. Беручи за основу певні класичні казки, письменники-постмодерністи зберігали знайомий сюжет та героїв. Звичайно, ступінь дотримання сюжету є різним, деякі постмодерністські казки обмежуються окремими фрагментами або персонажами популярної казки (наприклад, «Білосніжка» Д.Бартелма [2] присвячена періоду проживання Білосніжки у гномів). Крім того, письменники-постмодерністи вдаються до численних варіацій сюжету, наповнюючи його все новими і новими деталями, часто-густо запозиченими з попередніх версій даної казки. Так, Р.Кувер [6] в своїй повісті «Дика Роза» («Briar Rose») переповідає різні версії казки «Спляча красуня». Нарешті, постмодерністські казки зазвичай пропонують пародійну інтерпретацію знайомих казкових сюжетів.

Чарівне, надприродне оточення, характерне для традиційних казок, також зазнає суттєвих змін. В деяких казках магічне існує нарівні з реальним, інколи навіть важко провести грань між реальністю і фантазією, коли реальні, на перший погляд, події виявляються сном, мріями або галюцинаціями героїв (як це відбувається в «Дикій Розі» Р.Кувера). У деяких казках автори навіть віддають перевагу реалістичним елементам, намагаючись вирішити конфлікти, що виникають в оповіді, не фантастичним, а цілком раціональним способом. Стосовно моралістичних уроків традиційних казок, то переважна більшість постмодерністських казок не ставить перед собою подібних завдань.

Як правило, в постмодерністських казках немає щасливого кінця або взагалі будь-якої визначеної кінцівки. Принцип «Добро обов'язково перемагає зло», характерний для традиційних казок, у даному випадку не спрацьовує. Інколи автором пропонується декілька кінцівок, але всі вони є непереконливими. Вживання певних шаблонних фраз (таких, як «once upon a time», «happily ever after») відбувається переважно поза контекстом.

Хоча дитяча казка і не має вікових обмежень (як зазначав письменник Джон МакДональд «I do not write for children, but for the childlike, whether of five, or fifty, or seventy-five»

[9, 7]), постмодерністська казка тяжіє саме до дорослої аудиторії. Це пояснюється, в першу чергу, тенденцією торкатися заборонених тем (таких, як секс, жорстокість) та занадто ускладненим сюжетом.

Класична казка базується на багатьох умовностях, які викликають певні очікування у читачів. Постмодерністські казки не виправдовують даних очікувань, в першу чергу, завдячуючи особливостям своєї наративної структури, візуальному стилю та іншим компонентам, що відображають непередбачуваність постмодерного світу. Характерною рисою постмодерністських казок, як уже зазначалося вище, є відсутність лінійної оповіді та традиційної наративної структури. На зміну лінійному приходять кругове розгортання сюжету з фальстартами, несподіваними поворотами, сюжетними ходами, які ведуть в нікуди, та іншими подібними наративними стратегіями.

Концепція автора, який володіє певним вищим знанням, та ступінь авторської влади, яку дитячі письменники використовували в своїх казках, як вже зазначалося вище, змінювалися відповідно до історичних та культурних змін. Для казок періоду постмодернізму характерним є відсутність традиційного всезнаючого оповідача, розповідь про певну подію ведеться з різних точок зору. Повтори з варіаціями, альтернативні шляхи розгортання сюжету - усі ці прийоми перетворюють текст казки на своєрідну гру для читачів, які повинні самостійно інтерпретувати і реконструювати оповідь.

Герої традиційних казок є, як правило, схематичними персонажами, які знають свою місію та покійно її здійснюють. На відміну від них, герої постмодерністських казок є більш комплексними персонажами, які демонструють власне збентеження, сумніви щодо дій інших героїв та власної ролі. Так, принц з оповідання Р.Кувера [5] «Мертва королева» («The Dead Queen») з його останньої збірки казок «Знову дитина» («A Child Again») відчуває змішані почуття до Білосніжки та королеви, а також невпевненість у правильності власних вчинків. Усе це також іде врозріз із очікуваннями читачів. Часто-густо багатогранність персонажів підкреслюється ілюстраціями, які є невід'ємною складовою тексту казки.

Зупинимось детальніше на аналізі сучасної американської постмодерністської казки «Дика Роза» Р. Кувера. Як вже зазначалося, в її основу покладені різні версії традиційної казки про Сплячу красуню. Цей сюжет відомий нам, насамперед, з однойменної казки братів Грім. Вона закінчується пробудженням головної героїні після столітнього сну від поцілунку принца і весіллям. Але існують і інші, більш ранні версії даної казки. Так, сюжет казки італійського письменника Джамбаттисти Базила «Сонце, Місяць і Талія» [2] багато в чому перегукується з традиційним, але існують досить істотні відмінності. Зокрема, головна героїня на ім'я Талія пробуджується після того, як один з двох дітей, яких вона народила, знаходячись уві сні, висмоктує занозу з її пальця. Король, який є батьком дітей, вирішує ще раз навідатися до Талії. Коли він бачить її живою та ще й з двома дітьми, то дуже радіє і проводить багато часу з ними. Коли ж про це дізнається дружина короля, вона намагається з'їсти Сонце та Місяць (так звали близнюків), а Талію кинути у вогонь. Але Король вчасно повертається і перешкоджає цим підступним планам, а свою дружину карає, наказавши кинути її у вогонь. Закінчується казка одруженням Короля з Талією.

Шарль Перро в своїй казці «Спляча красуня в лісі» [5], яка з'явилася майже через 50 років після казки «Сонце, Місяць і Талія», взяв за основу варіант Джамбаттисти Базила, внісши певні зміни. Так, головня героїня прокидається просто тому, що сплив час закляття, дивовижним чином саме в цей момент біля її ліжка опиняється принц, і вони того ж дня одружуються. Після цього в них з'являються діти Ранок (в деяких перекладах Аврора) і День. Тема канібалізму залишається – мати принца була людоджеркою і наказала приготувати їй Талію з дітьми. Але знов таки, як і в італійській казці, все закінчується благополучно.

Повість Роберта Кувера «Дика Роза» є сучасною інтерпретацією історії про Сплячу красуню. Щоправда, починається вона тоді, коли головна героїня вже знаходиться в лютаргичному сні, під час якого фея, яка нею опікується, розповідає їй різні варіанти історії про Сплячу красуню. І зовнішня сюжетна фабула, і те, що відбувається в думках героїні, базується на багаторазовому переповіданні традиційного сюжету. Серед інших присутній варіант Базила, але Кувер широко використовує прийом гіперболи. Так, у Сплячої красуні виявляється не двоє, а багато дітей, народжених від різних принців. Коли про дівчину дізнаються дружини принців, вони влаштовують в палаці Сплячої красуні велику вечірку і готують сто страв з її дітей, одну з яких автор описує в найменших подробицях:

these wives threw a big party at Beauty's place and cooked up all her children in a hundred different dishes, including a kind of hash, sauced with shredded onions, stewed in butter until golden, with wine, salt, pepper, rosemary, and a little mustard added, which they particularly enjoyed [6, 19].

Ще однією варіацією даної історії є історія про те, як дружина-людоджерка підсмажила Сплячу красуню на вогні і пригостила свого чоловіка принца (щоправда, йому м'ясо здалося дещо жорсткуватим – *being more than a century old as it was* [6, 51]). Щодо дітей, то їх королівське подружжя забрало до себе, і жили вони так довго та щасливо. Як бачимо, пародія є одним із улюблених прийомів з арсеналу автора. Проте текст Р. Кувера – це не лише пародійна інтерпретація різних версій історії про Сплячу красуню, а й твір про природу казок, причини того, чому казки продовжують цікавити нас на різних етапах нашого життя.

Таким чином, жанр казки зазнавав змін протягом усіх історичних періодів, але найбільші інновації характерні для постмодерністських казок. Жанрові трансформації торкнулися як структурних компонентів казки, так і наративних стратегій, відносин між автором і читачем.

Література

1. Aron P., Saint-Jacques D., Viala A. *Le dictionnaire du Litteraire*. Paris: PUF, 2002.
2. Barthelme D. *Snow White*. NY: Simon & Schuster, 1996.
3. Basile G. *The Pentamerone*. Translated by B. Croce. NY: Dutton, 1932.
4. Coover R. *A Child Again*. San Francisco: McSweeney's Books, 2005.
5. Coover R. *Briar Rose*. NY: Grove Press, 1996.
6. Gardner M., Nye R. (ed.) *The Wizard of Oz and Who He Was*. East Lansing: Michigan State University Press, 1994.
7. Joyce J. *Dubliners. A Portrait of the Artist as a Young Man*. Moscow: Progress Publishers, 1982.
8. Lang A. (ed.) *The Blue Fairy Book*. NY: Dover, 1965.
9. Thacker D., Webb J. *Introducing Children's Literature*. London, NY: Routledge, 2005.

Нагачевська О.О.*

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ДЖОЙС КЕРОЛ ОУТС

The article deals with the postmodernist tendencies in Joyce Carol Oates' works. The author defines writer's artistic and aesthetic views and analyses her novel «Blond» (2000).

Характерними рисами творчості американської письменниці Джойс Керол Оутс є складність, суперечливість і неоднозначність, що відображає зміну духовних орієнтирів і трансформацію культурного та соціального простору в США протягом останніх десятиліть ХХ та початку ХХІ століття. В Україні, а також у країнах пострадянського простору доводиться констатувати недостатнє дослідження її творчості (окремі статті та рецензії Т.Денисової, Н.Висоцької, М.Анастасьєва, Г.Анікіна, О.Зверєва, Г.Злобіна, М.Коренєвої, О.Мулярчика, М.Пальцева). У російській та українській науковій думці не існує єдиного підходу до вивчення Дж.К. Оутс – цієї визначної постаті ХХ ст., тим більше, що залишається багато нерозкритих матеріалів і тем її доробку, адже не проводився аналіз її сучасних романів. Тому наше дослідження є актуальним.

Мета дослідження полягає в тому, щоб визначити місце Джойс Керол Оутс у постмодерністській парадигмі літератури США і, ширше, в сучасному літературному процесі.

Впродовж останнього десятиліття письменниця використовує складний метод інтегрування та стилізації усталених форм із новими тенденціями постмодернізму, хоча творчість Оутс не можна інтерпретувати як *субо* постмодерністську. На думку Дж.К. Оутс, серйозний письменник перебудовує реальність, як того вимагає мистецтво, сподівається знайти унікальне естетичне бачення, досягти вершин красномовства; але реалістичність зображення завжди є основою різноманітності творчості [1].

Дж.К. Оутс не погоджується з письменниками-постмодерністами, які підкреслюють не лише складність, а й непотрібність написання в наш час нових оригінальних літературних творів, ратують за злиття масової та елітарної літератур. Вона визнає це своєрідним інтелектуальним глухим кутом, підкреслює, що їхнім творам бракує зацікавленості людиною: вони є лише виявом майстерності розуму [2, 178].

На нашу думку, для Дж.К. Оутс більш привабливими є погляди Л.Хатчен, яка зосереджується у своїх дослідженнях на проблемі адекватного відтворення людського досвіду та подій у літературі постмодернізму. Дослідниця відстоює ідею зближення у постмодернізмі високої та масової культури, використання іронії для одночасного перебування на критичній відстані від зображуваного і злиття коментарів до тексту з самим текстом [3].

Найважливішим розходженням Дж.К. Оутс із постмодерністами є погляди на роль митця й мистецтва в сучасному суспільстві. Наприклад, Дж.Барт висуває і обґрунтовує принцип етичного нігілізму творця. Суть його в тому, що митець повинен бути морально нейтральним і, незважаючи на власні симпатії людини чи громадянина, залишатися байдужим до будь-яких цінностей, котрі не стосуються його творчості [4; 5].

* старший викладач кафедри романо-германських мов Хмельницького національного університету

Кредо Джойс Керол Оутс – бути свідком сучасного життя і відобразити його в усіх проявах. На думку Дж.К. Оутс, художник мусить відчувати себе жерцем мистецтва, який зобов'язаний «не пасивно сприймати світ, а наполегливо конструювати його у власній свідомості [6, 37]». Бачення світу втілюється у стилі, особистість автора виражена його «голосом». На увагу заслуговує також і експериментальне мистецтво.

Письменниця вважає, що твори можуть бути «популярними» і водночас якісними та своєрідними. Така думка частково збігається з ідеєю постмодерністів про синтез високого (елітарного) мистецтва та масового. Але різниця все-таки є (і велика): Оутс говорить не про літературу «для обраних», а про талановиті, своєрідні твори, написані майстрами слова, які б зацікавили як високоосвіченого, так і читача, недосить обізнаного з особливостями літературного розвитку.

У своїх творах – як у реалістичному, так і в «антиреалістичному» проявах – Оутс являє собою досить цікавий випадок автора, який вдало синтезує найкращі засоби різних літературних традицій. Її творчості притаманні риси експерименту та гри. Письменниця свідомо виходить за межі існуючих жанрів, поєднуючи у творах часом важко поєднувані естетичні принципи. Її тексти містять довготривалі відступи, вільні від умовностей діалоги з включенням у їхню канву різних творів і письменників (не тільки сучасних, але й тих, що відносяться до минулого).

На нашу думку, в романах і оповіданнях останнього десятиліття письменниця експериментує: намагається поєднати найкращі досягнення реалістичної і романтичної літературної традиції з *окремими засобами постмодерністського роману*. Така думка ґрунтується на аналізі художньо-естетичних принципів Дж.К. Оутс. Оутс є спадкоємицею американської культури, живе й творить в атмосфері культурних, соціальних і економічних змін. Але потрібно взяти до уваги ідеї Дж.К. Оутс про можливість співіснування різних жанрів в одному романі, про можливість існування високоякісних творів, які є одночасно популярними, про необхідність експерименту в творчості письменника. Звідси, як ми вважаємо, походить і феномен схрещення різних літературних традицій та світогляду (реалізму, романтизму, постмодернізму), в результаті чого з'явилися романи, у яких Дж.К. Оутс залишається вірною своєму головному завданню митця – бути свідком і розкривати глибинні проблеми особистості в суспільстві, користуючись різноманітними художніми засобами. Найкращим прикладом наявності постмодерністських тенденцій у творчості Оутс буде аналіз її роману «Білявка» (2000).

Існує велика кількість тлумачень терміна *постмодерністський роман*. За Ф.Джеймсоном, «Постмодерністським романам не вистачає алегоричних засобів, щоб відобразити чи змодельювати систему, через те, що вони, по суті, збудовані з самореферентним розумінням реальності [7, 349]». Його критичний погляд фокусується на постмодерністських засобах таких, як *стилізація*; та методі, коли «письменники не мають справи з історією, через те що вони – політично нейтральні [7, 350]». Власне визначення пропонує Патріція Во (Patricia Waugh): «Децентралізований та фрагментарний суб'єкт більшості постмодерністських творів є таким, чиє існування базується на дезінтеграції існуючої віри в можливість повної реалізації автономного суб'єкта [8, 328]».

Ми, у свою чергу, зосередимось на методі, за допомогою якого в романі використовується авторський погляд із сучасного на минуле у формі розповіді головної героїні, якій властива висока самосвідомість: це характерно для постмодерністського відображення минулого, коли «історія повертається до тих різноманітних складників людської спільноти, кого Історія позбавила історії, і створюється контр історія Історії [9, 118]». Як пише Лінда Хачеон, «якщо минуле відоме нам сьогодні через його текстуалізовані відбитки (які, подібно до всіх текстів, завжди відкриті для інтерпретації), тоді написання як історичної, так і історіографічної метапрози стає формою комплексного інтертекстуального пере-

хресного посилання, яке діє в середині (і не заважає) його невідворотно хаотичного контексту [3, 81]».

Творчості Оутс характерні неприйняття будь-яких догм стосовно людини та світу, дотримання принципу множинності, толерантності, невизначеності істини буття, переосмислення традицій та критичне ставлення до шаблонів сприйняття, присутність певних елементів гри, інтертекстуальності, теми пошуку самоідентичності, бажання зацікавити та повернути літературі читача, що уможливлює прочитання її творів у постмодерністській парадигмі.

У романі Дж.К. Оутс «Білявка» (2000) представлений оутсівський складний метод інтегрування реалістичної, романтичної та постмодерністської літературних традицій, поєднуються різні художні засоби з метою створення реалій життя та іронічної перспективи, драматизації деяких ключових історичних подій і т.п. Авторкою створено новий образ Мерилін Монро, який суттєво відрізняється від образу, сформованого суспільством, і містить складне сприйняття особистості реальної Норми Джин. У романі використовується авторський погляд із сучасного на минуле у формі розповіді головної героїні, якій властива висока самосвідомість.

Реалістичні наративні засоби – такі, як щоденники та внутрішні монологи Норми Джин – використовуються письменницею для того, щоб розкрити характер Монро та подати її публічний образ. Історична основа дозволяє поєднати наявні в романі ідеї з реальними проблемами та подіями. Мета автора не стільки створення атмосфери правдоподібності, скільки нове відтворення історичної жінки – Монро, а також того часу, в якому вона жила, що дозволило змалювати досить широку панораму минулого та дати йому переоцінку.

Оутс komponує нові літературні форми з уже наявного матеріалу, що дає привід говорити про інтертекстуальність роману. Письменниця відбирає окремі уривки з текстів, написаних власне Нормою Джин або іншими авторами про неї, а у примітках вказує джерела цитувань та звертає увагу на ті моменти в романі, яких вони стосуються. В тексті використовуються кліше з газет, постери із зображеннями Мерилін, відбитки її губної помади, фотографії, тексти пісень з кінофільмів, у яких Монро грала головні ролі, назви студій. Транскрипція в цьому в творі Оутс править за сценарій для головної героїні, за яким та «грає у житті», як у виставі. Але текст Дж.К. Оутс не можна розглядати як власне інтертекст. Авторка перетинає певні межі різних текстів, вибирає потрібне їй на даний момент, щоб створити власну художню мозаїку. Вільне пересування митця приводить до порушення усталених норм певних цілісних структур, що створює враження гри.

Ігровий чинник, що, за визначенням критиків (К.Неш, Л.Хатчен, Дж.Клиноквіца), зумовлює особливості художнього варіанту постмодерністської картини світу, для романів Оутс не є головним стрижнем, навколо якого розгортається дія, структуруються характери тощо. Але романістка використовує окремі елементи гри, зокрема, гру з літературними жанрами, гру з поширеними у суспільстві міфами й стереотипами мислення, гру з міфологічними та історичними елементами. Крім того, авторка апробує важливі з погляду особливостей постмодерністської гри прийоми, а саме: гра з реальними персонажами попередніх творів, гра з читачем і текстом, гра в літературу (в реалістичний роман, романтичний, постмодерністський). У романі нескладно побачити майстерне втілення різних жанрових форм. Такий формальний експеримент є спробою залучити читача до інформативної дискусії.

Отже, в романі «Білявка» Джойс Керол Оутс зосереджується на новому відтворенні життя популярної історичної постаті жінки, використовуючи художні новації та ідеї щодо проблеми «життя й гри». В романі тема пошуку власної ідентичності через обігрування міфу про Попелюшку стала центральною у філософському та естетичному наповненні

твору. Співіснування та взаємодія реалістичності й експериментальних художніх прийомів, творче спілкування з читачем свідчать про відповідність текстів Оутс загальним тенденціям *постмодернізму*, і є цінним матеріалом для дослідження американської літератури другої половини XX та початку XXI століття.

Література

1. Oates J.C. *The Edge of Impossibility: Tragic Forms in Literature*. – N.Y.: Vanguard, 1972.
2. Germain D. *Author Oates Tells «Where She's Been, Where She's Going»*. – Milasso, 1989.
3. Hutcheon L. *The Politics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. – London & N.Y.: Routledge, 1989.
4. Barth J. *The Friday Book. Essays and Other Nonfiction* – N.Y.: A Perigee Book, Putnam Publishing Group, 1984.
5. Barth J. *Further Fridays. Essays, Lectures, and Other Nonfiction, 1984 –94*. – Boston & N.Y.: Little, Brown & Co, 1995.
6. Oates J.C. *The Profane Art: Essays and Reviews*. – N.Y.: Dutton, 1983.
7. Jameson F. *Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. – London: Verso, 1991.
8. Waugh P. *Stalemates?: Feminist, Postmodernist and Unfinished Issues in Modern Aesthetics*. – Rice, 1997.
9. Спанос В. Сучасна Теорія та відновлення забутого // Вікно в світ. – 1999. – № 5. – С.112–121.

Nadiya Govorun*

AMERICAN LITERATURE ON THE VERGE OF THE 19TH - 20TH CENTURIES: THE SEARCH FOR A NEW PROTAGONIST AND A NEW CODE OF CONDUCT

У статті досліджуються основні історичні, політичні, економічні та моральні протиріччя, які формували соціо-культурну свідомість американських письменників і змусили їх шукати нового героя ХХ століття, а також історію американського роману, жанру, що відповідав потребам таких письменників як Джек Лондон, що прагнули відродити міф «фронтіру». В американському романі завжди прослідковуються романтичні тенденції, що дозволяють його автору виразити інтелектуальні та моральні ідеї, виходячи за рамки повсякденної дійсності.

«Despite the varied dreams and the many experiences of success that mark the culture of the United States, the burden of our history teaches us that we should not speak of that success unless we are prepared to confront its costs by seeing it as its victims – those sacrificed for it – saw it».

(David Minter. A cultural history of the American novel)

Literary history becomes a cultural drama in which authors, texts, and nonliterary events enter into multivalent relationships with readers. Since both the literary works and the events represent interesting fusions of the real and the imagined, they provide ways of examining the structures and procedures of society as well as the structures and the procedures of imagining during crucial years of the late nineteenth and early twentieth centuries. In them, the central and the marginal, the established and the revisionary find unequal expression.

The government of the United States proclaimed its hegemony in the New World with the Monroe Doctrine, the idea of which may be formulated: «America for the Americans». This meant that foreign governments should no longer interfere with the policy of the former colonies; and that those who wanted to live in America had to become American citizens. While declaring itself the land of the free, the United States has repeatedly demonstrated its willingness to deal with those who violate its written and unwritten rules limiting resistance. It tells us a great deal about the varied means of influence and the vigilance of the American society that writers as different in their background, social status and disposition as Fenimore Cooper, Theodore Dreiser and Jack London have added their protagonists to its list of victims. But even when it has tilted towards the dream of perfect order, the American society has continued to honour the counterdream of total freedom, as though mindful that no culture can survive by embracing one of these dreams abandoning the other. The need to form a consensus about the past and the future stems in part from the country's sense of being deliberately created as a nation, which goes with its sense of vast purpose; in part from its ancestry from older cultures, which goes with its

---

* викладач кафедри теорії та методики навчання англійської мови Київського міського педагогічного університету імені Б.Д.Грінченка

sense of being ever-young; and in part from its sense of religious, moral, regional, racial, and ethnic diversity, which goes with its sense of being a confederation as well as a nation.

Thus most characteristic American fiction has been shaped by the contradictions and not by the unities and harmonies of the culture. The contradictions which have vivified and excited the American imagination seem traceable to certain historical facts. First, there is the solitary position man has been in the New World, a position very early enforced by the doctrines of Puritanism and later by frontier conditions and by the very institutions of democracy as they evolved in the eighteenth and nineteenth centuries. Second, the quality of New England Puritanism had a strong effect on the earlier writers and entered deeply into the national consciousness. As apprehended by the literary imagination, New England Puritanism – with its opposition of the kingdom of light and the kingdom of darkness, its eternal contraries of good and evil – seems to have recaptured the sensibility. The third source of contradiction lies in the dual allegiance of the American, who in his intellectual culture belongs both to the Old World and the New.

Between 1890 and 1940 the novel continued to reign in the literature of the United States as the most popular and the most possible form of imaginative literature. The American novel tends to rest in contradictions and among extreme ranges of experience. When it attempts to resolve contradictions, it does so either in melodramatic actions or in pastoral idyls, although intermixed with «American humour». These qualities constitute the uniqueness of that branch of the novelistic tradition which has flourished in the USA. They help to account for strong element of romance in the American novel.

The English novel has been a kind of imperial enterprise, an appropriation of reality with the high purpose of bringing order to disorder. By contrast, the American novel has usually seemed content to explore rather than appropriate and civilize the remarkable and in some ways unexampled territories of life in the New World and to reflect its anomalies and dilemmas. It has not wanted to build an imperium but merely to discover a new place and a new state of mind. The states of feeling, and the language in which they are framed, are sometimes very intricate in American novels. Yet those tides of feeling and language seem to be at variance with the simplified actions and conceptions of life the novels present. The origins of this anomaly must be again sought in the contradictions of the American culture. Towards the end of the nineteenth century the complexity of feeling gradually proceeds to tension. It is a political tension in its origin, although it was the result of a struggle to close the split in American experience, to discover a unity that – for the artist especially – was not there. The nature of the division that supported this conflict took on many forms concurrently; it was an opposition between tradition and progress or between the past and the future; between Europe and American liberalism and reaction, aggressive acquisitive economics and benevolent wealth. These same divisions existed in Europe also, but there they were more ballasted by a denser social medium, a richer sense of the past, a more inhibited sense of material possibilities.

Fenimore Cooper and, some decades later, Jack London in their books are not inspired by an impulse to resolve cultural contradictions but by the sheer romantic exhilaration of escape from culture itself, into a world where nature is terrible and beautiful, where human virtues are personal and alien, and where contradictions are to be resolved only by death, the ceaseless presence of which endows all irrationalities of life with an unspeakable beauty.

Among a number of related contradictions in American life one may account for a disparity between ideals and practice, a lack of connection between thought and experience. In aristocratic societies there was a shared body of inherited habits, attitudes and institutions that stood in a mediating position between the individual and the state. This was not true in a democracy that might produce great confusion in philosophy, morals and politics and basic instabilities in literary and cultural values. Thus American progressive minds tried to discover democratic

equivalents for those traditional habits of mind which in aristocracies had moderated and reconciled extremes in thought and experience.

As mentioned above, the history of the American novel since the earliest days, in its most original and characteristic form, is not only the history of the rise of realism but also of the incorporating an element of romance. The process of the amalgamation of realism and romance has been going on.

The novel renders reality closely and in comprehensive detail. It takes a group of people and sets them going about the business of life. We come to see these people in their real complexity of temperament and motive. They are in explicable relation to nature, to each other, to their social class, to their past. Character is more important than action and plot and probably the tragic or comic of the narrative will have the primary purpose of enchancing our knowledge of and feeling for an important character, a group of characters, or a way of life. By contrast, the romance feels free to render reality in less volume and detail. It tends to prefer action to character, and action will be freer in a romance than in a novel, encountering less resistance from reality. The characters are not complexly related to each other, to society or to the past. Human beings on the whole are shown in ideal relation – they share emotions only after they have become abstract or symbolic. Character becomes somewhat abstract and ideal, so much in some romances, that it seems to be a function of plot. The plot is expected to be highly coloured. The romance will more freely shift towards mythic, allegorical and symbolistic forms. In American romances it does not matter much what class people come from, and when the novelist would arouse our interest in a character by exploring his origin, the romancer will probably do so by enveloping it in mystery.

Besides the more obvious qualities of the picturesque and the heroic, an assumed freedom from the ordinary novelistic requirements of verisimilitude, development and continuity; a tendency towards melodrama and idyl, characteristic features of American novel are a more or less formal abstractness and, on the other hand, a tendency to plunge into the underside of consciousness; a willingness to abandon moral questions or to ignore the spectacle of man in society or to consider these things only indirectly or abstractly.

The best American novelists have found uses for romance far beyond the escapism, fantasy and sentimentality often associated with it. In the very freedom of romance from the conditions of actuality there are certain potential virtues of the mind, which may be suggested by such words as rapidity, irony abstraction, profundity. These qualities have made romance a suitable and an inevitable vehicle for the intellectual and moral ideas of the American novelists.

At the turn of the twentieth century, a wide array of interactive events and developments – periods of prosperity and depression; new technologies; waves of immigration; rapid urbanization; a new, centralized form of corporate capitalism; Great War; the cult of personal pleasure; rapid communications; rapid transformations in the lives of black Americans; the emergence of the «new woman» as a writer and a protagonist – changed society. They also changed the alienation and the fascination writers experienced as they confronted the nation's changing scene. Artists in general and novelists in particular became more self-conscious and self-absorbed because the pace of change seemed almost out of control and because the arts were becoming their own absolutes.

With the rise of psychology came new awareness of the ways culture shapes consciousness and consciousness shapes experience as the apprehension and the measure of what happens to human beings as social creatures, as though to remind that language is one of the chief means of apprehending and measuring human experience. Responding to these developments, novelists started aggressive experiments in technique. They deepened the sense of tension between lived time – the flow of human experience within the world – and words more or less fixed on

the pages of a book; and they tilted the novel toward the formal self-consciousness and the open-ended improvisation.

Major parts of the United States remained rural and agricultural well into the twentieth century. But a new way of life was emerging, and it was urban, industrial, commercial, affluent and secular. New York, Chicago, Boston became bustling centres of trade, commerce, stockyards, railroads and boastful demonstrations of transformation of «*desolate wilderness and a dreary landscape into a glittering world of technological wonders*» by means of «*energy, ingenuity and discipline*» (Daniel Burnham, the Chicago architect). In traditional village cultures people acquired a sense of slow time and thus of sequence based on shared knowledge, they definitely knew «*what they, their families, and neighbours had done before, during, and after the Revolution*» [1], their lives acquired historical meaning as parts of a cultural narrative. Cities, by contrast, celebrated the new and the present, urban culture reflected a tension between nature as realm from which human life had evolved and culture as a product of human hands doing the work of human minds, a dissociation between the sensory world of nature and the motions of human minds. Philosophic «modernism» that arose in great cities demanded a new type of protagonist, «*born of contact between the new and the old energies*» (Henry Adams, *Education*). This search for a new protagonist for the modern world was a search for a new code of conduct in the world driven by forces of technology and private property. Writers of the twentieth century – Frank Norris, Frederick Turner, Jack London – went on looking to the nation's early frontiers for models, as «*the dominant traits of the nation – strength and inventiveness of mind, restless, nervous energy, dominant individualism – were traits of the frontier, the Great West*» (Frederick Turner, «*The Significance of the Frontier in American History*»).

The emergence of Jack London as a writer-hero of the years before World War I could be easily explained by the above demands. London had a talent for turning personal adventures into fiction. He worked as a sailor, an oyster pirate, and Klondike prospector, spent thirty days in jail for vagrancy, lived for several months as a tramp in the East End of London, covered the Russo-Japanese War and the Mexican Revolution for periodicals. During years of natural adventurism and imperialism, he kept on finding new frontiers to write about. In his fiction society mirrors nature because it is dominated by elemental struggle, as a truly savage realm where there was «*no law but the law of club and the fang*». Jack London presents life in frontier terms, as a struggle of instincts and wills as well as weapons. He thus locates in the societies of the modern world disguised versions of the conflicting impulses and desires that he observed in nature. The modern city's slum becomes a frontier savagery, an indictment of the new-promoted money-based, class-ridden society. Yet in writing about society's victims, London presents himself as a heroic superman. Together with the desire for social justice and sympathy for society's outcasts, London's writings are obviously full of fascination with nature as a scene of the struggle for survival and with human beings as animals shaped by primal forces that can never be obliterated. In his repeated attempts to enter the consciousness of animals, his fascination with the human urge to recapture elemental, ecstatic forms of consciousness, through moments of struggle with primal forces, survived. These moments, according to London, belonged to an elite who were willing to risk everything. Having come to embody the skills and traits of his primal community, Buck, St. Bernard-shepherd hero in *The Call of the Wild* (1903), becomes its leader because, as a courageous, skillful killer, he knows how to survive «*triumphantly in a hostile environment where only the strong survived*». Buck is a natural aristocrat who commands the life around him by virtue of his superiority. Through Buck London reconnects us, the readers, with the natural world from which we are descended and to which we still belong. Behind the primitive cause of reawakening our ties to unthinking nature lay a conviction that, in their effort to conquer nature, modern industrial-commercial-bourgeois societies have created a false relation between humans and nature, and thus between humans and themselves. The victim of such re-

lation is Martin Eden, London's another protagonist (*Martin Eden*, 1909), a writer whose life bears striking resemblance to London's own. It is a story of a young man who rises from obscurity to fame, from rags to riches, from slum streets to fancy hotel suites. Through self-education and with Nietzschean persuasion that the «world belongs to the strong», Eden becomes a wealthy writer, forcing his materialistic, class-conscious society to acknowledge his superiority. But the more his society honours and rewards him, the more he despises it. He realizes the power of society to shape human lives and human values, including his own and those of Ruth Morse, the girl he once idealized. He stops writing because he no longer believes in his work. Unable to find any sense of existence, any place in the world he could call his own, Martin Eden sinks into despair and gradually commits suicide. Eden's story, the story of a lonely rebel who exposes society as having neither soul nor integrity to lose, is many stories. It is a story of Jack London himself, who died seven years after he finished his most important novel, apparently of a self-injected overdose of morphine. This story persistently suggests that, despite its doctrine of impersonality, modern art often revolves around the interplay between artist and protagonist and between artist and work. London's art, like his identity as a writer, was troubled by the sense that literature was dedicated to suppressing both the social classes and the natural realities to which he was devoted. This is another way of saying that his identity crisis as a writer remained unresolved, and his great commercial success, reflecting national confusions that mirrored his personal confusions, had the effect of redoubling rather than resolving that crisis. London remained «*a homeless child who wanted to claim art as well as life for dispossessed people*» [1]. Though he could find no way of succeeding as an artist without betraying his causes, in his writings, in the hope of fostering moral and spiritual renewal, London revived the frontier myth and the frontier hero that attracted admirers of people as different as Theodore Roosevelt and Herbert Spencer and greatly influenced such writers of the 20th century as Ernest Hemingway, John Dos Passos and William Faulkner in their own pursuit of the sense of living and writing.

References

1. Minter, David. A cultural history of the American novel: Henry James to William Faulkner. – Cambridge University Press. – 1996.
2. Chase, Richard Volney. The American novel and its traditions. – New York: Gordian Press. – 1978.
3. Seven novelists in the American naturalist tradition / An introd. Ch. Ch. Walcutt. — Minneapolis. - 1974.
4. The social revolt: American literature from 1888 to 1914 / Ed. O. Cargill. — N. Y., 1941. — Reprint, 1948.
5. Jones H. M., Ludwig R. M. Guide to American literature and its backgrounds since 1890. — 3rd ed.— Cambridge (Mass.) - 1964.
6. Geismar M. D. Rebels and Ancestors: The American novel, 1890—1915. — Boston. - 1953.
7. Foner Ph. S. Jack London — American rebel. — N. Y. - 1964.
8. «Martin Eden: Jack London's 'Splendid Dream'.» - Western American Literature 12 (1977): 199-214.
9. Walker, Franklin. «Jack London, Martin Eden.» - The American Novel from James Fenimore Cooper to William Faulkner. Ed. Wallace Stegner: Basic, New York Pagination: 133-143, 1965.
10. Spangler, George M. «Divided Self and World in Martin Eden.» Jack London Newsletter 9 (1976): 118-26.
11. Reuben, Paul P. PAL: Perspectives in American Literature- A Research and Reference Guide. URL:<http://web.csustan.edu/english/reuben/pal.html>.

Iryna Didenko*

REVIEW OF GLASS CEILING PROBLEM IN THE USA

The policy of «glass ceiling» in the USA is considered in the article, the causes of this phenomenon and the ways of breaking the «glass ceiling» are given.

«Glass ceiling» is an invisible barrier that determines the level to which a woman or other member of a demographic minority can rise in an organization. [1, 224] This situation is referred to as a «ceiling» as there is a limitation blocking upward advancement, and «glass» (transparent) because the limitation is not immediately apparent and is normally an unwritten and unofficial policy. This invisible barrier continues to exist, even though there are no explicit obstacles keeping minorities from acquiring advanced job positions – there are no advertisements that specifically say «no minorities hired at this establishment», nor are there any formal orders that say «minorities are not qualified» – but they do lie under the mask of apparent equality. [2, 77]

The term «glass ceiling» has been thought to have first been used to refer to invisible barriers that impede the career advancement of women in the American workforce in the article «The corporate woman» by Carol Hymowitz and Timothy Schellhardt on March 24, 1986 in the *Wall Street Journal*. [3] It has come to represent a variety of biases that prevent qualified minorities and women from advancing in the work-place particularly into mid-and senior-level management positions.

The U.S. Congress acknowledged the glass ceiling issue by enacting the Glass Ceiling Act on November 21, 1991. This act encourages employers to remove barriers to the advancement of women and minorities. It includes a mandate that focuses on studying how businesses fill management and decision making positions, trains and develops people for advancement into such positions. It also focuses on the compensation systems and reward structures currently used in the workplace.

Major research into the existence of the «glass ceiling» was sustained through the across-industry study by the Federal Glass Ceiling Commission from 1991 to 1996, and continues with the work of organizations such as Catalyst and Boston College. [4] Reports of the Federal Glass Ceiling Commission provide disturbing statistical evidence: 95 percent of senior managers of Fortune 500 service and Fortune 1000 industrial companies are men. In the Fortune 2000 companies, only 5 percent of senior managers are women. These numbers present a statistical profile that is troubling when we consider that the percentage of bachelor's degrees earned by women rose from 35 percent in 1960 to 50 percent in 1980 and to 57 percent in 2000. Similar growth exists at the master's degree level: from 32 percent in 1960 to 50 percent in 1980 and 58 percent in 2000. In contrast, the rate of growth is even greater for women earning business degrees. At the bachelor's level the percentage rose from 7% in 1960 to 34% in 1980 and 50% in 2000. At the master's level, the percentage of degrees earned by women went from a low of 4% in 1960 to 22% in 1980 and 40% in 2000.[5] Therefore, more women are graduating from college, more women are earning degrees in business, but their presence in senior management is

* викладач кафедри англійської мови природничих факультетів Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

negligible. Despite comprising more than two-thirds of the population and more than 57 percent of the labor force in 1995, women were underrepresented at upper levels of management. This representation of women in management suggests that at executive levels we would see a similarly strong representation of women. Contrary to their presence at middle management, women comprise only 5 percent of executive suites. The data had not improved, for while women made up more than 45% of the labor force, they represented only 12% of all corporate officers. [6] Women are graduating and entering management positions yet there is a bottleneck at middle management levels. Women experience glass-ceiling effects that keep them from climbing corporate ladders to levels above middle management. As more women graduate with business and other professional degrees and enter corporate life, the problem becomes more urgent they experience a slower progression compared to their male counterparts. So, while entry is easier, progression slows and in most situations regardless of their qualifications or achievements, women are prevented from climbing the corporate ladder to the top. Thus, the glass ceiling describes an organizational level beyond which female managers are not promoted even though they are as qualified as their male counterparts.

The Federal Glass Ceiling Commission's report summarized the major barriers to women's advancement in organizations. Included in its list was placement in «relatively dead-end staff jobs»; lack of mentoring, management training, and career development; and lack of job rotation and «critical development activities» opportunities. [4]

So, what are the possible causes of «glass ceiling»?

Training opportunities may influence women's advancement in organizations. A study examining determinants of managerial advancement found that training, which men received more frequently than females, led to advancement. If women do not have access to the training, upper management may perceive them as less qualified than men and may then be unable to qualify for the next job. If a woman's career later accelerated for affirmative action reasons, the organization may be setting her up for failure because she lacks the experience training will give her. The study also showed men were more likely to get promotions because they were «known quantities» to their bosses; upper management perceives them as being more credible. Managers appeared to be more hesitant to advance women, asking them to prove themselves extensively before promoting them. Having the women prove themselves before promotion supposedly reduced the perceived risk taken by the manager.

In keeping with the issue of training experience, an additional developmental activity that affects promotion opportunities is overseas experience. Women are less likely to receive overseas assignments, which increasingly is becoming an important developmental activity given our global economy. There are various reasons why there are few US women expatriates: 1) Women perceive less opportunity for receiving overseas assignments so they do not pursue getting them. 2) Expatriates are usually middle-or senior-level managers so there are fewer women to choose. 3) Women's family status (whether single or married) is stereotyped as being problematic. 4) Women will not be treated kindly or credibly by certain cultures. 5) Lastly, prejudiced attitudes in their own home companies impede women from being selected for overseas assignments.

«Men are more easily accepted in positions of power and influence and women are placed in secondary roles». This statement stems from a more traditional view of the roles of men and women in organizations. A study using the Women as Managers scale revealed negative attitudes toward women as managers, and the researchers suggested these results may be a reflection of lack of experience with female managers, prompting reliance on negative stereotypes or myths regarding women in management positions.

Finding ways to help break the «glass ceiling» is going to be a long and difficult struggle. Many women have found that a mentoring relationship has helped them professionally. While the process of deliberate mentoring in organizations is fairly new, the idea is not. «Mentoring has

been going on in the male population for decades. When women began entering the work force in masses, they had to seek out mentoring relationships to break through the glass ceiling.»[7, 21] Mentoring is the pairing of a seasoned professional with someone embarking on a career, or just joining an organization. The purpose of a mentoring relationship is to provide guidance and encouragement, and share experiences. Through this process, the subordinate grows in his or her career and within an organization. «Mentoring circles are a way to survive the shards of glass once the glass ceiling is broken.»[7, 21]

A few steps suggested by the American Management Association to break the glass ceiling are to: First, set clear goals and make a long-term commitment to all employees, rather than try to fill a quota, top management should be concerned with preparing employees with higher-level positions. Second, develop formal and informal support systems through coaching, mentoring, and other types of consulting. Third, allow mid-level managers to learn more about the inner workings of senior management. Fourth, allow talented managers of both sexes the opportunity to participate in high-level meetings, such as strategic planning sessions. Fifth, have feedback programs that give manager a clear sense of their strengths and weaknesses. Finally, convince all rising stars that the advantages of moving up to the executive suite outweigh the personal sacrifices. Although higher pay and prestige are strong motivators, not everyone wants longer hours, stress and job uncertainty.

Finally, let me add that the number of women in senior executive positions still lags considerably behind the number of men. A 2008 survey showed that 95% of American workers believe that women have made «important advances in the workplace over the last 10 years» but 86% believe that the glass ceiling has not been broken, even if it has been cracked. [8]

References

1. Arthur O'Sullivan, Steven M. Sheffrin Economics: Principles in action. – New Jersey: Pearson School, 2003.
2. Hesse-Biber, Sharlene N. and Gregg L. Carter Working Women in America. - New York, NY: Oxford University Press, 2005.
3. Hymowitz, C., Schellhardt, T. The corporate woman // the Wall Street Journal, March 24, 1986.
4. Federal Glass Ceiling Commission. Good for business: Making full use of the nation's capital. - Washington, DC: Federal Glass Ceiling Commission, 1995.
5. U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, 2002. <http://nces.ed.gov>.)
6. Catalyst. Leaders in a global economy: A study of executive women and men, 2003, <http://www.catalystwomen.org>.
7. Drazga, Barbara M. Mentoring Helps Break Glass Ceiling // Business Journal. – Vol. 49. – Denver.
8. A 2008 survey, <http://www.reuters.com/article/pressRelease/>

Романенко Я.А.*

РОЗВИТОК ЖАНРУ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ У ХХ СТОЛІТТІ

The article studies the development of science fiction as a literary genre in 20th century in the USA on the socio-historical background; to show its major trends and tendencies as well as its relation to a cultural processes that were taking place in the USA.

Метою цієї роботи є стислий виклад розвитку жанру наукової фантастики в літературі США у ХХ столітті на суспільно-історичному фоні, її основних трендів та тенденцій та показати взаємопов'язаність цього літературного жанру з загальнокультурним процесом, що відбувався в США.

Що таке наукова фантастика в літературі? Чим вона відрізняється від інших літературних жанрів? Ці питання й досі залишаються відкритими та не вирішеними остаточно. Для того, щоб хоча б наблизитися до розуміння цього терміну, нам потрібно визначитися, за якими критеріями ми користуватимемося при визначенні терміну.

Перш за все, це цілі, які ставить перед собою жанр. По-друге, зміст або суб'єкти твору. По третє, це підходи або інструментарій, який використовується у жанрі. А в-четвертих, це функціональна роль, яку виконує жанр у сучасному суспільстві.

Тож, цілі. Сучасна мейнстрімна художня література (або англійською *fiction*, аби відокремити її від *science fiction*) ставить перед собою цілі, які залишаються незмінними мабуть з самого початку її існування. Цілі ці лежать на поверхні та стають ясними для будь-кого, хто всерйоз читає літературу – це повчання, дослідження та інформація у розважальній обгортці. Саме ця розважальна обгортка й відрізняє художню літературу від наукової, навчальної або довідкової літератури.

Щоправда, останнім часом науково-популярна та навчальна література також використовує розважальну або, скоріш, ілюстративну обгортку, але тут в нагоді стає наступний критерій, за допомогою якого ми відсічемо зайве – це зміст. Зміст науково-популярної літератури, або її об'єкти – це той або інший феномен оточуючого нас світу або буття, інформацію про який потрібно довести до читача. Зміст кожного конкретного підручника – це фахова інформація та нічого, окрім неї, викладена з метою навчання.

Об'єкти художньої літератури, на відміну від зазначених вище прикладів, визначити насправді не так легко – вони дуже різноманітні, але ж головним об'єктом, на якому художня література зосереджується, - це людина. Людина в оточуючому її світі, з усіма її устремліннями та протиріччями. Саме на цьому рівні – на рівні змісту - ми можемо остаточно відокремити художню літературу, одним з жанрів якої є наукова фантастика, від інших розділів літератури.

Визначення наукової фантастики

Під терміном наукова фантастика (скорочено НФ) вважається розширений жанр художньої літератури, який часто зосереджується на роздумах щодо поточного або майбутнього стану науки та технології. В організаційному та маркетинговому контексті, наукова

* викладач кафедри англійської мови Національного технічного університету «КПІ»

фантастика охоплюється більш широким визначенням спекулятивної літератури, що включає у себе вигадані елементи, яких немає у сучасній реальності. До цього жанру також належать фентезі, жахи та пов'язані жанри.

Наукова фантастика відрізняється від фентезі у тому, що у контексті сюжету, її вигадані елементи здебільшого можливі в межах науково доведених або постульованих законів природи (хоча деякі елементи сюжету все ж таки можуть залишатися у сфері чистої фантазії). Вивчення наслідків таких відмінностей є традиційно визнаною метою наукової фантастики, що робить її «літературою ідей». Наукова фантастика здебільшого ґрунтується на розважальному переказі альтернативних можливостях, та її загальний фон є чимось невідомим сучасній реальності.

Такі можливості можуть включати:

Дію, яка відбувається у майбутньому або в альтернативних хронологічних послідовностях (для цього вже давно використовується термін альтісторичні таймлайни) або в історичному минулому, яке суперечить відомим історичним фактам або археологічним свідцтвам.

Дія відбувається в космічному просторі або за участю інопланетян.

Сюжети, які описують технологію або наукові принципи, що суперечать відомим законам природи.

Сюжети, які включають у себе відкриття та застосування нових наукових принципів – таких, як подорожі у часі або псионіку; або нових технологій – таких, як нанотехнології або подорожі з надсвітловою швидкістю, або роботи; або нових різноманітних політичних та соціальних систем (утопії та дистопії).

Визначення:

Для цього жанру дуже важко підібрати всеохоплююче формулювання, оскільки він включає у себе велике різноманіття під жанрів та тем. Автор та видавник Деймон Найт у відчаї навіть підвів під такими спробами свій невтішний висновок: «наукова фантастика – це саме те, що ми самі вважаємо нею, коли говоримо про це поняття». Та таке визначення знайшло відгук й в словах Марка Глассі, який вважає, що визначення наукової фантастики – це те ж саме, що й визначення порнографії – людина може зрозуміти, що це таке тільки коли побачить. Відомий російський письменник-емігрант Володимир Набоков зазначав, що якщо ми суворо дотримуватимемося наших дефініцій, то п'єса Шекспіра «Буря», яку той сам називав фантазмагорією, також підпадатиме під визначення наукової фантастики.

Згідно з думкою одного з найвідоміших письменників-фантастів, Роберта Ансона Хайнлайна, «зручне коротке визначення майже усієї наукової фантастики може звучати так: реалістична вигадка про можливі події у майбутньому, що твердо ґрунтується на адекватному знанні реального світу, минулого та сьогодення, а також на чіткому розумінні наукового методу». Визначення Рода Серлінга є таким: «Фантазія є чимось неможливим, що стало ймовірним. Наукова фантастика є чимось неймовірним, що стало можливим».

Тепер дещо про використання терміну та його скорочень.

Форрест Акерман ще у далекому 1954 році ввів скорочення «sci-fi». Коли наукова фантастика увійшла у популярну культуру, письменники та читачі, які були залучені у жанр, стали асоціювати це скорочення з низькобюджетними фільмами, так званими «B-movies» та з низькопробною бульварною науковою фантастикою. До 70-х років навіть такі критики та видавники, як Террі Карр та Деймон Найт, використовували зазначене вище скорочення для того, щоб відрізнити «халтуру» від справжньої наукової фантастики. Пітер Ніколс пише, що скорочення «SF» є таким скороченням, якому надається перевага серед письменників-фантастів та читачів. Девід Ленгфорд у щомісячному журналі «Енсібл»

веде постійну колонку «Які інші бачать нас», в якій наводить велику кількість прикладів, в яких термін «sci-fi» використовується людьми «зі сторони» в образливому сенсі.

Стислий історичний огляд розвитку жанру

Як засіб розуміння оточуючого світу через призму вигадок та створення байок, наукова фантастика має свої попередників. Наприклад, таким твором можна вважати «Правдиву історію» Лукіана, написану у II столітті нашої ери, та яка оповідає про групу героїв, які подорожують за Геркулесові Стовпи (Гібралтар), та їх човен підхоплює сильний вихор, та тільки 79 днів герої оповідання пристають до безлюдного острова з винними річками та ознаками того, що до них тут побували Геракл та Діоніс. Але це не кінець історії, бо майже відразу після відплиття з острова, човен опиняється посеред водного фонтану, який закидає героїв на Місяць, де вони опиняються посеред війни між Володарями Місяця та Сонця. Відомого історіографа Тіта Лівія, який жив на межі ер, наприклад, письменники та читачі ще одного з жанрів наукової фантастики, який останнім часом швидко розвивається – альтернативної історії – вважають батьком цього жанру тому, що той в своїй знаменитій «Історії Риму від заснування Міста» («*Ab urbe condita*») зробив допущення щодо того, а що б сталося, якби б Олександр Македонський не помер би, а завоювавши Індію, звернув би свій погляд на Рим...

До речі, на цьому підґрунті ми цілком справедливо можемо зарахувати в попередники науково-фантастичної літератури деякі з казок зі знаменитого арабського циклу «Тисяча і одна ніч», трактат XIII ст., який належить перу Ібн-аль-Нафіса «*Theologus Autodidactus*», Сірано де Бержерак з його «Державами та імперіями Місяця» та «Державами та імперіями Сонця» та його менш відомий попередник у цій розпочатій Лукіаном традиції, англієць Френсіс Годвін, автор роману «Людина на Місяці» (*The Man in the Moon*, 1638 рік). XVII століття стало початком Доби Раціоналізму та дало поштовх розвитку сучасної науки. Надиханий «Подорожами Гуллівера» Джонатана Свіфта, Вольтер написав свого «Мікромегаса» - іронічну повість про жителя Сиріуса Мікромегаса, філософа та науковця, про його колегу з Сатурну та про їх подорож на Землю, що закінчилася бесідою з «інфузоріями», філософами різних шкіл, чий корабель космічні візитери витягли з Балтійського моря. Як «Гуллівер» Свіфта, так й «Мікромегас» Вольтера виявилися безпосередніми попередниками науково-фантастичної літератури, але перший по справжньому науково-фантастичний роман з'явився навіть ще раніше и належить він перу не письменника, а... математика й астронома. До того ж, одного з найвидатніших математиків та астрономів у людській історії. Я маю на увазі Йоганна Кеплера та його працю «*Somnium*» («Сон»). У цьому творі, будучи ще молодим студентом Тихо Браге, Кеплер захищає коперніківську систему та використовує для цього художній метод: за допомогою деяких надприродних сил він переносить свого героя на Місяць, де той спостерігає за рухом землі по орбіті навколо Сонця. Тож, недарма один з найвидатніших письменників-фантастів сучасності, Айзек Азімов, а з ним разом й один з найвидатніших астрономів сучасності Карл Саган вважали цей твір Кеплера першим справжнім науково-фантастичним твором в історії людства, бо саме він відповідає усім загальноновизнаним головним критеріям жанру, поєднуючи у собі літературну вигадку та наукову думку.

Розвиток роману XVIII століття як літературної форми увінчався на початку XIX століття виходом гуманістичного роману Мері Шеллі «Франкенштейн», який можна вважати початком розвитку готичного жанру в науковій фантастиці, традиції, яку успішно продовжили у тому ж XIX столітті Едгар Алан По («Падіння дому Ешерів») та Бремом Стокером («Дракула»). Едгар Алан По, один з найвидатніших есеїстів, поетів та письменників США пише свого «Ганса Пфалля», де розповідає про подорож свого героя на Місяць на повітряній кулі, а також – у 1838 році - свій єдиний закінчений роман, повний символізму та загадок «Повість про пригоди Алана Гордона Пима з Нантакету» («*The Narrative of Art-*

hur Gordon Pym of Nantucket»), який вже потім послужив зразком та джерелом натхнення для Гордона Лавкрафта при створенні ним жахливого міфу про Ктулху та Старих.

Середина та кінець XIX століття побачили розвиток пару, електроенергії, телеграфу, промислового вироблення сталі та нових засобів вбивства людей. Саме у цей період француз Жюль Верн та англієць Герберт Уеллс створили основний масив науково-фантастичних творів, який ми звикли вважати ранньою науковою-фантастикою, хоча за часи Уеллса його називали «науковим романтизмом». Наприкінці XIX століття цей жанр породив додаткові відгалуження – такі, як повість 1884 року «Пласка земля: роман про багато вимірів» англійця Едвіна Еббота, яка, будучи водночас соціальною сатирою на вікторіанську Англію, вивчає ефекти двовимірного простору – тієї самої пласкої землі.

Розвиток наукової фантастики в США

Історію наукової фантастики в США, мабуть, треба розпочати з відомого оповідання Вашингтона Ірвінга «Ріп Ван Вінкль», що розповідає історію людини, яка проспала 20 років, та таким чином потрапила у світ, де його рідна земля вже не була англійською колонією, а незалежними Сполученими Штатами. Жанрову естафету було підхоплено, як вже зазначалося вище, Едгаром Аланом По, але наукова фантастика в США XIX та на самому початку XX століття ще не відіграла провідної ролі в світовому розвитку жанру, де провідну роль відігравали Англія і Франція (відповідно Герберт Уеллс і Жюль Верн, Жозеф Роні старший та Артур Конан-Дойл – і це тільки найбільш відомі представники жанру). До речі, саме перу Жозефа Роні старшого належить й перший науково-фантастичний твір про зіткнення інопланетян із землянами. Це роман «Ксіпехузи», який з'явився у 1887 році. Й навіть «Чарівник країни Оз» Френка Баума (1900 рік) та «Янкі з Коннектикуту при дворі короля Артура» Марка Твена (1889 рік) цього положення не виправили. Потрібно було щось таке, що зробило б жанр насправді популярним, та Америка знайшла на виклик Європи свою – суто американську – відповідь. Це журнали. У жанрі наукової фантастики основоположником журнальної традиції є Хьюго Гернсбек, видавник та письменник, якого американці й називають батьком наукової фантастики та охрестили на його честь одну з премій наукової фантастики – «Хьюго» (найбільш популярний твір серед читачів).

Доба «Astounding»

Популяризатор науки та винахідник Хьюго Гернсбек почав публікацію свого науково-фантастичного роману «Ральф 124С 41+» у квітні 1911 року у заснованому ним ще у 1908 році журналі «Сучасна електрика» («Modern Electrics»), накладу якого з моменту заснування виросли більш, ніж в 25 разів та досягли відмітки 52 тисячі екземплярів. Досвід, який отримав Хьюго Гернсбек, допоміг йому у 1926 році заснувати перше суто науково-фантастичне періодичне видання – «Дивовижні історії» («Amazing Stories»). Так, й до цього деякі журнали публікували науково-фантастичні оповідання (серед них можна виділити «Munsey's Magazine» та «The Argosy»), але саме Гернсбек є піонером науково-фантастичної періодики, та його велика заслуга у популяризації жанру у Сполучених Штатах.

Щоправда, письменники, що вже на той момент склалися як визнані літератори – такі, як Герберт Уеллс, Говард Лавкрафт, Мюррей Лейнстер – відмовилися друкуватися в журналі, оскільки Гернсбек мав тенденцію надто довго затримувати гонорари. А ще один з найвідоміших письменників того часу, автор «Тарзана» та «Марсіанського циклу», Едгар Райс Берроуз, вже на той момент заснував свою компанію, що розпочала друкувати його романи.

Але не «Amazing Stories» стали флагманом наукової фантастики у 30-х роках, вони лише окреслили тенденцію, та могутній поштовх розвитку жанру надало інше періодичне видання – «Astounding Science Fiction», золота доба якого припадає на редакторство письменника та редактора Джона Кембелла-старшого.

Журнал було засновано видавничим домом Publisher's Fiscal Corporation (пізніше його було перейменовано у Clayton Magazines). За основу було взято схему «Amazing Stories», але редактори відмовилися від наукового нахилу, який був принциповим для Хьюго Гернсбека на користь розважальності – так було винайдено концепцію «супернауки», яка позбавляла авторів необхідності переобтяжувати кожен поворот сюжету «пізнавальністю» та давала їм більшу творчу свободу.

Перший номер журналу з'явився у січні 1930 року та був надрукований на поганому папері та у стандартному форматі для бульварних журналів (pulp-fiction magazines)- на відміну від «Amazing Stories», який претендував на «просвітню роль» та тому видавався на гарному папері та у форматі респектабельних журналів з об'ємом у 144 сторінки.

Але журнал став швидко набирати популярність, а основу його авторського колективу склали такі зараз відомі письменники, як Рей Каммінгс, Мюррей Лейнстер, Віктор Руссо, Харл Вінсент, Едмонд Гамільтон, Джек Вільямсон. Однак це не заважало журналу залучати до друку нових, молодих письменників, завдяки чому тридцять років в США, незважаючи на Велику Депресію, побачили дійсний бум наукової фантастики.

Та безспірна популярність прийшла до журналу, коли Орліна Трімейна на посту редактора замінив Джон Кемпбелл, який вже до цього склався як один з провідних письменників у жанрі. З жовтня 1937 року він очолив журнал, а наступного року світ побачило мабуть не найкраще написане ним оповідання у жанрі науково-фантастичного тріллера «Хто ти?» («Who Goes There?»), яке було двічі екранізовано— у 1951 році з'явився фільм Крістіана Нібі «Щось з відкритого космосу» («The Thing From Another World»), а у 1982 році – відома вітчизняному глядачеві «Тварюка» («The Thing») режисера Джона Карпентера.

Але ж усі свої нагороди Джон Кемпбелл отримав саме як редактор, бо з його легкої руки світ побачив цілу плеяду видатних письменників.

В Нью-Йорку виникла група так званих футурианців (The Futurians), в яку входили такі письменники, як Айзек Азімов, Демон Найт, Дональд Уолгейм, Фредерік Пол, Джеймс Бліш, Джудіт Меррі та інші. Але ж окрім них були й інші не менш видатні – Роберт Хайнлайн, Альфред Ван Фогт, Ліон Спрег де Камп та англієць Артур Кларк, котрий розпочав свою письменницьку кар'єру саме з публікацій в «Astounding» в післявоєнному 1946 році. Азімова, Хайнлайна та Кларка прийнято вважати Великою Трійцею НФ середини ХХ століття, та не дарма, бо саме ці троє стали співаками наукового прогресу та майбутніх досягнень – саме у руслі концепції чистої або класичної наукової фантастики Джона Кемпбелла. Золота доба наукової фантастики пішла на спад після Другої світової війни – частково внаслідок впертості Джона Кемпбелла у своєму баченні того, що має давати читачеві жанр, а частково внаслідок того, що після найжорстокішої в історії людства війни, віра у безмежний поступовий прогрес та у читача дещо зменшилася. Жанр набуває більшої роздумливості та звертається до інших тем, в котрих соціальні питання набувають нової сили. Виникають також нові журнали, які починають складати суттєву конкуренцію – як, наприклад, «Galaxy», редактором якої стає Фредерік Пол.

Вплив «бітників» сказався й на науковій фантастиці, та популярність «Astounding» у другій половині сходить майже нанівець. У шістдесяті та на початку сімдесятих років такі письменники, як Френк Герберт, Семюель Ділейні, Роджер Желязни, Харлан Еллісон та Філіп Фармер досліджують нові сфери, ідеї та літературні стилі, та літературний світ наукової фантастики середини сімдесятих – це світ «Нової Хвилі», яка прийшла з Великої Британії, та у цьому середовищі почали творити такі письменники, як Пол Андерсон та Урсула Ле Гуїн.

Але світ навколо змінювався: за завершенням в'єтнамської війни та добою роззброєння прийшов Уотергейт та Рональд Рейган, який проголосив суперника США – СРСР –

«Імперією зла», «IBM» «Apple» випустили перші персональні комп'ютери, змінивши таким чином парадигму подальшого розвитку, та це не могло не накласти свого відбитку на наукову фантастику. З'являються нові стилі, нові піджанри наукової фантастики, які остаточно відходять від віри в прогрес та загальногуманістичної спрямованості фантастики. Так з'являється кіберпанк та інші –панки, що досліджують альтернативні парадигми наукового та суспільного розвитку. Світи кіберпанку Вільяма Гібсона вже далекі від оптимізму наукової фантастики 50-х та 60-х років – людину скинуто з постаменту, кібержиття та машини у центрі уваги. Але жанр класичної фантастики не зійшов з арени – творчість Керолайн Черрі, з її ретельним вивченням інопланетного життя та складних наукових проблем, вплинула на ціле покоління письменників.

Дев'яності роки принесли нові теми – питання довілля, розширення всесвітньої мережі Інтернету та реальність віртуальних світів (кіберпанк втілюється у життя), проблеми біо- та нанотехнологій. Закінчення Холодної війни також відновило зацікавленість у дослідженні постдефіцитних суспільств (post-scarcity societies) (Ден Сіммонс, Девід Брін, Аластер Рейнольдс). Занепокоєння швидкими технологічними змінами викристалізувалося у концепції технологічної сингулярності в романі Вернона Вінджа «Викинуті у дійсність» («Marooned in Realtime»), яка була потім була підхоплена іншими письменниками.

Піджанри наукової фантастики

Класична або тверда наукова фантастика. Тверда наукова фантастика характеризується дуже серйозною увагою до деталей у точних науках – таких, як фізика, астрофізика, хімія. Але дуже часто межі жанру важко визначити – тим паче, що велика кількість письменників, які працюють у піджанрі, звертається й до інших тем. Дійсним королем жанру можна вважати англійця Артура Кларка, який тим не менш, настільки вплинув на американську НФ, що його важко відділити від процесу її розвитку. Тут також треба виділити Хола Клементя, який настільки ретельно досліджує астрофізичні ефекти життя на інших планетах, що його романи дуже важко переплутати з науковими роботами («Операція «Гравітація»» (1954), «Вогняний цикл» (1957).

Айзек Азімов, якого теж прийнято вважати класиком під жанру, тим не менш, більше зосереджується на соціальних аспектах майбутніх суспільств. У цьому контексті епохальною є його цикл, розпочатий романом «Фонд» («Foundation») у 1951 році.

Часто межує з під жанром «космічної опери» (Серія «Підвищення» («Uplift-series») Девіда Бріна).

Соціальна наукова фантастика. Описати цей піджанр можна так: твори тут ґрунтуються на соціальних науках – таких, як психологія, економіка, політичні науки, соціологія та антропологія. Людина та соціум є основними об'єктами вивчення цього піджанру наукової фантастики. Найбільш видатними представниками цього піджанру слід вважати Рея Бредбері, Урсулу Ле Гуїн, творця добрих світів Кліффорда Саймака та майстра соціальної дистопії Філіпа Діка та безмежно іронічних НФ-сатириків Роберта Шеклі та Генрі Каттнера.

Кіберпанк. Батьком кіберпанку прийнято вважати Вільяма Гібсона, роман якого «Нейромансер» вийшов у 1984 році. Але сам термін з'явився ще до того у назві оповідання Брюса Бетке «Кіберпанк». Сюжет кіберпанку зазвичай відбувається у недалекому майбутньому та зосереджується здебільшого на розвитку інформаційних технологій та, зокрема, Інтернету, що стає зосередженням кіберпростору, штучного розуму та поєднання людини з кібернетичними пристроями. Суспільства, в яких відбувається дія, здебільшого постдемократичні, в яких корпорації мають великий вплив на уряди. Для під жанру характерні безвір'я та нігілізм, постмодерністське бачення та прийоми «film noir».

Бойова НФ. Основоположником жанру можна вважати Роберта Хайнлайна з його класичним твором «Зоряна піхота» («Starship Troopers»), який побачив світ у 1959 році як

книжка для дітей(!). Як видно з назви, піджанр здебільшого зосереджується на конфлікті міжпланетних збройних сил. Часто межує з жанром «космічної опери». Найбільш видатними роботами в піджанрі слід вважати «Дорсайський цикл» Гордона Діксона та чудовий роман Джо Холдемана «Нескінченна війна» «The Forever War» (1976). Найбільш плодотворі НФ-автори зараз співпрацюють з видавництвом «Baen Books». Це Девід Дрейк, Ерік Флінт, Девід Вебер та С.М. Стерлінг.

Космічна опера. Це піджанр, батьком якого можна вважати Едмонда Гамільтона. Сюжет здебільшого будується на космічних пригодах, часто включає у себе конфлікт між героями, котрі мають надлюдські можливості. Характеризується романтизмом, мелодраматичністю та досить поверхневим відношенням до наукового пояснення технологій, що використовуються в сюжеті.

Альтернативна історія. Піджанр включає у себе свої власні піджанри: чисту АІ (у минулому сталася об'єктивна подія, яка змінила рух історії та сторила нову, альтернативну, реальність) псевдо-АІ, (зміна відбулася за допомогою переміщених у часі осіб (прогресорів), не поясненого феномену та/або артефактів), криптоісторія (діяльність, яка відбувається «за лаштунками» відомої нам історії).

Першим американським твором, написаним у жанрі слід вважати твір Марка Твена «Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура», хоча сам автор скоріш задумував його як соціальний памфлет. Основоположним для жанру стала робота Ліона Спрага де Кампа «Щоб не впала темрява» («Lest Darkness Fall», 1939), яка полемізує саме з твором Марка Твена та вперше намагається поставити наукові питання, які стосуються історичного розвитку та спроб його екстраполяції. Дійсним проривом у жанрі став великий роман Філіпа Діка «Людина у високому замку», яка вивчає тему перемоги гітлерівського Рейху та Японії у Другій світовій війні. Цю тему також вивчає й роман Роберта Гарріса «Фатерланд». Безумовно, для американських письменників-фантастів у цьому плані виявилася тема альтернативних сценаріїв Громадянської війни в США: цій темі присвячені «Готуйтеся до ювілею» («Bring the Jubilee») Уорда Мура (1953), трилогія «Зірки та смуги» Гаррі Гаррісона (1998-2002) псевдо-АІ «Зброя Півдня» («Guns of the South», 1992) Гаррі Тертлдава та його ж «Як мало залишилось» («How Few Remain», 1997), який відкриває величезний та детально розроблений цикл «Таймлайн-191», який складається з одинадцяти романів, що охоплюють період з 1862 по 1944 роки.

Отже, навіть цей стислий огляд показує багатогранність американської наукової фантастики, пов'язаність її як будь якого іншого літературного жанру з тенденціями та трендами сучасного літературного та загальнокультурного розвитку, під впливом якого знаходиться й наукова фантастика. Розвиток наукової фантастики тісно зв'язаний з історичними подіями та науково-технічним прогресом, та концепція «літератури ідей» змушує зараз багатьох критиків та знавців жанру говорити про кризу, яку переживає жанр у цілому, пов'язуючи це із закінченням НТР та браком нових ідей.

Література

1. Brigg, Peter. The Span of Mainstream and Science Fiction: A Critical Study of a New Genre. Jefferson, NC: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2002.
2. Clute, John; Nicholls, Peter. The Encyclopedia of Science Fiction. New York: St. Martin's Press, 1995.
3. Moskowitz, Sam. Seekers of Tomorrow: Masters of Modern Science Fiction. Cleveland, OH, World Publishing Co., 1967.
4. Suvin, Darko. Metamorphoses of Science Fiction: on the history and poetics of a literary genre, Yale UP, 1995

5. Williams, Walter. Writer Geeks // <http://walterjonwilliams.blogspot.com/2009/01/writer-geeks.html>
6. Еськов, Кирилл // Семечки. - Липецк. – 2001. – 15. - с. 22-25
7. Иванов, Борис. Future Imperfect // Техника молодежи. – 2000. – 4. - с. 50-53
8. Скаландис, Ант. Романтика кризиса // Техника молодежи, – 2000. – 10. - с. 50-52
9. Шелли Мэри, Шелли, Перси. Дети стекольщика, или бриллиантовый век без нас // <http://fuga.ru/articles/2000/09/cyberpunk.htm>

Ситник О.В.*

ТИПОЛОГІЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ У НОВЕЛАХ У. ФОЛКНЕРА ТА М. ХВИЛЬОВОГО

The following article deals with the research of internal speech expressing means in short stories by W. Faulkner and M. Khvylyovyyj and revelation of typology of psychopoetics of both authors in this item.

Наукове відкриття сфери підсвідомого на рубежі XIX-XX століть революціонувало художні засоби зображення думок людини. Для психологізму нового зразка стає недостатнім традиційний показ результату думки як квінтесенції процесу мислення, логічно впорядкованої низки умовиводів. Література модернізму демонструє сам процес мисленневої діяльності – попередню, «чорнову» роботу свідомості, абсолютизує внутрішнє мовлення як специфічний прийом репрезентації мовомислення героїв. Характерним прикладом трансформаційних процесів у цій сфері стала новелістика У. Фолкнера і М. Хвильового. Мету нашої розвідки становить дослідження модерністських прийомів внутрішньої персонажної фокалізації у малій прозі вищезгаданих авторів та виявлення типологічних збігів їх психопоетики у цьому плані.

Для Фолкнера важливою якістю людської особистості є її здатність мислити. Рефлексуючий герой завжди в центрі творчої уваги американського письменника. Його почуття в художньому тексті подаються не як результат у викінченій формі, а зображуються як процес, психологічно ускладнений потік думки. Рефлексивні думки є спробою усвідомлення власного життя, пізнання особистісного внутрішнього світу, розв'язання для себе різноманітних життєвих питань. Так, Аїк Маккаслін – герой новели «Дельта восени» – важко й боляче пробивається до істини; навіть на схилі життя не все йому так просто дається збагнути. У внутрішніх монологів-роздумах, монологів-спогадах персонажа, що виявляють його морально-етичний світогляд, критичну переоцінку ним минулого свого краю в єдиному комплексі взаємозв'язків людей з людьми і з природою, можна прослідкувати, якими крученими манівцями йшов Аїк до прозріння. Вночі, лежачи без сну, він крається за життя наболілими питаннями: «Це була його земля, хоч він ніколи не володів бодай клаптем її. І ніколи не хотів володіти, навіть тоді, коли зрозумів її неминучу приреченість, коли дивився, як вона рік у рік відступає під натиском сокири, і бачив вузьколінійні лісовози, а пізніш динаміт і тракторні плуги, – не хотів, бо ця земля й не могла належати якійсь окремії людині. Вона належала всім, треба було тільки ошадливо до неї ставитись, смиренно і з гордістю... Не хотів володіти бодай окрайцем її, стримати хоч трохи те, що люди називають поступом, принаймні в межах свого віку протиставитись її неминучій долі. Просто тому, що цієї землі вистачало» [1, 267]. Пристрасний, сповнений болю внутрішній монолог Аїка набуває філософського змісту. Герой переконаний, що всі біди в житті людей породжені деструкцією на онтологічному рівні – порушенням гармонії між людиною та природою. Раптом логічно впорядкований плин думки переривається несподіваним авторським втручанням і так само непомітно трансформується в асоціативне думання, де лейтмотивні фрази, повторення, переважання смислу над значенням

* викладач кафедри англійської мови Хмельницького національного університету

слова, стрибкоподібне розгортання думок та почуттів викривають внутрішню напруженість, трагедію людини, яка під тягарем цивілізації мученицьки переживає наслідки історичного зсуву, сходження часу з рейок.

Домінантним аспектом вияву психіки персонажа стає вербальна сфера, що поєднується з акцентуванням уваги на актуальному «зрізі» роботи свідомості: *«Ця Дельта. Земля, яку людина впродовж двох поколінь висушила і оголила, ...земля, де білі орендари живуть як негри, а негри-скіптики живуть як худоба, де бавовник росте заввишки в людський зріст навіть крізь шпарини в тротуарі, земля, де на кожному кроці лихварство, й заставництво, й банкрутство, й незмірне багатство, де китайці, африканці, арійці і євреї одне від одного плодяться і розмножуються, так що годі й розпізнати, хто від кого, та й ніхто цим не цікавиться... Тож і не дивно, що сплюндрованій пущі, яку я так добре знав, нічого волати про помсту! – подумав він. – Люди, що знищили її, самі накликають на себе покару»* [1, 274] (тут і далі в цитатах, що репрезентують внутрішнє мовлення героїв у новелах американського письменника, виділення курсивом належать В. Фолкнеру). ра створити ілюзію достовірності процесів мислення та переживання. Через складне асоціативне плетиво думок нерівною і непрохідною видається й фраза: численні повтори, які, на думку В.В. Фащенко, є «фокусом психічного процесу, його смисловим центром» [2, 149], нагромадження синонімів, паралельні конструкції, полісиндетон, нанизування речень, пов'язаних сполучниками, – уся ця синтаксична ускладненість є результатом свідомої творчої інтенції письменника об'єктивізувати внутрішній світ персонажа.

У цьому плані типологічно схожою є репродукція мисленнєвого процесу в творчості М. Хвильового. Так, у внутрішньому монологі редактора Карка з однойменної новели за принципом асоціативного зчеплення поєднуються безпосередні враження, спогади та думки. Письменник організовує твір у формі внутрішнього мовлення персонажа, яке часто переривається авторським голосом, порівнюючи роздуми героя з щоденниковими нотатками. Редактор Карк – український інтелігент, романтик, зневірений у пореволюційній дійсності, яка викарбувала у його свідомості комплекс неповноцінності, власної ущербності, самовідчуття «зайвої людини». Він, як і вищезгаданий герой Фолкнера, екзистенційно звернений у минуле, сповнене героїки та революційного самозречення. Символом цього минулого у новелі виступає браунінг, що виконує роль вихідної ланки у ланцюгу спогадів та асоціацій і далеко розгортає часо-просторову та психологічну перспективу, бо «кожний браунінг має свою історію: темну, як духовне нутро окремої особи» [3, 137].

Через низку спогадів-асоціацій, які виступають найголовнішим засобом формування сенсів у новелі, письменник вибудовує ланцюжки подій чи повідомлень, неодмінною ознакою фіналів яких є чиясь загибель або катастрофа: «Згадав: холодний ранок – 1905 року чи 1906-го, тоді гімназистом був; це було вчора: учитель, а потім учень, а потім їх ховали в той ранок, у холодний, і дні йшли сірі, сірі – мабуть, того холодний. Гімназійна церква й піп із жіночим обличчям. Повітове місто, болото, гуси, хмари й цвинтар на горі» [3, 136]. Ось ще одна, вже особистісна, трагедія: «Історія браунінга така: ліс, дорога, втікачі, вороги, і хати, і дерева, і всім байдуже, вже дихати не можна, горять груди і згорають-згорають... Постріл... Темна історія» [3, 137]. Каркові спогади подаються в уривчастих, розрізнених образах та картинах, що відносять героя до різних епізодів з його життя. Події виринають його пам'яті в тісному зв'язку з миттєвими настроями та безпосередніми психологічними враженнями, що фіксуються за допомогою портретної, пейзажної деталі чи через низку яernih асоціацій.

Очевидна подібність у відтворенні внутрішніх монологів-спогадів героїв у новелах Фолкнера та Хвильового проявляється в тому, що обидва письменники структурували такі монологи в різних часових діапазонах, зокрема, у вигляді синкретичних картин минулого

персонажів. Так, окремі внутрішні монологи-спогади і Карка, і Айка звернені у ті часи, коли обидва герої були підлітками, а згодом вже зрілого віку.

У новелі Хвильового «Арабески» легкий смуток і ностальгія віє від спогадів ліричного героя про дитинство-минуле, символом якого стали «прозоро-фантастичні льодяники (коники)». Твір побудований на рефлексіях персонажа, викладовою формою яких є внутрішній монолог, близький до потоку свідомості. Як зазначає І.О. Денисюк, «в еволюції техніки психологічного аналізу цей прийом (потік свідомості. – О.С.) має свої незаперечні здобутки при зображенні процесів мислення й почування» [4, 125]. Одним із таких здобутків є витіснення образу об'єктивного оповідача, що призводить до абсолютизації суб'єктивного світу ліричного героя, душа якого, надмірно розростаючись, наче завойовує всю площу новели. Нові можливості такої викладової форми вербалізує у внутрішньому монологі сам герой-митець Хвильового: «я ніколи не розкажу, що робиться в моїй душі, які виникають образи, які, як потоки, як перлини, протікають біля мого романтичного серця: перлина хрумтить і японські ліхтарики...» [3, 303].

У художньому континуумі персонажних рефлексій у новелі первинні імпресії контамінуються з ліричними асоціаціями. На нашу думку, зауваження М. Руденко стосовно того, що «у прозі М. Хвильового асоціативне мислення розвинене не тільки у персонажа, що демонструється засобами внутрішньої фокалізації, але більшою мірою у самого наратора» [5, 10], в першу чергу стосується саме «Арабесок». Вже з перших рядків рясний потік асоціацій: «Я безумно люблю город. Я люблю виходити ввечері із своєї кімнати, іти на шумні бульвари, випивати шум, нюхати запах бензолу й тоді йти на закинуті квартали, щоб побачити японські ліхтарики – так, здається – в трикутниках цифр: будинок, на розі №: горить. Я люблю, коли далеко на дальніх міських левадах рипить трамвай: щось неможливе нагадує цей рип, щоб постали переді мною теплі образи, як кришталеві дороги, як прозоро-фантастичні льодяники(коники), що я їх уже ніколи не побачу на базарі. Тоді я люблю Іспанію, тому що вона далеко, тому що я фантаст, тому що я пізнаю й кохаю город не так, як інші, тому що город – це Сервантес Сааведра-Мігуель, тому що в битві при Лепанто, тому що в полон до алжирських піратів» [3, 301]. Інтонаційне забарвлення внутрішнього монологу досить виразне і позначене не темпераментом, не життєвими обставинами, не пристрастями, а індивідуальною авторською ідеєю «азіатського Ренесансу», що наскрізно проймає тканину твору.

Експресивно-суб'єктивні ретроспекції, сумніви, суперечності, зриви, поправки, уточнення, повтори, що є живим проявом думки персонажа у внутрішньому монологі, розшифровують внутрішній стан ліричного героя, де домінує психологічна амбівалентність, хаос думок.

Аналогічним способом моделює духовну ситуацію особистості Фолкнер у новелі «Каркассонн», основний корпус якої також складає внутрішнє мовлення. Концептуально обидва твори – «Каркассонн» Фолкнера та «Арабески» Хвильового – покликані репрезентувати погляд на такі кардинальні для письменників речі, як роль і сутність творчості, співвідношення мистецтва і дійсності, співіснування митця й навколишнього світу. Місце зародження понять, якими живе внутрішній герой новели «Carcassonne», – у його внутрішньому мовленні, що розвивається за законами асоціативного мислення. Фолкнер, як і Хвильовий, вибудовує комплексний за своєю семантикою та структурою асоціативний ряд, заснований на низці біблійних, міфологічних та літературних алюзій, що породжуються ситуативними особистісними враженнями: «зачаровуюче тупотіння крихітних лапок позаду закривавлених гобеленів, де пав де пав де я був Царем понад Царями але жінка з собачими очима щоб тормосити і тормосити мої кістки» [Переклад наш. – О.С.]. Рясний потік алогічних, звивистих асоціацій потрібний для вираження зростаючої душевної напруги.

Обидва письменники за схожою схемою розставляють психологічні акценти у внутрішньому мовленні своїх героїв, виразно естетизуючи проблему протиставлення високих ідеалів суєтній дійсності, конфлікт творчої особистості із суспільством та владою. Приреченість долі митця у суспільстві плотських турбот, обивательства та користолюбства, уособленням якого виступає місіс Видрингтон, акцентована у внутрішніх рефлексіях персонажа Фолкнера: «Вона ще й з тебе зробить поета, якщо ти ніде не працюєш. Вона переконана, що якщо причина для того, щоб ти дихав недостатня для неї, то це не причина. Як на неї, якщо ти білий і не працюєш, то ти або бродяга, або поет. Може і так. Жінки ж такі мудрі. Вони навчилися жити так, аби реальність їх не бентежила, залишаючись байдужими до неї» [Переклад наш. – О.С.].

Дихотомічний характер думки, часткова зверненість до удаваного співбесідника й одночасно форма вислову «для себе» наближають внутрішнє мовлення персонажа до аутокомунікації, що віддзеркалює антитетичну природу людської психіки. Дуалізм свідомості протагоніста особливо увиразнюється, коли Фолкнер графічно розбиває діалогізований монолог на репліки, уособлюючи протилежні голоси. Так, мирський голос плоті врізається в момент уповільнення летючого потоку фантазії духу:

« – Шамфрон, – сказав його скелет.

– Шамфрон. – він замислився на мить, поки кінь розрубаний навпіл, який не знав, що він вже мертвий, нісся громом крізь лави ворогів Агнця, що поступались йому в священній куряві і пропускали його. – Шамфрон, – повторив він. Через свій усамітнений спосіб життя, його скелет практично нічого не міг знати про світ. Поряд з цим йому була властива дивовижна і дратівлива манера підказувати якісь незначні речі, коли вони випадково вилітали з його голови. – Ти знаєш тільки те, що я тобі казав, – дратівливо кинув він.

– Не завжди, – мовив скелет. – Я знаю, що кінець життя – це коли вже не ворушишся. Ти цього ще не знаєш. Або ж, у крайньому разі, про це ще мені не говорив.

– Авжеж, я знаю це, – сказав він. – Досить вбивали мені це в голову. Справа не в цьому. А в тому, що я в це не вірю.

Скелет зітхнув.

– Кажу тобі, що я в це не вірю, – повторив він.

– Гарзд, гарзд, – загарячкував скелет. – Не буду з тобою сперечатись. Ніколи цього не роблю. Я лише даю поради.

– Врешті, хтось повинен це робити, – погодився він понуро. – Принаймні на те схоже» [Переклад наш. – О.С.].

Внутрішнє життя персонажа знаходиться в полі напружених метафізично-екзистенціальних борінь. Зрозуміло, що в таких умовах перш за все вимальовується певний дуалізм психіки, підсвідоме розщеплення «я» героя на голос плоті та духу, у їх противенстві смерті та безсмертя.

Натомість здатний до саморефлексії герой Хвильового з новели «Я (Романтика)» свідомо декларує власну психологічну біфуркацію: « – Я – чекіст, але я і людина» [3, 323]. На думку Ю.М. Безхутрого, амбівалентні почуття персонажа, що імплікуються даною «афористичною формулою», і які дослідник трактує як страждання від причетності до конвеєру смерті та одночасне переконання самого себе у його неминучості і навіть необхідності, і є джерелом мук та душевних терзань протагоніста [6, 77]. Хворобливий стан душі персонажа з психологічною достовірністю проявляється у формі внутрішнього діалогу: «Я повертаюсь і дивлюся туди, і раптом згадую, що шість на моїй совісті.

...Шість на моїй совісті?

Ні, це неправда. Шість сотень,
шість тисяч, шість мільйонів –
тьма на моїй совісті!!

– Тьма?» [3, 326-327].

Крайньою внутрішньою діалогізацією і живою особистісною зверненістю до вдаваного співбесідника характеризується також монологічне слово старого Воша з однойменної новели Фолкнера. Психічний стан глибоко розчарованого, приниженого чоловіка, який все життя свято вірив у високі моральні принципи та благородну душу Томаса Сатпена, розкривається в його пристрасній апеляції внутрішнього плану до свого кумира: «Ви ж знаєте, ніколи в житті. Ви ж знаєте, ніколи ні від кого в світі я не чекав і не сподівався більшого, ніж від вас. І ніколи не просив цього. Я й не думав, що буде потреба. Яка ж потреба такому, як Вош Джонс, сумніватись в чоловікові, якому сам генерал Лі власноручно написав, що він герой? Герой, – подумав він. – Краще б жоден з таких героїв не вернувся додому в шістдесят п'ятому, – думав, – Краще б таким, як він, та й таким, як я, взагалі не народжувались на світ. Краще б решту таких, як ми, стерти з лиця землі, ніж життя ще одного Воша Джонса у нього ж на очах розлетиться на шматки, спелеться наче лушпиння, кинуте в полум'я» [Переклад наш. – О.С.]. Комплексне поєднання внутрішньої скерованості думки та прямої зверненості до уявного співбесідника маніфестує психологічну кризу, душевний розлад персонажа.

За нашими спостереженнями, внутрішня діалогізація як структурно-композиційна форма репрезентації внутрішнього мовлення є однаково типовою в поетикальному зрізі новелістики обох письменників, коли йдеться про повноту розкриття душевного життя героїв, про конкретність та об'ємність зображення їх контроверсійних почуттів, дуалізм людської душі. Помітно увиразнюються також певні збіги на рівні стилістичної організації авто-діалогів героїв у новелах Фолкнера та Хвильового. Зокрема функціонального навантаження набувають повтори, номінативні речення, градація і нагнітання запитань-відповідей, графічне оформлення (у Фолкнера – курсив, у Хвильового – новий рядок, віршована форма).

Фолкнер гармонійно чергує авторську і персонажну позиції, і це суттєво зближує художні принципи репрезентації внутрішнього мовлення в малій прозі американського та українського письменників. Дослідники творчості автора «Синіх етюдів» неодноразово відмічали, що Хвильовий не намагається відтворити потік свідомості героїв, як це притаманно для імпресіоністів, а впорядковує первинну хаотичність персонажних чуттєвих вражень авторським втручанням [7, 270]. З цього приводу В. Агеєва, аналізуючи специфіку суб'єктивного стилю Хвильового, зазначає, що в його творах «спостерігаємо поєднання імпресіоністичної скрупульозності у збиранні й передачі первинних чуттєвих вражень, у фіксації непередбачуваних нюансів настроїв – і водночас активного введення авторських оцінок зображуваного, авторських філософських узагальнень» [8, 16], як це спостерігаємо в новелі «Редактор Карк». Проте авторські підказки та коментарі майже відсутні у новелах «Синій листопад», «Пудель», «Заулок», в яких все зображується здебільшого з точки зору героя, і цілком і повністю елімінуються в трагічній сповіді главоверха чорного трибуналу комуни – «Я (Романтика)». Саме для цієї новели письменник вибрав оптимальну форму репродукції внутрішнього мовлення персонажа у період психологічної кризи – техніку потоку свідомості, що заснована на егоцентризмі свідомості персонажа-наратора і застосовується з метою відбити двоїстість людського життя зовнішнього і внутрішнього водночас. Український письменник майстерно відтворює внутрішній світ свого персонажа як безперервний, напружений і вищою мірою іманентний психологічний процес, детально фіксуючи найтонші нюанси почуттів, вільний перебіг думок у внутрішньому мовленні. Природнім і живим проявом рефлексій героя виступають сумніви, вагання, зриви: «І спалахнуло:

– невже я веду її на розстріл?

Що це дійсність чи галюцинація?

Але це була дійсність: справжня життєва дійсність – хижка й жорстока, як згряя голонних вовків. Це була дійсність безвихідна, неминуха, як сама смерть.

...Але, може, це помилка?

Може, треба інакше зробити?

Ах, це ж боюнство, легкодухість. Єсть же певне життєве правило: *errare humanum est*. Чого ж тобі? Помиляйся! і помиляйся саме так, а не так!.. І які можуть бути помилки?» [3, 337].

У внутрішньому мовленні персонажа його почуття, як сказав би М. Анастасєв, «криваво оголені» [9, 44], тому тут не доводиться шукати ясності, впорядкованості, структурної послідовності оповіді. Паралельно Фолкнеру Хвильовий також «ламає» традиційний синтаксис алогічним нагромадженням пунктуаційних знаків. Думка в згущеному вигляді моделюється двокрапкою, тире, комою замість крапки, знаком оклику посеред речення, або ж трьома крапками на початку.

У характеротворчій функції внутрішнього мовлення виявляється також спільна для обох письменників тенденція до використання суб'єктивних форм психологічного аналізу, зокрема засобів сповіді, самоаналізу, через які актуалізуються процеси препаарації, мотивація вчинків, їх здійснення та осмислення. Одним із продуктивних способів психологічного саморозкриття героїв Хвильового, яких єднає глибока душевна депресія, продукована відчуттям екзистенційної безвиході, розчарованості у здійсненому, виявляється форма листа-сповіді. Юрко, персонаж з однойменної новели, який у постреволуційний час потрапляє на завод, не в змозі знайти себе психологічно і змиритись із сірістю та буденністю щоденної праці: «Без революції, коли нема творчості, життя тече нудно, одноманітно (або, або: дух творчості, дух руйнування)» [3, 168]. Пристрасний внутрішній монолог Юрка актуалізується у структурі твору як «текст у тексті», що як зазначає Ю.М. Безхутрий, є одним із «найхарактерніших прийомів Хвильового і модерністично-необарокової художньої моделі в цілому» [6, 41].

Екстремальні психологічні ситуації персонажів Хвильового перегукуються із екзистенційним станом граничного внутрішнього напруження, в якому зазвичай опиняються герої Фолкнера. Деякі з них наділені не меншим рівнем самосвідомості і схильні самі розкривати свої почуття, слідкувати за їх метаморфозами за допомогою самоаналізу. Показовою у цьому плані є спроба самодостатнього негра Лукаса Бічема («Домашнє вогнище») психологічно мотивувати та виправдати свої дії у конфлікті з білим плантатором: «Але я можу взяти гріх на душу, як побачу його зараз, – подумав він. – Я вже вирішив податися геть, а як побачу його, стрінуся з ним оце тепер, то можу передумати. Добрий же з мене чоловік! Він півроку тримає її у своєму домі, й мені байдуже, а коли він відсилає її назад, я вбиваю його. А це ж однаково, що заявити прилюдно, на повен голос: він відіслав її назад не тому, що послухав мене, – просто вона йому вже набридла» [1, 47]. Вражене чоловіче самолюбство провокує цілий комплекс негативних емоцій у персонажа, доводить раціональний самоаналіз до суворої самокритики, що відкривається вигуком: «Добрий же з мене чоловік!» Контroversійні думки героя, подані з перших вуст, актуалізують його комплексний психічний стан і визначають подальшу чітку модель поведінки. А от у випадку з Баярдом («Запах вербени»), його спроба проаналізувати сферу власних відчуттів не залишає цілковитої психологічної однозначності, породжує двоїстість свідомості.

Вихідною точкою зближення новелістичної психопоетики Фолкнера та Хвильового виступає апеляція у тексті до прийому внутрішньої фокалізації героя, що включає обох авторів до парадигми модерністського мистецтва. «Розірваність» свідомості персонажа стає головним принципом конструювання внутрішнього мовлення, характерними рисами якого стають імпліцитність, фрагментарність, предикативність, синтаксична ускладненість / спрощеність. Для обох авторів характерною є тенденція до використання асоціативного внутрішнього монологу, що фіксує психологічні наслідки навіть найбільш миттєвих вра-

жень, а за умови психологічної біфуркації персонажа трансформується в авто-діалог. Водночас репрезентація Фолкнером та Хвильовим внутрішньої персонажної рефлексії майстерно чергується із об'єктивованою авторською позицією, що дає змогу всебічно дослідити приховані глибини внутрішнього буття індивіда.

Література

1. Фолкнер В. Домашнє вогнище: Роман у новелах. – К.: Молодь, 1983.
2. Фащенко В.В. У глибинах людського буття. Етюди про психологізм літератури. – К.: Дніпро, 1981.
3. Хвильовий М. Твори у двох томах. – К.: Дніпро, 1990. – Т.1: Поезія, оповідання, новели, повісті.
4. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози ХІХ-ХХ століття. – Львів: Науково-видавниче товариство «Академічний Експрес», 1999.
5. Руденко М. Наративна типологія прози Миколи Хвильового. Монографія. – Тернопіль, 2003.
6. Безхутрий Ю.М. Хвильовий: проблеми інтерпретації. – Харків: Фоліо, 2003. – 495 с.
7. Павличко С.Д. Психопатичний дискурс: Микола Хвильовий // Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1999. – С. 268-276.
8. Агеєва В. Автор і герой у структурі новели Миколи Хвильового // Слово і час. – 1993. – № 12. – С. 16-21.
9. Анастасьєв Н. Фолкнер. Очерк творчества. – М.: Художественная литература, 1976. – Електронная версия: В. Есаулов, yes22vg@yandex.ru.

Старцева В.С.*

«ДЖАЗ» ТА МІСТО ТОНІ МОРРИСОН В ІСТОРИЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ АФРО-АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДОБИ «ДЖАЗОВОГО СТОЛІТТЯ»

The task of the article is to analyze one of the conceptual themes of the novel Toni Morrison «Jazz» and the City as one of the main character of the novel, also its historical and cultural values in life of Afro-Americans of «Jazz Epoch» or Harlem Renaissance.

В 1920-х роках в афро-американській культурі відбувся надзвичайний підйом, так званий Гарлемівський Ренесанс. В основі цього процесу лежали пошуки способів вираження проблемних питань, що повстали перед афро-американцями та «закладання основ» афро-американської культурної традиції. Звернення до африканського минулого відіграло велике значення. Після доби Гарлемівського Ренесансу, яка закінчилася у 1930-х, слідувала доба Великої Депресії. Однак вже сорокові-п'ятидесяті роки пов'язані з іменами таких визначних письменників, як Річард Райт та Ральф Еллісон. Наступний період афро-американської літератури, котрий відзначився важливими культурними подіями, були 1960-ті роки. На основі бурхливих політичних виступів за права афро-американців виникли теорія «чорної естетики» та «рух чорного мистецтва». Афро-американські письменники 1960-х принципово не бажали увійти в «основний потік» літератури США. Головним джерелом їх натхнення було життя негритянських кварталів. Також змінилася і спрямованість афро-американської белетристики: у своїй більшості вона призначалася лише для афро-американського прошарку суспільства.

Афро-американські письменники останньої чверті ХХ століття увібрали в себе весь досвід своїх попередників і розвинули їх теми та ідеї, тим самим започаткувавши добу нової ери афро-американської літератури. Лідируючу позицію у цій ланці посіла саме жіноча афро-американська література, завдяки таким визначним письменницям, як Тоні Моррісон, Еліс Вокер та Глорія Нейлор. Тоні Моррісон, об'єкт нашого дослідження, письменниця, яка є однією з найвагоміших постатей у культурному житті США, лауреат Нобелівської премії з літератури 1993 року. Окрім цього, в романах Тоні Моррісон знайшли своє відображення більшість культурних тенденцій афро-американської літератури кінця століття.

Завданням нашої статті є дослідити одну з головних концептуальних тематик роману Тоні Моррісон «Джаз» – Місто, як один з ключових персонажів роману, його історичне та культурне значення в житті афро-американців доби «джазового століття», або Гарлемівського Ренесансу.

Назва роману Тоні Моррісон «Джаз», в якому за виключенням безпосередньо назви відсутнє слово «джаз», на наш погляд, має декілька значень. «Джаз» означає не лише певний вид музики, але й танцювальний стиль, а також певний настрій людини: похвалення, натхнення, збудження; цей термін також означає пусті балачки або базікання, у певних випадках вживається для вираження сексуального підтексту («jazz me, baby»).

* викладач кафедри англійської мови Черкаського державного університету

Таким чином, назва роману Моррісон вказує не лише на джазову музику, котра була популярна в Гарлемі в 1920-х роках, але й на танець, на натхнення з яким герої роману приїхали до Нью-Йорку, та яке відчували при лунанні музики у негритянських кварталах; назва об'єднала в собі всі атрибути так званого «Джазового століття».

Як зазначає американський літературознавець та дослідник Хаскінс, «Джаз» - це книга в якій майстерно переплетені в одну сюжетну лінію доля декількох людей з неординарним орнаментом джазової музики. Адже традиційний романний сюжет не зміг би вмістити та виразити усіх деталей тієї культурної епохи, а особливо, джазу. Відтак, на підтримку своєї думки Хаскінс приводить як доказ інтерв'ю Тоні Моррісон видавництву «Time Online», в якому письменниця сказала наступне про свій роман «Джаз»: *«In Jazz, it was technically difficult to write a novel that was supposed to feel as if it were improvised. I had to keep in mind, and I think readers should keep in mind, that all of it is artifice. It's all planned, but it should look unplanned. The narrator is designed to be unreliable and to have only part of the story and to be the one that was most inaccurate by the time one reaches the end, but at the same time, the narrator learned about its own vulnerability. I wanted to explode the idea of an all-knowing, omnipotent, totalitarian, authorial voice and to parallel the democratic impulse of jazz ensembles»* [1].

Ідея роману Тоні Моррісон «Джаз» виникла з побаченої письменницею фотокартки відомого гарлемівського фотографа Джеймса Ван дер Зі. На цій фотокартці була зображена молода мертва дівчина в труні. Було відомо, що дівчину вбив її коханець, при цьому вона його так кохала, що помираючи нікому не зізналася хто саме в неї стріляв, та дозволила йому втекти з місця злочину. В основі сюжету цього роману лежить історія відносин Джо Трейса та його дружини Вайолет. Закохані один в одного та в ідею свободи у Гарлемі, згодом вони починають відчувати «блюз» («*feel blue*»). Їх кохання через свою буденність в якійсь момент починає здаватися для Джо тягарем, тому він заводить роман з молодою дівчиною. Тим часом Вайолет знаходиться у постійних примарних пошуках немовляти, яке вона втратила через свою невдалу вагітність.

У своєму романі «Джаз» Моррісон імітує джазову гру завдяки фрагментарній побудові тіла твору, що нагадує у свою чергу своєрідний «потік свідомості». Так, з самого початку роману фрагменти інформації змінюють один одного у хаотичному порядку: Джо Трейс – чоловік Вайолет, Вайолет п'ятдесят років, вона худа; померла дівчина ставила двозначні питання тощо. Ось що пише з цього приводу американський критик Джил Матус: *«The improvisation in this novel means that the narrative voice is itself suprised by its own creation, which asserts itself against preconceived pattern.... Morrison shows that narrative improvisation means taking risks, responding spontaneously to what emerges in the process of creation. This is one of the ways in which Morrison's novel approximates jazz music.... If the voice talks at times about its relation to the narrative it is creating and to the characters who seem to know themselves (and the voice) better than it knows them/ it also inscribes its relation to the readers of the novel. On a number of occasions, the narrator's telling is figured as its product. That is, the book itself is conceived as a narrative performance, the narrator becoming indistinguishable from the story it makes»* [2].

Разом з тим, інший американський літературознавець А.-М. Пакет-Дейріс у своїй статті ««Джаз» та Місто Тоні Моррісон», що була надрукована в журналі «*African-American Review*», зазначає, що «*Music seems to function as a substitute voice here. It provides the historical background the narrative voice incompletely supplies. At the heart of the text - and of the City - it restores continuity, exposing the anger of «the quiet children of the ones who had escaped from Springfield Ohio, Springfield Indiana, New Orleans Louisiana, after raving whites had foamed all over the lanes and yards of home».* It reconstitutes the complex journey of

black migrants fleeing Southern oppression against the peculiar backdrop of the Northern city, which in turn distills its own violence» [3].

Таким чином, можливо стверджувати, що музика в романі також співвідноситься із містом Нью-Йорк. Потрібно, також, зробити акцент на тому, що образ цього міста складається із декількох характеристик.

Так, спочатку ми дізнаємося, що Вайолет і Джо живуть у Місті, про яке нараторка говорить, що вона божеволіє через це Місто («*crazy about this City*»). Авторка детально зі всіма подробицями описує місце, де відбуваються дійові події з усіма існуючими варіаціями примар, кольорів та елементів. Завдяки зображенню вуличних звуків, голосів та музики у романі царить своєрідна атмосфера: «*Below is shadow where any blase thing takes place: clarinets and lovemaking, fists and the voices of sorrowful women.... A colored man floats down out of the sky blowing a saxophone, and below him, in the space between two buildings, a girl talks earnestly to a man in a straw hat*» [4]. Або: «*Up there, in that part of the City - which is the part they came for - the right tune whistled in a doorway or lifting up from the circles and grooves of a record can change the weather. From freezing to hot to cool*» [5].

Тоні Моррісон у своєму романі «Джаз» детально висвітлює всі елементи стилю життя цього Міста: «*In halls and offices people are sitting around thinking future thoughts about projects and bridges and fast-clicking trains underneath. The A&P hires a colored clerk. Big-legged women with pink kitty tongues roll money into green tubes for later on; then they laugh and put their arms around each other. Regular people comer thieves in alleys for quick retribution and, if he is stupid and has robbed wrong, thieves comer him too. Hoodlums hand out goodies, do their best to stay interesting, and pay attention to their clothes and the carving out of insults*» [6].

Окрім того, Місто володіє своєю винятково колосальною звабливістю: «*They came for a visit and forgot to go back to tall cotton or short. Discharged with or without honor, fired with or without severance, dispossessed with or without notice, they hung around for a while and then could not imagine themselves anywhere else. Others came because a relative or hometown buddy said, «Man, you best see this place before you die....»*» [7].

Також, Тоні Моррісон у своєму романі «Джаз» персоніфікує Місто. Місто функціонує як жива істота, начебто один з головних персонажів: «*They weren't even there yet and already the City was speaking to them. They were dancing. And like a million others, chests pounding, tracks controlling their feet, they started out the windows for first sight of the City that danced with them, proving already how much it loved them*» [8]. Крім того Місто впливає на особистість людей: «*She give you a lot of trouble?*» «*No. None. Well. Some.*». «*I was a good girl her age. Never gave a speck of trouble. I did everything anybody told me to. Till I got here. City make you tighten up*» [9]. Відтак місто Нью-Йорк стає найбільш живим та яскравим персонажем роману Тоні Моррісон «Джаз». Настрій Міста постійно змінюється: воно виконує музику, співає, танцює, розмовляє, сповнюється радіщами та смутком.

Образ Міста домінує у романі «Джаз», джазова музика постійно лунає на його вулицях та в його кабаках, а виконують її саме ньюйоркці. Естетика джазу наповнює роман не лише завдяки опису звуків, пісень та танців, але і через стиль життя та мову мешканців Гарлему. У всьому відсутній порядок, люди живуть так, як їм подобається, на власну манеру, а не так, як повинні. Так, наприклад, не лише відносини між Вайолет та Джо заплутані та не мають ладу, але й меблі у їх квартирі також розміщені спонтанно: «*You know how some people put a chair or a table in a corner where it looks nice but nobody in the world is ever going to go over to it, let alone sit down there? Violet didn't do that in her place. Everything is put where a person would like to have it, or would use or need it. So the dining room doesn't have a dining table with funeral-parlor chairs. It has big deep-down chairs and a card*

table by the window covered with jade, dracena and doctor plants until they want to have card games or play tonk between themselves» [10].

Ще один американський критик Джо Сандерс вважає, що завдяки «джазовому» стилю роману, підсилюється відчуття відмінності між містом та селищем, сучасністю та минулим, общиною та індивідуальністю.

На підтримку думки Сандерса, американський літературознавець Філіп Пейдж зазначає, що у романі Моррісон «Джаз» труднощі героїв сконцентровані на психологічному аспекті, – міграційний спосіб життя, або відсутність батьків чи дітей, – що в свою чергу пов'язано з відсутністю міцного зв'язку з минулим. Пейдж стверджує: «*Joe, for example, having been deprived of his parents and therefore having had to rely solely on himself, exaggerates the importance of self, to the exclusion of anyone or anything else. Violet, on the other hand, has allowed her mother's fate to overwhelm her sense of self» [11].* На думку того ж критика, прізвище Джо та Вайолет «Трейс», має певне значення та змістовну наповненість – воно відтворює освоєння міського північно-американського способу життя афро-американцями з Півдня.

Для Джо та Вайолет, так само, як і для Доркас та Феліс, розмежованість з минулим посилюється втратою матері. Джо, страждає від того, що не знає чи жива його мати, він відтворює її в Доркас, та намагається відродити те відчуття щастя, яке закарбувалося йому в пам'яті з дитинства у Веспер Каунті. Для Вайолет відбитки минулого приймають форму жаху перед спогадами самогубства її матері, а через неможливість мати власну дитину, вона вбачає її у Доркас, Феліс та навіть у Голден Греї, що живе у її підсвідомості.

На кшталт героїв інших романів Тоні Моррісон, словесна розповідь та слухання необхідні для психологічної рівноваги персонажів «Джазу». Персонажі Джо і Вайолет, Доркас і Феліс набувають сили вагомості через розповідання та слухання своїх історій. Критик Філіп Пейдж надає цитування з роману «Джаз»: «*The horrific deeds that must be explained and from which the Traces must recover are associated with the Traces' failures to communicate. Violet lapses into silence, unable to come to grips with her mother's suicidal silence and her own inability to have children. Joe, martyred by this withdrawal of Violet, withdraws into his memories of Vesper County and his lost mother...» [12].*

Для всіх цих героїв розповідь своїх історій та слухання чужих є своєрідним «лікуванням». Вайолет та Елліс «лікують» одна одну, Джо та Вайолет промовляють довгі внутрішні монологи, в яких вони сповідують свої індивідуальні історії особистої кризи, Вайолет розповідає про своє життя і терпляче вислуховує Елліс та інших персонажів, таким чином, вона здобуває контроль над собою та своєю долею.

Той же Філіп Пейдж вважає, що нараторка «Джазу» також поступово психологічно відновлюється: «*At first, she is convinced of her own truth, anxious to use her story to victimize the characters through gossip. But as she invents their world, she is changed by it. She learns to listen to them, to empathize with them, to love them. Correspondingly, she learns humility, learns that her own versions aren't the only ones and aren't necessarily accurate. Along with this maturity, she develops a deeper relationship with the reader. If listening is crucial for her own role as storyteller, then she appreciates the reader's role as listener and, presumably, shared storyteller. There are, finally, no real differences between author, characters, narrator, and reader» [13].*

Голос нараторки, яка розмовляє не лише з кимось, але й сама з собою, Моррісон використовує для психологічного вивчення героїв. Джо також розмовляє сам з собою, а в кінці своєї розповіді з Доркас, яка стала другою частиною його самого.

У романі «Джаз» Тоні Моррісон, останній розділ є дуже своєрідним, навіть, загадковим. Спершу нараторка розмірковує про біль, яку вона відчуває; вона називає себе «оком громовиці» та говорить про себе, як про Всемогутню Богиню: «*Pain. I seem to have an af-*

fection, a kind of sweettooth for it. Bolts of lightning, little rivulets of thunder. And I the eye of the storm. Mourning the split trees, hens starving on rooftops. Figuring out what can be done to save them since they cannot save themselves without me because - well, it's my storm, isn't it? I break lives to prove I can mend them back again. And although the pain is theirs, I share it, don't I? Of course. Of course» [14].

Потім нараторка з'являється в образі самотньої убогої жебрачки, яка усім стороння та нікому не потрібна: «I ought to get out of this place. Avoid the window; leave the hole I cut through the door to get in lives instead of having one of my own. It was loving the City that distracted me and gave me ideas. Made me think I could speak its loud voice and make that sound sound human. I missed the people altogether, I thought I knew them and wasn't worried that they didn't really know about me» [15].

Далі нараторка постає перед читачем у вигляді богині-творця, що втрачає контроль над людьми, та яка не здатна зрозуміти різносторонність і глибинність людського буття: «I believed I saw everything important they did, and based on what I saw I could imagine what I didn't: how exotic they were, how driven. Like dangerous children. That's what I wanted to believe. It never occurred to me that they were thinking other thoughts, feeling other feelings, putting their lives together in ways I never dreamed of» [16].

В кінці розповіді богиня-оповідачка визнає, що їй не вистачає любові та, що вона заздрить усім тим, кому відоме це почуття. Так, американський дослідник Е. Родрігес пише про «Джаз» Тоні Моррісон: «At the very end the narrator-goddess, awakened by the mysterious power of human love, acutely conscious now of the «division» of the divine she had mentioned in the epigraph, intensely aware of her own aloneness and of her need for a hand and for a healing of division, utters a loud silent plea that is almost human: «If I were able I'd say it. Say make me, remake me. You are free to do it and I am free to let you because look, look. Look where your hands are. Now» [17].

Отож, узагальнюючи все вище сказане, можливо підсумувати, що Тоні Моррісон у своєму романі «Джаз» багато уваги приділяє зображенню міста Нью-Йорк 20-х років минулого століття, доби так званого «джазового віку», або Гарлемівського Ренесансу, який вважається символом звільнення чорних. На цьому тлі досліджується психологія, свідомість та настрої афро-американців, що проживали на той період у Манхетені. У романі «Джаз», також висвітлені соціально-економічні умови афро-американців, котрі мігрували до Нью-Йорку. В історіях героїв «Джазу», як і у інших романах Моррісон, відзеркалено наслідки рабства, так званої «постколоніальної травми». Адже, окрім естетичного, музичного аспекту, у «Джазі» велике значення відводиться історії героїв, та тим наслідкам, які спричинила міграція американських негрів з Півночі Сполучених Штатів у великі міста.

Коментар

1. «Було технічно непросто написати роман, який би створював відчуття імпровізації. Я мала постійно пам'ятати про те, так само як і читач, що це все фокуси. Це все планується, а має виглядати так, наче не заплановане. Наратор має бути ненадійним та знати лише частину історії, бути якомога найменш точним до кінцівки оповідання, але в той же час оповідач мав зрозуміти свою вразливість. Я прагнула спростувати ідею всезнаючого, всемогутнього, тоталітарного, авторитарного голосу, порівнявши його з демократичним імпульсом джазового ансамблю» (Переклад наш. – В. С.).

2. «Імпровізація у цьому романі означає, що нараторка сама дивується своєму творінню, яке поступово починає втрачати відповідності з існуючими раніше сподіваннями та розрахунками... Моррісон демонструє, що наративна імпровізація у романі означає ризик, виникнення спонтанних реакцій та ситуацій у процесі сюжетного творення. Це

один із прийомів, завдяки якому роман Моррісон наближається до Джазової музики... Іноді оповідальний голос говорить про своє відношення до створеної ним історії та героїв, котрі, здається, знають і розуміють себе (та цей голос) краще, ніж голос їх. Водночас, голос також висловлює своє відношення до читачів роману. Подекуди розповідь наратора змодельована як продукт самого роману, а сама книга створена у якості оповідального акту, у якому нараторка стає невід'ємною частиною історії, котру вона сама ж і створює» (Переклад наш. – В. С.).

3. «Музика тут, неначе, замінює голос. Вона забезпечує історичне тло, яке голос нараторки не в змозі повністю передати. У серці тексту – та Міста – музика виражає цілісність, зображає злобу «тихих дітей, тих, хто втік із Спрінгфілду, штат Огайо, із Спрінгфілду, штат Індіана, із Нового Орлеану, штат Луїзіана, після того, як білі залилися люттю, біженці заповнили собою усі дороги та подвір'я». Музика відтворює всеохоплюючу міграцію чорних емігрантів, котрі втікали від пригнічення на Півдні, у специфічну атмосферу північного міста, яке пропонувало натомість свою власну жорстокість» (Переклад наш. – В. С.).

4. «Там внизу, - темрява, де живуть усілякі непотрібні речі: кларнети, кохання, кулаки та голоси сумних жінок... Звідкілясь із-за хмарини, граючи на саксофоні, впливає кольоровий музика, а під ним, у закутку поміж будинків, стоїть дівчина і щось серйозно говорить чоловікові у солом'яному брилі» (Переклад наш. – В. С.).

5. «У тій частині Міста, заради якої вони сюди переїхали, правильна мелодія, що висвистується коло дверей чи лунає з кіл та борозни платівки, здатна змінити погоду. Від заморозків до спеки, від спеки до прохолоди» (Переклад наш. – В. С.).

6. «У закладах, у великих офісах сидять люди і створюють плани на майбутнє, вимудровують мости, швидкохідні потяги, що торохкотять під землею. В одній конторі узяли на роботу кольорового. Товстоногі жінки з рожевими котячими язиками скручують гроші у зелені трубочки та ховають їх «на потім»; потім вони всміхаються і кладуть долоні одна одній на плечі. У пошуках швидкого збагачення звичайні людяці снують вузькими вуличками, але тих, що дурніші та не здатні до грабувальної справи, злодії ловлять знову, і оббирають уже без жалю. Молоді хулігани розкидаються грошима, лізуть зі шкіри, лише задля того, щоб розігріти до себе інтерес, а через те, що на них усі витріщаються для різноманітності, вони вишукано одягаються та вигадують хитрі зачіпки» (Переклад наш. – В. С.).

7. «Одні, просто приїздили погостювати та чомусь забували про те, що потрібно було б повернутися до своєї тільки-но посаженої, а можливо вже й дозрілої бавовни. Звільняли їх з ушануванням чи без, вигонили з роботи з вихідним платежем чи без нього, виселяли без попередження чи з ним, але ті, хто хоч трохи пожив у Місті, вони вже не уявляли собі іншого життя. Другі приїздили, послухавши свого родича чи якогось приятеля: «Друже, приїзди поки живий, та хоч подивишся...»» (Переклад наш. – В. С.).

8. «Вони навіть ще не приїхали, а Місто вже розмовляло з ними. Місто танцювало з ними, як і з мільйонами інших до та після них, що з тремтінням у серцях дивилися через вікна вагонів, їм так кортіло побачити Місто, вони так боялися прогавити його появу, Міста, яке кружляло з ними у танку і вже було цілком зрозумілим, наскільки сильно Місто їх любить» (Переклад наш. – В. С.).

9. «З нею було багато клопоту? – Та, ні. Так. Не дуже. – В її віці я була слухняною дівчинкою. Зі мною ніхто не мав клопоту. Робила усе, що мені накажуть. Допоки не опинилася тут. Місто змушує бути впертою» (Переклад наш. – В. С.).

10. «Знаєте, як деякі полюбляють задвинути стілець чи стіл куди-небудь у куток, щоб гарно виглядало, але кому це потрібно, залізати у куток, та ще й сидіти там? У Вайолет такого не має. Усі речі знаходяться саме там, де вони можуть згодиться та де їх очікуєш

знайти. Наприклад, у столовій ви нізащо не знайдете обіднього столу зі стільцями навколо, неначе у поховальному бюро. Проте, є великі глибокі крісла та столик для гри в карти коло вікна, котрий заставлений горщиками з драценою, алое та ще якимись іншими лікарськими рослинами, але лише доти, поки хазяї не вирішать пограти у карти» (Переклад наш. – В. С.).

11. «Так, наприклад, Джо, через те, що був позбавлений батьків, а відтак був змушений покладатися лише на себе, перебільшує значимість власної особистості до виключення когось чи чогось взагалі. З іншого боку, Вайолет дозволила, щоб доля її матері зруйнувала у ній відчуття своєї власної індивідуальності» (Переклад наш. – В. С.).

12. «Жахливі події, від яких Трейси мають вилікуватися, пов'язані з їх невмінням контактувати одне з одним. Вайолет замовкає, через нездатність змиритися з мовчанням матері-самогубці та своїм безпліддям. Джо, змучений цією «відсутністю» Вайолет, поринає у світ спогадів про Веспер Каунті та його загубленої матері» (Переклад наш. – В. С.).

13. «Спочатку вона цілком впевнена у власній істинності, та використовує свою історію таким чином, щоб дезорієнтувати героїв плітками. Але, створюючи їх індивідуальний світ, вона змінюється під його ж впливом. Вона вчиться слухати їх, співчувати їм, любити їх. Відтак, вона починає бути більш гнучкою, поступово розуміючи, що існують не лише її власні версії, а можливо, навіть, вони не є стовідсотково вірними. Стаючи більш зрілою, вона також починає розвивати глибші та серйозніші відносини з читачем. Якщо слухання їй необхідне для досягнення особистої функції наратора, то читача вона починає сприймати як слухача, а подекуди, як ймовірного запасного оповідача. У кінці-кінців, між автором, персонажами, нараторкою та читачем стираються усі реально існуючі відмінності та межі» (Переклад наш. – В. С.).

14. «Біль. Я відчуваю до неї жагу, відчуваю її солодкий смак. Ляпаса блискавок, стогін грому. Я око громовиці. Ридаю над розтряними деревами, кущами, що вмирають зо страху. Я в постійному пошуку їхнього спасіння, оскільки без мене вини врятуватися не в змозі – адже це моя гроза. Ламаю долі, заради того, щоб довести, що здатна їх знову зцілити. Хоча, страждають саме вони, але і я відчуваю цей біль, хіба не так? Звісно. Звісно» (Переклад наш. – В. С.).

15. «Мені варто забиратися з цього місця. Подалі від цього вікна, від щілини в дверях, яку я самотужки зробила, щоб зазирати у чужі життя, замість того, щоб жити своїм. І все це через любов до цього Міста, це вона збила мене з пантелику та підселила мені ці дивні думки. Змусила мене повірити, що я зможу говорити Його голосом, що я здатна зробити так, щоб Його звучання було схожим на людське. А люди – я не взяла їх у розрахунок. Я вважала, що знаю їх, мене навіть не хвилювало, що вони про мене і гадки не мають» (Переклад наш. – В. С.).

16. «Я вважала, що бачу все найголовніше, а що не бачу, можу собі уявити – наскільки вони дивні та які відчайдушні. Неначе проблемні діти. Принаймні, я хотіла у це вірити. Мені навіть не спадало на думку, що вони геть зовсім по-іншому відчувають, розмірковують, що вони будують своє життя таким чином, як мені й не марилося» (Переклад наш. – В. С.).

17. «В самому кінці історії богиня-оповідачка відроджена загадковою силою людського кохання, починає усвідомлювати «божественний розподіл», про який вона згадувала в епіграфі, в її промові особливо сильно відчувається стурбованість власною самотністю та особлива потреба у дружній підтримці, і «лікуванні», вона проголошує хвилюючий заклик, майже людиноподібний: «Якби я тільки могла, я б сказала. Сказала б створи мене, створи мене наново. Ти вільний це зробити, а я вільна тобі це дозволити, тому що поглянь, поглянь, де твої руки. Зараз»» (Переклад наш. – В. С.).

Література

1. Haskins J. Toni Morrison: Telling a Tale Untold - Brookfield, Twenty-First Century Books - 2002. - P.108 - 109.
2. Matus J. 'A sweettooth for pain': history, trauma and replay in Jazz // Matus J. Toni Morrison - Manchester: Manchester University Press, 1998. - P.123 - 124.
3. Paquet-Deyris A-M. Toni Morrison's Jazz and the City // African American Review - St Louis: Saint Louis Univ. – 22.06.2001. – P.144–185.
4. Morrison T. Jazz - N.Y.: Penguin Group, 1993. - P.7, 8.
5. Ibid. – P.51.
6. Ibid. – P.7.
7. Ibid. – P.32.
8. Ibid. – P.32.
9. Ibid. – P.81.
10. Ibid. – P.12.
11. Page Ph. Make Me, Remake Me: Traces, Cracks, and Wells in Jazz // Page Ph. Dangerous Freedom. Fusion and Fragmentation in Toni Morrison's novels – Jackson: University Press of Mississippi, 1996. – P.159.
12. Page Ph. What's the World For If You Can't Make It Up the Way You Want It? // Page Ph. Dangerous Freedom. Fusion and Fragmentation in Toni Morrison's novels – Jackson: University Press of Mississippi, 1996. – P.185.
13. Ibid. – P.185.
14. Morrison T. Jazz. Ibid. – P.219.
15. Ibid. – P.220.
16. Ibid. – P.221.
17. Rodrigues E.L. Experiencing Jazz II Toni Morrison. Critical And Theoretical Approaches. Peterson N.J. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1997. – P.263.

Склярова О.П.*

МЕТАФОРИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ НАЦІЇ У СУЧАСНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТАХ

In the article the author analyses the metaphorical depiction of the components of the concept AMERICAN NATION, represented by the frames migration, territory, political, religious, social and intellectual life in the popular science texts about the USA.

Метафора як мовна одиниця пронизує не лише мову, а й концептуальну систему (концептуальну картину світу) носіїв різних мов. Люди думають та діють у термінах метафоричних моделей у різних ситуаціях, називаючи різні концепти. Когнітивний підхід до вивчення метафори пропонує розглядати її компоненти не як реалії, що належать об'єктивному світу, не як лексичні одиниці, що відображають зміст цих реалій у мові, а як носії знань про світ, що мають певний концептуальний зміст.

У роботі досліджується метафора як засіб репрезентації знань про історію, суспільне та політичне життя Сполучених Штатів Америки, що формують концепт АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ, на матеріалі науково-популярних текстів. Вибір матеріалу був не випадковим, оскільки установка на експресивність, як невід'ємна частина науково-популярного дискурсу, знаходить своє відображення у постійному прагненні автора до найбільш яскравої та вдалої форми репрезентації інформації та донесення її до читача. Найбільш вдалим та дієвим засобом реалізації принципу експресивності є відхід від нейтрального стилю, пов'язаний з використанням метафори, адже їй належить провідне місце серед інших засобів мовної виразності, що обумовлено її лаконічністю, образністю та експресивністю. Саме аналіз метафори дозволяє створити уявлення про основні цінності, домінанти та принципи концептуалізації світу американцями.

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, інтересом у сучасній лінгвістиці до вивчення процесів концептуалізації та категоризації, до різних форм репрезентації знань; по-друге, необхідністю використання нового підходу до вивчення метафори, що дозволить розглянути це мовне явище не як стилістичний прийом автора науково-популярного тексту, а як засіб концептуалізації знань про історію, політичне та соціальне життя країни. Це обумовлює необхідність вивчення закономірностей, що впливають на формування концептосфери американського етносу у зв'язку зі значним впливом, що його здійснює американська культура та її система цінностей на весь світ на даному етапі розвитку людства.

Вивчення тенденцій у дослідженні метафори свідчить про те, що найбільший потенціал мають когнітивно-дискурсивні концепції, представлені у роботах Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Н.Д. Арутюнової, Н.Н. Болдирева та ін. У сучасних теоріях метафора визначається як універсальне явище, механізмом якого виступає концептуалізація, що актуалізується у дискурсі та являє собою етапи розвитку мовної одиниці.

Оскільки метафора розглядається нами перш за все як засіб репрезентації та сприйняття події чи явища, предметом аналізу виступають метафоричні структури, що вико-

* аспірантка кафедри англійської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ристовуються авторами для актуалізації знань про різні аспекти життя американського суспільства та Сполучених Штатів загалом, що утворюють концепт АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ та сприяють розумінню національних особливостей американського суспільства.

Матеріалом цього дослідження монографії американських істориків, політологів, соціологів, присвячені висвітленню різних аспектів формування та розвитку американської нації, загальною кількістю близько 2,500 сторінок, у межах яких було проаналізовано близько 500 прикладів.

У процесі когнітивно-дискурсивного аналізу концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ було виявлено основні складові його змісту, що представлені наступними фреймами: *міграція, територія, політичне життя, релігійне життя, соціальне життя та інтелектуальне життя*, кожен з яких, у свою чергу, метафорично репрезентується межах вивчених текстів.

У ході здійснення аналізу науково-популярного дискурсу увагу було сфокусовано лише на тих складових поля концепту, що були метафорично репрезентовані у тексті.

Звернення до фрейму зумовлене тим, що він має «більш чи менш конвенціональну природу, і тому здатен визначати та описувати те, що є найбільш «характерним» чи «типовим» у цьому соціумі чи суспільстві з його етно- та соціокультурними особливостями» [1, 119]. Крім того, ця інформаційна структура, як і метафора, відноситься до «механізмів, що забезпечують розуміння змісту концепту» [1, 119].

Фрейм *міграція* як складова концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ являє собою ситуаційний фрейм, що включає в себе як конкретні події, так і учасників цих подій, що розглядаються крізь призму усіх можливих соціальних взаємовідносин між ними.

У результаті дослідження фрейму *міграція* було виявлено, що різні його складові виражені за допомогою різних типів метафор. А саме, за допомогою природної метафори, точніше метафори води: «*stream of people*», «*current*», «*wave*», «*wave of settlement*» та ін.

Наприклад, у реченні «*If we imagine migration into American West to be streams of people flowing east, north, and west, then our task is to determine how many people these streams carried, where they came from, and what, so to speak, floated with them on their journey» (1, с. 183) метафора «*streams of people flowing east, north, and west*» сприяє розумінню того, що міграція являє собою різнобічно спрямований, стихійний процес. Ця інтерпретація підтверджується значенням дієслова «*to flow*»: «*to move freely and continuously*» [2, 451]. Уподібнення масового переселення людей вільній та безперервній течії води сприяє розумінню процесу міграції як некерованого переміщення великої кількості людей з однієї території на іншу.*

«*What ... floated with them*» - ще один метафоричний вираз, що вказує на той факт, що поселенці мають певні вірування, переконання, цінності та ідеали, що впливають на формування характерних особливостей американської нації. Дієслово «*to float*» у значенні «*to move slowly and without resistance in air or water*» [2, 449] у складі цієї метафори вказує на той факт, що переселенці не можуть не принести свою культуру на американську землю, що є цілком природним явищем.

Таким чином, в основі опису процесу міграції лежить розгорнута метафора, що актуалізує прототиповий сценарій переміщення потоків води, що є частиною універсальної концептуальної картини світу. При чому «вмикаються» тільки ті елементи сценарію, що є актуальними для створення образного уявлення про міграцію та відображають інтенцію автора.

Окрім природних метафор, використовуються також метафори транспортних засобів «*ship*», «*vessel*», які метафорично зображують колонії та поселення новоприбулих: «*The ship's captain had sole command of its course and was responsible for order on the vessel...*» (2, с.80); предметні метафори, такі як «*melting pot*», що традиційно використовується для

метафоричного зображення Сполучених Штатів та позначає різномірний склад американського суспільства, який з часом «переплавляє» представників різних націй та культур у єдину американську націю; креативні метафори, такі як «*Earth's only paradise*», що метафорично зображує американський континент як ідеальний життєвий простір; метафори родинних стосунків, наприклад, вираз «*an overdressed country cousin*» описує психологічний стан іммігрантів, що порівнюється зі станом сільського жителя, що приїхав до родичів у велике місто і намагається не вирізнитися серед них, що в нього не дуже добре виходить: «*They were like country cousin who overdresses when he comes to the big city*» [3, 277].

Аналіз способів метафоричної репрезентації фрейму *територія* концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ показав, що в її основі лежить базова метафора контейнера, що може актуалізуватися за допомогою метафори будівлі та її частин. Так у прикладі «*Their cumulative impact did not at first produce anything like a uniform society throughout the 2,000-mile-long and 50-mile-wide corridor that contained England's American colonies. Two quite different societies developed, one at each end of the corridor*» [4, 22] територія, на якій були розміщені англійські колонії, метафорично представлена у вигляді коридору.

Внаслідок метафоричного переносу американський континент зображений у вигляді будівлі, всередині якої є прохід, що з'єднує різні кімнати – територія, що за формою нагадує довгий вузький коридор, з обох боків якого знаходяться суспільства з різними підвалинами «*two quite different societies*», тобто північні та південні штати.

В інших прикладах фрейм *територія* репрезентується різними метафоричними конструкціями, до складу яких входять такі мовні одиниці, як *to contain* («*corridor contains colonies*»); *to shelter* («*the coast sheltered thousands of immigrants*»); *empty* («*the continent was not empty*»), оскільки його значення «*having nothing inside*» [2, 378] підтверджує зв'язок цього поняття з категорією *контейнеру*, який має певні межі та наповнення. Структурні елементи контейнеру (межі, внутрішнє наповнення) є основою для метафоричного розуміння змістів, закладених у фреймі *територія*.

Аналіз фрейму *політичне життя* показав, що для репрезентації смислів, закладених у концепті АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ, автори науково-політичних текстів про Сполучені Штати використовують п'ять основних видів метафори: рослинну, будівну, метафору дороги, військову та предметну метафору.

Оскільки рослинна, будівна та метафора дороги є конструктивними по своїй суті, тобто сприяють сприйняттю цільового фрейму як засобу позначення прогресивного розвитку та вдосконалення об'єкту чи явища дійсності, то смисли, що передаються цими метафорами, несуть у собі позитивну оцінку.

Так, концептуалізація політичного життя країни у вигляді рослини вказує на поетапність її формування, розвиток та вдосконалення: «*The company was not bound by the actions of the burgesses, but from this seed sprang the system of representative government that became the American pattern*» [5, 12]. У цьому прикладі міститься інформація про роль виборців у процесі обирання членів уряду. При цьому виборці представлені у вигляді зерна (*seed*), з якого з'являється паросток (*the system of representative government*). Використання предикату «*to spring*» - «*to move quickly and suddenly upwards or forwards as if by jumping*» [3, 1309] вказує на раптовість та швидкість утворення системи представницької влади у країні подібно до паростку, що «вистрибнув» із зерна.

Метафора дороги «... *the right Road of Improvement ...*» [3,99], в основі якої лежить базова метафора «*Life is a journey*» [4], характеризує роботу уряду як прогресивну діяльність і також сприяє її позитивній оцінці.

У прикладі «*The country house was the rising man's station to heaven (= governing class)*» [3, 99] семантика слова «*station*» у значенні проміжного пункту на дорозі, що веде до пев-

ної цілі, сприяє розумінню придбання майна як необхідного етапу для досягнення кінцевої мети – можливості знаходитись серед людей високого соціального рівня. Словосполучення «rising man» використовується на позначення людини, що робить кар'єру, а слово «heaven» - правлячого класу, що має привілеї та можливість управляти тими, хто знаходиться на нижчому соціальному рівні. Таким чином, ідея «дороги знизу угору», що лежить в основі цієї метафори, дозволяє розглядати кар'єрний ріст як одну з цінностей американського суспільства.

Для опису структур уряду часто використовується метафора будівлі. Наприклад, у виразі «*the backstairs of the government*» [3, 60] лексема *backstairs* у якості іменника у множині має значення «*rear or side stairs of the building*» (Oxford) та в якості прикметника «*secret or perhaps unfair: backstairs influence*» [3, 77]. Виходячи з цих дефініцій, можна дійти висновку, що якщо під буквальним значенням цього слова розуміються так звані «чорні сходи», зазвичай розташовані позаду будинку та призначені для того, щоб можна було непомітно заходити та виходити, то в комбінації зі словом «уряд» це поняття актуалізується у своєму предикатному значенні, завдяки якому характеризується діяльність політичної влади. Метафоричний вираз «*the backstairs of the government*» асоціюється у свідомості читача з кулуарними переговорами, завдяки яким приймаються важливі державні рішення. Таким чином, уявлення про планування будівлі накладається на вже наявне у свідомості читача уявлення про способи ведення політичної діяльності, а знання про фізичний об'єкт дозволяє структурувати сферу суспільних відносин.

На відміну від вище згаданих, військова метафора надає конфліктний характер опису політичного життя Америки. При описі політичних відносин між представниками різних партій у термінах військових дій, автори дають можливість читачеві уявити ступінь загострення суспільної боротьби, властивий політичному життю суспільства. Так, у прикладі «*The barrel of revolutionary gunpowder now needed a spark to make it explode*» [6, 23] автор звертається до метафоричної структури, у якій «бочка з порохом» символізує напруження політичної ситуації, під «іскрою» розуміється будь-яка подія, що загострює ситуацію і може спровокувати «вибух», тобто політичну кризу чи відкритий конфлікт. Військова лексика, що використовується для метафоричного зображення конфлікту, надає політичній ситуації негативну оцінку.

У результаті аналізу практичного матеріалу можна дійти висновку, що у фреймі *релігійне життя* концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ метафорично виражається церква у вигляді контейнера. Так, у прикладі «*Puritans were also of two minds as to whether reform could be accomplished within the Anglican Church*» [4, 13] на це вказує прийменник *within* і реформи виступають наповненням цього контейнера; у вигляді парасольки «*It was a convenient umbrella for all men of good will*» [3, 137], що завдяки своїй конструкції збирає та об'єднує людей. Крім функції об'єднання, релігія бере на себе роль бастиону: «*the bulwark of decency of his community*» [3, 99], де вона виступає у вигляді сили, що захищає моральні підвалини американського суспільства.

У наступному прикладі *релігія* представлена у вигляді їжі, складовими якої є обставини та емоції, що характеризують її: «*Persecution, religious pride, the love of contradiction are the food what the world commonly calls religion*» [3, 99]. В основі цієї метафори лежить базова метафора «*Ideas are food*», у якій світоглядні ідеї (релігія) сприймаються у вигляді фізичної сутності (їжі), без якої неможливе життя.

Аналіз способів метафоричного представлення фрейму *соціальне життя* показав, що в основі його концептуалізації лежить повсякденний досвід людини, пов'язаний із сприйняттям природних явищ, просторовою орієнтацією.

Так, спосіб життя американців представляється у вигляді стрімкого потоку води «*a rapid flowing life*», що, як відомо, вимагає від тих, хто в ньому опинився здатності до мит-

тевої реакції: «*Where a rapid flowing life informed a man of his tasks, he would be lost if he anchored himself to any fixed role*» [3, 199], тобто американець повинен бути готовим до несподіванок, що приготувало йому життя і виконання тієї самої соціальної ролі «*any fixed role*», тобто стабільність у виборі роду занять, могла б лише завадити. Метафоризація контексту відбувається завдяки предикації характеристик, що властиві природному явищу (потоків води), крім того, автор використовує театральну метафору для концептуалізації ставлення американців до свого роду занять.

У прикладі «*Since land, honor, and social status were, however, equated with being espanol, people ended to acquire the necessary Spanish ancestry as they rose in status*» [1, 14] метафорична концептуалізація відбувається внаслідок переносу уявлення про положення об'єкту у просторі на положення людини у суспільстві, в основі її лежить базова орієнтаційна метафора Дж. Лакоффа «*High status is up*». Вираз «*to rise in status*» несе в собі позитивну конотацію, оскільки з поняттям «верх» у свідомості людини пов'язаний виключно позитивний досвід.

Війна як вираження соціального конфлікту дуже часто концептуалізується у термінах генеральної репетиції («*the dress rehearsal*»), судового процесу над квакерами («*the decisive trial*»), тобто за допомогою театральної та судової метафори.

Метафоричний вираз «*the wealth of the world was a pie and that a bigger slice for one country meant a smaller slice for all the others*» [3, 99] ґрунтується на концептуалізації матеріальних благ у вигляді кулінарного виробу. Метафорична репрезентація багатства усього світу у вигляді пирога пов'язана з тим, що пиріг зазвичай призначений декільком людям, і перед уживанням у їжу його ділять на частини, і якщо він буде поділений не порівну, то хтось отримає більше, а хтось менше.

Фрейм *інтелектуальне життя* отримав метафоричну репрезентацію через природну, будівну та орієнтаційну метафору. При цьому інформація та інтелектуальна діяльність знайшли своє відображення у вигляді потоків води: «*the flood of information pouring out of America*» [3, 160], де крім природної метафори води використовується метафора-контейнер «*pouring out*», «*the currents of American thoughts*» та «*the stream of knowledge*».

Освітні заклади (університети та коледжі) представлені у вигляді курорту, музею і фортеці: «*Universities remained fashionable resorts for noblemen's sons ... continued to be the museum and the citadel of the nation's high-culture*» [3, 173], де концептуалізація університетів у термінах місць відпочинку, з одного боку, містить у собі негативну оцінку освітнього закладу, що призначений не для відпочинку, а для розумової праці. З іншого боку, згадка про те, що курорти були «модними» приносить іншу конотацію, оскільки у престижних університетах могли навчатися тільки заможні люди «*noblemen's sons*», у той час коли бідні не можуть дозволити собі відпочинок на модному курорті. У лексемах «**museum**» та «*citadel*» імплікується інформація про те, що рівень освіти, що забезпечується навчальними закладами, належить до однієї із суспільних цінностей, що символізують високу культуру нації «*nation's high-culture*».

Аналіз способів метафоричної репрезентації концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ показав, що розкриваючи смисли, що закладені у цьому концепті, автори науково-популярних текстів про історію, соціальне та політичне життя Сполучених Штатів Америки використовують різні засоби його концептуалізації. На матеріалі цих текстів було виявлено основні складові змісту концепту АМЕРИКАНСЬКА НАЦІЯ, що представлені фреймами *міграція, територія, політичне, релігійне, соціальне та інтелектуальне життя*, які у свою чергу репрезентуються у науково-популярних текстах за допомогою метафор. Найбільш продуктивними та найпоширенішими є природні метафори (рослинна та водна), метафори будівлі, дороги, просторові, військові, театральні метафори та метафори ро-

динних стосунків, що сприяють розумінню ціннісної системи та принципів концептуалізації та категоризації світу в американській концептуальній картині світу.

Список використаних джерел

1. White R. «It's your Misfortune and None of My Own»: A History of the American West / R. White. – Norman and London: University of Oklahoma Press, 1997. – 644 p.
2. Morris R. B. The Life History of the United States / R. Morris. – New York: Time-Life Books, 1993. – Vol.1. – 379 p.
3. Boorstin D. J. The Americans / D.J.Boorstin. – New York: A Caravelle Edition, Vintage Books, 1988. – 480 p.
4. Garraty John A. A Short Story of the American Nation / John A. Garraty. – Gouverneur Morris Professor Of History Columbia University: Harper Collins College Publishers, 1999. – 500 p.
5. Boller P.F. A More Perfect Union / P.F.Boller, Jr. R. Story. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1998. – 337 p.
6. Zeuske M. A Short History of the United States of America / M. Zeuske. – VEB Verlag Enzyklopedie Leipzig, 1989. – 180 s.

Література

1. Макаров М.Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе / М.Л. Макаров. – Тверь: Изд. Твер. гос. ун-та, 1998.
2. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford, 2004.
3. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Longman Group UK Ltd, 2000.
4. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980.
5. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 5-32.
6. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – Вып. 23. – С. 5-20.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ **ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА США**

Olena Slavutskaya*

SOCIOCULTURAL ASPECT OF TRAINING TRANSLATORS IN THE FIELD OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

У даній статті розглядається проблема формування соціокультурної компетенції при підготовці перекладачів у сфері науково-технічного перекладу.

In the globalized world an evolutionary process of change driven by technological and scientific progress can be traced to social and political changes, culminating in cultural adjustments. Inevitably, this process has resulted both in mounting economic and political integration, and in such socio-cultural trends as internationalization of life styles and highlighted social consciousness. Current trends have led to a new focus on systems of higher education, Ukrainian in peculiar. At present it is a perceived need for a new vision and paradigm of higher education in Ukraine, as well as an increased awareness of its vital importance for cultural and spiritual development of our society. The increasing global recognition of human rights and democratic standards has led to a new standard of higher education in Ukraine – student-centered, based on innovative pedagogical and didactical approaches, new information and communication technologies. Ukrainian higher education is faced with great challenges related not only to the education and training of students, but to their cultural and moral improvement as well.

Taking into consideration that the key problem of today's education systems concerns in the responsibility of learning to live with one another, to respect people's differences and to overcome people's fear of one another. In such world it is tolerance toward the «other» that can precipitate both the desirability and necessity of inter-civilizational dialogue. The role of language as the greatest human invention could be hardly overestimated for the development of any given society, that is why the multicultural context translators' training, in particular, is of the utmost importance.

In the attempt to define what is cultural various distinctive concepts have been identified such as the space & time concepts, language, perception & others. All these concepts can be classified as parts, processes and outcomes of three categories that interact in culture. In other words, according to Trompenaars and Hampden Turner the model of culture presents a set of three concentric circles, existing out of basic assumptions, norms & values and artifacts and products.

It may be stated that perceptual differences, for example, I make communication challenging enough between members of the same culture. But when communicators come from different backgrounds, the potential for misunderstanding is ever greater. Culture provides a perceptual filter that influences the way we interpret even the simplest events. This fact was demonstrated in studies exploring the domination of vision in one eye over the other. Researchers used a binoc-

---

* кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови факультету лінгвістики Національного технічного університету «КПІ»

ular-like device that projects different images to each eye. The subjects were twelve natives of the United States and twelve Mexicans. Each was presented with ten pairs of photographs, each pair containing one picture from U.S. culture (e.g., a baseball game) and one from Mexican culture (e.g., a bullfight). After viewing each pair of images, the subjects reports what they saw. The results clearly indicated the power of culture to influence perceptions: Subjects had a strong tendency to see the image from their own background.

The same principle causes people from different cultures to interpret the same event in different ways. Blinking while another person talks may be hardly noticeable to North Americans, but the same behavior is considered impolite in Taiwan. A «V» made with fingers means victory in most of the Western world... as long as the palm is facing out. But in some European countries the same sign with the palm facing in roughly means «Shove it». The beckoning finger motion that is familiar to Americans is an insulting gesture in most Middle and Far Eastern countries.

Even beliefs about the very value of talk differ from one culture to another. North American culture views talk as desirable and use it for social purposes as well as to perform tasks. Silence has a negative value in this culture. It is likely to be interpreted as a lack of interest, unwillingness to communicate, hostility, anxiety, shyness, or a sign of interpersonal incompatibility. Westerners are uncomfortable with silence, which they find embarrassing and awkward. Furthermore, the *kind* of talk Westerners admire is characterized by straightforwardness and honesty. Being indirect or vague – «beating around the bush», it might be labeled – has a negative connotation.

On the other hand, most Asian cultures discourage the expression of thoughts and feelings. Silence is valued, as Taoist sayings indicate: «In much talk there is great weariness», or «One who speaks does not know; one who knows does not speak». Unlike Westerners who are uncomfortable with silence, Japanese and Chinese believe that remaining quiet is the proper state when is nothing to be said. To Easterners a talkative person is often considered a show-off or insincere [4].

It is evident that intercultural communication being the ultimate goal in teaching foreign languages is a serious challenge in training translators, because intercultural communication presupposes first of all a dialogue between cultures of target and native language nations.

In recent years a considerable contribution to the foundation of theoretical concepts & designing practical courses for foreign languages teaching, English in particular, with a strong orientation to sociocultural bias has been made by Ukrainian researchers. Thus, according to one of the concepts sociocultural competence is supposed to be gained by promoting students' awareness of different communicative behavioral patterns characteristic of the target language cultural community, of which three are the most important and comprehensive, namely: 1) verbal communicative behavioral patterns, 2) non-verbal communicative behavioral patterns and 3) life-style non-verbal and verbal communicative behavioral patterns [3].

The other approach is presented in the works of Prof. Borysko N. An attempt has been made to integrate the teaching of language & culture on the basis of systematic & functional analysis [2].

It must be noted that the professional training of translators in the field of science & technology now finds itself facing the challenge of redefining its basic methodological principles & modernizing the academic process. Alongside with the dominating development of the students' target language competence the sociocultural component of training translators should overlap all the stages of the academic process.

As an integral part of the current Curriculum (1999) the sociocultural component aims to foster positive attitudes and feelings towards learning the target language and the culture of the English-speaking world providing that graduates should demonstrate ability to deal with socio-

cultural aspects of communication in the target language situations and show sufficient insight into the cultures of the English-speaking people to incorporate cultural information in their professional activities.

It is a part of both *the content* and *the context* in which the language is taught. It should be mentioned that the sociocultural component is included explicitly through the selection of topics and vocabulary for each year of the study, and implicitly in all aspects of the Curriculum: aims and objectives, content, description of methodology, the assessment framework and illustrative tasks. Sociocultural topics studied fall within the range of the following four blocks: Human life, Humanities, knowledge (linguistic and non-linguistic components) and skills (practical and intercultural) [2, 7-9].

Thus, the aim of training translators in the field of science & technology presupposes both the development of target language competence, improving their professional skills as would be translators, and moulding personalities being able to realize oneself in multicultural community.

In the end, it is the almost unlimited human capacity for adaptation and self-organization that makes the area of intercultural encounters and convergence so interesting.

References

1. Бориско Н.Ф. (2000). Теоретичні основи створення навчально-методичних комплексів для мовної міжкультурної підготовки вчителів іноземних мов (на матеріалі інтенсивного навчання німецької мови): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – К. – 36 с.
2. Curriculum... (1999). Curriculum for English Language Development for Years One to Four in Universities and Institutes. – К. – 186 p.
3. Tarnopolsky O., Sklyarenko N., Dimova L. (1999) Teaching Students of English Communicative Behavioral Patterns// Іноземні мови. - №3. – С. 22-25.
4. Adler R., Rodman G. Understanding Human Communication// Adams W.R. Developing Reading Versatility. – Florida: Itolt, Rinehart & Winstone, Inc., 1999. – P. 93-94.

Juliya Rybinska*

AUDIOBOOKS IN TEACHING AMERICAN LITERATURE (E. HEMINGWAY «THE OLD MAN AND THE SEA»)

Використання аудіокниг є ефективним під час вивчення сучасної літератури. Застосування аудіювання відкриває студентам широкі можливості для сприйняття автентичних творів, полегшує розуміння інонаціонального твору.

With 21st century technology, modern audiobooks appeared as an exciting new movement. Unabridged word for word reading of a book simultaneously with the publication of the hardcover edition considered to be a great tool in teaching literature. Such multitask reading enables students to understand the text better and gives the opportunity to highlight the main points of each chapter.

The following work in literary class gives an opportunity to investigate the advantages of it in teaching E. Hemingway «The Old Man and the Sea». Such skillful work with an audiobook and a hardcover copy of the same edition helps to increase student's comprehension of the text, improves their vocabulary, pronunciation, general literacy, and makes them the active participants of the story.

There are some general rules for the audiobooks' use in class. Strategies that maximize the benefits derived from listening to an audiobook include:

■ *Simultaneous work with a hardcopy edition:*

A person may listen to the audiobook while following along in the actual book. This helps to learn words correctly as students may hear them sound. Also such work affects two organs of feeling (organs of vision and oral organs), which produces a better learning efforts and influences the comprehension of the text.

■ *Note taking:*

Helps students to point out the main body of the text, concentrates their attention on something particular, which makes the analysis of the text easier, improves stylistic work with the literary source and helps to highlight the necessary stylistic devices.

Such work with the E. Hemingway's story «The Old Man and the Sea» which includes visual component and an audiobook with music and sound affects helps the listeners imagine the story, to be in the center of the author's style which is reflected through the theory of an ice-berg, and stylistic devices used in the text: metaphors, epithets, similes, personification, repetitions etc. All these help to discover the mystery of the plot, to show the man-winner in this world.

So, audiobooks help to identify the author's mood, to fulfill the colourful spectrum from the sounded text and to make us the part of the author's picturesque universe.

All in all, audiobooks give a great option for teaching foreign literature. So, the above said help to highlight the following tips for teaching and learning with audiobooks:

Tip #1

Use audiobooks to teach and reinforce phonemic awareness and phonics skills.

Audiobooks provide auditory reinforcement for newly introduced letters and sounds. We

---

* кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Київського університету культури і мистецтв

suggest you provide students with both the audio and print versions of textbooks and literature containing the letters and sounds. In introducing the lesson, connect the words with the letters and sounds you're teaching. The print/audiobook combination works effectively in listening centers, whole class listening sessions and for students' independent reading during free-choice reading times.

Tip #2

Integrate audiobooks at all grade levels across the curriculum.

Audiobooks give you a great teaching flexibility. You can use them at the elementary, middle and high school levels with ease and simplicity. They also work well in any subject area in which students with print disabilities benefit from listening to learn. Listening while reading provides a multi-sensory reading experience and can eliminate some of the frustrations for students who have difficulties with text-only materials. This chart will give you some specific integration insights:

<i>Elementary Grades</i>	Use audiobooks during teachers' read-aloud sessions. Students get important auditory support and can practice independent reading. Use audiobooks to augment the lessons and reinforce key concepts rather than simply «delivering» content.
<i>Middle Grades</i>	Add audiobooks in the content areas, including math, science and social studies, when content is more dense, difficult or complex. Use audiobooks paired with print textbooks to help students build background knowledge and understand concepts.
<i>High School</i>	Use audiobooks to help students develop and strengthen their academic independence. Encourage students to listen to reading assignments and take notes, as they would with text-only materials. Help students develop test preparation strategies by repeating select audio sections and reviewing key points and concepts.

Tip #3

Use audiobooks to build students' critical thinking and listening skills. Students at all ages and ability levels will benefit by practicing several different types of listening and learning skills.

- Provide a specific goal for listening:

For example, ask your students to listen to pages 20-25 and write down the 3 places the main character visits.

- Use a graphic organizer for students to complete during or after listening. Graphic organizers help students clarify and record their thoughts.

- Pair students to take turns summarizing what they've listened to. Regroup the class and have students report on their partners' summary.

Tip #4

Use audiobooks to develop fluency and comprehension skills.

Fluency – Leading literacy experts report that listening to materials read aloud multiple times increases fluency. Listening and following along in the print version builds decoding skills and vocabulary that are essential for improving reading accuracy and rates.

- Provide students with opportunities to access audio textbooks and literature multiple times throughout the learning day.

Comprehension – Students with print disabilities often struggle when trying to attach meaning and understanding to the text they read. Audiobooks allow students to focus on the meaning rather than struggling with decoding. To help build comprehension:

- Give students specific questions to answer after listening, so they «listen with a purpose.»
- Have students make predictions based on what they've listened to.
- Ask students to retell the story or concept to you after listening.

Thus we can conclude that multitask reading enables students to understand the text better and gives the opportunity to highlight the main points of each chapter.

References

1. Hemingway E. *The Old Man and the Sea*. – London: Penguin Group, 2001. – 190 p.
2. *The Old Man and the Sea* by Ernest Hemingway - AudioBook CD/read by Donald Sutlerland. – USA

Michael Zatlhoff,* Anatoliy Stepanenko**

METHODS REPORT: STANDARD TESTING IN AMERICAN STUDIES

This article is devoted to semester standardized testing in American Studies that is administered regularly to the entire 11th form in Cherkasy First City Gymnasia. It makes an attempt to explain the importance and urgency of such testing. This Methodological Report sums up the testing results, contains the test summation of standard testing, points out to its advantages and drawbacks.

The subject of using semester standardized testing in American Studies, treated in this article, is important and urgent because this kind of testing fully corresponds to the demands of the external standardized testing in English and ensures integrity, equality, and fairness in the evaluation process of students. Standardized testing allows all students of like disciplines to be tested and evaluated equally. Each student must pass the same test as administered by the school, not by various individual teachers. Deviations in teacher administered testing can result in wide variations in fairness in the final assessment. This lack of standard jeopardizes the integrity of the educational process.

Preparation for standard testing presupposes the following steps:

1. Standard Test preparation and methodology training for all staff (will insure 'Standards' for school Faculty)
2. Standard Testing implemented in all subjects (as part of normal semester curriculum)
3. Standard Testing mandatory for all entire Form Administered Tests (such as final semester testing)
4. Award system implemented for Student Achievement based upon performance evaluation on Standard Tests (promotes recognition and motivation for students)
5. Coordination among Teaching Staff to ensure that Standard Testing is conducted within an Agreeable Set of Evaluation Parameters (school administration must oversee all Standard Testing to insure conformity, integrity, and compliance).

So, if the process is well-organized, it may bring the following benefits to all the participants of standard testing:

1. Schools may evaluate students based on Test Assessment to determine certain students' competitive equivalents such as class rank, scholastic awards, and various other students' benefits.
2. Teachers will be evaluated by virtue of how well their students (specific groups) perform on school-administered tests. These school-administered tests are proposed on a semester basis as a standard final evaluation.
3. Students will all be graded based on the same evaluation scale because of these standard tests. Thus, students will have minimal negative effects from possible variants and deviations from different teachers and their associated teaching methodology.
4. Standard testing will allow these students to compete more effectively with students from other leading schools in Ukraine. Students will have an edge especially when Standardized Testing is the method of evaluation.

* старший вчитель англійської мови, Перша міська гімназія, Черкаси

** старший вчитель англійської мови, Перша міська гімназія, Черкаси

5. Students will also benefit by having Diplomas, which reflect more accurately to the equivalence of European and American Standards. Thus, students will be more qualified to participate in opportunities for Educational/Exchange programs abroad.

6. Students also will have better Higher Educational opportunities by virtue of receiving a Diploma, which reflects the highest possible integrity in Educational Assessment.

This Methods Report is a summation of standard testing that was administered to the entire 11th form (3 classes) here at First City Gymnasia (FCG) during the timeframe of December 19th, 2008 – December 21st, 2008. A standard test of 25 multiple-choice questions was given to the students of American Studies. In an effort to insure fairness and credibility, two test variants were utilized.

EXHIBITS

GENERAL INSTRUCTIONS

First City Gymnasia Semester Test

American Country Studies

Group # 11 _____

Date __/__/2008

Name - (English) _____

Name - (Ukrainian) _____

Please answer the following questions by choosing the best response from the available answers.

Mark only the letter of the correct answer on your answer sheet.

EXAMPLE

Which of the following was NOT a ship with Columbus on his 1492 voyage?

a) Nina b) Pinta c) Santa Maria d) Greenhouse

Of course, the CORRECT answer is d.

PLEASE TAKE NOTICE:

Please direct ALL questions to the teacher. NO talking/communicating is allowed during this control. Violators of above policy WILL be subject to discipline.

GOOD LUCK!

Test Variant #1

(Front side)

1) The first Europeans we believe who discovered America were the:

a) Indians b) Mongols c) Vikings d) English

2) Christopher Columbus was born in:

a) Portugal b) Italy c) Spain d) America

3) Most anthropologists now believe Native Americans came from:

a) Greenland b) Egypt c) Greece d) Asia

4) The Indians primary 'cause of conflict' with European settlers was:

a) Religion b) Culture c) Property rights d) Prejudice

5) Which was not a chief nation to establish colonies in what is now the U.S.A.?

a) England b) Portugal c) France d) Spain

- 6) The first permanent English colony was started at Jamestown in:
 a) 1565 b) 1607 c) 1620 d) 1664
- 7) George Washington was born in 1732 on a farm called:
 a) Augustine b) Virginia c) Mount Vernon d) Wakefield
- 8) Young boy George Washington enjoyed swimming in the following river:
 a) Delaware b) Potomac c) Dnipro d) Mississippi
- 9) Washington served as President from 1789-1797 and his successor was:
 a) Hamilton b) Jefferson c) Adams d) Bush
- 10) The Treaty of Paris recognizing the U.S. as a nation was signed in:
 a) 1776 b) 1783 c) 1789 d) 1812
- 11) The Constitution, brief and concise, consists of all the below 'except':
 a) Preamble b) Articles c) Dissertation d) Amendments
- 12) The first ten amendments make up what is called the Bill of _____:
 a) Adjustments b) Trust c) Rights d) Clinton
- 13) The Government of the United States is composed of the Executive, Legislative and _____ branches:
 a) Judgmental b) Justice c) Judo d) Judicial

(Back side)

- 14) How many Senators serve in the United States Congress?
 a) 100 b) 435 c) 50 d) 535
- 15) The U.S. President can deny a bill from becoming a law by issuing a:
 a) Command b) Recount c) Veto d) Proposition
- 16) The Supreme Court consists of the Chief Justice and _____ Associate Justices.
 a) eight b) ten c) twelve d) fifty
- 17) Abraham Lincoln was the _____ President of the United States of America.
 a) 13th b) 14th c) 15th d) 16th
- 18) Abraham Lincoln served one term (1847-49) in Congress as a _____.
 a) Republican b) Democrat c) Whig d) Socialist
- 19) How many total states seceded before and after Lincoln's Inauguration Day?
 a) seven b) eleven c) three d) four
- 20) The U.S. Civil War is known as the War Between the _____:
 a) Abolitionists b) States c) Sections d) Rebels
- 21) The Fugitive Slave Act of _____ helped Southerners to recapture slaves.
 a) 1820 b) 1850 c) 1857 d) 1863
- 22) The first State to secede from the Union was _____.
 a) South Carolina b) Missouri c) Arkansas d) Virginia
- 23) The _____ Amendment (1865) guaranteed freedom for African Americans.
 a) 10th b) 11th c) 12th d) 13th
- 24) The _____ Amendment (1870) guaranteed African Americans the right to vote.
 a) 14th b) 15th c) 16th d) 17th
- 25) In 1895, a rebellion broke out in _____ against the Spanish.
 a) Guam b) Puerto Rico c) Cuba d) Philippines

Test Variant #1 Key

1-c, 2-b, 3-d, 4-c, 5-b, 6-b, 7-d, 8-b, 9-c, 10-b, 11-c, 12-c, 13-d, 14-a, 15-c, 16-a, 17-d, 18-c, 19-b, 20-b, 21-b, 22-a, 23-d, 24-b, 25-c

Test Variant #2**(Front side)**

- 1) The U.S. Civil War is known as the War Between the _____:
a) Abolitionists   b) States   c) Sections   d) Rebels
- 2) The Fugitive Slave Act of _____ helped Southerners to recapture slaves.
a) 1820   b) 1850   c) 1857   d) 1863
- 3) The first State to secede from the Union was _____.
a) South Carolina   b) Missouri   c) Arkansas   d) Virginia
- 4) The ___ Amendment (1865) guaranteed freedom for African Americans.
a) 10th   b) 11th   c) 12th   d) 13th
- 5) The ___ Amendment (1870) guaranteed African Americans the right to vote.
a) 14th   b) 15th   c) 16th   d) 17th
- 6) In 1895, a rebellion broke out in _____ against the Spanish.
a) Guam   b) Puerto Rico   c) Cuba   d) Philippines
- 7) How many Senators serve in the United States Congress?
a) 100   b) 435   c) 50   d) 535
- 8) The U.S. President can deny a bill from becoming a law by issuing a:
a) Command   b) Recount   c) Veto   d) Proposition
- 9) The Supreme Court consists of the Chief Justice and _____ Associate Justices.
a) eight   b) ten   c) twelve   d) fifty
- 10) Abraham Lincoln was the _____ President of the United States of America.
a) 13th   b) 14th   c) 15th   d) 16th
- 11) Abraham Lincoln served one term (1847-49) in Congress as a _____.
a) Republican   b) Democrat   c) Whig   d) Socialist
- 12) How many total states seceded before and after Lincoln's Inauguration Day?
a) seven   b) eleven   c) three   d) four

(Back side)

- 13) George Washington was born in 1732 on a farm called:
a) Augustine   b) Virginia   c) Mount Vernon   d) Wakefield
- 14) Young boy George Washington enjoyed swimming in the following river:
a) Delaware   b) Potomac   c) Dnepr   d) Mississippi
- 15) Washington served as President from 1789-1797 and his successor was:
a) Hamilton   b) Jefferson   c) Adams   d) Bush
- 16) The Treaty of Paris recognizing the U.S. as a nation was signed in:
a) 1776   b) 1783   c) 1789   d) 1812
- 17) Which was not a chief nation to establish colonies in what is now the U.S.A.?
a) England   b) Portugal   c) France   d) Spain
- 18) The first permanent English colony was started at Jamestown in:
a) 1565   b) 1607   c) 1620   d) 1664
- 19) The first Europeans we believe who discovered America were the:
a) Indians   b) Mongols   c) Vikings   d) English
- 20) Christopher Columbus was born in:
a) Portugal   b) Italy   c) Spain   d) America
- 21) Most anthropologists now believe Native Americans came from:
a) Greenland   b) Egypt   c) Greece   d) Asia
- 22) The Indians primary 'cause of conflict' with European settlers was
a) Religion   b) Culture   c) Property rights   d) Prejudice

- 23) The Constitution, brief and concise, consists of all the below 'except':
a) Preamble b) Articles c) Dissertation d) Amendments
- 24) The first ten amendments make up what is called the Bill of _____:
a) Adjustments b) Trust c) Rights d) Clinton
- 25) The Government of the United States is composed of the Executive, Legislative and _____ branches:
a) Judgmental b) Justice c) Judo d) Judicial

Test Variant #2 Key

1-b, 2-b, 3-a, 4-d, 5-b, 6-c, 7-a, 8-c, 9-a, 10-d, 11-c, 12-b, 13-d, 14-b, 15-c, 16-b, 17-b, 18-b, 19-c, 20-b, 21-d, 22-c, 23-c, 24-c, 25-d

Since standard testing assumes the equal administration and fairness for all students based on 'one standard', we thought to test all students at the same time. Testing all the students at one time assures each student the exact same environment, time, and conditions. In addition, testing over multiple days allows test information to flow out to untested students that could adversely affect the fairness and credibility of the standard measurement.

Unfortunately, due to the following two constraints: no room available for 70 students capacity, and no suitable time available for gathering all 70 students together, we were unable to test all students during one session. Thus, students took the test within their normal groups. As a result, the testing was conducted over a three-day period consisting of eight standard test lessons.

Here are our findings and explanations. 65 out of 70 students were tested. This 93% attendance is significant because it represents much higher than usual student attendance. Standard testing for the entire form usually gets students' attention. Students in general were somewhat surprised at the official nature of the test. In our opinion, students will be significantly more prepared for their next American Studies Standard Test next semester. No make-up test was given due to time constraints. Testing will be administered earlier next semester with a make up option offered for the following week.

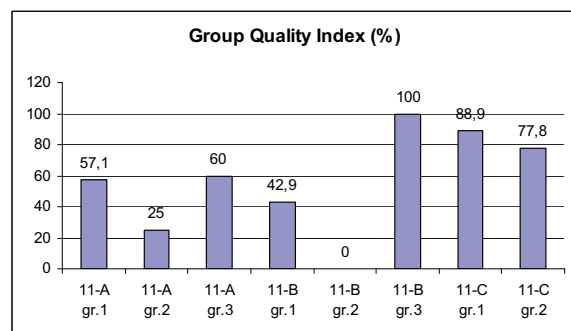
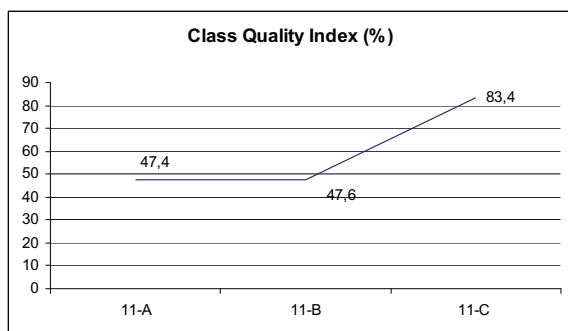
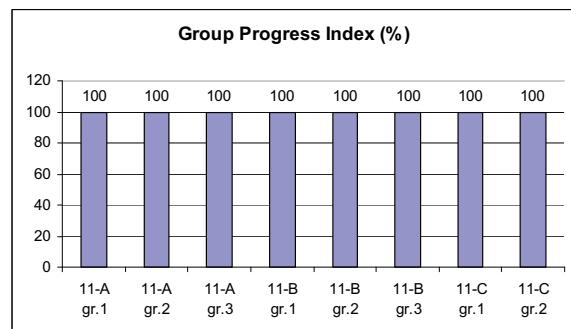
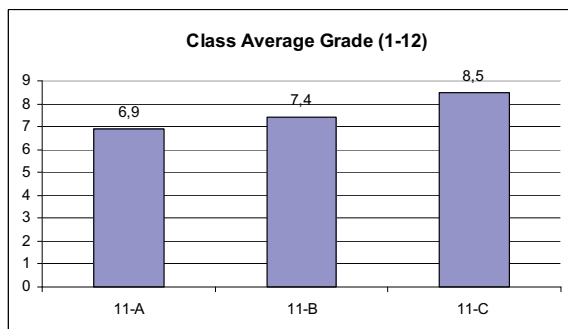
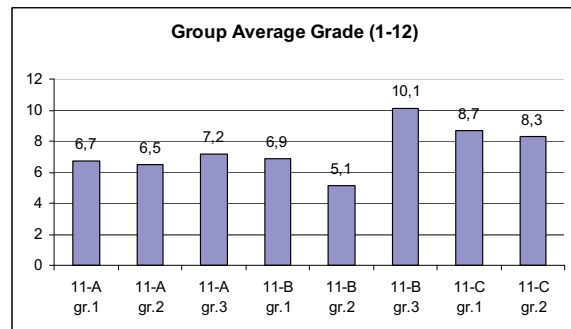
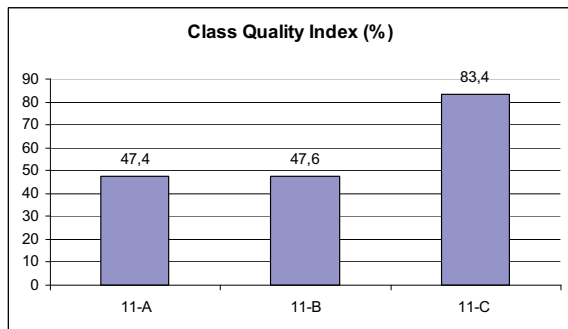
Two test variants composed of the same questions were administered. This was done so that students would have different test questions from those students sitting next to them. In an effort to insure fairness, all questions were identical, only differing in selection order. Overall, of 65 students tested, 16 students had 5 or less incorrect answers. A review of these students resulted in the following finding: an equal amount of 8 students each tested with either variant A or variant B. Thus, we have no significant finding that one test was easier or more difficult. We conclude, test variant A and test variant B, both were highly correlated.

The 'mean' number of wrong was 8-9 questions. 32 students scored 8 wrong or less while 33 students scored 9 or more wrong. Since approximately 25% of students scored only 5 or less wrong, no 'curve' or 'adjustment' was added to the overall results. The 16 students who scored only 5 or less wrong received Test grades ranging from 10-12. The next set of 16 students having 6-8 wrong received Test grades ranging from 8-9. Thus, half the students did 'very good to excellent', receiving Test grades ranging from 8-12. The other half of students tested scored between 9-15 wrong and received Test grades ranging from 4-7. Based on this even distribution of grading, the Test was considered fair with a normal 'Bell Curve'. Thus, no adjustments were made for the overall final Test grade. (Please note: if student did well on the Test, additional weight was factored in for their semester grade based on this Test. If a student did poorly on this Test, less weight was factored in for their semester grade. Thus, students were given some 'mercy' here based upon their inexperience in taking Standardized Tests.)

A significant number of students who have apparently mastered retelling topics and usually grade out to 10-11 when tested orally, performed well below their grade average on this written Test. On the other hand, some students outperformed their oral skills based on their results on this written Test. Thus, when measuring student retention of specific knowledge, as well as, intelligence level in any given foreign language discipline, standard testing apparently will serve well to balance Teacher observation. Thus, we conclude that standard testing will benefit us in the overall evaluation of foreign language students.

Another significant finding was that our 'Economic Students' performed better overall on this standard test than the other students in the 11th form did. Of the 16 top students who scored only 5 or less wrong from the entire test group of 65 students, 6 were Economic students. (Please note that these 6 students are from an Economic group comprised of only 10 students.) We conclude here that because these students of Economics have studied with M. T. Zatloff for an additional year, as well as, have taken western-style Standard Tests in Economics 6 times already during the past 16 months, they were well experienced with this testing method. This finding is significant because it gives positive indication to us here at FCG that as we continue the process of standard testing, our student body will gradually perform better over time.

To sum it up, let us conclude that semester standard testing in American studies or in any given foreign language discipline is beneficial to all participants of the process, including school, staff, and students, as it can serve apparently well to balance the teacher's observation when measuring students' retention of specific knowledge, as well as, intelligence level and can ben-

efit the teacher's overall evaluation of foreign language students. Moreover, it is quite evident that semester standard testing must be implemented as it can insure the integrity and reputation of the school to the highest degree as well as the utmost fairness and accuracy in evaluating students' performance. Thus, it may be also considered as an important step in students' preparing for the external standardized testing in English.

References

1. Затлоф М. та інші. Підручник «Країнознавство США». – Видавництво Черкаського державного національного університету, 2003 – 48 с.
2. Т. Михайленко, І. Берегова. Reference Guide for the Teacher of English. Довідник вчителя англійської мови. - К.: Ред. загальнопед. газ, 2004. - 128 с. - (Б-ка «Шк. світу»)
3. Standardized Tests. (2006). Microsoft Encarta Online Encyclopedia 2006. Retrieved November 10, 2008, from http://encarta.msn.com/encyclopedia_761588275/Standardized_Tests.html
4. United States. (2001). The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition. Retrieved October 7, 2007, from <http://www.bartleby.com/65/us/US.html>

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

ГLiudmyla Byrkun

The USA in the Ukrainian Secondary Schools English Language Textbooks –
towards balanced images of countries..... 3

Keith Pond, Tony Stevenson

SME lending decisions – the case of Ukrainian banks: an international comparison... 7

Natalya Yakovenko

US-UK special relationship in the modern world..... 14

Шевченко В.Ю.

Іпотечна та фінансова криза в США: міжнародний вплив..... 19

АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Харламова Г.О.

Американо-українське інвестиційне співробітництво в умовах глобалізації..... 26

Альошина І.В.

Сучасні тенденції розвитку міжнародної фінансової інтеграції: використання до-
свіду США та країн Латинської Америки в Україні..... 32

Tetyana Polyvanova, Kateryna Ruskykh,

Financial crises: lessons and implications for the IMF..... 41

СУЧАСНЕ АМЕРИКАНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ. РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ США

Татьянченко О.О.

Американізм-фразеологізм як відповідники певної соціокультури..... 49

Боярко Г.В., Маніна Л.М, Проценко Г.П.

Поліція США: особливості організації діяльності..... 53

Olga Kuznetsova

Standard American English as an aspect of American business competence..... 57

Фоменко О.С. Лінгвістичний вимір «Бренду Барак Обама».....	60
Oleksander Kourdish Nationally-conditioned rituals of intercourse in American and British culture.....	68
Проценко Н.В. Проблема насильства в сучасному американському суспільстві.....	73
Драбовська В. А. Культурний фон діалектної лексики американського заходу.....	76
Лабенко О. В., Чердниченко А. Л. Проблема мультикультуралізму в сучасному американському суспільстві.....	82
Щербань І.Ю. Сільська Америка: регіональні особливості.....	85
Гон М.О. Перекладознавчі аспекти англомовного політичного дискурсу.....	89

РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІТЕРАТУРИ США АМЕРИКАНО-УКРАЇНСЬКА КОМПАРАТИВІСТИКА

Мариньчак С.Ю., Романова О.А. Виявлення найбільш інформативних ознак двофонемних та чотирифонемних складів у текстах художньої прози, поезії, науковій та суспільно-політичній літературі (на матеріалі американської англійської мови).....	97
Мироненко Т.П., Меншій А.М. Міфопоетична парадигма в романі Джойс Керол Оутс «Сад радощів земних»...	102
Сніховська І.Е. Прецедентні феномени у лінгвокультурі США: механізми лудичних трансформацій.....	111
Статкевич Л.П. Інтерпретація мотиву «смерть-відродження» в поезіях Томаса Стернза Еліота...	114
Єфименко В.А. Американська постмодерністська казка: трансформація жанру.....	121
Нагачевська О.О. Постмодерністські тенденції у творчості Джойс Керол Оутс.....	125

Nadiya Govorun American literature on the verge of the 19th - 20th centuries: the search for a new protagonist and a new code of conduct.....	129
Iryna Didenko Review of glass ceiling problem in the USA.....	134
Романенко Я.А. Розвиток жанру наукової фантастики у Сполучених Штатах Америки у ХХ столітті.....	137
Ситник О.В. Типологія засобів вираження внутрішнього мовлення у новелах У. Фолкнера та М. Хвильового.....	145
Старцева В.С. «Джаз» та місто Тоні Моррісон в історичному та культурному контексті афро-американської літератури доби «джазового століття».....	152
Склярова О.П. Метафоричне зображення американської нації у сучасних науково-популярних текстах.....	160
<u>СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ</u> <u>ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА США</u>	
Slavutskaya O.O. Sociocultural aspect of training translators in the field of science and technology.....	166
Juliya Rybinska Audiobooks in teaching American literature (E. Hemingway «The old man and the sea».....	169
Michael Zatlhoff, Anatoliy Stepanenko Methods report: standard testing in American Studies.....	172

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 91

(Частина I)

Засновано 1996 року.

Засновник: Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Свідоцтво про державну реєстрацію: К1 № 292 від 05.11.1998 р.

Науковий редактор: д-р екон. наук, проф. Шнирков О. І.

**Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Протокол №9 від 27 квітня 2010 року.**

Підписано до друку 30.04.2010.
Наклад 1000 прим.

Відділ оперативної поліграфії
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Тел. 483–11–25